

ЦЕНТР ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ РЕФОРМ

**ПРАВОВА ДОПОМОГА
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Факт
Київ 2004

УДК
ББК

Рекомендовано до друку Науково-програмною радою Центру політико-правових реформ

Науковий редактор:

Н.В. Александрова, кандидат юридичних наук, доцент правничого факультету Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Відповідальний редактор:

І.Б. Коліушко, голова Центру політико-правових реформ

Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України / Автори-упорядники О.А. Банчук, М.С. Демкова. — К.: Факт, 2004. — 504 с.

Ця книга присвячується проблемам інституту правової допомоги в Україні та в зарубіжних країнах. Розкривається поняття правової допомоги, характеристика систем правової допомоги, визначаються суб'єкти і принципи її надання, види правової допомоги, проблеми гарантованої правової допомоги (обсяг, суб'єкти її надання та отримання).

До книги також увійшли: проект Закону України «Про правову допомогу», міжнародні документи ООН, Ради Європи, Європейського Союзу, переклади законодавчих актів Німеччини, Франції, Польщі, Норвегії, Англії.

Книга буде цікавою для науковців, адвокатів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами розвитку законодавства про правову допомогу.

Це видання здійснене завдяки фінансовій підтримці проекту Інституту сталих спільнот «Мережа громадянської дії в Україні» (UCAN), що впроваджується за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

ISBN

© О.А. Банчук, М.С. Демкова, 2004
© Центр політико-правових реформ, 2004

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША

Олександр Банчук, Мар'яна Демкова Правова допомога в Україні .....

ЧАСТИНА ПЕРША

Олександр Банчук, Мар'яна Демкова
Правова допомога в Україні

Передмова .....

1. Поняття правової допомоги. Система правової допомоги в Україні та за кордоном .....

2. Суб'єкти і принципи надання правової допомоги .....

3. Види правової допомоги .....

3.1. *Поняття і загальна характеристика*

окремих видів правової допомоги .....

3.2. *Гарантована правова допомога* .....

3.2.1. *Суб'єкти отримання і види*

гарантованої правової допомоги .....

3.2.2. *Суб'єкти надання гарантованої правової допомоги* .....

3.2.3. *Порядок отримання гарантованої правової допомоги* .....

4. Відповідальність у сфері надання правової допомоги .....

5. Висновки .....

Проект Закону України «Про правову допомогу»

(розроблений Центром політико-правових реформ) .....

Список використаної літератури .....

ЧАСТИНА ДРУГА

Міжнародне право та іноземне законодавство

Основні положення про роль адвокатів, прийняті

VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 1990 року .....

Резолюція Ради Європи № (78) 8

про юридичну допомогу і консультації від 1978 року .....

Рекомендація Ради Європи № R (93) 1

про ефективний доступ до закону і правосуддя

для найбільш вразливих прошарків населення від 1993 року .....

План дій щодо систем юридичної допомоги Ради Європи від 2002 року .....

Загальний кодекс правил для адвокатів

країн ЄС від 1988 року (витяги) .....

Зелений бюлетень Європейської комісії «Правова допомога

у цивільних справах: Проблеми, що стоять перед

сторонами у транскордонних судових процесах» від 2000 року .....

Директива ЄС 2002/8/ЄС «Про покращення доступу

до правосуддя у транскордонних спорах,

шляхом встановлення мінімальних спільних правил,

які відносяться до правової допомоги та інших фінансових

аспектів у цивільних судових процесах» від 2002 року .....

Закон Англії «Про правову допомогу» (витяги) від 1988 року .....

Закон Англії «Про суди і правові консультації» від 1990 року (витяги) .....
Закон Франції «Про правову допомогу» від 1991 року .....
ЦПК ФРН (витяги) .....
Закон Норвегії «Про правову допомогу» від 1980 року .....
Закон Польщі «Про правових радників» від 1982 року .....

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Виступи експертів

Олена Семьоркіна, Тетяна Литвинчук. Системи безоплатної правової допомоги в зарубіжних країнах .....

Геннадій Рижков. Правова допомога в несенні процесуальних витрат та правові консультації для малозабезпечених у Німеччині .....

Юрген Томас. Пропозиції до Закону про допомогу в несенні процесуальних витрат .....

ЧАСТИНА I

Олександр Банчук, Мар'яна Демкова

**ПРАВОВА ДОПОМОГА
В УКРАЇНІ**

ПЕРЕДМОВА

Рівень розвитку цивілізації перебуває на такій стадії, коли кожен крок людини підлягає регламентації нормами права, і з кожним роком цих правоположень стає все більше. Не відстає від цих процесів і Україна, де після проголошення незалежності швидкими темпами змінюється законодавство.

У цій ситуації переважній кількості українських громадян для вирішення своїх життєвих проблем дуже важко самостійно розібратися в законодавчому масиві, а якщо вони і знаходять необхідні правові норми, то нерідко у них важко розібратися без допомоги освіченої в галузі права особи.

З огляду на це важливого значення набуває питання надання правової допомоги, тобто допомоги фізичним та юридичним особам, яка сприятиме їм розібратися в положеннях законодавства, реалізувати свої права або захистити їх у відносинах з іншими особами, органами державної влади. Через сім років після прийняття Конституції України, яка у статті 59 закріпила право кожного на правову допомогу, не зроблено цілісного наукового дослідження інституту правової допомоги, його теоретико-правової природи, основних елементів. Здійснюється лише вивчення статусу адвокатів, порядку надання ними правової допомоги в кримінальному і цивільному процесах¹.

Дослідники ж цивільного права займаються вивченням інституту зобов'язань з надання послуг, у тому числі надання правових (юридичних) послуг.

Дана робота є спробою сформулювати проблеми правового регулювання правової допомоги і не зможе повністю заповнити цю прогалину в дослідженнях. Висновки цієї роботи є своєрідними обгун-

---

¹ Адвокатская деятельность: Учебно-практическое пособие / Под общ. ред. канд. юр. наук В.Н. Буробина. — М.: «ИКФ «ЭКМОС», 2003. — 624 с.; Апарова Т.В. Организация и функции адвокатуры в зарубежных странах. Правовая помощь малоимущим. — М., 1991; Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании: Англия, Уэльс, Шотландия / Институт международного права и экономики. — М.: Триада, ЛТД, 1996. — 157 с.; Баршевский М.Ю. Адвокат, адвокатская фирма, адвокатура. — М., 1995. — 143 с.; Баршевский М.Ю. Адвокатская этика. — Самара: Издательский дом «Федоров», 1999. — 288 с.; Баршевский М.Ю. Бизнес-адвокатура в США и Германии: Учеб. пособие. — М.: Белье альвы, 1995. — 64 с.; Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве. — К., 1998. — 204 с.; Молдован В.В., Молдован А.В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. Навч. посібник / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 399 с.; Святоцький О.Д., Медведчук В.В. Адвокатура: Історія і сучасність. — К.: Ін Юре, 1997. — 319 с.; Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак.. — К.: Ін Юре, 1997. — 221 с.; Шишкін В.І. Судові системи країн світу: Навч. посіб. У 3-х кн. — К.: Юрінком Інтер, 2001.

туваннями положень проекту Закону України «Про правову допомогу», розробленого Центром політико-правових реформ.

Досліджуючи інститут правової допомоги, ми вирішили, що необхідно приділити увагу його правовому регулюванню у міжнародному і європейському праві та законодавстві іноземних держав. Це зумовлюється проголошенням Україною прагненням реалізувати політику європейської інтеграції. Цим пояснюється включення до додатків книги Рекомендацій і Резолюцій Ради Європи, а також міжнародних стандартів ООН.

Перелік та аналіз нормативно-правових актів зарубіжних країн зумовлюється нашим бажанням висвітлити проблему правової допомоги у різних правових системах світу — системі загального права (Англія) та системі континентального права (Німеччина, Франція, Польща, Норвегія).

За переклад нормативних актів хочеться подякувати Німецькому Фонду міжнародного правового співробітництва, Геннадію Рижкову, Людмилі Щербанюк та Наталії Гнидюк.

Важливе значення для формування нашого бачення вирішення проблем правової допомоги мали експертизи проекту Закону України «Про правову допомогу», розробленого Центром політико-правових реформ, представників кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олени Юрїївни Костюченко та Василя Петровича Шибіка і представників Міністерства юстиції України — Олени Миколаївни Семьоркіної, Руслана Георгійовича Рябошапки та Тетяни Литвинчук.

Хочеться окремо подякувати за участь у роботі над проектом Закону України «Про правову допомогу» керівникові Центру політико-правових реформ Ігорю Борисовичу Коліушку та експертам Центру — Роману Куйбіді, Вікторові Тимошуку, Дмитрові Українському, Марії Фігель, доцентів правничого факультету Національного університету «Киево-Могилянська академія» Наталії Валеріївни Александровій, а також Датському інституту прав людини (м. Копенгаген).

Суттєвою допомогою у написанні даної роботи стали виступи учасників круглого столу «Обговорення проекту Закону «Про правову допомогу» (19 лютого 2004 року, м. Київ), організованого Центром політико-правових реформ та Центром правової реформи та законопроектних робіт Міністерства юстиції України за фінансової підтримки проекту Інституту сталих спільнот «Мережа громадянської дії в Україні» (UCAN), що впроваджується за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID)².

---

² Полешко А. Обговорення законопроектів «Про правову допомогу» // Право України. — 2004. — № 3. — С.148; Туманова А., Вербицька О. Якою буде правова допомога // Адвокатура. — 2004. — № 5 (13). — 10 березня. — С. 5.

1. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ. СИСТЕМА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

В Україні тривають дискусії з приводу обсягу і змісту поняття «правова допомога», яке використовується у статті 59 Конституції України. Дискусія має не лише теоретичний, а й практичний характер, оскільки вона має важливе значення для визначення змісту суб'єктивного права осіб на правову допомогу.

Від позиції конкретного правозастосовувача щодо тлумачення цього поняття буде залежати можливість реалізації права осіб на правову допомогу. Це трактування також важливе і для законодавця (Верховної Ради України), тому що Основний Закон визначив, що правова допомога може надаватися безоплатно у випадках, передбачених законом. Сама Конституція передбачила необхідність прийняття такого Закону, але зміст положень цього нормативного акта щодо переліку видів безоплатної правової допомоги необхідно визначити.

В Україні існує кілька підходів до вирішення цього питання:

— правова допомога — це допомога, яка надається лише у випадку захисту від обвинувачення в кримінальних справах тільки адвокатами³;

— правова допомога — це будь-який вид правової допомоги, за винятком захисту особи від обвинувачення у кримінальних справах, який є однопорядковим з правовою допомогою поняттям і не включається до останнього⁴;

— правова допомога — це будь-яка допомога правового характеру, яка надається безоплатно на підставах, визначених законом, та суб'єктам, передбаченим у законі. За критерієм оплатності (безоплатності) правова допомога відрізняється від правових послуг, які завжди надаються на платній основі згідно з положеннями Цивільного кодексу України⁵;

— правова допомога — це будь-який вид допомоги, який надається адвокатами, на відміну від приватно-практикуючих юристів, які не є адвокатами (фахівці у галузі права), та юридичних осіб приватного права (юридичних фірм, юридичних компаній), що надають правові послуги. Це пояснюється тим, що діяльність адвокатів не є підприємницькою, в той час як фахівці у галузі права та юридичні фірми

---

³ Бірюкова А.М., Гончаренко С.В. Щодо проекту Закону України «Про правову допомогу», розробленого Міністерством юстиції України. Зауваження і пропозиції // Адвокат. — 2004. — № 1. — С. 21.

⁴ Бірюкова А.М., Гончаренко С.В. Там само.

⁵ Волков Алексей, Гаврушко Алла. Бесплатная юридическая помощь // Юридическая практика. — 2003. — № 32 (294). — 12 августа.

діють з метою отримання прибутку і їхня діяльність є підприємницькою⁶.

Відповідно до останніх двох підходів, фахівці у галузі права та юридичні фірми не можуть надавати правову допомогу, а займаються наданням лише правових послуг.

Законодавство України закріплює фактично потрібну систему правової допомоги. Одна з них — система правової допомоги, в основі якої лежать Закони України «Про адвокатуру» та «Про нотаріат», друга — система правових послуг, яка ґрунтується на нормах Цивільного кодексу, а третя — система соціально-юридичних послуг, які надаються відповідно до Закону України «Про соціальні послуги».

Різні підходи до цього питання спостерігаються також як у міжнародному праві, так і в праві окремих країн.

У межах стандартів ООН спостерігається розширене трактування права на правову допомогу. В Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у 1990 році, під правом особи на правову (юридичну) допомогу розуміється:

— право на звернення за допомогою до адвоката за своїм вибором для підтвердження своїх прав і захисту на всіх стадіях кримінальної процедури (пункт 1);

— право на юридичну допомогу бідних і незаможних людей (пункт 3);

— право на консультацію про права та обов'язки, з роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони стосуються прав і обов'язків клієнта (підпункт а) пункту 13);

— право на отримання допомоги клієнтом будь-яким законним способом та вчинення адвокатом правових дій для захисту інтересів клієнта (підпункт б) пункту 13);

— право на отримання допомоги в судах, трибуналах та адміністративних органах (підпункт в) пункту 13).

Як бачимо, у понятті правової допомоги об'єднуються різні види правової допомоги (послуг), які надаються як безоплатно, так і на платній основі.

Рада Європи розрізняє поняття правової допомоги і правової консультації. Під правовою допомогою тут розуміється:

— можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних виносити рішення у цивільних, торгових, адміністративних, соціальних чи податкових справах (пункт 1 Резолюції № (78) 8 Комітету міністрів про правову допомогу і консультації від 1978 року);

---

⁶ Барщевский М.Ю. Бизнес-адвокатура в США и Германии: Учеб. пособие. — М.: Белье альвы, 1995. — С. 50.

— усі витрати, понесені особою, якій надається правова допомога, у ході захисту своїх прав, і, зокрема, гонорари адвокатів, мита, витрати на експертизу, відшкодування витрат свідків і витрати на переклад (пункт 3 Резолюції № (78) 8).

— звільнення від внесення застави або депозиту на покриття судових витрат (пункт 3 Резолюції № (78) 8).

Правова консультація передбачає забезпечення особам, які перебувають в економічно несприятливому становищі, можливість одержання необхідної правової консультації з усіх питань, що можуть стосуватися їхніх прав та інтересів (пункт 12 Резолюції № (78) 8).

У розумінні Європейського суду з прав людини право на правову допомогу є передумовою існування та визначальною складовою ширшого за своїм обсягом та значенням права на доступ до суду, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. «Суд наголошує на переважному значенні забезпечення належного захисту обвинуваченого. *Право кожної особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального злочину, на ефективний адвокатський захист є одним із атрибутів справедливого судового процесу*». (Комюніке Секретаря Суду Рішення у справі «Ван Гейсегем (Van Geijsegem) проти Бельгії» від 21 січня 1999 року)⁷.

Хоча абзац с) пункту 3 статті 6 Конвенції стосується випадків обов'язкового надання правової допомоги в кримінальних справах, Європейський суд з прав людини вирішив, що держава зобов'язана забезпечувати надання правової допомоги і в цивільних справах. «Стаття 6 п. 3 (с) відноситься тільки до кримінального процесу. Однак, незважаючи на відсутність подібного правила для спорів у цивільних справах, стаття 6 п.1 може в деяких випадках примушувати державу надавати допомогу адвокатом, коли вона необхідна для забезпечення реального доступу до правосуддя або якщо у визначених категоріях справ юридичне представництво є обов'язковим згідно з внутрішнім законодавством деяких держав-учасниць або внаслідок складності процесу» (пункт 26 Рішення Ейрі (Airey) проти Ірландії від 9 жовтня 1979 року)⁸.

Подібно до права Ради Європи вирішується питання про правову допомогу у законодавстві ФРН, яке представлене Законом про допомогу в несенні процесуальних витрат від 1980 року та Законом про правове консультування і представництво осіб з низькими доходами від 1994 року. Причому правова допомога в Німеччині є лише допо-

---

⁷ Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2/1999. — К.: Український центр правничих студій, 1999. — С.56.

⁸ Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. В 2 т. Т.1 / Председатель редакционной коллегии — доктор юридических наук, профессор В.А. Туманов. — М.: НОРМА, 2001. — С. 276.

мога в несенні всіх процесуальних витрат, як судових, так і позасудових, у тому числі на оплату послуг адвоката під час підготовки справи до суду та в судовому процесі. Надання таких консультацій регулюється іншим нормативним актом. Хоча механізми їх отримання є досить схожими з отриманням правової допомоги відповідно до законодавства ФРН.

Іншу підсистему правової допомоги в Німеччині складають правові послуги, які надаються на підставі відповідних положень про послуги Німецького цивільного уложення (BGB) від 1896 року. Їх особливість полягає в тому, що при виникненні цих відносин презюмується рівність їх сторін, яка є основним принципом цивільних правовідносин.

Підхід французького законодавства до правової допомоги повністю відповідає позиції ООН в цьому питанні. Так, правова допомога у Франції — це:

1) безкоштовна судова допомога (статті 1—11 Закону Франції «Про правову допомогу» від 1991 року);

2) допомога у сприянні в доступі до правового захисту (стаття 1 Закону), під яким розуміється:

а) надання особам загальної інформації про їхні права та обов'язки, а також спрямування осіб до організацій, відповідальних за реалізацію їхніх прав (підпункт 1 частини 1 статті 53 Закону);

б) допомога у виконанні всіх заходів, спрямованих на реалізацію прав особи або виконання правового обов'язку, а також допомога у здійсненні позасудових процедур (підпункт 2 частини 1 статті 53 Закону);

в) консультація з правових питань (підпункт 3 частини 1 статті 53 Закону);

г) допомога у складанні та укладанні правових актів (підпункт 4 частини 1 статті 53 Закону);

3) посередництво адвоката при затриманні (стаття 1 Закону);

4) допомога при розгляді та вирішенні кримінальних справ (стаття 1 Закону).

Як відомо, у Франції основи зобов'язальних відносин регулюються нормами Цивільного кодексу (Кодексу Наполеона) від 1804 року. Але норми Закону «Про правову допомогу» щодо допомоги у сприянні в доступі до правового захисту в перелічених її видах є спеціальними, і саме вони регулюють ці відносини, а положення цивільного права мають загальне значення і стосуються загальних питань порядку укладення та припинення зобов'язання з надання послуг.

Законодавство Норвегії під правовою допомогою розуміє лише безкоштовну допомогу, зокрема:

- юридичну консультацію;
- судову допомогу;

— звільнення від судових витрат (§ 1 Закону Норвегії «Про безкоштовну правову допомогу» від 1980 року).

Закон Англії «Про правову допомогу» від 1988 року під правовою допомогою розуміє різні види правових послуг, які надаються особам безоплатно. Зокрема, ними є:

юридична консультація — усна або письмова консультація щодо застосування норм англійського законодавства у конкретних обставинах, які виникають щодо особи, яка потребує консультації, а також щодо дій, які особа може виконати згідно з нормами англійського законодавства у таких обставинах (частина 2 пункту 2 Закону).

правова підтримка — допомога у виконанні дій, включаючи процесуальні дії при застосуванні норм англійського законодавства до конкретних обставин, що виникли у відношенні певної особи, незалежно від того, чи такі дії будуть виконуватися від імені особи (включаючи допомогу шляхом представництва), чи особа буде виконувати такі дії самостійно з певною підтримкою з боку іншої особи (частина 3 пункту 2 Закону).

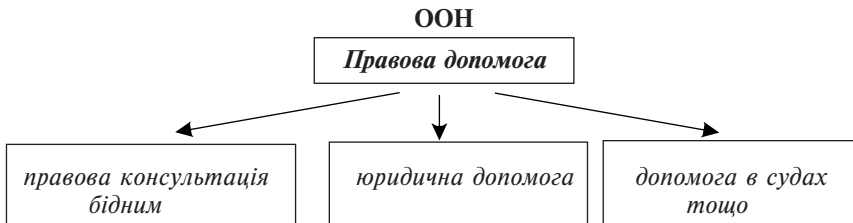
представництво — допомога, що здійснюється при процесуальному розгляді справ і включає:

— всі види правової допомоги, які надаються юрисконсультом на підготовчих етапах, що передують судовому процесу;

— всі види правової допомоги, що надаються при розгляді цивільних справ для ухвалення рішення чи досягнення компромісу з метою уникнення або завершення певного судового процесу;

— юридичні консультації та правову підтримку, що надаються з приводу будь-яких звернень при розгляді кримінальних справ (частина 3 пункту 2 Закону).

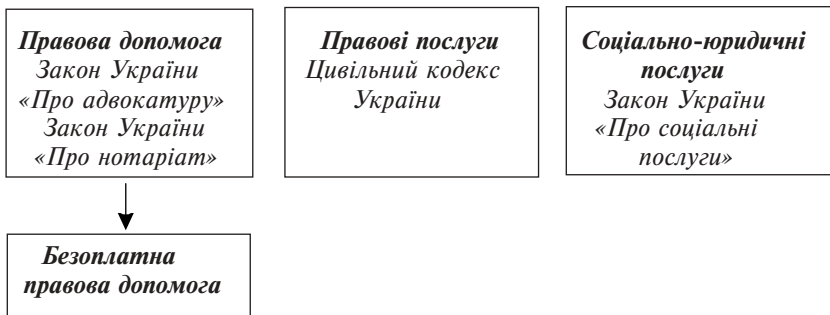
Схематично системи правової допомоги країн світу, законодавство яких аналізувалося, можна окреслити так:

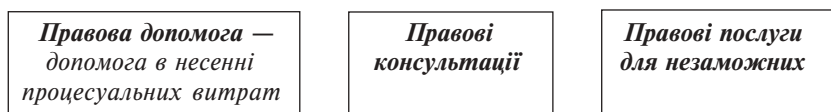
РАДА ЄВРОПИ

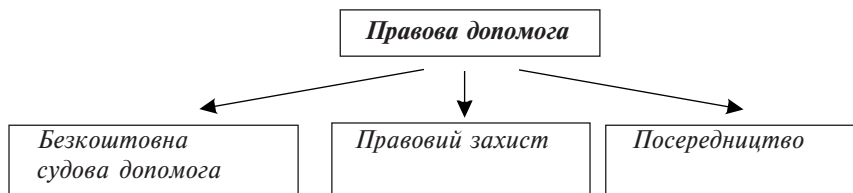
УКРАЇНА

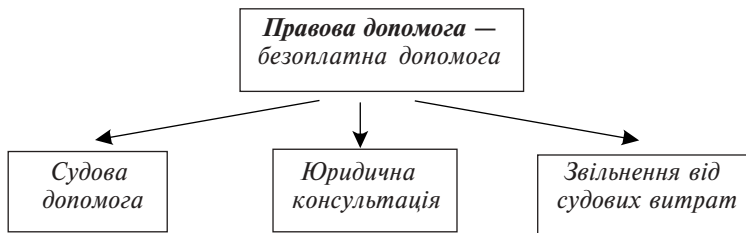
НІМЕЧЧИНА

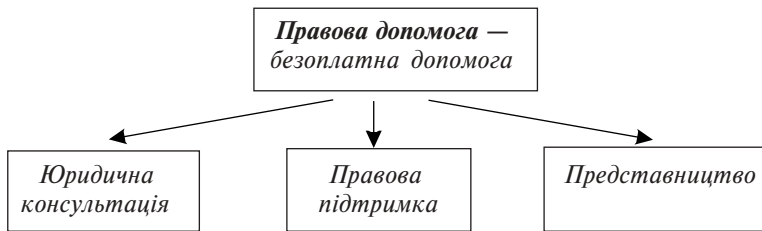
ФРАНЦІЯ

НОРВЕГІЯ

АНГЛІЯ

Враховуючи міжнародний, зарубіжний досвід і національні та історичні особливості України, у вітчизняному законодавстві необхідно визначити свою систему правової допомоги, з якої і впливатиме зміст поняття правової допомоги.

На нашу думку, поняття правової допомоги, яке визначається статтею 59 Конституції України, необхідно тлумачити на основі гуманістичної концепції природного права. Основу цієї концепції складає теза, що першоосновою всього права становлять права людини⁹. А суть такого тлумачення полягає в тому, що будь-які положення законодавства, зміст яких підлягає з'ясуванню, не можуть трактуватися з метою порушення, невизнання або в будь-якій іншій формі обмеження прав людини.

Дотримуючись позиції, що право на правову допомогу означає лише можливість отримання захисту від обвинувачення у кримінальній справі, ми обмежуватимемо це суб'єктивне право кожного, що є неприпустимим з огляду на положення зазначеної концепції. Це означає, що держава не буде гарантувати особі допомогу в інших, не менш значущих для життя ситуаціях — затриманні особи органами внутрішніх справ, представництві в цивільних справах, консультуванні щодо спадщини тощо.

Не менш небезпечним є підхід, згідно з яким правова допомога, тобто безоплатна допомога, і правові послуги є однорівневими поняттями, однак мають різний зміст і різне правове регулювання. На нашу думку, в основу цього підходу покладено Рішення Конституц-

⁹ Бачинін В.А., Панов В.І. Філософія права: Підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів освіти. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. — С. 358—359; Бачинін В.А. Філософія права и преступлення. Худож.-оформитель Д. Ганчинский. — Харьков: Фолио, 1999. — С. 326—327; История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. В.С. Нерсесянца. — М.: Юрид. лит., 1989. — С. 717—721; Шульженко Ф.П., Наум М.Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / За заг. ред. акад. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.В. Копейчикова. — К.: Юрінком Інтер, 1997. — С. 173—175.

ійного Суду України у справі про платні медичні послуги від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98 та Рішення у справі про безоплатну медичну допомогу від 29 травня 2002 року № 10-рп/02. Такий підхід буде суперечити статтям 21 і 24 Конституції України і призведе до порушення принципу рівності громадян, оскільки рівень та можливості правового захисту особи не повинні залежати від відсутності чи наявності у неї коштів. Підтримка цієї позиції приводить нас до наступних висновків:

1) *відмінності суб'єктів*. У цьому випадку допомогу будуть надавати особи, які мають відповідні дозволи і певний рівень освіти, а послуги — будь-який суб'єкт цивільного права, який має ознаки правосуб'єктності;

2) *відмінності принципів*. Вимоги якості (принципи) правової допомоги, визначені Законом України «Про адвокатуру», а якість правових послуг визначається самими сторонами у договорі;

3) *неможливість безоплатності* надання правових послуг, оскільки встановлено обов'язок замовника відшкодувати усі фактично понесені витрати (частина 1 статті 904 Цивільного кодексу України).

Важливим питанням є також проблема рівності сторін у зобов'язанні з надання правових послуг. З самого її виникнення тут присутня фактична нерівність, оскільки особа звертається за допомогою до надавача правових послуг з метою дізнатися про законодавство або про можливість застосування певних норм законодавства для реалізації своїх прав. У випадку обізнаності особи з цими положеннями — вона не буде звертатися за допомогою.

Визначений надавач правових послуг може незаконно використовувати незнання (необізнаність) осіб в питаннях права. Тому на перше місце виступає питання законодавчого забезпечення прав осіб, які звертаються за отриманням правової допомоги (послуг), та забезпечення юридичної і фактичної рівності сторін у зобов'язанні.

Звичайно, у проаналізованому вище підході також можна знайти раціональне зерно і, можливо, визначити перелік видів правової допомоги, які можуть надаватися лише на платній основі. Це не буде порушувати принципу рівності осіб, які отримують правову допомогу.

Виходячи з цього, очевидно, що в Україні на законодавчому рівні доцільно реалізувати широке розуміння *правової допомоги*, згідно з яким такою допомогою будуть визнаватися *будь-які дії, які мають правовий зміст, вчиняються визначеними в законі суб'єктами, що мають визначений рівень освіти, спрямовані на реалізацію і захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою, та мають відповідати визначеним принципам їх надання.*

Серед ознак правової допомоги в цьому розумінні слід виділити:

1) наявність правового змісту у діях (послугах);

- 2) відповідність принципам;
- 3) надання визначеними суб'єктами, які мають певний рівень освіти.

Наявність у певних відносинах перелічених ознак буде свідчити, що перед нами відносини з надання правової допомоги, як-от: консультація, захист від обвинувачення в кримінальних справах, представництво, складання документа з правовим змістом тощо.

Можна виділяти й інші ознаки, але названі вище є визначальними, і відсутність однієї з них буде свідчити про відсутність відносин правової допомоги.

З цього випливає, наприклад, що представництво, яке здійснюється особою, яка не є юристом і не має диплома про вищу юридичну освіту, не є правовою допомогою. Ці відносини регулюються Цивільним кодексом, або процесуальним законодавством (у випадку представництва у суді).

Це ж саме відбувається, коли нотаріус вчиняє нотаріальні дії згідно із Законом України «Про нотаріат». Такі дії не можуть розглядатися як правова допомога, оскільки є послугою держави особам, яка надається через нотаріуса.

Не може бути визнана правовою допомогою за своїм змістом діяльність адвоката, який посвідчує копії документів. Саме посвідчення є технічною дією і не містить у собі правового змісту.

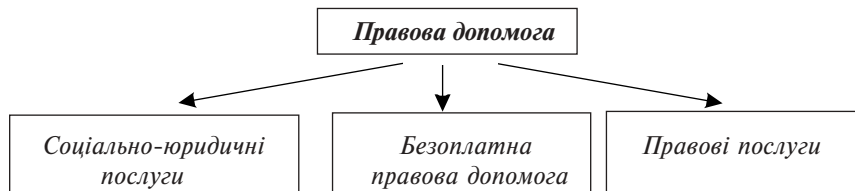
Таким, що не відповідає зазначеній вище концепції правової допомоги, є положення Резолюції Ради Європи та законодавства Німеччини і Норвегії про віднесення інституту звільнення від процесуальних (судових) витрат до правової допомоги. Звичайно, логіка цього підходу є повністю зрозумілою. Вважається, що правова допомога є поняттям, яке стосується лише надання безоплатної допомоги, у тому числі надання допомоги адвокатом у судовому процесі. А оскільки оплата адвоката за участь у судовому процесі вважається процесуальними витратами, то й, надаючи право особі безоплатно користуватися послугами адвоката, ми надаємо право особі звільнитися від сплати процесуальних витрат. Але, крім процесуальних витрат на правову допомогу адвоката, існують також витрати на перекладача, експерта, послуги яких не є правовою допомогою.

На сьогодні в Україні звільнення від процесуальних витрат є окремим інститутом процесуального права і не відноситься до правової допомоги. На наш погляд, у цьому питанні законодавець зайняв вірну позицію, і правильно розмежував поняття правової допомоги та поняття звільнення від процесуальних витрат.

Також щодо системи правової допомоги в Україні, слід зазначити, що сучасний стан законодавства, історичні умови розвитку, відповідне тлумачення положення Конституції України, спрямоване на захист прав людини, свідчить, що вона має будуватися на зразок моделі,

закріпленої в Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VII Конгресом ООН по запобіганню злочинам, та реалізованої у законодавстві Франції.

Схематично систему правової допомоги, яку доцільно побудувати в Україні, можна відобразити так:

На нашу думку, саме така система правової допомоги дозволить краще забезпечити права людини в Україні. Це буде означати, що до суб'єктів надання різних видів правової допомоги (правових послуг, безоплатної правової допомоги та соціально-юридичних послуг) законом будуть пред'являтися певні освітні вимоги та вимоги щодо компетентності. Встановлення таких вимог унеможливить надання правових послуг будь-якими фізичними або юридичними особами на підставі Цивільного кодексу, а соціально-юридичних послуг — державними, комунальними спеціалізованими підприємствами, установами та закладами соціального обслуговування, юридичними особами, які не мають на меті отримання прибутку, фізичними особами.

Створення такої системи означатиме, що на всі зазначені види правової допомоги будуть поширюватися єдині принципи, а їхня якість буде оцінюватися за єдиними стандартами, незалежно від того, хто надавав цю допомогу — адвокат, фахівець у галузі права або ж юридична особа.

При цьому кожна особа під час звернення за правовою допомогою до будь-якого із суб'єктів її надання буде впевнена, що їй надаватиметься якісна допомога. А цю впевненість має гарантувати закон, що встановлює єдину систему правової допомоги в Україні.

2. ПРИНЦИПИ І СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Принципи правової допомоги є найбільш пов'язаними з діяльністю суб'єктів її надання порівняно з іншими елементами відносин правової допомоги. Саме їм має відповідати вся діяльність зазначених суб'єктів, і в разі їх порушення буде наступати відповідальність.

Тривалий час вважалось, що єдиними суб'єктами, які мають право на надання правової допомоги в Україні, є адвокати відповідно до прямої вказівки статті 1 Закону України «Про адвокатуру». Оскільки в законодавстві не передбачено право інших осіб надавати правову допомогу, то вони не можуть вважатися відповідними суб'єктами.

Виходячи із вказаного закону (стаття 4) можна виділити такі принципи діяльності і надання правової допомоги адвокатами:

- верховенство закону;
- незалежність;
- демократизм;
- гуманізм;
- конфіденційність.

У самому тексті Закону надано визначення лише двох із згаданих принципів — принципу конфіденційності шляхом передбачення положення про адвокатську таємницю (стаття 9 Закону України «Про адвокатуру») та принципу верховенства закону (частина 1 статті 7, стаття 3 Закону України «Про адвокатуру»).

Встановлюючи в частині 1 статті 2 освітньо-кваліфікаційні вимоги до адвоката, Закон запроваджує ще один із принципів надання правової допомоги адвокатами — компетентність. Визначаючи обмеження щодо діяльності адвоката — його неможливість працювати в суді, прокуратурі, нотаріаті, органах внутрішніх справ, органах служби безпеки, державного управління — Закон встановлює принцип незалежності адвокатів при наданні правової допомоги.

Особливість правового статусу адвокатів визначається тим, що до них пред'являються особливі вимоги Правилами адвокатської етики, які схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 р., № 6/VI.

Вони визначають принципи взаємовідносин адвокатів з особами, які звертаються за правовою допомогою (клієнтами), судом, органами державної влади, іншими особами, та заходи відповідальності адвокатів за порушення встановлених принципів.

Серед основних принципів Правила визначають:

- незалежність (стаття 5);
- законність (стаття 6);
- пріоритет інтересів клієнта (стаття 7);
- відсутність конфлікту інтересів (стаття 8);

- конфіденційність (стаття 9);
- компетентність та добросовісність (стаття 10).

Рішенням Конституційного Суду України у справі про право вільного вибору захисника № 1-17/2000 від 16 листопада 2000 року (абзац 3 пункту 4) визначено також, що суб'єктами надання правової допомоги є:

— державні органи України, до компетенції яких входить надання правової допомоги (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України, нотаріат тощо);

— суб'єкти підприємницької діяльності, які надають правову допомогу клієнтам у порядку, визначеному законодавством України;

— об'єднання громадян для здійснення і захисту своїх прав і свобод.

У сучасній літературі висловлюються думки, які збігаються з позицією Конституційного Суду України, що суб'єктами надання правової допомоги є нотаріуси¹⁰, оскільки вважається, що вся нотаріальна діяльність нотаріусів є правовою допомогою. Навряд чи можна погодитися з цією позицією. Нотаріальна діяльність полягає у посвідченні прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчиненні інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності (частина 1 статті 1 Закону України «Про нотаріат»). За своїм змістом послуги нотаріуса не мають характеру правової допомоги і є різновидом послуг держави для осіб, яка надається уповноваженими на це особами (зокрема, нотаріусами).

Висловлені ідеї підтверджує той факт, що держава дозволяє надавати нотаріальні послуги посадовим особам виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад у тих місцях, де відсутні нотаріуси (частина 4 статті 1 Закону України «Про нотаріат»). Право надавати нотаріальні послуги належить також консульським і дипломатичним установам (частина 5 статті 1 закону).

Нотаріусів можна вважати суб'єктами надання правової допомоги лише у відносинах з надання ними послуг, передбачених статтею 4 Закону, щодо:

- складання проектів угод і заяв;
- роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій;
- консультацій правового характеру.

Саме в цих відносинах нотаріус виступає правовим радником, його можна порівняти з адвокатом, переважна частина послуг якого містить правовий зміст.

Тому, вважаємо, що при наданні нотаріальних послуг нотаріус виступає своєрідним представником держави, від її імені надає ці

---

¹⁰ Варфоломєєва Т.В. Суб'єкти надання правової допомоги // Адвокат. — 2002. — № 4—5. — С. 2—3.

послуги, особливості яких встановлюються законом, а при наданні зазначених правових послуг — він є правовим радником.

Незалежно від виду послуг (правових чи нотаріальних) діяльність нотаріусів визначається єдиними принципами, серед яких доцільно виділити:

- законність (абзац 1 статті 5 Закону України «Про нотаріат»);
- незалежність (частина 2 статті 3 Закону);
- конфіденційність (абзац 3 статті 5, стаття 8 Закону).

Такими, що мають правовий зміст, є деякі види послуг аудиторів. За своєю формою діяльність аудиторів має певні спільні ознаки з нотаріальною діяльністю. Так, основним видом послуг аудиторів є проведення аудиту, яке регулюється відповідним законодавством, як і в нотаріусів, для яких основним видом діяльності є надання нотаріальних послуг.

Але додатково закон надає аудиторам право надавати такі послуги:

- консультації з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування;
- інші види економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб (частина 2 статті 3 Закону України «Про аудиторську діяльність»).

З цього переліку бачимо, що аудитори виступають своєрідними правовими радниками у сфері фінансового та податкового права. Серед принципів діяльності аудиторів, які поширюються також на відносини з надання правової допомоги, можна визначити:

- незалежність (частина 2 статті 4, частина 4 статті 5 Закону);
- компетентність (частина 1 статті 5 Закону).

Суб'єктами надання правової допомоги, схожими за формою діяльності з аудиторами, є патентні повірені, оскільки вони є правовими радниками з питань права інтелектуальної власності. Очевидно, що переважна частина діяльності цих осіб є правовою допомогою.

Вони займаються представництвом осіб та власників прав на об'єкти інтелектуальної власності у відносинах з Держпатентом та установами, що належать до сфери його управління, а також судовими органами, кредитними установами, іншими фізичними та юридичними особами (пункти 2 і 11 Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1997 р., № 938).

Серед принципів діяльності патентних повірених виділяють:

- компетентність (пункт 3 Положення);
- незалежність (пункт 4 Положення);
- конфіденційність (пункт 16 Положення);
- відсутність конфлікту інтересів (пункт 17 Положення).

Правильним є віднесення Конституційним Судом України до надавачів правової допомоги суб'єктів підприємницької діяльності —

фізичних або юридичних осіб. Цим фактично відображається сучасний стан справ у державі, коли існує велика кількість юридичних фірм (компаній) у різних організаційно-правових формах, основною метою діяльності яких є надання правових послуг (правової допомоги). Їхня діяльність з надання правової допомоги ґрунтується на положеннях Цивільного кодексу, який встановлює такі основні засади виконання зобов'язань, у тому числі з надання правової допомоги:

- добросовісність, розумність та справедливість (пункт 6 статті 3, частина 3 статті 509 Кодексу);
- належність виконання (стаття 526 Кодексу);
- виконання у визначений строк (стаття 530 Кодексу);
- неможливість односторонньої відмови від зобов'язання, розірвання договору, зміни умов зобов'язання (стаття 611 Кодексу).

Ці принципи стосуються також надання правової допомоги фізичними особами та «юридичними клініками», які складаються, в основному, зі студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів.

Недоліком такого правового регулювання можна назвати те, що цивільне законодавство не висуває жодних вимог до компетентності юридичних чи фізичних осіб, які мають право надавати правові послуги. Тобто будь-яка дієздатна фізична особа (стаття 30 Цивільного кодексу), незалежно від наявності в неї правових знань, або дієздатна юридична особа (статті 91 і 92 Цивільного кодексу), незалежно від наявності в її складі фізичної особи з правовими знаннями, можуть надавати правову допомогу і виступати сторонами у відповідних зобов'язаннях.

Зазначене стосується і об'єднань громадян, які є різновидом юридичних осіб і повинні надавати правову допомогу відповідно до принципів цивільного права, зазначених вище.

Це також поширюється і на фахівців у галузі права. Поняття «фахівець у галузі права» було запроваджене Рішенням Конституційного Суду України про вільний вибір захисника. Це положення найбільше критикувалося, не визнавалося і не визнається до цього часу адвокатською спільнотою, але слід зауважити, що воно відображає реальні, які склалися. Тобто після отримання незалежності Україною адвокатура була позбавлена монополії у сфері надання правової допомоги. Про це свідчить як практика, так і відповідні законодавчі акти України, які фактично дозволяють надавати правову допомогу іншим суб'єктам.

Фахівці у галузі права — це фізичні особи, які надають правову допомогу відповідно до принципів цивільного законодавства. Але Конституційний Суд України встановив додатковий принцип, якому мають відповідати особи, щоб бути фахівцями у галузі права, — компетентність. Вони мають бути приватно-практикуючими юристами (абзац 9 пункту 5 Рішення). Це положення свідчить, що дані особи повинні отримати юридичну освіту.

Сьогодні спостерігаються складні відносини між адвокатами як представниками незалежної юридичної професії, що має визначену організацію і систему, та фахівцями у галузі права, яким не притаманна зазначена структуризація. Професор Т.В. Варфоломеева, у свою чергу, проводить історичні паралелі між приватними повіреними, які існували у дореволюційній Росії, та приватно-практикуючими юристами, які працювали на підставі ліцензії Міністерства юстиції України та стали попередниками фахівців у галузі права¹¹.

Проблема надання правових послуг особами, які отримують ліцензії від органів юстиції також дискутується в російській літературі¹².

Після проведення судової реформи в Російській імперії в 1864 році було сформовано дві категорії правових порадників:

- присяжних повірених, яких за своїм статусом можна прирівняти до адвокатів;
- приватних повірених, які прирівнюються до фахівців у галузі права.

Існувала велика кількість як прихильників, так і противників такої системи суб'єктів надання правової допомоги. Проводилися наукові дослідження щодо відмінності правового статусу присяжних і приватних повірених, обсягу їхніх прав та обов'язків, можливостей уніфікації цих систем¹³.

Законодавство України також визначає, що фізичні особи та юридичні особи, які не мають на меті отримання прибутку (громадські, благодійні, релігійні організації), можуть надавати т.з. соціально-юридичні послуги, порядок надання яких визначається Законом України «Про соціальні послуги».

До цих послуг закон відносить:

- надання консультацій з питань чинного законодавства;
- здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи;
- оформлення правових документів;
- адвокатська допомога;
- захист прав та інтересів особи тощо (абзац 6 частини 4 статті 5 Закону).

---

¹¹ Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве. — К., 1998. — С.13-14.

¹² Барщевский М.Ю. Адвокатская этика. — Самара: Издательский дом «Федоров», 1999. — С. 40—41.

¹³ Пальховский А.М. О правах представительства на судѣ. Исслѣдование. — М., 1876. — 255 с.

Даний закон визначає, що фізичні особи, які мають намір надавати ці послуги, повинні отримати відповідну освіту у сфері соціальної роботи (стаття 1 Закону) або іншу відповідну спеціальну освіту (стаття 17 Закону) та нарівні з юридичними особами мають отримати відповідну ліцензію (стаття 8 Закону). Ці положення Закону можна було б визнати принципом компетентності, але навряд чи це буде коректним, оскільки не вимагається наявності в осіб, які надають соціально-юридичні послуги, спеціальної правової освіти встановленого рівня, а висувається вимога наявності «спеціальної освіти у сфері соціальної роботи» або «іншої спеціальної освіти», хоча незрозуміло, яким чином ці особи зможуть надавати кваліфіковану правову допомогу.

Щодо інших принципів, то слід визнати повноту їх викладення у Законі. Так, вимагається, щоб соціальні послуги, у тому числі соціально-юридичні, відповідали таким вимогам:

- адресності та індивідуальності підходу;
- доступності та відкритості;
- добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг;
- гуманності;
- законності;
- соціальної справедливості;
- конфіденційності;
- дотримання стандартів якості;
- відповідальності за дотримання етичних і правових норм (стаття 3 Закону).

Отже, перелік суб'єктів, які згідно з чинним законодавством України мають право надавати правову допомогу, є досить різноманітним:

1) адвокати та їх об'єднання, які діють на основі Закону України «Про адвокатуру»;

2) будь-які право- та дієздатні фізичні або юридичні особи на підставі Цивільного кодексу України;

3) фахівці у галузі права, які діють відповідно до Цивільного кодексу України;

4) аудитори та аудиторські фірми (в частині надання послуг правового змісту) відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність»;

5) представники з питань інтелектуальної власності (патентні повірені) та їх об'єднання, які діють згідно із законодавством про інтелектуальну власність;

6) нотаріуси (в частині надання послуг правового змісту) відповідно до Закону України «Про нотаріат»;

7) державні органи (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України);

8) державні та комунальні спеціалізовані підприємства, установи та заклади соціального обслуговування, підпорядковані центральним, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, які мають право надавати соціально-юридичні послуги відповідно до Закону України «Про соціальні послуги»;

9) фізичні особи, юридичні особи, які не мають на меті отримання прибутку, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги».

Міжнародне і європейське право однозначно підходить до питань суб'єктів правової допомоги і визначає, що правову допомогу мають право надавати лише адвокати. Про це прямо зазначається в пункті 5 Резолюції (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи про правову допомогу і консультації. Також це впливає з Основних положень ООН про роль адвокатів та Загального кодексу правил для адвокатів ЄС щодо асоціацій адвокатів.

Водночас Рекомендація № R (93) 1 Комітету міністрів Ради Європи щодо ефективного доступу до закону і правосуддя для найбільш вразливих прошарків населення пропонує державам «розглянути питання про створення можливостей для неурядових організацій чи добровільних організацій, що надають підтримку найбільш вразливим прошаркам населення, надавати допомогу в доступі до судів особам, які мають такі нестатки, що унеможливають самостійний захист особи» (підпункт f) пункту 3). Тобто Рекомендація передбачає можливість надання правової допомоги іншими, ніж адвокати, суб'єктами, а саме — неурядовими та добровільними організаціями.

Таким чином, принципи правової допомоги, які відображаються в цих міжнародних документах, в основному стосуються саме адвокатів і надання саме ними правової допомоги.

Такими принципами міжнародного права у сфері надання правової допомоги визнаються:

— незалежність (абзац 9 Преамбули Основних положень ООН про роль адвокатів);

— вільний вибір захисника (пункт 1 Основних положень);

— рівність осіб на доступ до правової допомоги (пункт 2 Основних положень);

— інформованість про право на отримання правової допомоги (пункт 5 Основних положень);

— компетентність правової допомоги (пункт 9 Основних положень).

На якість правової допомоги неодноразово звертав увагу у своїх Рішеннях і Європейський суд з прав людини. Найвизначнішою в цьому плані є позиція, яку зайняв Суд у справі Артіко (Artico) проти Італії, де зазначав: «...Конвенція покликана гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а їх практичне й ефективне здійснення; це особливо справедливо щодо права на захист, яке займає визначне місце в

демократичному суспільстві, так само як і право на справедливий судовий розгляд, з якого воно випливає.... Як справедливо зазначали представники Комісії, у статті 6 пункту 3 (с) йдеться про «допомогу», а не про призначення «захисника». Саме призначення ще не забезпечує ефективної допомоги, тому що призначений адвокат може померти, важко захворіти, протягом довгого періоду бути позбавленим можливості діяти або ухилитися від виконання своїх обов'язків» (пункт 33 Рішення у справі Артіко (Artico) проти Італії від 13 травня 1980 року)¹⁴.

Але практика та законодавство окремих зарубіжних країн передбачають можливість надання правової допомоги не тільки адвокатами, а й іншими фізичними особами та юридичними особами (юридичними фірмами).

У Німеччині переважна частина правової допомоги надається адвокатами, але процесуальне законодавство допускає, щоб будь-яку сторону в судовому процесі може представляти доктор права, тобто особа, яка не має статусу адвоката, але має науковий ступінь і викладає в правовій школі. У цьому питанні можливість докторів права Німеччини надавати правову допомогу схожа до діяльності фахівців у галузі права в Україні. Вони отримали юридичну освіту, але не мають статусу адвоката і займаються наданням правової допомоги. Цей механізм доцільно запозичити й застосовувати в Україні у процесі захисту осіб у кримінальних справах. Наприклад, встановити, що виступати захисником у кримінальних справах, окрім адвокатів, можуть лише ті фахівці у галузі права, які мають науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук.

Закон Франції (стаття 24) передбачає, що допомога надається:

- 1) адвокатом;
- 2) особою, яка має право посвідчувати юридичні акти;
- 3) посадовою особою суду, сприяння якої вимагає судовий процес.

Законодавство Норвегії надає право займатися правовою допомогою приватно-практикуючим юристам та юристам, які працюють у державних юридичних конторах (§ 2 Закону Норвегії).

Різноманітність діяльності з надання правової допомоги спостерігається також у законодавстві Польщі, де діють окремі закони «Про адвокатуру», «Про правових радників», «Про податкових радників» тощо. Потрібно зауважити, що правове становище правових радників у Польщі є дуже схожим зі статусом фахівців у галузі права. Але відмінність полягає в тому, що польська правова систе-

---

¹⁴ Цит. за: Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. В 2 т. Т.1 / Председатель редакционной коллегии — доктор юридических наук, профессор В.А. Туманов. — М.: НОРМА, 2001. — С. 322.

ма передбачає існування фактично подвійної системи юридичної професії майже з однаковими правами і процедурами її формування. Їхню основу складають система адвокатури і система правових радників.

Подібне спостерігається в англійській правовій системі, де здійснюють діяльність баристери і соліситори. Але «подвійність» системи юридичної професії в Англії сягає своїх витоків з часів Середньовіччя. Про історичні передумови формування цих систем і їхній сучасний стан уже йшлося у працях англійських, українських та російських вчених¹⁵. Тому ми не будемо детально зупинятися на цьому питанні.

Зазначимо тільки, що після прийняття Закону «Про суди і правові послуги» від 1990 року в Англії почала формуватися єдина система правових радників — адвокатів. Вся система правових радників на даний момент складається з:

- баристерів;
- соліситорів;
- адвокатів;
- ліцензованих юристів, які працюють з угодами про нерухомість;
- ліцензованих юристів, які працюють з угодами про передачу землі;
- юристів, які вчиняють нотаріальні дії¹⁶.

Причому соліситори і баристери можуть отримати автоматично відповідні сертифікати адвоката, інші категорії правових радників мають скласти відповідні іспити.

Після прийняття закону також почалася загальна реформа системи правових послуг Англії. Основні мотиви проведення реформи були викладені у «Зеленій книзі» — документі, який подається урядом для обговорення в парламенті — і полягають у:

- 1) запровадженні конкурентної системи для тих, хто надає правову допомогу, тобто безоплатну правову допомогу;
- 2) підвищенні якості допомоги шляхом запровадження стандартних вимог до освіти, досвіду, кваліфікації правових порадників¹⁷.

---

¹⁵ Апарова Т.В. Организация и функции адвокатуры в зарубежных странах. Правовая помощь малоимущим. — М., 1991.; Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании: Англия, Уэльс, Шотландия / Институт международного права и экономики. — М.: Триада, ЛТД, 1996. — 157 с.; Дженкс Э. Английское право: Источники права. Судостроительство. Судопроизводство. Уголовное право. Гражданское право. — М., 1947. — С. 68—78; Романов А.К. Правовая система Англии: Учеб. пособие. — 2-е изд., испр. — М.: Дело, 2002. — С. 284—295; Уолкер Р. Английская судебная система. — М.: Юридическая литература, 1980. — С. 279—306; Шишкін В.І. Судові системи країн світу: Навч. посіб. У 3-х кн. Кн.1. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — С. 82—83.

¹⁶ Апарова Т.В. Суды и судебный процесс...— С. 64—65.

¹⁷ Апарова Т.В. Указ. соч. — С. 22—23.

Переважна частина правової допомоги у Сполучених Штатах надається адвокатами. З огляду на федеративний устрій країни вступ до адвокатури регулюється законодавством окремих штатів. Відповідно, існує різниця у вимогах, які ставляться до кандидатів у адвокати.

Як зазначають дослідники американської правової системи, адвокати надають допомогу самостійно, або об'єднуються в адвокатські фірми, малі або великі¹⁸.

Правова допомога в кримінальних справах незможним особам надається також «державними захисниками», тобто юристами, які отримують плату за свою діяльність від держави, і основний вид діяльності яких полягає лише у представництві осіб з низькими доходами перед судом в процесі розгляду кримінальних справ¹⁹.

Проведений вище аналіз систем правових радників зарубіжних країн свідчить, що в переважній своїй більшості в основу формування цих систем покладено історичні традиції кожної країни, а міжнародне, у тому числі європейське право, не вимагає від держав тією чи іншою мірою врегульовувати питання діяльності суб'єктів надання правової допомоги.

Ми вважаємо, що для України основною вимогою до осіб, які матимуть право надавати правову допомогу, має стати наявність певного рівня знань у сфері юриспруденції. Тобто отримання вищої юридичної освіти і присвоєння кваліфікаційно-освітнього рівня бакалавр, спеціаліст або магістр права, свідчитиме про можливість особи надавати правову допомогу.

Це не виключає можливостей встановлення в законодавстві обмежень і спеціальних умов для осіб, які бажають надавати окремі види правової допомоги, які є складними за своїм змістом — виступ захисником у кримінальному процесі, надання послуг у сфері охорони прав інтелектуальної власності, надання аудиторських послуг.

Так, законодавство передбачає, що аудиторські послуги можуть надавати лише аудитори, тобто особи, які спеціально отримали право на заняття аудиторською діяльністю відповідно до Закону України «Про аудит». Щодо правової допомоги у сфері охорони прав на інтелектуальну власність, то її можуть надавати особи, які отримали право займатися діяльністю патентного повіреного.

Питання виступу в ролі захисника у кримінальному процесі в останні роки вважається найбільш дискусійним серед практиків і теоретиків. Не підлягає сумніву те, що адвокат є належним суб'єктом надання цього виду допомоги.

---

¹⁸ Баршевский М.Ю. Бизнес-адвокатура в США и Германии: Учеб. пособие. — М.: Белье альвы, 1995. — С. 30—32; Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. — К.: Україна, 1999. — С.145—151.

¹⁹ Баршевский М.Ю. Указ. соч. — С. 32; Бернхем В. Вказ. праця. — С. 158.

Рішення Конституційного Суду України № 1-17/2000 від 16 листопада 2000 року про вільний вибір захисника фактично визначає, що фахівець у галузі права, тобто особа, яка є приватно-практикуючим юристом, є належним суб'єктом надання правової допомоги і, поряд з адвокатами, є належною особою для виступу захисником у кримінальному процесі.

Практика застосування цього рішення у різних судах склалася неоднозначною — одні суди допускають до процесу як захисників тільки адвокатів (оскільки єдиним законом, який закріплює право надавати юридичну допомогу, є закон про адвокатуру), а інші — також осіб, які мають диплом правознавця.

Однак 24 жовтня 2004 року Пленум Верховного Суду України прийняв Постанову «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві». Верховний Суд визначив, що інші фахівці в галузі права мають право на надання правової допомоги на підставі *спеціального закону* (частина 1 пункту 5 Постанови), і вони повинні підтверджувати свої повноваження захисника документами, визначеними *спеціальним законом* (підпункт в) пункту 5 Постанови).

Зрозумілим є намагання суддів Верховного Суду впорядкувати допуск фахівців у галузі права до участі як захисників у кримінальних справах, але це потрібно робити в межах і на підставі Конституції України. Адже фактично відбулося ігнорування Основного Закону. Аналіз цієї ситуації свідчить, що Верховний Суд України не виконує норми Конституції України про право на вільний вибір захисника своїх прав, яке було протлумачене Конституційним Судом України у вищезгаданому Рішенні. Вищий судовий орган країни порушив положення статті 59 Конституції, оскільки вони є нормами прямої дії (частина 3 статті 8).

Вихід із цієї ситуації, яка склалася після прийняття Рішення Конституційним Судом України, може бути таким: надати можливості виступати захисниками у кримінальному процесі лише тим фахівцям у галузі права, які мають науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук. Такий підхід буде певним запозиченням із законодавства та практики Федеративної Республіки Німеччини.

А передбачені в кримінально-процесуальному законодавстві (стаття 44 Кримінально-процесуального кодексу України) особи, які можуть виступати захисниками — близькі родичі, опікуни і піклувальники, якщо вони не мають юридичної освіти, не можуть вважатися суб'єктами надання саме правової допомоги. На перший погляд, є два виходи з цієї ситуації:

1) позбавити права близьких родичів, опікунів і піклувальників виступати захисниками у кримінальних справах;

2) залишити за вказаними особами право виступати захисниками, але не вважати цю діяльність правовою допомогою, з усіма наслідками, які звідси випливатимуть. Особа (підозрюваний, обвинувачений, підсудний) має розуміти, що якість та ефективність такої діяльності є низькою, і ця діяльність не буде підпадати під дію загальних принципів надання правової допомоги, а суб'єкт здійснення цієї діяльності не нестиме відповідальність за неякісне надання правових послуг.

На даному етапі розвитку суспільства, держави і системи права, коли рівень забезпечення правової допомоги у кримінальних справах потребує удосконалення, видається, що доцільно зупинитися на другому варіанті вирішення цього питання.

Такі ж висновки можна зробити при вирішенні питання представництва в суді у цивільних справах особами, які не є ні адвокатами, ні фахівцями у галузі права. На даний момент цим особам слід також залишити право здійснювати представництво, але визнати, що воно не є правовою допомогою, і на нього не будуть поширюватися правила про надання правової допомоги.

На нашу думку, таке вирішення питання захисту в кримінальних справах та представництва в цивільних справах найкраще буде відображати інтереси осіб, яких захищатимуть або представлятимуть. Вони розумітимуть, що, звернувшись до адвоката, фахівця у галузі права, тобто осіб зі спеціальними знаннями, отримують якісну правову допомогу. Звернувшись до інших осіб, вони наражатимуться на ризик стати жертвами надання неякісних правових послуг. Тому все має залежати від їхнього волевиявлення та вибору.

Щодо питання про можливість надання правової допомоги юридичними особами, то ми вважаємо, що цим можуть займатися лише ті юридичні особи, у яких працюють адвокати, фахівці у галузі права. Заборона надання правової допомоги суперечитиме положенням Цивільного кодексу України. І тут слід діяти в такий самий спосіб, який ми запропонували вище. Слід визнати, що юридичні особи, у складі яких немає дипломованих юристів, але які займаються наданням правових послуг на підставі положень цивільного законодавства, не надають правову допомогу, і на їхню діяльність не поширюються вимоги щодо якості правової допомоги, тобто принципи правової допомоги. Тому рівень своєї захищеності має визначати сама особа, яка звертається за правовою допомогою.

Виходячи з цих положень, на наш погляд, не дуже вдалою є позиція законодавця, який, прийнявши Закон України «Про соціальні послуги», фактично дозволив надавати правову допомогу особам (фізичним або юридичним) без юридичних знань. У цьому питанні видається необхідним змінити законодавство про соціальні послуги з

метою кращого правового забезпечення прав осіб, зокрема тих, які перебувають у важких життєвих обставинах. Виходить, що законодавець дозволяє, щоб їм надавалися правові послуги особами, які не є юристами.

Ще одне питання, яке потребує зваженого вирішення, — це можливість створення структурованої системи правових порадників (фахівців у галузі права), яка, за прикладом польського досвіду, буде паралельною до системи адвокатури. Ідеться про можливість запровадження, а, точніше, реанімації в Україні ліцензування діяльності фахівців у галузі права, оскільки протягом 1996—1999 років відбувалося ліцензування Міністерством юстиції України діяльності з надання юридичних послуг.

При цьому необхідно зазначити, що основний зміст ліцензування має полягати не в залученні додаткових, досить значних коштів до Державного бюджету, як це було у вказаний період в Україні, а в регулюванні якості правової допомоги шляхом встановлення додаткових вимог для кандидатів, які бажають займатися цією діяльністю, запровадження додаткових заходів відповідальності за надання неякісної правової допомоги.

Питання ліцензування діяльності з надання правової допомоги є найбільш дискусійним. Ми вважаємо, що основною метою ліцензування має стати відбір окремих осіб, які будуть надавати правову допомогу, серед великої кількості бажаючих осіб. Право на надання правової допомоги за таких умов отримають лише ті особи, які зможуть якісно надавати правову допомогу, з огляду на їхню кваліфікацію, досвід роботи, моральні характеристики та інші критерії, за якими можна буде визначити гідних для надання якісної правової допомоги кандидатів.

Кількість осіб, які надають правову допомогу, є досить незначною з огляду на співвідношення їх кількості та кількості фізичних осіб, які проживають або тимчасово перебувають території України, та юридичних осіб з місцем розташування в Україні. Тому недоцільно запроваджувати ліцензування діяльності осіб, які бажають займатися наданням правової допомоги (фахівців у галузі права), але не є адвокатами. Одного лише аргументу про можливість поповнення Державного бюджету за рахунок ліцензійних внесків цих осіб з цільовою їх спрямованістю на забезпечення безоплатної правової допомоги — є недостатньо. Окремі категорії осіб (зокрема, фахівці у галузі права та юридичні особи приватного права, які надають правову допомогу) не повинні піклуватися про виконання обов'язку держави щодо забезпечення безоплатної правової допомоги.

Безоплатність правової допомоги для окремих категорій осіб, як і безоплатна медична допомога, мають забезпечуватися виключно державою, без перекладення цих обов'язків на інших суб'єктів.

Що ж до принципів надання правової допомоги, то відомий російський дослідник проблем адвокатури М.Ю. Барщевський визначає, що основними принципами діяльності адвоката є:

- чесність;
- компетентність і добросовісність²⁰.

При цьому адвокат, дотримуючись принципу чесності, має чесно виконувати свої обов'язки у відносинах з клієнтом, судом, іншими адвокатами і суспільством у цілому²¹.

А компетентність і добросовісність означає, що:

— адвокат повинен забезпечити клієнтові необхідну компетентність при наданні йому юридичної допомоги або вчиненні інших юридичних дій від його імені;

— адвокат повинен надавати юридичну допомогу клієнтові добросовісно, якомога кваліфікованіше, як того вимагає рівень професійної юридичної допомоги²².

Крім цих двох принципів, в українському законодавстві доцільно було б відобразити такі принципи надання правової допомоги всіма особами:

- законність;
- незалежність;
- превентивність;
- недопустимість конфлікту інтересів;
- конфіденційність.

Доцільно буде встановити, що порушення одного з принципів при наданні правової допомоги призводитиме до визнання цих послуг неякісними з відповідними наслідками.

З назви цих принципів стають зрозумілими їх суть та призначення. Зокрема, законність при наданні правової допомоги означає дотримання суб'єктом надання правової допомоги Конституції України, законів України, захист прав осіб усіма не забороненими законом способами, заборону надання допомоги, свідомо спрямованої на полегшення вчинення правопорушень.

Незалежність надання правової допомоги передбачає свободу суб'єкта надання правової допомоги від будь-якого зовнішнього впливу, зокрема з боку державних органів. Не буде вважатися порушенням принцип незалежності при повному дотриманні інструкцій особою, яка звернулася за допомогою.

Керуючись принципом незалежності, необхідно визнати, що Конституційний Суд України допустив теоретичну помилку, визначивши

---

²⁰ Барщевский М.Ю. Адвокатская этика. — Самара: Издательский дом «Федоров», 1999. — С. 28.

²¹ Указ. соч. — С. 32.

²² Указ. соч. — С. 35.

в абзаці 3 пункту 4 Рішення у справі про право вільного вибору захисника, що суб'єктами надання правової допомоги є державні органи України, до компетенції яких належить надання правової допомоги (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України тощо).

Такої ж помилки припустився законодавець, дозволивши державним та комунальним спеціалізованим підприємствам, установам та закладам соціального обслуговування, підпорядкованим центральним, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, надавати соціально-юридичні послуги згідно із Законом України «Про соціальні послуги».

У разі порушення прав особи з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування інші державні органи, підприємства, установи, підпорядковані органам державної влади або місцевого самоврядування, не зможуть об'єктивно надати незалежну правову допомогу, оскільки будуть представниками однієї сторони — держави, яка виявилася у зазначених відносинах порушником прав.

Принцип превентивності спрямований на забезпечення швидкого захисту прав, свобод та інтересів осіб, відіграє велику роль у процесі розвантаження судових органів від розгляду великої кількості справ, які можуть бути врегульовані самими сторонами. Згідно з цим принципом суб'єкт надання правової допомоги зобов'язаний роз'яснити особі всі можливості уникнення виникнення спору, а якщо він виник, урегулювати спір у досудовому порядку, та докласти всіх зусиль для усунення суперечностей у досудовому порядку.

Для правової допомоги велике значення має додержання суб'єктом надання правової допомоги таємниці самого звернення за допомогою, змісту допомоги. Суб'єкт надання правової допомоги не має права розголошувати без дозволу особи отриману інформацію. Доцільним буде встановити виняток з цього правила, який стосується випадків розгляду в суді справ про надання неякісної допомоги. У цьому разі слід для суб'єкта надання правової допомоги передбачити право на розголошення конфіденційної інформації в судовому засіданні з метою захисту своїх прав і обґрунтування своєї позиції.

Значення вказаних принципів полягає в тому, що вони будуть виступати критеріями якості надання правової допомоги та кваліфікації суб'єктів надання правової допомоги.

Враховуючи зазначені вище принципи, яким має відповідати правова допомога, і можливість їх дотримання особами, які мають намір надавати правову допомогу, можна виділити таких суб'єктів надання правової допомоги:

- адвокати;
- фахівці у галузі права;
- патентні повірені;

- аудитори;
- нотаріуси;
- юридичні особи приватного права, які можуть бути у вигляді юридичних фірм (компаній), аудиторських фірм (компаній), патентних фірм (компаній).

Інші особи не можуть вважатися належними надавачами правової допомоги, оскільки їхня діяльність не відповідає принципам правової допомоги та порушує зазначені принципи. Це стосується, зокрема, Міністерства юстиції України, Міністерства праці та соціальної політики України, теоретично неправильно визначених як суб'єкти надання правової допомоги Конституційним Судом України, та державних та комунальних спеціалізованих підприємств, установ та закладів соціального обслуговування, підпорядкованих центральним, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, визначених Законом України «Про соціальні послуги».

Це також стосується фізичних осіб, які не мають юридичної освіти, та юридичних осіб, у складі яких не працюють особи з юридичною освітою, але які займаються наданням послуг, що за своїм змістом є правовими.

Визнання цих осіб, органів неналежними надавачами правової допомоги матиме наслідком непоширення на них принципів (критеріїв якості) правової допомоги і особи, які потребуватимуть такої допомоги, знатимуть, до яких суб'єктів краще звернутися для належного захисту своїх інтересів та прав.

У майбутньому можливою є повна заборона і встановлення відповідальності за надання послуг правового характеру суб'єктами, які не мають належних правових знань. Але на даному етапі розвитку українського суспільства і держави така заборона призведе швидше до негативних наслідків, ніж до позитивних зрушень.

3. ВИДИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

3.1. ПОНЯТТЯ І ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Ми встановили, що правова допомога є складним, комплексним, правовим поняттям, інститутом і явищем. З позиції законодавця, правова допомога існує у трьох правових видах:

— правова допомога адвокатів, яка надається в порядку, визначеному Законом України «Про адвокатуру»;

— правові послуги, які надаються в порядку, визначеному Цивільним кодексом України;

— соціальні-юридичні послуги, визначені Законом України «Про соціальні послуги».

Але взяття за основу своїх досліджень такої класифікації швидше за все не матиме позитивних результатів, що зумовлюється недосконалістю підходу законодавця до питання правової допомоги. Ці недоліки у визначенні правової допомоги ми відображали і обґрунтовували вище.

Не доцільною видається також проведення класифікації видів правової допомоги залежно від часових проміжків її надання на:

— правову допомогу, яка надається шляхом вчинення однієї дії (наприклад, усна консультація з будь-якого правового питання, складання проекту документа правового змісту тощо);

— правову допомогу, яка надається кількома діями (наприклад, надання письмової консультації з будь-якого правового питання, яке включає в себе аналіз законодавства і складання письмового висновку тощо);

— правову допомогу, яка має тривалий характер (наприклад, представництво, виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді тощо).

Залежно від суб'єктів отримання правової допомоги можна визначити правову допомогу, що надається:

— юридичним особам приватного права;

— підозрюваним, обвинуваченим, підсудним (Кримінально-процесуальний кодекс України);

— особам, яким завдано шкоди незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду (Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду»);

— ветеранам війни (Закон України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту»);

— іноземним громадянам (міжнародні договори України про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах);

— особам, яким надається психіатрична допомога (Закон України «Про психіатричну допомогу»);

— і т.д.

На нашу думку, ґрунтовне значення матимуть такі критерії класифікації як:

- 1) відмінність суб'єктів надання правової допомоги;
- 2) відмінність правового змісту видів правової допомоги;
- 3) матеріальне становище суб'єкта отримання правової допомоги.

Залежно від суб'єктів надання правової допомоги виділяється така правова допомога:

- адвокатів;
- фахівців у галузі права;
- патентних повірених;
- аудиторів;
- нотаріусів;
- юридичних осіб приватного права.

Інші суб'єкти, яких Конституційний Суд України та Верховна Рада України визнали надавачами правової допомоги, зокрема органи державної влади, державні, комунальні спеціалізовані підприємства, установи та заклади соціального обслуговування, підпорядковані центральним, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, з теоретичної точки зору не можуть вважатися належними надавачами правової допомоги, оскільки об'єктивно не відповідають вимогам, які висуваються міжнародним правом до осіб, які займаються наданням правової допомоги.

Залежно від змісту правової допомоги можна виділити:

- консультації та роз'яснення з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- представництво;
- виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу.

Закон України «Про адвокатуру» в частині 1 статті 5 додатково визначає такі види правової допомоги, які можуть надаватися в Україні:

- усні і письмові довідки щодо законодавства;
- юридична допомога підприємствам, установам, організаціям;
- правове забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян та юридичних осіб;
- посвідчення копій документів у справах, які ведуться адвокатами.

Доцільність виділення законодавцем таких видів правової допомоги є сумнівною. Так, надання усних і письмових довідок щодо законодавства збігається за змістом з таким видом допомоги як консультації та роз'яснення з правових питань. Іншими словами, маємо одне явище, яке законодавець називає різними термінами. Звісно, практичних проблем з цього не виникає, але це не відповідає одному з принципів техніки нормопроекування — мінімізації нормативного масиву.

Це ж стосується ще двох видів допомоги — юридичної допомоги підприємствам, установам, організаціям і правового забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян та юридичних осіб. Вони є комплексними поняттями, які можуть включати в себе систему дій, що полягатимуть у наданні консультацій і роз'яснень з правових питань, складанні заяв, скарг та інших документів правового характеру та представництві. Тому немає потреби виділяти вказані види правової допомоги, які передбачені чинним Законом України «Про адвокатуру».

Щодо посвідчення копій документів, то, як ми вже зазначали, ці дії не можуть вважатися правовою допомогою, оскільки вони за своєю природою не мають правового змісту.

Консультації та роз'яснення з правових питань можна визначити як правову допомогу, що надається в усній або письмовій формі, за бажанням особи, яка звертається за цією допомогою та стосується питань застосування законодавства або з будь-яких інших правових питань.

Заяви, скарги та інші документи правового характеру складаються, оформлюються та приводяться у відповідність до законодавства з метою реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів особи, яка звертається за правовою допомогою.

Представництво законних інтересів може здійснюватися в судах, інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування або перед іншими особами. Різні види представництва регулюються положеннями Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України або Господарського процесуального кодексу України.

Найбільша проблема в Україні існує з правовою допомогою в кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення. Особливість цього виду допомоги полягає в тому, що особа, на відміну від інших ситуацій, наприклад при отриманні консультації про порядок укладення договору, сплати податків, реєстрації авторських прав тощо, є обмеженою у своїх правах і свободі пересування. Звісно, ці обмеження є законними і здійснюються уповноваженими органами у визначеному законом порядку, але вони мають здійснюватися таким чином, щоб особа могла реалізувати право на правову допомогу у такій ситуації.

У цілому законодавство врегульовує процедуру залучення захисника для підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, але хочеться зупинитися на кількох, на нашу думку, недоліках у системі правової допомоги в кримінальних справах.

Кримінально-процесуальне законодавство містить невідповідності з Конституцією України та викладеними в ній принципами судочинства, зокрема принципом рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом (пункт 2 частини 3 статті 129), оскільки передбачається, що питання допуску чи недопуску до участі у справі захисника вирішується іншою стороною справи (особою, яка проводить дізнання, слідчим або прокурором) або судом.

Цим положенням закон дозволяє стороні обвинувачення усувати від участі у справі «невигідних» для них захисників, чим буде порушуватися право осіб на правову допомогу.

Виходом з цієї ситуації може стати обмеження права представників сторони обвинувачення або суду лише можливістю приймати відповідні постанови або ухвали про *недопуск* захисника до участі у справі на підставах, визначених статтею 61 чинного Кримінально-процесуального кодексу України «Обставини, що виключають участь у справі захисника».

Тобто особа може звернутися за допомогою до захисника, і якщо він надасть згоду вступити у процес, то представник обвинувачення має автоматично визнати його захисником у справі. І лише в разі існування обставин, які унеможливають участь захисника у справі, особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор або суд можуть прийняти відповідне рішення про усунення цього захисника від участі у справі.

Описаний порядок дозволить повністю реалізувати конституційну засаду рівності сторін при здійсненні судочинства і право осіб на правову допомогу.

Крім цього, необхідно залишити обов'язок представників обвинувачення або суду надавати всі технічні можливості особі для запрошення захисника. У цьому плані може мати важливе значення видання, яке вийшло у світ наприкінці 2003 року «Адвокати в Україні». Слід зобов'язати особу, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора надавати один із примірників цього збірника особі, і нехай вона визначається із захисником та запрошує його до участі у справі.

Дуже часто видається також малоефективним механізм призначення захисників. Зараз він має такий вигляд. Стаття 47 Кримінально-процесуального кодексу України передбачає, що особа, яка проводить дізнання, слідчий чи суд можуть призначити захисника лише через адвокатське об'єднання шляхом направлення відповідної постанови або ухвали. Проте адвокатські об'єднання створюються на підставі добровільності, а в Україні є адміністративно-територіальні одиниці,

у яких не створено і не працює жодне адвокатське об'єднання. Тому в цих районах особи позбавлені права на правову допомогу.

Але останнім часом, у зв'язку з розробкою проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України²³, почали порушуватися більш значущі питання, які стосуються моменту залучення захисника до справи. Довгий час у проекті Кримінально-процесуального кодексу України існували положення, що захисник може бути допущений лише після першого допиту підозрюваного (пункт 5 статті 46 проекту). Але вдалося відстояти право особи запрошувати захисника у справу до першого допиту.

У ході демократизації суспільства необхідно поступово запровадити такий механізм, коли будь-яка особа, яка зазнала незаконного втручання зі сторони органів державної влади або зазнає такого втручання, могла б звернутися за правовою допомогою. Невиконання вимоги особи про забезпечення їй правової допомоги має стати підставою для неможливості проведення державними органами певних дій, а їх проведення матиме наслідком визнання їх незаконними.

Описана ситуація стосується, зокрема, адміністративного затримання особи, особистого огляду, огляду речей і вилучення речей та документів, які передбачені Кодексом про адміністративні правопорушення, або застосування інших заходів примусу, передбачених законодавством про міліцію.

Основна пропозиція тут виглядає таким чином: необхідно уніфікувати процедури залучення і встановити безумовну обов'язковість залучення захисників як у справах про притягнення до кримінальної відповідальності та у справах про адміністративну відповідальність, так і у справах про застосування заходів примусу.

Однією з позитивних рис законодавства України про правову допомогу є те, що воно дає невичерпний перелік видів правової допомоги. Про це саме свідчать положення Цивільного кодексу України, згідно з якими цивільні права та обов'язки можуть виникати з дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки (частина 1 статті 11).

Зазначене положення є відмінною рисою цивільного права і цивільних правовідносин, до яких, безперечно, належать відносини з надання правової допомоги.

Зрозуміло, що, крім норм цивільного права, ці відносини одночасно можуть регулюватися нормами інших галузей права: кримінально-процесуального — відносини із захисту підозрюваного, обвинуваче-

---

²³ Проект Кримінально-процесуального кодексу України (реєстраційний номер 3456-1 від 19 травня 2003 р.) // http://195.230.149.70:7777/pls/zweb/webproc4_1?id=&pf3511=15041.

ного, підсудного; цивільного процесуального — представництво в суді тощо.

Така диференціація є природною і виправданою, оскільки діють різні режими відносин і ступені небезпеки обмеження або порушення прав особи. Неякісне надання правової допомоги має різні ступені небезпеки для особи, наприклад, у випадку:

— надання консультації про порядок спадкування, укладення договору;

— виступу представником відповідача при розгляді цивільної справи;

— виступу захисником обвинуваченого при досудовому розслідуванні кримінальної справи.

Тому виправданим виглядає встановлення у відповідному законодавстві (цивільному процесуальному і кримінально-процесуальному) додаткових, порівняно з цивільним правом, обов'язків для суб'єктів надання правової допомоги.

Незважаючи на таку диференціацію у правовому регулюванні, мають залишатися єдині критерії, за якими буде визначатися якість правової допомоги — рівень кваліфікації правових радників, принципи надання правової допомоги, заходи відповідальності за надання неякісної правової допомоги.

Саме така особливість правового регулювання інституту правової допомоги дозволяє запровадити в Україні і врегулювати на законодавчому рівні нові види правової допомоги.

Науковці зазначають, що найбільш поширеними видами правової допомоги за кордоном є надання правових висновків та медіація²⁴.

Правові висновки («лігал опініон») складають лівову частку в структурі всіх видів правової допомоги США²⁵. Вони є видом консультації і містять приписи про необхідність вчинення або утримання від вчинення певних дій при застосуванні положень певного нормативного акта. Правовий висновок може стосуватися порядку і шляхів зменшення оподаткування прибутку юридичної або фізичної особи, порядку реєстрації юридичної особи, купівлі земельної ділянки.

Особливістю цього виду допомоги, яка дозволяє їй бути популярною, є те, що відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам реалізацією приписів правового висновку, буде нести суб'єкт надан-

---

²⁴ Баршевский М.Ю. Бизнес-адвокатура в США и Германии: Учеб. пособие. — М.: Белые альвы, 1995. — С. 35, 36; В помощь оказывающему юридические услуги: Учебно-практическое пособие. — Саранск, 2001. — 214 с.; Носырева Е.И. Посредничество в урегулировании правовых споров: Опыт США // Государство и право. — 1997. — № 5; Развитие альтернативных форм разрешения правовых конфликтов: Учеб.-методическое пособие / Под общ. ред. М.В. Желытиной. — Саратов, 1999.

²⁵ Баршевский М.Ю. Указ. соч. — С. 35.

ня правової допомоги — юрист, адвокат, юридична фірма. Також від них вимагається дуже висока кваліфікація і комплексне розуміння правових проблем, щоб надати якісний правовий висновок, у якому передбачити всі можливі правові наслідки дій осіб.

Стимулом для надання якісних правових висновків, безперечно, стане те, що суб'єкти їх надання несуть відповідальність своїм майном і, зрештою, професійною репутацією.

Правовий висновок виступає своєрідною індульгенцією у руках особи, яка його отримала і яка діє у суворій відповідності до його вказівок. У випадку чіткого виконання положень висновку, яке не принесе бажаних для особи результатів або призведе до порушення, обмеження прав цієї особи, призведе до завдання шкоди іншим особам, відповідальність за це буде нести саме суб'єкт надання правової допомоги, який надав правовий висновок.

Незважаючи на такі переваги, які могли б сприяти запровадженню в Україні такого виду правової допомоги, існує кілька об'єктивних причин, які, на наш погляд, будуть ускладнювати ці процеси.

В першу чергу це економічна причина, яка полягає в тому, що вартість цієї послуги є дуже високою, навіть за мірками США, що зумовлюється особливістю цього виду допомоги. Це може бути однією з перешкод для запровадження практики надання правових висновків в Україні.

Інша причина є також суто українською, і характерною для сучасного етапу державотворення. Вона виглядає більш системною, порівняно з першою і полягає в низькій правовій культурі правозастосовувачів, незалежно від того, чи це органи місцевого самоврядування, чи органи державної влади. В Україні склалася така ситуація, коли особам дуже важко, а інколи і неможливо реалізувати свої права. Нерідко трапляються випадки, коли положення і зміст законодавчих актів спотворюються підзаконними нормативними актами. В цих умовах дуже проблематичним виглядає можливість запровадження такого виду правової допомоги. Наявність одного лише закону, який гарантує певне право особи або врегульовує певну процедуру є недостатнім, оскільки підзаконні акти можуть по-своєму врегульовувати ці питання. А надавачу правових висновків дуже важко передбачити всі ризики, які можуть існувати при їх реалізації і лежать поза межами процедури правозастосування.

У відносинах з надання правової допомоги у вигляді медіації, суб'єкт надання цієї допомоги (медіатор) виступає своєрідним правовим посередником і спрямовує зусилля на досягнення компромісу між сторонами спору.

У наукових колах склалася думка, що інститут медіації притаманний лише для охоронних галузей права, зокрема кримінального права, і спрямований на примирення особи, яка вчинила злочин, та по-

терпілої від злочину особи²⁶. Саме про це свідчить Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про становище жертв у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року.

На наш погляд, необхідно ширше розуміти інститут медіації та передбачити можливість врегулювати і цивільний спір між особами за допомогою медіаторів.

Даний вид допомоги має кілька переваг порівняно із судовим розглядом цього ж спору:

- швидкість вирішення спору;
- конфіденційність факту виникнення спору;
- взаємозадоволеність сторін спору результатами його вирішення.

Як ми вище зазначали, правовою основою для надання правової допомоги є цивільне законодавство з притаманними для нього рисами. Саме його норми мають врегулювати відносини між надавачами і отримувачами правової допомоги. Але якщо є відповідне законодавство (кримінально-процесуальне, цивільне процесуальне тощо), то особливості відносин будуть врегулюватися нормами зазначених галузей права.

Говорячи про єдність поняття правової допомоги, необхідно піти далі і визнати, що суб'єкти цих відносин мають іменуватися однаково. Звісно, така уніфікація в найменуваннях не призведе до автоматичної відмови від назв, які вже склалися в різних відносинах:

- «замовник» — «виконавець» (в цивільному законодавстві);
- «клієнт» — «адвокат» (в законодавстві про адвокатуру);
- «підозрюваний», «обвинувачений», «підсудний» — «захисник» (у кримінально-процесуальному законодавстві);
- «позивач», «відповідач» — «представник» (у цивільному процесуальному законодавстві).

Потреба в запровадженні єдиних родових понять для сторін відносин з надання правової допомоги є очевидною.

Поняття «виконавець» не відображає всієї специфіки діяльності особи, яка надає правову допомогу, і тому нездатне стати родовим.

Поняттям «адвокат» неможливо об'єднати всіх надавачів правової допомоги, оскільки ними можуть бути й особи, які не мають свідчення на право на заняття адвокатською діяльністю, зокрема фахівці у галузі права.

А захист у кримінальних справах і представництво в цивільних є різновидами ширшого поняття правової допомоги, і тому назва осіб при наданні ними цих видів правової допомоги, яка використовується у відповідному законодавстві, не може поширитися на всіх суб'єктів при наданні будь-якого виду правової допомоги.

---

²⁶ Землянська В. Вивчення досвіду Польщі у сфері медіації // Право України. — 2004. — № 3. — С.135—137.

На нашу думку, найбільше відображає весь зміст діяльності суб'єктів надання правової допомоги поняття — «*правовий радник*», а осіб, які отримують правову допомогу — «*довірителі*». Виходячи з етимології цих слів, бачимо, що особа, яка надає правову допомогу, завжди надає правову пораду, про те, як діяти в тій чи іншій ситуації, а особи, які звертаються за отриманням правової допомоги, «*довіряють*» правовим радникам вирішити і налагодити власні справи.

Отже, основними видами правової допомоги, які надаватимуться правовими радниками довірителям і які доцільно запровадити майбутньому, є:

- консультації та роз'яснення з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- правові висновки;
- медіація;
- представництво;
- виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу;
- інші послуги правового характеру, які не заборонені законом.

Схематично види правової допомоги та суб'єктів їх надання можна відобразити так:

Види правової допомоги	Суб'єкти надання правової допомоги					
	<i>Адвокати</i>	<i>Нотаріуси</i>	<i>Патентні повірені (*)</i>	<i>Аудитори (**)</i>	<i>Фахівці у галузі права</i>	<i>Юридичні особи приватного права (***)</i>
<i>Консультації та роз'яснення з правових питань</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Складання заяв, скарг та інших документів правового характеру</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Правові висновки</i>	+	-	+	+	+	+
<i>Медіація</i>	+	-	+	+	+	+
<i>Представництво</i>	+	-	+	+	+	+
<i>Виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді</i>	+	-	-	-	+	+

Види правової допомоги	Суб'єкти надання правової допомоги					
	Адвокати	Нотаріуси	Патентні повірені (*)	Аудитори (**)	Фахівці у галузі права	Юридичні особи приватного права (***)
Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення	+	-	-	-	+	+
Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу	+	-	-	-	+	+
Інші послуги правового характеру, які не заборонені законом	+	-	+	+	+	+

(*) — пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності

(**) — пов'язані з наданням аудиторських послуг

(***) — через своїх представників (адвокатів, фахівців у галузі права, патентних повірених, аудиторів)

Схожа систематизація була відображена на сторінках періодичної преси²⁷.

3.2. ГАРАНТОВАНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

Згадуючи вище три основні підстави для класифікації видів правової допомоги, ми визначили такий третій критерій, як матеріальне становище суб'єкта отримання правової допомоги (довірителя). Залежно від нього правова допомога може бути:

- оплатна;
- безоплатна.

Основне призначення гарантованої правової допомоги, на нашу думку, полягає в реалізації конституційного принципу рівності осіб, навіть незалежно від їхнього майнового стану (статті 21 і 24 Конституції України).

Надання оплатної і безоплатної правової допомоги передбачено законодавством України. Але, як показує законодавча практика Англії, Норвегії, Франції, Німеччини, безоплатна правова допомога, у свою чергу, може виступати у формі повністю безоплатної і допомоги за доступну плату.

²⁷ Шестопапов Константин. Правовая помощь: взгляд ЦППР // Юридическая практика. — № 16 (330). — 20/04/04.

Форми надання безоплатної правової допомоги залежать від матеріального становища довіритель. Але термін «безоплатна допомога» не повністю відображає суть цих відносин, оскільки послуги правових радників з надання цієї допомоги все ж таки оплачуються державою. Безоплатною або ж допомогою за доступну плату, вона стає лише для довіритель, а правові радники мають отримувати від держави належну винагороду за надані послуги.

Держава на себе перебирає і починає виконувати обов'язок з оплати правової допомоги у випадку, коли довіритель об'єктивно не має змоги самостійно це зробити. М.Ю. Барщевський, аналізуючи систему безоплатної правової допомоги в кримінальних справах Сполучених Штатів Америки, зазначив, що «ця система така, що суспільство забезпечує юридичний захист для тих, від кого воно саме бажає захиститись за допомогою норм кримінального права»²⁸.

Найкраще, на наш погляд, назвати цей вид правової допомоги — гарантованою. Це впливає з того, що право на безоплатну правову допомогу закріплюється у статті 59 Конституції України і *гарантується* державою.

Методологічно це можна пояснити так. Коли особа може самостійно звернутися за правовою допомогою і оплатити її надання, вона це робить, і від держави вимагається лише гарантування існування певного кола правових радників, до яких можна звернутися за допомогою.

Але матеріальне становище значної частини українського суспільства таке, що, отримати платну правову допомогу має змогу лише невелика кількість осіб з великими доходами. У цьому випадку державі необхідно гарантувати, що особа, яка не має достатніх коштів, отримає правову допомогу в усіх ситуаціях, коли це буде для неї необхідним.

3.2.1. Суб'єкти отримання і види гарантованої правової допомоги

Гарантована правова допомога — це правова допомога, яка надається особам (довірителям), що не можуть самостійно оплатити її вартість.

Отже, як бачимо, різниця між правовою допомогою і гарантованою правовою допомогою полягає лише в тому, хто оплачує її надання. При звичайній правовій допомозі оплата здійснюється самим довіритель, а при гарантованій — для оплати залучається держава.

Тому на першому місці для такої класифікації виступає сам суб'єкт отримання правової допомоги (довіритель). Ми вважаємо, що в чин-

---

²⁸ Барщевский М.Ю. Бизнес-адвокатура в США и Германии: Учеб. пособие. — М.: Белье альвы, 1995. — С. 32.

ному законодавстві необґрунтованим виглядає перелік категорій осіб та видів безоплатної правової допомоги, який включає:

1) осіб, у яких відсутні кошти або існують інші об'єктивні причини неможливості запросити захисника, які мають право на правову допомогу в процесі дізнання, досудового слідства та судового розгляду (пункт 2 частини 4 статті 47 Кримінально-процесуального кодексу України);

2) реабілітованих осіб, які мають право на правову допомогу в питаннях, пов'язаних з реабілітацією (частина 6 статті 6 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»);

3) ветеранів війни, які мають право на правову допомогу в питаннях, пов'язаних з їх соціальним забезпеченням (частина 2 статті 22 Закону України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту»);

4) осіб, які потерпіли від незаконних дій органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, які мають право на правову допомогу у справах про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями (пункт 4 статті 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду»);

5) осіб, яким надається психіатрична допомога, які мають право на правову допомогу в питаннях, пов'язаних з наданням їм психіатричної допомоги (частина 3 статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу»);

6) осіб щодо яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця та біженців, які мають право на будь-який вид правової допомоги (ст.18, 20 Закону України «Про біженців»);

7) неповнолітніх батьків, які мають право на правову допомогу у вигляді представництва прав, свобод та законних інтересів, пов'язаних з їх батьківством, у суді (стаття 156 Сімейного кодексу України);

8) осіб, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу;

— осіб, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, стихійними лихами, катастрофами;

— осіб, які є біженцями внаслідок збройних та міжетнічних конфліктів, якщо середньомісячний сукупний дохід цих осіб нижчий від встановленого прожиткового мінімуму;

— дітей та молодь, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї.

Вказані категорії осіб мають право на правову допомогу у вигляді консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цих осіб (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо) (частина 4 статті 5 Закону України «Про соціальні послуги»);

9) іноземних громадян, які мають право на правову допомогу у випадках, передбачених міжнародними договорами України про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах.

Видається, що такий підхід законодавства є помилковим і повертає нас у часи, коли належність чи неналежність до певного класу, спільноти, категорії було вирішальним для користування певними благами і для реалізації певних благ. Винятки можуть становити лише іноземні громадяни, якщо надання їм безоплатної правової допомоги буде передбачено відповідними міжнародними договорами України про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах.

На наше переконання, основним критерієм для вирішення питання про право конкретної особи отримати гарантовану правову допомогу має стати рівень її доходів. Про правильність цього твердження свідчить також міжнародне право і законодавство зарубіжних країн (Франції, Німеччини, Норвегії, Англії, США).

Так, саме про малозабезпеченість осіб як підставу для отримання безоплатної правової допомоги йдеться в:

— пункті 1 Резолюції № (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи про правову допомогу і консультації від 1978 року;

— абзаци с) пункту 1, абзаци b) пункту 2 Рекомендації № R (93) 1 Комітету міністрів Ради Європи щодо ефективного доступу до закону і правосуддя для найбідніших прошарків населення від 1993 року;

— статті 2 Закону Франції «Про правову допомогу»;

— главі II (§§ 8–11) Закону Норвегії «Про безкоштовну правову допомогу»;

— розділі 9 Закону Англії «Про правову допомогу».

До того ж законодавство Франції і Норвегії передбачає, що безоплатну правову допомогу можуть отримати також і юридичні особи, в яких не вистачає коштів для оплати правової допомоги.

Звісно, що цей підхід у законодавстві виходить з принципу рівності прав фізичної та юридичної особи, але для України не може бути використаний, хоча б на цьому етапі розвитку, оскільки держава не може забезпечити безоплатну правову допомогу особам навіть у кримінальних справах, не кажучи вже про можливість надання безоплатної правової допомоги юридичним особам.

Іноземне законодавство також передбачає необхідність перевірки додаткових підстав для надання правової допомоги. Якщо критерій

майнової забезпеченості особи є суб'єктивним, то передбачається існування також об'єктивних критеріїв, наявність яких буде підставою для відмови в наданні правової допомоги.

Так, орган, уповноважений вирішувати питання про надання правової допомоги, може відмовити в наданні правової допомоги, якщо вважатиме відсутніми факт порушення прав особи.

На наше глибоке переконання, надавати такі дискреційні повноваження органам державної влади України є небезпечним, і може у багатьох випадках безпідставно порушувати права осіб на правову допомогу. Логіка тут видається простою: орган держави, який вирішуватиме питання надання/ненадання гарантованої правової допомоги, є представником держави, яка зацікавлена в економії коштів бюджету, і тому політика діяльності цих органів буде такою, щоб «відсіювати» велику кількість осіб і надавати дозвіл на отримання гарантованої правової допомоги лише одиницям.

З огляду на це небажаним є запозичення цих положень в українську практику, незважаючи на те що їх передбачає законодавство країн ЄС.

Якщо погодитися з висловленою думкою про єдиний критерій для визначення підстави при наданні гарантованої правової допомоги, яким має стати рівень матеріальної забезпеченості особи, то виникає цілком обґрунтоване запитання щодо визначення цього рівня.

Міжнародне право не містить таких правил, а законодавство окремих країн передбачає, що питання надання безоплатної правової допомоги визначається, виходячи з доходу особи (стаття 4 Закону Франції, § 8 Закону Норвегії).

При цьому законодавство Франції (стаття 5 Закону «Про правову допомогу») відносить до доходу:

- наявність рухомого та нерухомого майна навіть, якщо воно не приносить прибутку, за винятком майна, яке неможливо продати чи заставити;

- доходи чоловіка або дружини — претендента на безкоштовну правову допомогу;

- доходи інших осіб, які постійно проживають разом з претендентом на безкоштовну правову допомогу.

Виняток становлять лише кошти державної допомоги на сімейні потреби та адресної соціальної допомоги.

В Англії ж навпаки: будинок, одяг, домашні меблі та знаряддя праці особи, яка отримує правову допомогу, не включаються в її дохід (параграф 3 розділу 12 Закону «Про правову допомогу»).

У Німеччині також до доходу не належать:

- особисте житло/особиста квартира прийнятної розміру;
- викупна вартість страхування життя;
- незначні готівкові суми;

— предмети, які необхідні для здійснення або продовження професійної діяльності, навчання або праці.

Зазначене питання про визначення рівня забезпеченості є набагато важливішим, ніж може здатися з першого погляду. З одного боку, саме визначення рівня забезпеченості має стати єдиною підставою для отримання гарантованої правової допомоги, а з іншого — чітке встановлення і закріплення критеріїв визначення такого рівня не дозволить недобросовісним особам безпідставно використовувати безоплатну правову допомогу.

Закріпивши просте правило, за яким враховується тільки дохід окремої особи, можуть виникати такі ситуації, коли непрацююча дружина не отримує доходів, але дохід чоловіка є достатнім. Виходячи з даного правила, дружина може зловживати ним і отримати безоплатну правову допомогу, чим буде порушуватися принцип соціальної справедливості. Для уникнення таких ситуацій необхідно враховувати дохід всіх членів сім'ї. І тільки у випадках, коли особі необхідно отримати певну правову допомогу (складення проекту документа, заяви, скарги або представництво) у справах, у яких інтереси осіб, які проживають однією сім'єю, є суперечливими, то доходи цієї особи мають підраховуватися окремо. Наприклад, якщо непрацююча дружина, яка не отримує жодних доходів, бажає розлучитися з чоловіком і розділити майно, то при вирішенні питання про надання цій особі безоплатної правової допомоги мають враховуватися лише її доходи.

Саме таким чином вирішується це питання в законодавстві Франції (стаття 5 Закону) і Норвегії (§ 8 Закону).

Законодавство України про державну соціальну допомогу дає нам відповідь про критерій визначення малозабезпеченості осіб. Воно визначає поняття середньомісячного сукупного доходу сім'ї, як обчисленого у середньому за місяць доходу всіх членів сім'ї з усіх джерел надходжень (стаття 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 року). При цьому під сім'єю розуміється одинока особа чи кілька осіб, які проживають разом і (або) об'єднані законними правами та обов'язками щодо утримання.

На нашу думку, доречним для вирішення питання про підстави надання гарантованої правової допомоги є використання понять соціального законодавства, зокрема поняття середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Якщо він буде меншим, наприклад, від рівня прожиткового мінімуму на кожного члена сім'ї, то особа, безперечно, має отримувати правову допомогу безоплатно.

Як зазначалося вище, міжнародне право та іноземне законодавство свідчать, що, крім повністю безоплатної для особи правової допомоги

ги, існує також правова допомога за часткову плату, або часткові внески осіб. Механізм тут видається простим — якщо доходи особи не дозволяють їй повністю оплатити вартість отриманої правової допомоги, то вона звертається до органів державної влади з тією метою, щоб держава оплатила частину вартості правової допомоги.

Такий механізм передбачається в:

— пункті 2 Резолюції № (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи про правову допомогу і консультації від 1978 року;

— абзаци с) пункту 1 Рекомендації № R (93) 1 Комітету міністрів Ради Європи щодо ефективного доступу до закону і правосуддя для найбідніших прошарків населення від 1993 року;

— статтях 4 та 35 Закону Франції «Про правову допомогу»;

— §§ 9, 10 Закону Норвегії «Про безкоштовну правову допомогу»;

— розділі 9 Закону Англії «Про правову допомогу».

Все свідчить про те, що система надання правової допомоги за часткову плату є відомою для міжнародного права та іноземного законодавства, і запровадження цього механізму в Україні є доцільним, зважаючи на економічне становище значної частини населення.

Залишається лише зазначити, що система гарантованої правової допомоги у формі безоплатної правової допомоги та правової допомоги за доступну плату, є додатковим тягарем для Державного бюджету. Так, наприклад, для забезпечення гарантованої правової допомоги в Англії в середині 90-х років держава витратила приблизно 890 мільйонів євро, а в Німеччині — приблизно 380 мільйонів євро.

Для відповідних фінансових інституцій на загальнодержавному рівні необхідно розрахувати можливі витрати для забезпечення осіб з незначними доходами правовою допомогою за рахунок державних коштів.

Орієнтиром можуть слугувати дані, оголошені 19 березня 2004 року заступником Міністра юстиції України Л. Горбуною, відповідно до яких у 2003 році було надано безоплатно правову допомогу 252 855 незабезпеченим громадянам. Але ця допомога надавалася 2110 громадськими приймальнями і 40 юридичними клініками²⁹, правовий статус яких відрізняється від суб'єктів надання правової допомоги внаслідок невідповідності їхній діяльності принципам надання правової допомоги. Держава на надання гарантованої правової допомоги не виділяла відповідних коштів, оскільки не передбачено і не виділяється відповідних коштів навіть на забезпечення правової допомоги у кримінальних справах. Це при тому, що порядок отримання безоплатної правової допомоги визначається законодавством лише щодо кримінальних справ. Цей порядок на даний момент є недосконалим і

²⁹http://search.liga.kiev.ua/ТЕННО/1_prepnn2.nsf/ToDayDocHTML/03E329AE1839277DC2256E5C003E0DB8?OpenDocument&id=103308.

таким, що не відповідає реаліям, і не дозволяє забезпечувати захист прав осіб.

У всіх інших випадках, передбачених низкою законів («Про реабілітацію жертв політичних репресій», «Про статус ветеранів війни», «Про психіатричну допомогу», «Про біженців» та інших), проголошується лише право на безоплатну правову допомогу, але відсутня процедура, суб'єкти та види її надання. Тобто простежується декларативність цих положень законодавства, оскільки таке проголошення права відповідних категорій осіб на правову допомогу в українських умовах ні до чого не зобов'язує державу. Реалізація положень вказаного законодавства є занадто складною або ж узагалі неможливою.

Можна уявити собі ситуацію, що ветеран війни звернеться до адвоката з питання надання безоплатної правової допомоги, і в разі відмови адвоката у наданні такої допомоги, ця особа звернеться до суду про примушування адвоката виконати вимоги закону і надати безоплатну правову допомогу. Адвокат так само може апелювати до статті 12 Закону України «Про адвокатуру», яка зобов'язує його надавати безоплатну правову допомогу лише у випадках, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України. Надавати безоплатну правову допомогу в інших ситуаціях, навіть якщо законодавство передбачає право відповідних категорій осіб на таку допомогу, адвокати згідно із законом не зобов'язані.

Таким чином, коло замикається — особа має право на безоплатну правову допомогу відповідно до закону, а надати цю допомогу немає кому, знову ж згідно із законом. Такі невідповідності і недоліки законів мають лише один наслідок — реальне незабезпечення конституційних прав осіб на правову допомогу.

Якщо проаналізувати цю ситуацію у сфері правової допомоги, то може скластися враження, що малозабезпечені особи змушені самотужки відстоювати і захищати свої права. Держава самоусувається від проблеми забезпечення осіб гарантованою правовою допомогою або ж закриває очі на численні випадки, коли безоплатну правову допомогу, яку гарантує Конституція України і яка має бути безперечно якісною, надають особи, які не мають відповідної кваліфікації та навіть освіти.

Виходячи з нашого розуміння суті правової допомоги, ці послуги не будуть вважатися правовою допомогою. І першим кроком держави в цьому напрямку має стати інформаційна кампанія, основною метою якої буде повідомлення осіб про необхідність звернення за правовою допомогою лише до адвокатів, фізичних осіб, які мають юридичну освіту, або до юридичних осіб, у складі яких є адвокати та особи з юридичною освітою. У цьому випадку закон буде гарантувати відповідність послуг принципам і можливість відшкодування шкоди

за надання неякісної допомоги. При зверненні ж до будь-яких інших осіб за правовою допомогою слід пам'ятати, що це робиться на власний ризик, оскільки такі послуги не є правовою допомогою і на них не будуть поширюватися відповідні принципи.

Наступним питанням, яке необхідно вирішити, є питання конкретних видів правової допомоги, отримати які має право незабезпечена особа у вигляді безоплатної допомоги або допомоги за доступну плату.

На нашу думку, для забезпечення принципу рівності осіб незалежно від їх майнового статусу необхідно дозволити незабезпеченим особам отримувати всі види правової допомоги за рахунок держави або лише окремі її види.

Законодавство нашої країни пішло іншим шляхом, забезпечивши право на безоплатну правову допомогу лише в кримінальних справах. Логіка цього підходу полягає в тому, що саме сфера кримінальної відповідальності має найбільшу небезпеку обмеження свободи і недоторканності особи, і тому в цій сфері потрібно забезпечити безоплатну допомогу. Оскільки інші сфери не мають такої небезпеки для особи, то, за логікою законодавця, у таких сферах не потрібно реально забезпечувати право на правову допомогу.

Керуючись іншим підходом, державі необхідно забезпечувати осіб з невеликими або мізерними доходами всіма видами правової допомоги. У цьому випадку можна провести аналогію з безоплатною медичною допомогою. Навряд чи частина 3 статті 49 Конституції України, яка гарантує безоплатну медичну допомогу, передбачає можливість проведення пластичної операції особі за рахунок держави. За винятком ситуацій, коли непроведення такої операції загрожуватиме життю або здоров'ю особи.

Такі ж висновки можна зробити і з приводу окремих видів правової допомоги, які необхідно надавати безоплатно або за доступну плату. Правильна відповідь має міститися, як завжди, посередині.

Безперечно, видами гарантованої правової допомоги мають стати:

- консультації та роз'яснення з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- представництво;
- виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу.

Цей перелік видів допомоги має бути закритим, тобто інші види гарантованої правової допомоги, крім зазначених, не можуть надаватися.

Отримання таких видів правової допомоги, як медіація і правові висновки, повністю залежить від ініціативи і матеріальних можливостей осіб. Навіть якщо не отримати цю допомогу, не виникне небезпеки для правової захищеності осіб. Адже саме забезпечення правової захищеності всіх осіб є метою статті 59 Конституції України.

А закріплення зазначених видів гарантованої правової допомоги дозволить реалізувати мету конституційних положень про правову захищеність осіб.

3.2.2. Суб'єкти надання гарантованої правової допомоги

Виходячи з принципів надання правової допомоги, ми визначали вище, що належними суб'єктами надання правової допомоги (правовими радниками) є:

- адвокати;
- фахівці у галузі права;
- патентні повірені;
- аудитори;
- нотаріуси;
- юридичні особи приватного права, які можуть бути у вигляді юридичних фірм та компаній, аудиторських фірм та компаній, патентних фірм і компаній.

Але виникає питання, чи всі зазначені суб'єкти можуть бути суб'єктами надання гарантованої правової допомоги, або, використовуючи нашу термінологію, *гарантованими правовими радниками?*

Чинне законодавство такими визнає лише адвокатів (стаття 12 Закону України «Про адвокатуру», стаття 47 Кримінально-процесуального кодексу України, стаття 6 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», стаття 22 Закону України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту», стаття 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», стаття 25 Закону України «Про психіатричну допомогу»).

Таке монопольне становище адвокатів у сфері гарантованої правової допомоги зберігається ще з часів існування Радянського Союзу, коли ніхто інший і не міг надавати правову допомогу. На сьогодні воно є однією з вагомих причин неякісності гарантованої правової допомоги. Ще однією причиною є відсутність фінансування державою гарантованої правової допомоги. Самі адвокати ставляться до надання такої допомоги як до примусової праці, яка в кінцевому результаті не оплачується державою. Адвокати не бачать необхідності витратити свій час і звертатися до відповідних органів з вимогами про оплату послуг з надання безоплатної правової допомоги в кримінальному процесі, тому що її

вартість становить 15 гривень за один робочий день (згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оплати праці адвокатів з надання громадянам правової допомоги в кримінальних справах за рахунок держави» від 14.05.1999 р., № 821). І якщо проблему монополії адвокатури на гарантовану правову допомогу можна вирішити шляхом запровадження конкурентності в цій сфері, то інший аспект проблеми — фінансовий — повністю залежить від коштів держави.

На нашу думку, саме конкурентність у цій сфері дозволить значно підвищити якість гарантованої правової допомоги. Але запровадження конкурентності потрібно здійснювати разом з підвищенням фінансування гарантованої правової допомоги. Робити один крок без іншого, чи то запроваджувати конкурентність без фінансування, чи то починати фінансування без конкуренції, не вирішить проблему або вирішить її частково.

Тільки тоді, коли адвокати відчують серйозних конкурентів на цьому ринку, можна буде говорити про справжню боротьбу за якість правової допомоги. Кожен буде розуміти, що в разі неякісного надання гарантованої правової допомоги, особа наступного разу не звернеться до цього правового радника.

На наш погляд, потрібно дозволити фахівцям у галузі права та юридичним особам приватного права у вигляді юридичних фірм (компаній) надавати гарантовану правову допомогу. Критики можуть зауважити, що зазначених суб'єктів не зацікавить ця діяльність. Але враховуючи на загальні обсяги цієї сфери (близько 250 тисяч осіб на рік, за даними Міністерства юстиції України) і можливе збільшення фінансування, ми переконані, що зацікавленість буде.

Також вважаємо за необхідне пояснити, чому ми пропонуємо дозволити надавати гарантовану правову допомогу лише фахівцям у галузі права та юридичним особам приватного права у вигляді юридичних фірм (компаній), залишивши ні з чим патентних повірених, аудиторів, нотаріусів, юридичних осіб приватного права у вигляді аудиторських фірм (компаній), патентних фірм (компаній). Це зумовлюється специфікою діяльності цих правових радників і тим, що надання правової допомоги не є їх основним призначенням. А основне призначення адвокатів, фахівців у галузі права та юридичних осіб приватного права у вигляді юридичних фірм (компаній) є саме надання правової допомоги. Тому вони і мають надавати гарантовану правову допомогу.

Питання тільки полягає в тому, яким чином особа зможе дізнатися про гарантованого правового радника і зв'язатися з ним. Цьому має допомогти видання, яке міститиме необхідні дані про всіх адвокатів, фахівців у галузі права та юридичних осіб приватного права у вигляді юридичних фірм та компаній, які зголосилися надавати гарантовану правову допомогу.

Якщо збірник міститиме дані про всіх без винятку адвокатів, то дані відповідних фахівців у галузі права та юридичних осіб приватного права

включатимуться за їхніми заявами, які будуть подаватися до районних управлінь юстиції за місцем реєстрації або здійснення діяльності. До заяви фахівця у галузі права доцільно буде долучати копії паспорта та диплома про вищу освіту або диплома про присвоєння наукового ступеня кандидата або доктора юридичних наук. А до заяви юридичних осіб — копію свідоцтва про державну реєстрацію та статут.

Щоб уникнути зловживань зі сторони державних органів, необхідно встановити:

- вичерпний перелік документів, які подаються разом із заявою про включення до переліку гарантованих правових радників;
- відсутність будь-якої плати за внесення даних до переліку;
- єдину підставу для відмови у внесенні даних до переліку — неподання копії документів;
- можливість оскарження до вищестоящего органу або суду рішення про відмову включення даних до переліку.

Сформувавши таким чином збірник з переліком гарантованих правових радників, його необхідно буде розповсюдити по всіх державних органах, щоб особи, які матимуть право на гарантовану правову допомогу, змогли ознайомитися з цим переліком і обрати собі правового радника.

Отже, систему гарантованих правових радників та видів гарантованої правової допомоги, які вони мають право надавати, можна викласти так:

Види гарантованої правової допомоги	Гарантовані правові радники		
	Адвокати	Фахівці у галузі права(*)	Юридичні особи приватного права у вигляді юридичних фірм (компаній) (*)
<i>Консультації та роз'яснення з правових питань</i>	+	+	+
<i>Складання заяв, скарг та інших документів правового характеру</i>	+	+	+
<i>Представництво</i>	+	+	+
<i>Виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді</i>	+	+	+
<i>Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення</i>	+	+	+
<i>Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу</i>	+	+	+

(*) — у разі подання ними заяви

3.2.3. Порядок отримання гарантованої правової допомоги

Українське законодавство по-різному підходить до питання про порядок отримання гарантованої правової допомоги:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України (стаття 47) визначає порядок, коли захисник призначається за клопотанням особи стороною обвинувачення з числа адвокатів адвокатського об'єднання. Недосконалість цього порядку відзначалася нами вище.

2. Закон України «Про соціальні послуги» передбачає, що особа самостійно звертається до суб'єктів надання соціально-юридичних послуг.

3. Низкою законодавчих актів (Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», Закон України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», Закон України «Про психіатричну допомогу») не визначається порядок, а лише закріплюється право на гарантовану правову допомогу.

Цілком очевидною є проблема уніфікації або ж законодавчого закріплення процедури звернення осіб та отримання ними гарантованої правової допомоги.

Основною особливістю отримання гарантованої правової допомоги, яка відрізняє її від платної правової допомоги, є необхідність вирішити питання про можливість особи отримувати таку допомогу.

Якщо при отриманні платної правової допомоги особа самостійно звертається до правового радника та оплачує вартість наданої допомоги згідно з Цивільним кодексом України, то при наданні гарантованої правової допомоги вступає у відносини ще один суб'єкт — держава в особі відповідних органів державної влади, — який оплачує вартість гарантованої правової допомоги повністю або окрему її частину.

Іноземна практика свідчить, що особа, яка бажає отримати гарантовану правову допомогу, спочатку звертається до відповідного державного органу або посадової особи (у Англії — Рада правової допомоги, у Німеччині — суд, у Франції — Бюро судової допомоги, у Норвегії — губернатор області). Зазначені представники держави перевіряють можливість надання дозволу заявникові на отримання безоплатної правової допомоги.

І тільки отримавши відповідний дозвіл особа може звернутися безпосередньо до правового радника для отримання певного виду безоплатної правової допомоги або правової допомоги за часткову плату.

Виникає питання про необхідність створення окремого органу, який вирішуватиме питання про надання гарантованої правової допомоги.

Ми вважаємо, що доцільності створення такого органу немає, оскільки ці функції можуть успішно виконувати районні, районні у місті Києві та Севастополі управління юстиції.

Необхідно передбачити, що особа звертається до районного управління юстиції із заявою про надання гарантованої правової допомоги певного виду із доданням документів, які підтверджують малозабезпеченість цієї особи.

Для уникнення можливих зловживань при прийнятті рішення про надання гарантованої правової допомоги можна передбачити, що особа має подавати лише письмову заяву, а відповідне районне управління юстиції — самостійно перевіряти рівень доходів особи шляхом звернення до органів податкової служби. Строк для прийняття рішення про надання гарантованої правової допомоги має відповідати меті забезпечення інтересів особи і становити не більше 5 календарних днів з дня подачі заяви. Саме такий строк є найбільш реальним з точки зору роботи управлінь юстиції і можливості перевірки ними даних про майновий стан особи.

Обов'язково слід передбачити положення, що рішення про відмову у наданні гарантованої правової допомоги може бути оскаржене особою до вищестоящего органу або суду.

Отримавши в строк рішення про надання гарантованої правової допомоги, особа може звертатися до гарантованого правового радника і укласти з ним відповідний договір. У цей момент особі може допомогти збірник з переліком гарантованих правових радників, про принципі формування якого йшлося вище.

Описаний порядок отримання гарантованої правової допомоги підходить для випадків надання консультацій та роз'яснень з правових питань, складання заяв, скарг та інших документів правового характеру та представництва осіб, коли ніяким чином не відбувається обмеження їхньої свободи і недоторканості.

Інший порядок має діяти для випадків захисту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного у кримінальних справах. Тут особа здебільшого підлягає обмеженням, передбаченим кримінально-процесуальним законодавством, і не зможе самостійно звернутися до районного управління юстиції.

У цьому випадку має діяти такий самий порядок залучення захисників, який ми передбачали для випадків платного надання правової допомоги. Коли особа заявляє представникові обвинувачення, що вона бажає отримати гарантовану правову допомогу, він надає їй перелік гарантованих правових радників, які мають право виступати захисниками у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді, і надає можливість зв'язатися з цими радниками. Особа при зверненні повідомляє про те, що вона має право на гарантовану правову допомогу.

Якщо гарантований правовий радник погодиться виступати захисником, він підписує з особою договір і приступає до виконання своїх обов'язків, та має звернутися до відповідного районного управління юстиції від імені свого підзахисного для отримання рішення про призначення гарантованої правової допомоги *pos factum*. Після надання гарантованої правової допомоги правовий радник звертається з відповідними документами до відділення казначейства для отримання плати за надання певного виду гарантованої правової допомоги.

Так виглядатиме оптимальний, на нашу думку, порядок отримання гарантованої правової допомоги, який дозволить реально забезпечити право осіб на правову допомогу.

4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

При наданні різних видів правової допомоги, як оплатної, так і гарантованої, у відносини можуть вступати три види суб'єктів:

- правові радники — особи, які надають правову допомогу і відповідають певним принципам правової допомоги;
- довірителі — особи, які бажають отримати певний вид правової допомоги;
- держава — як суб'єкт, який оплачує вартість гарантованої правової допомоги.

За невиконання будь-якого із обов'язків цими суб'єктами вони повинні нести відповідальність. В основній своїй частині відповідальність носитиме цивільний (майновий) характер, оскільки самі відносини між правовим радником і довірителем з надання правової допомоги є за своєю природою цивільними.

Але процедура отримання реалізації права на гарантовану правову допомогу є адміністративною, оскільки особа звертається до органу державної влади і виникають відносини, які можна схематично відобразити як «особа — держава».

Оскільки вище ми визначали, що відносини з надання правової допомоги мають дещо відмінну від цивільного права природу у зв'язку з необхідністю захисту слабшої сторони у відносинах — довірителя, то для виконання цієї мети видається необхідним також запровадження додаткових, порівняно з цивільним правом, заходів відповідальності правових радників.

Субсидіарність цих заходів відповідальності полягає у природі відносин з правової допомоги порівняно з іншими видами зобов'язань з надання послуг, які полягають у наявності особливих принципів надання правової допомоги. Тобто необхідно визнати, що неякісним буде той вид допомоги, при наданні якого не було дотримано визначених нами принципів:

- законності;
- чесності;
- компетентності і добросовісності;
- незалежності;
- недопустимості конфлікту інтересів;
- конфіденційності.

Якщо буде встановлено, що правова допомога була надана всупереч цим принципам, то правовий радник буде нести майнову відповідальність перед довірителем і буде зобов'язаний відшкодувати всю шкоду, завдану неякісним наданням правової допомоги.

Унаслідок відсутності в законодавстві єдиного поняття правової допомоги, відбувається також різний підхід до відповідальності різних суб'єктів.

Так, вважається, що адвокати надають правову допомогу не на підставі Цивільного кодексу, а на підставі Закону України «Про адвокатуру» і Правил адвокатської етики. Хоча ці нормативні документи і встановлюють принципи правової допомоги, але за їх порушення адвокату загрожує найсуворіше покарання у вигляді анулювання свідцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Проте довірителю, який отримав неякісну правову допомогу, подібне анулювання свідцтва не відшкодує завданої шкоди. А в ситуації з фахівцями у галузі права та юридичними особами приватного права, навпаки, відносини і відповідальність регулюються Цивільним кодексом, який, на жаль, не встановлює відповідні принципи надання правової допомоги.

Ми знову спостерігаємо порушення принципу рівності, яке закладено на рівні закону, коли за одне і те ж порушення, наприклад порушення конфіденційності правової допомоги, адвокат тільки буде позбавлений права на заняття адвокатською діяльністю, а фахівець у галузі права — відшкодує всю завдану цим порушенням шкоду.

Це зрівняння правового статусу в питаннях відповідальності не має на меті лише встановлення принципу рівності суб'єктів, а передбачає кращий правовий захист довірителів. Кожна особа знатиме, що, звертаючись до будь-якого передбаченого законом правового радника (адвоката або фахівця у галузі права), вона зможе відшкодувати завдану неякісною правовою допомогою шкоду.

Іншим видом цивільної відповідальності, який слід передбачити за порушення законодавства про правову допомогу, має стати відповідальність держави за порушення строків розрахунків за надання гарантованої правової допомоги. Сподіваємося, що цей механізм буде стимулом для Державного казначейства вчасно і в повному обсязі розраховуватися з боргом держави, оскільки невчасний розрахунок буде призводити до збільшення боргу держави перед гарантованим правовим радником за надану гарантовану правову допомогу.

Зрозуміло, що одним лише запровадженням цивільної відповідальності держави за невчасний розрахунок за надану гарантовану правову допомогу питання не вирішиться. Необхідні комплексні заходи в бюджетному законодавстві. Ними можуть бути:

- запровадження окремої статті в Державному бюджеті на витрати на оплату гарантованої правової допомоги;
- запровадження окремого пункту витрат у Державному бюджеті, пов'язаних зі сплатою пені за несвоєчасний розрахунок за надану гарантовану правову допомогу.

Ще одним видом відповідальності у сфері правової допомоги має стати відповідальність довірителів у вказаних вище відносинах «особа — держава».

Суть цієї відповідальності полягає в тому, що при вирішенні питання про надання особі гарантованої правової допомоги, вона може повідомити відповідне районне управління юстиції неправильні дані про свої доходи із незаконною метою отримати певний вид допомоги.

Якщо буде надано цю допомогу, а пізніше буде встановлено, що особа порушила закон подавши неправильні дані, то вона муситиме оплатити державі вартість наданої гарантованої правової допомоги та сплатити певний штраф.

Доцільно буде запровадити зазначені заходи, тому що вони відображають суть і специфіку відносин з надання правової допомоги.

5. ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблем правової допомоги в Україні є своєрідним обґрунтуванням положень проекту Закону «Про правову допомогу», розробленого експертами Центру політико-правових реформ.

На нашу думку, для українського суспільства найкращими будуть такі кроки у реформуванні системи правової допомоги в Україні:

1. У законодавстві слід реалізувати широке розуміння правової допомоги, гарантованої статтею 59 Конституції України, згідно з яким, *правова допомога* — це будь-які дії, які мають правовий зміст, вчиняються визначеними в законі особами, що мають встановлений рівень освіти, спрямовані на реалізацію і захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою, та мають відповідати визначеним принципам їх надання.

2. Доцільно визначити, що правова допомога за своїм правовим змістом може надаватися в таких видах:

- консультації та роз'яснення з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- правові висновки;
- медіація;
- представництво;
- виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу.

3. Система принципів правової допомоги має бути єдиною для всіх видів правової допомоги і складатися з:

- принципу законності;
- принципу компетентності і добросовісності;
- принципу незалежності;
- принципу превентивності;
- принципу недопустимості конфлікту інтересів;
- принципу конфіденційності.

Порушення хоча б одного із зазначених принципів повинно мати наслідком визнання правової допомоги неясною та відшкодування збитків суб'єктом надання правової допомоги.

4. Суб'єктів надання і суб'єктів отримання правової допомоги необхідно назвати, відповідно, «*правовими радниками*» та «*довірителями*», оскільки суб'єкти надання правової допомоги завжди надають правову пораду, а суб'єкти отримання правової допомоги «довіряють» правовим радникам вирішити певні справи.

5. Зазначеним принципам правової допомоги об'єктивно відповідають такі категорії правових радників, які й мають визнаватися належними правовими радниками:

- адвокати;
- нотаріуси;
- патентні повірені;
- аудитори;
- фахівці у галузі права;
- юридичні особи приватного права.

Інші суб'єкти не можуть вважатися правовими радниками, оскільки не відповідають принципу незалежності (наприклад, державні органи та організації) або принципу компетентності (наприклад, фізичні особи без юридичної освіти).

6. Слід запровадити систему *гарантованої правової допомоги* — правової допомоги, що надається за рахунок держави довірцелям, які не можуть самостійно оплатити її вартість, у формі повністю безоплатної правової допомоги та правової допомоги за доступну плату.

Видами гарантованої правової допомоги необхідно визнати:

- консультації та роз'яснення з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- представництво;
- виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу.

7. Єдиною підставою для отримання особою гарантованої правової допомоги має стати рівень її доходів.

8. Суб'єктами надання гарантованої правової допомоги (гарантованими правовими радниками) мають бути адвокати (в обов'язковому порядку) та фахівці у галузі права, юридичні особи приватного права, які виявлять бажання надавати гарантовану правову допомогу.

9. Необхідно поширити єдині критерії майнової відповідальності на всіх правових радників за надання неякісної правової допомоги.

Проект Закону України
«ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ»
(розроблений Центром політико-правових реформ)

Цей Закон регулює відносини щодо надання правової допомоги, а також відповідальність за порушення законодавства про правову допомогу.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Право на правову допомогу

1. Кожен має право на правову допомогу, що включає в себе послуги правового характеру, метою яких є реалізація і захист прав, свобод та законних інтересів особи, її представництво у судах, інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та забезпечення права на захист від обвинувачення.

2. Це право гарантується:

- 1) доступністю необхідної, достовірної інформації про правову допомогу, її види і суб'єкти її надання;
- 2) встановленням вимог до якості правової допомоги;
- 3) існуванням системи гарантованої правової допомоги;
- 4) відповідальністю за порушення законодавства про правову допомогу.

Стаття 2. Законодавство України про правову допомогу

1. Порядок надання правової допомоги регулюється Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами й актами законодавства України.

2. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в цьому Законі, застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 3. Принципи правової допомоги

1. Надання правової допомоги фізичним і юридичним особам (довірцям) здійснюється на принципах:

- 1) законності;
- 2) компетентності і добросовісності;
- 3) незалежності;
- 4) превентивності;
- 5) недопустимості конфлікту інтересів;
- 6) конфіденційності.

Стаття 4. Законність

1. При наданні правової допомоги суб'єкт надання правової допомоги (правовий радник) зобов'язаний дотримуватися Конституції України, законів України, інших актів законодавства України, правил професійної етики, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності, захисту прав довірителя усіма не забороненими законом та правилами професійної етики способами.

2. Заборонено надавати правову допомогу, свідомо спрямовану на полегшення вчинення правопорушень, надавати правову допомогу протиправними способами та для досягнення протиправного результату.

Стаття 5. Компетентність і добросовісність

1. Правовий радник зобов'язаний надавати той вид правової допомоги, який відповідає його компетентності, рівню отриманої освіти, практичному досвіду роботи.

2. Правовий радник повинен відмовитися від надання правової допомоги, за якою звертається довіритель, якщо об'єктивно усвідомлює свою некомпетентність у наданні даного виду правової допомоги.

3. Правовому радникові заборонено надавати правову допомогу, яка веде до зловживання правом або може спричинити шкоду правам, свободам та законним інтересам довірителів.

Стаття 6. Незалежність

1. Правовий радник є незалежним у виконанні своїх обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність.

2. Принцип незалежності не вважається порушеним у випадку надання правової допомоги згідно з вказівками довірителя, а також вказівок керівника юридичної особи приватного права, від імені якої правовий радник надає правову допомогу.

3. При виникненні суперечностей між правовим радником і довірителем при наданні правової допомоги щодо питань застосування права, норм законодавства, порядку представництва прав, свобод та законних інтересів він зобов'язаний:

1) повідомити про це довірителя і про наслідки дотримання його вказівок;

2) надавати правову допомогу згідно з новими вказівками довірителя.

4. У разі порушення принципу незалежності правовий радник зобов'язаний повідомити про це довірителя і відмовитися від надання правової допомоги.

Стаття 7. Превентивність

1. Правовий радник при наданні правової допомоги зобов'язаний роз'яснити довірителю всі можливості уникнення спору довірителя з іншими особами, а в разі його виникнення врегулювати спір у досудовому порядку та докласти всіх зусиль для усунення суперечностей між довірителем та іншими особами в досудовому порядку.

Стаття 8. Недопустимість конфлікту інтересів

1. Правовому радникові заборонено надавати правову допомогу у випадках:

- 1) надання раніше правової допомоги особі, інтереси якої суперечать інтересам довірителя;
- 2) участі раніше в цій справі у ролі судді, третейського судді, прокурора, слідчого, особи, яка проводила дізнання, понятого, експерта, спеціаліста, перекладача, свідка, медіатора, посадової особи, до компетенції якої належало прийняття рішення щодо довірителя;
- 3) існування інших обставин, які викликають або можуть викликати існування конфлікту інтересів правового радника і довірителя.

Стаття 9. Конфіденційність

1. Правовий радник без дозволу довірителя, його правонаступника, не вправі розголошувати факт цього звернення, відомості, які стали відомі йому у зв'язку з наданням правової допомоги, а також будь-яку інформацію про довірителя або інших осіб.

2. Правовий радник зобов'язаний забезпечити такі умови зберігання документів, переданих йому довірителем, які виключають доступ до них сторонніх осіб.

3. Дія принципу конфіденційності не обмежена в часі, якщо інше не передбачене договором.

4. Правовий радник несе відповідальність за порушення принципу конфіденційності інформації, отриманої ним як представником юридичної особи приватного права чи юридичної особи публічного права.

5. Дія принципу конфіденційності не поширюється на випадки розгляду в суді справ про надання неякісної допомоги.

Розділ 2. НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 10. Види правової допомоги

1. Правова допомога надається у таких видах:

- 1) консультації та роз'яснення з правових питань;

- 2) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- 3) правовий висновок;
- 4) медіація;
- 5) представництво;
- 6) виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді;
- 7) виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- 8) виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу;
- 9) інші послуги правового характеру, які не заборонені законом.

Стаття 11. Консультації та роз'яснення з правових питань

1. Консультації та роз'яснення надаються правовим радником в усній або письмовій формі, за бажанням довірителя, з питань застосування законодавства та з будь-яких правових питань.

Стаття 12. Складання заяв, скарг та інших документів правового характеру

1. Заяви, скарги та інші документи правового характеру складаються, оформлюються та приводяться у відповідність до законодавства правовим радником за зверненням довірителя з метою реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів останнього.

Стаття 13. Правовий висновок

1. Правовий висновок — письмовий документ, який містить роз'яснення про необхідність вчинення або утримання від вчинення певних дій за даних обставин.

2. У випадку належної реалізації довірителем приписів правового висновку майнову відповідальність за шкоду, завдану такою реалізацією, несе правовий радник.

3. Договір про надання правового висновку повинен бути укладений у письмовій формі і передбачати страхування відповідальності довірителя згідно із законодавством про страхування.

4. Особливості настання відповідальності у відносинах з надання правового висновку встановлюється цим Законом.

Стаття 14. Медіація

1. Медіація — правова допомога, яка спрямована на досягнення компромісу законних інтересів та вимог двох чи більше осіб з метою припинення спору між ними.

2. Договір про надання послуг медіації повинен бути укладений у письмовій формі.

Стаття 15. Представництво

1. Представництво законних інтересів у судах, інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами здійснюється правовими радниками згідно з цим Законом, Цивільним кодексом та процесуальним законодавством України або будь-якою дієздатною фізичною чи юридичною особою, згідно з Цивільним кодексом та процесуальним законодавством України.

2. Представництво, що здійснюється особами, які не є правовими радниками, не вважається правовою допомогою і на нього не поширюються норми цього Закону.

Стаття 16. Виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді

1. Порядок виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді визначається процесуальним законодавством України.

2. Виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді здійснюється правовими радниками, які мають на це право згідно з цим Законом та процесуальним законодавством України.

3. Виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді особами, які не є правовими радниками, не вважається правовою допомогою і на нього не поширюються норми цього Закону.

Стаття 17. Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення

1. Порядок виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення визначається згідно із законодавством про адміністративні правопорушення.

2. Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення особами, які не є правовими радниками, не вважається правовою допомогою і на нього не поширюються норми цього Закону.

Стаття 18. Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу

1. Порядок виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу визначається згідно із законодавством про застосування заходів примусу.

2. Виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу особами, які не є правовими радниками, не вважається правовою допомогою і на нього не поширюються норми цього Закону.

Стаття 19. Порядок надання правової допомоги

1. Для отримання правової допомоги певного виду, передбаченого цим Законом, зацікавлена особа звертається до правового радника.

2. Відносини з надання правової допомоги оформлюються договором, у якому зазначається вид правової допомоги, розмір і порядок оплати допомоги та інші умови, за згодою сторін.

3. Порядок укладення, зміни і розірвання договорів про надання правової допомоги регулюється Цивільним кодексом України з урахуванням норм цього Закону.

4. Порядок отримання правової допомоги затриманими (взятими під варту) особами визначається процесуальним законодавством України, законодавством про адміністративні правопорушення та законодавством про застосування заходів примусу.

Розділ 3. СТАТУС ПРАВОВИХ РАДНИКІВ

Стаття 20. Правові радники

1. Правовими радниками є:

- 1) адвокати;
- 2) нотаріуси;
- 3) патентні повірені;
- 4) аудитори;
- 5) фахівці у галузі права;
- 6) юридичні особи приватного права.

2. Правовими радниками не визнаються:

1) особи, які перебувають у трудових відносинах з юридичними особами і до трудових обов'язків яких віднесено надання послуг правового характеру цій юридичній особі;

2) особи, які перебувають на державній службі, на службі в органах місцевого самоврядування і до службових обов'язків яких віднесено надання послуг правового характеру;

3) нотаріуси, при вчиненні нотаріальних дій.

3. Послуги правового характеру, надані особами, які не є правовими радниками, не визнаються правовою допомогою і на них не поширюються норми цього Закону.

Стаття 21. Правова допомога адвокатів

1. Адвокати — особи, які отримали право на заняття адвокатською діяльністю відповідно до Закону України «Про адвокатуру».

2. Адвокати мають право надавати будь-який вид правової допомоги.

Стаття 22. Правова допомога нотаріусів

1. Нотаріуси — особи, які отримали право на заняття нотаріальною діяльністю відповідно до Закону України «Про нотаріат».

2. Нотаріуси мають право:

1) надавати консультації та роз'яснення щодо порядку вчинення нотаріальних дій;

2) складати проекти документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій.

3) надавати консультації та роз'яснення з правових питань, не пов'язаних з вчиненням нотаріальних дій;

4) складати заяви, скарги та інші документи правового характеру, які не пов'язані з вчиненням нотаріальних дій.

Стаття 23. Правова допомога патентних повірених

1. Патентні повірені — особи, які отримали право займатися діяльністю патентного повіреного відповідно до законодавства України.

2. Патентні повірені вправі надавати будь-який вид правової допомоги, безпосередньо пов'язаний з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Стаття 24. Правова допомога аудиторів

1. Аудитори — особи, які отримали право на заняття аудиторською діяльністю відповідно до Закону України «Про аудит».

2. Аудитори вправі надавати будь-який вид правової допомоги, безпосередньо пов'язаний із наданням аудиторських послуг, крім медіації.

Стаття 25. Правова допомога фахівців у галузі права

1. Фахівці у галузі права — особи, які мають вищу юридичну освіту і не належать до інших категорій правових радників, передбачених цим Законом.

2. Фахівці у галузі права вправі надавати будь-який вид правової допомоги.

3. Виконувати обов'язки захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді мають право фахівці у галузі права, які мають науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук.

Стаття 26. Правова допомога юридичних осіб приватного права

1. Юридичні особи приватного права вправі надавати будь-який вид правової допомоги через своїх представників — адвокатів або інших фахівців у галузі права .

2. Юридичні особи приватного права вправі надавати будь-який вид правової допомоги, безпосередньо пов'язаний з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності через своїх представників — патентних повірених.

3. Юридичні особи приватного права вправі надавати будь-який вид правової допомоги, безпосередньо пов'язаний із наданням аудиторських послуг через своїх представників — аудиторів. Ці юридичні особи приватного права не мають права надавати послуги медіації.

Розділ 4. ГАРАНТОВАНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

Стаття 27. Поняття гарантованої правової допомоги

1. Гарантована правова допомога — послуги правового характеру, які надаються повністю або частково за рахунок коштів Фонду гарантованої правової допомоги певним категоріям осіб для реалізації, захисту їхніх прав, свобод та інтересів, а також при вирішенні справ у судах, органах державної влади і місцевого самоврядування та для забезпечення права на захист від обвинувачення.

2. На правила надання гарантованої правової допомоги поширюються загальні правила надання правової допомоги, крім норм про оплату правової допомоги.

Стаття 28. Види гарантованої правової допомоги

1. Гарантована правова допомога надається у таких видах:

- 1) консультації та роз'яснення з правових питань;
- 2) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- 3) представництво;
- 4) виконання обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді;
- 5) виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- 6) виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про застосування заходів примусу.

Стаття 29. Особи, які мають право на гарантовану правову допомогу

1. Право на гарантовану правову допомогу мають:

- 1) особи, середньомісячний сукупний дохід на кожного члена сім'ї яких нижчий від встановленого прожиткового мінімуму;

2) особи, середньомісячний сукупний дохід яких нижчий від встановленого прожиткового мінімуму, у випадках коли отримання правової допомоги суперечитиме інтересам інших членів сім'ї.

Стаття 30. Гарантовані правові радники

1. Гарантованими правовими радниками є адвокати, які включаються Міністерством юстиції України до переліку гарантованих правових радників після отримання права на заняття адвокатською діяльністю.

2. Фахівці у галузі права та юридичні особи приватного права мають право надавати гарантовану правову допомогу, якщо подадуть до територіальних органів Міністерства юстиції України за своїм місцезнаходженням:

1) заяву довільної форми про включення до переліку гарантованих правових радників;

2) копію паспорта або документа, який посвідчує особу, та копію диплома про вищу юридичну освіту — для фахівців у галузі права;

3) копію установчих документів та документа про державну реєстрацію — для юридичних осіб приватного права.

Вимагати надання інших документів заборонено.

3. Рішення про включення фахівців у галузі права та юридичних осіб приватного права до переліку гарантованих правових радників приймається відповідними територіальними органами Міністерства юстиції України.

Рішення про відмову включення фахівців у галузі права та юридичних осіб приватного права до переліку гарантованих правових радників може бути оскаржене до вищестоящего органу або в судовому порядку.

4. Перелік гарантованих правових радників ведеться й опубліковується Міністерством юстиції України та має містити:

1) найменування гарантованих правових радників;

2) місцезнаходження гарантованих правових радників;

3) інші дані, які дозволяють довірителям з'єднуватися з гарантованими правовими радниками.

Стаття 31. Безоплатна правова допомога та правова допомога за доступну плату

1. Гарантована правова допомога існує у 2 формах:

1) безоплатна правова допомога — допомога, яка надається в повному розмірі за рахунок коштів Фонду гарантованої правової допомоги:

а) особам, середньомісячний сукупний дохід на кожного члена сім'ї яких становить 50 % і нижче від встановленого прожиткового мінімуму;

б) особам, середньомісячний сукупний дохід яких нижче 50 % від встановленого прожиткового мінімуму, у випадках коли отримання правової допомоги суперечитиме інтересам інших членів сім'ї.

2) правова допомога за доступну плату — допомога, яка надається частково за рахунок коштів Фонду гарантованої правової допомоги:

а) особам, середньомісячний сукупний дохід на кожного члена сім'ї яких становить більше 50 %, але не перевищує 90 % від встановленого прожиткового мінімуму;

б) особам, середньомісячний сукупний дохід яких становить більше 50 %, але не більше 90 % від встановленого прожиткового мінімуму, у випадках коли отримання правової допомоги суперечитиме інтересам інших членів сім'ї.

Вказані особи сплачують 20 % вартості послуг з надання гарантованої правової допомоги.

2. Особи, яким унаслідок надання гарантованої правової допомоги було відшкодовано завдану шкоду, або які отримали інші майнові вигоди, зобов'язані оплатити вартість наданої гарантованої правової допомоги протягом 1 місяця з моменту відшкодування їм шкоди або отримання майнових вигод.

Стаття 32. Порядок реалізації особами права на гарантовану правову допомогу

1. Для отримання гарантованої правової допомоги особи звертаються до територіальних органів Міністерства юстиції України місця свого перебування на момент звернення:

1) із заявою довільної форми;

2) документами, які підтверджують право на гарантовану правову допомогу.

Вимагати надання інших документів заборонено.

2. Заява на отримання гарантованої правової допомоги повинна бути розглянута протягом одного дня. Про надання або відмову в наданні гарантованої правової допомоги приймається рішення, яке має строковий характер, тобто може бути реалізоване довірцями не пізніше 1 місяця з дня його видання.

3. У разі зміни обставин, що є підставою для отримання права на гарантовану правову допомогу, особи зобов'язані протягом 3 днів повідомити про це органи Міністерства юстиції України і не отримувати зазначену у заяві гарантовану правову допомогу.

4. Рішення про відмову у наданні гарантованої правової допомоги має бути вмотивованим і містити роз'яснення порядку його оскарження. Воно може бути оскаржене до вищестоящего органу або в судовому порядку.

5. Порядок отримання гарантованої правової допомоги затриманими (взятими під варту) особами визначається процесуальним законодавством України, законодавством про адміністративні правопорушення та законодавством про застосування заходів примусу.

Стаття 33. Порядок оплати послуг з надання гарантованої правової допомоги

1. Максимальний розмір плати за надання гарантованої правової допомоги за рахунок коштів Фонду гарантованої правової допомоги встановлюється Кабінетом Міністрів України за кожен вид правової допомоги.

2. Гарантовані правові радники звертаються з відповідною заявою до територіального відділення Фонду гарантованої правової допомоги. До заяви додаються документи, які підтверджують надання гарантованої правової допомоги.

3. Не пізніше п'яти робочих днів з дня надходження заяви, територіальне відділення Фонду гарантованої правової допомоги зобов'язане провести оплату наданих послуг з гарантованої правової допомоги.

Розділ 5. Фонд гарантованої правової допомоги

Стаття 34. Правовий статус Фонду гарантованої правової допомоги

1. Фонд гарантованої правової допомоги є державним позабюджетним фондом, управління яким здійснює Міністерство юстиції України і який створений з метою акумуляції коштів, призначених для фінансування гарантованої правової допомоги.

2. Джерелами формування коштів Фонду гарантованої правової допомоги є:

1) кошти Державного бюджету України;

2) інші надходження, якщо це не суперечить законодавству.

3. Кошти Фонду гарантованої правової допомоги використовуються виключно на оплату послуг із надання гарантованої правової допомоги.

Стаття 35. Управління коштами Фонду гарантованої правової допомоги

1. Кошти Фонду гарантованої правової допомоги в національній та іноземній валюті обліковуються на окремих рахунках у Національному банку України.

2. Міністерство юстиції України на підставі одержаних від банківських установ платіжних документів веде облік надходження та використання коштів, передбачених цим Законом. Бухгалтерський облік за рахунками Фонду гарантованої правової допомоги здійснюється в установленому законодавством порядку.

3. Міністерство юстиції України щороку складає звіт про надходження і витрачання коштів Фонду гарантованої правової допомоги і подає його Кабінетові Міністрів України.

4. Не використані у звітному році кошти Фонду гарантованої правової допомоги вилученню не підлягають, переходять на наступний рік і використовуються на цілі, передбачені цим Законом.

Розділ 6. Відповідальність за порушення законодавства про правову допомогу

Стаття 36. Відповідальність за порушення цього Закону

1. Порушення цього Закону тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність відповідно до чинного законодавства. Відповідальність за порушення цього Закону несуть:

- 1) правові радники — за надання неякісної правової допомоги;
- 2) гарантовані правові радники — за надання неякісної гарантованої правової допомоги та за необґрунтовану відмову в наданні гарантованої правової допомоги;
- 3) держава в особі територіальних відділень Фонду гарантованої правової допомоги — за несвоєчасність оплати гарантованої правової допомоги;
- 4) довірители — за надання завідомо неправдивих даних про наявність у них підстав для отримання гарантованої правової допомоги та за несвоєчасність оплати послуг з гарантованої правової допомоги, у випадках передбачених цим Законом.

Стаття 37. Відповідальність за надання неякісної правової допомоги та неякісної гарантованої правової допомоги

1. Неякісна правова допомога — це послуги правового характеру, які були надані усупереч встановленим принципам, або реалізація яких призвела до порушення прав, свобод та законних інтересів осіб, так само як їх несвоєчасне надання. Зокрема, неякісною правовою допомогою визнається:

- 1) надання консультацій та роз'яснень, які не відповідають чинному законодавству України;
- 2) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру, які не відповідають чинному законодавству України;

3) порушення норм права при представництві та виконанні обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді, при провадженні у справах про адміністративні правопорушення та про застосування заходів примусу, що призвело до завдання шкоди інтересам особи;

4) завдання збитків довірителю при реалізації ним приписів юридичних висновків.

2. Гарантована правова допомога визнається неякісною у випадках:

1) надання консультацій та роз'яснень, які не відповідають чинному законодавству України;

2) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру, які не відповідають чинному законодавству України;

3) порушення норм права при представництві та виконанні обов'язків захисника у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальної справи у суді, при провадженні у справах про адміністративні правопорушення та про застосування заходів примусу, що призвело до завдання шкоди інтересам особи;

4) відмови в наданні гарантованої правової допомоги.

3. Правові радники, які надали неякісну правову допомогу, зобов'язані відшкодувати майнову і моральну шкоду, завдану наданням (ненаданням) такої допомоги.

3. Факт надання неякісної правової допомоги може бути визнано самим правовим радником або на підставі судового рішення.

Стаття 38. Відповідальність держави за несвоєчасну оплату гарантованої правової допомоги

1. Держава зобов'язана вчасно оплачувати послуги з надання гарантованої правової допомоги.

2. У випадку несвоєчасної оплати держава в особі територіальних відділень Фонду гарантованої правової допомоги несе відповідальність у розмірі подвійної облікової ставки НБУ за кожен день прострочення оплати вартості гарантованої правової допомоги.

Стаття 39. Відповідальність довірителів

1. Довірителі, які надали завідомо неправдиві дані про наявність у них підстав для отримання гарантованої правової допомоги, зобов'язані відшкодувати державі вартість наданих послуг у десятикратному розмірі.

2. Особи несуть відповідальність у розмірі подвійної облікової ставки НБУ за кожен день прострочення оплати вартості гарантованої правової допомоги, у випадках передбачених цим Законом.

РОЗДІЛ 7. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2006 року, крім статей 27—35, пунктів 2—4 частини 1 статті 36, частини 2 статті 37 та статей 38 і 39, підпунктів 1—3 пункту 3 Перехідних положень цього Закону, які набирають чинність 1 січня 2007 року.

2. Кабінету Міністрів України протягом одного місяця з дня набрання чинності цим Законом:

1) привести нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

2) забезпечити в межах своїх повноважень прийняття актів, необхідних для реалізації цього Закону;

3) забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України.

3. Внести наступні зміни до Законів України:

1) статтю 47 Кримінально-процесуального кодексу України, затвердженого Законом від 28 грудня 1960 року, — № 1002-V (Відомості Верховної Ради УРСР, 1961, № 2, 12 січня, с. 15) викласти в такій редакції:

«Стаття 47. Порядок запрошення захисника

Захисник запрошується підозрюваним, обвинуваченим, підсудним чи засудженим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого. Особа, що провадить дізнання, слідчий, суд зобов'язані *роз'яснити* затриманій особі чи особі, яка утримується під вартою, *право на гарантовану правову допомогу, надати для ознайомлення перелік гарантованих правових радників і надати* допомогу у встановленні зв'язку із захисником або з особами, які можуть запросити захисника.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, підсудний має право на гарантовану правову допомогу, при запрошенні захисника він зобов'язаний повідомити про це.

Підозрюваний, обвинувачений, підсудний вправі запросити собі

кількох захисників.

Якщо відповідно до вимог частин першої і другої статті 45 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, але підозрюваний, обвинувачений, підсудний *не бажає* запросити захисника, *то його запрошує особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суд.*

У випадку, коли є потреба у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника, а підозрюва-

ний чи обвинувачений ще не встиг запросити захисника або явка обраного захисника неможлива, особа, яка провадить дізнання, слідчий *вправі запросити* захисника тимчасово до явки обраного захисника.

Якщо потреби у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника немає і коли неможлива явка захисника, обраного підозрюваним протягом двадцяти чотирьох годин, а захисника, обраного обвинуваченим чи підсудним, — протягом сімдесяти двох годин, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому, підсудному запросити іншого захисника. Якщо і цей захисник не зможе з'явитися для участі в справі протягом двадцяти чотирьох годин, а також у випадках, коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний протягом того ж строку не запросить іншого захисника, особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суддя постановою, а суд — ухвалою самі призначають захисника».

2) Статтю 261 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, № 8073-Х (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, № 51, 18 грудня, с. 1122) доповнити частинами 3 і 4 наступного змісту:

«Затримана за вчинення адміністративного правопорушення особа має право запросити захисника. Уповноважений орган чи посадова особа зобов'язані роз'яснити затриманій за вчинення адміністративного правопорушення особі право на гарантовану правову допомогу, надати для ознайомлення перелік гарантованих правових радників і надати допомогу у встановленні зв'язку із захисником.

Якщо затримана за вчинення адміністративного правопорушення особа має право на гарантовану правову допомогу, при запрошенні захисника вона зобов'язана повідомити про це».

3) Частину 5 статті 5 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565 — XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 4, 22 січня, с. 20) викласти в наступній редакції:

«Міліція забезпечує право на правову допомогу та інші права затриманих і взятих під варту осіб, не пізніше як через 24 години повідомляє про їх місцеперебування близьким родичам, адміністрації за місцем роботи чи навчання і в разі необхідності вживає заходів до негайного подання їм медичної та іншої допомоги».

Доповнити статтю 5 Закону України «Про міліцію» частинами 6 та 7 наступного змісту:

«Особа, до якої застосовано заходи примусу, має право зап-

росити захисника. Працівники міліції зобов'язані роз'яснити особі, до якої застосовано заходи примусу, право на гарантовану правову допомогу, надати для ознайомлення перелік гарантованих правових радників і надати допомогу у встановленні зв'язку із захисником.

Якщо особа, до якої застосовано заходи примусу, має право на гарантовану правову допомогу, при запрошенні захисника вона зобов'язана повідомити про це».

4) Частина 6 статті 6 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 року, № 962-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1991, № 22, с. 262) викласти в наступній редакції:

«Особи, реабілітовані відповідно до цього Закону, мають право на правову допомогу, у порядку, визначеному Законом України «Про правову допомогу».

5) Частина 2 статті 22 Закону України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року, № 3551-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1993, № 45, с. 425) викласти в наступній редакції:

«Ветерани війни та особи, на яких поширюється чинність цього Закону, звільняються від плати за оформлення документів, правову допомогу, надану у порядку, визначеному Законом України «Про правову допомогу», а також від судових витрат, пов'язаних з розглядом питань щодо їх соціального захисту».

6) Пункт 4 статті 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року, № 266/94-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1995, № 1, с. 1) викласти в наступній редакції:

«4) суми, сплачені особою у зв'язку з наданням їй правової допомоги у порядку, визначеному Законом України «Про правову допомогу».

7) Частина 1 статті 7 Закону України «Про страхування» від 7 березня 1996 року, № 85/96-ВР (Відомості Верховної Ради України 1996., № 18, 30 квітня ст. 78) доповнити пунктом 42 наступного змісту:

«42) страхування відповідальності довіртелів за реалізацію приписів правових висновків.»

8) Абзац 11 частини 3 статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року, № 1489-ІІІ (Відомості Верховної Ради, 2000, № 19, с. 143) викласти в наступній редакції:

«правову допомогу, у порядку, визначеному Законом України

«Про правову допомогу».

9) Внести наступні зміни до Закону України «Про біженців» від 21 червня 2001 року, № 2557-III (Відомості Верховної Ради, 2001, № 47, с. 250):

а) абзац 3 частини 1 статті 18 викласти в такій редакції:

«правову допомогу, у порядку, визначеному Законом України «Про правову допомогу»;

б) абзац 12 частини 1 статті 18 викласти в наступній редакції:

«правову допомогу, у порядку визначеному Законом України «Про правову допомогу».

10) Частину 3 статті 156 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року, № 2947-III (Відомості Верховної Ради, 2002, № 21—22, ст.135) викласти в наступній редакції:

«3. Неповнолітні батьки мають право на правову допомогу, у порядку, визначеному Законом України «Про правову допомогу».

11) Абзац 6 частини 4 статті 5 Закону України «Про соціальні послуги» 19 червня 2003 року, № 966-IV (Відомості Верховної Ради, 2003, № 45, с. 358) викласти в наступній редакції:

«правова допомога, яка надається у порядку визначеному Законом України «Про правову допомогу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Адвокатская деятельность: Учебно-практическое пособие / Под общ. ред. канд. юр. наук В.Н. Буробина. — М.: «ИКФ «ЭКМОС», 2003. — 624 с.
- Апарова Т.В. Организация и функции адвокатуры в зарубежных странах. Правовая помощь малоимущим. — М., 1991.
- Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании: Англия, Уэльс, Шотландия / Институт международного права и экономики. — М.: Триада, ЛТД, 1996. — 157 с.
- Барщевский М.Ю. Адвокат, адвокатская фирма, адвокатура. — М., 1995. — 143 с.
- Барщевский М.Ю. Адвокатская этика. — Самара: Издательский дом «Федоров», 1999. — 288 с.
- Барщевский М.Ю. Бизнес-адвокатура в США и Германии: Учеб. пособие. — М.: Белые альвы, 1995. — 64 с.
- Бачинін В.А., Панов В.І. Філософія права: Підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів освіти. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. — 472 с.
- Бачинин В.А. Философия права и преступления. Худож.-оформитель Д. Ганчинский. — Харьков: Фолио, 1999. — 607 с.
- Бірюкова А.М., Гончаренко С.В. Щодо проекту Закону України «Про правову допомогу», розробленого Міністерством юстиції України. Зауваження і пропозиції // Адвокат. — 2004. — № 1. — С. 21.
- Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве. — К., 1998. — 204 с.
- Варфоломеева Т.В. Суб'єкти надання правової допомоги // Адвокат. — 2002. — № 4—5. — С. 2—3.
- Волков Алексей, Гаврушко Алла. Бесплатная юридическая помощь // Юридическая практика. — 2003. — № 32 (294). — 12 августа.
- В помощь оказывающему юридические услуги: Учебно-практическое пособие. — Саранск, 2001. — 214 с.
- Дженкс Э. Английское право. — М.: Юрид. лит., 1950. — 352 с.
- Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. В 2 т. Т. 1 / Председатель редакционной коллегии — доктор юридических наук, профессор В.А. Туманов. — М.: НОРМА, 2001. — 856 с.
- Землянська В. Вивчення досвіду Польщі у сфері медіації // Право України. — 2004. — № 3. — С. 135—137.
- История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. В.С. Нерсесянца. — М.: Юрид. лит., 1989. — 816 с.
- Молдован В.В., Молдован А.В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. Навч. посібник / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 399 с.
- Носырева Е.И. Посредничество в урегулировании правовых споров: Опыт США // Государство и право. — 1997. — № 5.
- Пальховській А.М. О правх представительства на судh. Изслhдование. — М., 1876. — 255 с.
- Полешко А. Обговорення законопроектів «Про правову допомогу» // Право України. — 2004. — № 3. — С. 148.
- Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2/1999. — К.: Український центр правничих студій, 1999. — С. 56.
- Развитие альтернативных форм разрешения правовых конфликтов: Учеб.-методическое пособие / Под общ. ред. М.В. Жельгиной. — Саратов, 1999.

Романов А.К. Правовая система Англии: Учеб. пособие. — 2-е изд., испр. — М.: Дело, 2002. — 344 с.

Святоцький О.Д., Медведчук В.В. Адвокатура: Історія і сучасність. — К.: Ін Юре, 1997. — 319 с.

Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак. — К.: Ін Юре, 1997. — 221с.

Туманова А., Вербицька О. Якою буде правова допомога // Адвокатура. — 2004. — № 5 (13). — 10 березня. — С. 5.

Константин Шестопапов. Правовая помощь: взгляд ЦППР // Юридическая практика. — 2004. — № 16 (330). — 20 апреля.

Шишкін В.І. Судові системи країн світу: Навч. посіб. У 3-х кн. — К.: Юрінком Інтер, 2001.

Шульженко Ф.П., Наум М.Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / За заг. ред. акад. АПРН України, д-ра юрид. наук, проф. В.В. Копейчикова. — К.: Юрінком Інтер, 1997. — С. 173—175.

Уолкер Р. Английская судебная система. — М.: Юрид. лит., 1980. — 631 с.

ЧАСТИНА II

**МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ТА ІНОЗЕМНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО**

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО РОЛЬ АДВОКАТІВ (Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року)

Оскільки:

◆ Статут Організації Об'єднаних Націй підтверджує право людей усього світу на створення умов, за яких законність буде додержуватися, і проголошує як одну з цілей досягнення співробітництва у створенні й підтриманні поваги до прав людини і основних свобод без поділу за ознаками раси, статі, мови та релігії;

◆ Загальна декларація про права людини утверджує принципи рівності перед Законом, презумпцію невинуватості, право на неупереджений і відкритий розгляд справи незалежним і справедливим судом, а також усі гарантії, необхідні для захисту особи, обвинуваченої у вчиненні караного діяння;

◆ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права додатково проголошує право бути вислуханим без тяганини та право на неупереджене і відкрите слухання справи компетентним, незалежним і справедливим судом, передбаченим законом;

◆ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права нагадує про обов'язок держав відповідно до Статуту ООН сприяти загальній повазі й додержанню прав людини і основних свобод;

◆ Звід принципів для захисту всіх осіб, затриманих або тих, які перебувають в умовах тюремного ув'язнення, передбачає, що кожній затриманій особі має бути надано право на допомогу, консультацію з адвокатом і можливість спілкуватися з ним;

◆ Стандартні мінімальні правила утримання ув'язнених рекомендують, зокрема, щоб юридична допомога і конфіденційність у процесі її здійснення були гарантовані для осіб, які перебувають в ув'язненні;

◆ Гарантії, що забезпечують захист осіб, яким загрожує смертна кара, підтверджують право кожного, кому пред'явлено або може бути пред'явлено обвинувачення, котре тягне за собою як міру покарання смертну кару, одержувати необхідну юридичну допомогу в усіх стадіях розслідування і розгляду справи відповідно до ст.14 Міжнародної конвенції про громадянські і політичні права;

◆ Декларація про основні принципи юстиції для жертв злочину й перевищення влади рекомендує вжиття заходів на міжнародному й національному рівні для поліпшення доступу до юстиції й справедливого ставлення, відшкодування шкоди, компенсації і допомоги для жертв злочину;

◆ Адекватне забезпечення прав людини і основних свобод, на які усі люди мають право, надається їм в економічному, соціальному, культурному, суспільному і політичному житті і вимагає, щоб усі люди мали ефективну можливість користування юридичною допомогою, здійснюваною незалежною юридичною професією.

Професійні асоціації адвокатів відіграють важливу роль у підтриманні професійних стандартів та етичних норм, захищають своїх членів від переслідувань та необґрунтованих обмежень і посягань, забезпечують юридичну допомогу для всіх, хто має у ній потребу, та кооперуються з урядом та іншими інститутами для досягнення цілей правосуддя і суспільного інтересу.

Основні положення про роль адвокатів, викладені нижче, сформульовано так, щоб допомагати державам-учасницям у їх завданні сприяти і забезпечувати належну роль адвокатів, яка має поважатися і гарантуватися урядами при розробці національного законодавства та його застосуванні як адвокатами, так і судьями, прокурорами, членами законодавчої та виконавчої влади і суспільством у цілому; ці принципи мають також застосовуватися до осіб, які здійснюють адвокатські функції без одержання формального статусу адвоката.

Доступ до адвокатів і юридичної допомоги

1. Будь-яка людина має право звернутися по допомогу до адвоката за своїм вибором для підтвердження своїх прав і захисту в усіх стадіях кримінальної процедури.

2. Уряди повинні гарантувати ефективну процедуру і працюючий механізм для реального і рівного доступу до адвокатів усіх осіб, які проживають на його території і підпорядковані його юрисдикції незалежно від раси, кольору шкіри, етнічного походження, статі, мови, релігії, політичних та інших поглядів, національного або соціального походження, економічного чи іншого статусу.

3. Уряди мають забезпечити необхідне фінансування та інші ресурси для юридичної допомоги бідним та іншим незаможним людям. Професійні асоціації адвокатів мають співробітничати в організації та створенні умов подання такої допомоги.

4. Уряди та професійні асоціації адвокатів повинні розробити програму, що має на меті інформування членів суспільства про їхні права і обов'язки, про роль адвокатів у захисті основних свобод.

З цією метою особлива увага має приділятися бідним та іншим незаможним людям, оскільки вони самі неспроможні відстоювати свої права і потребують у допомоги адвоката.

Спеціальні гарантії у кримінальній юстиції

5. Обов'язком урядів є забезпечення можливості кожному бути поінформованим компетентними владами про право одержати допомогу адвоката за його вибором при арешті, затриманні або поміщенні у тюрму, або обвинуваченні у кримінальному злочині.

6. Будь-яка вищезазначена особа, яка не має адвоката, у випадках, коли інтереси правосуддя вимагають цього, повинна бути забезпечена допомогою адвоката, котрий має відповідну компетенцію та досвід ведення таких справ, щоб забезпечити їй ефективну допомогу без оплати з її боку, якщо у неї немає необхідних коштів.

7. Уряди повинні забезпечити людині, підданій затриманню, арешту або поміщеній у тюрму з пред'явленням або без пред'явлення обвинувачення у вчиненні кримінального злочину, швидкий допуск до адвоката, у будь-якому випадку не пізніше ніж через 48 годин з моменту затримання або арешту.

8. Затриманій, заарештованій або поміщеній у тюрму особі мають бути забезпечені необхідні умови, час і засоби для зустрічі або комунікацій й консультацій з адвокатом без зволікань, перешкод і цензури, з повною їх конфіденційністю. Такі консультації можуть бути в полі зору, проте за межами чутності уповноважених посадових осіб.

Кваліфікація і підготовка

9. Уряди, професійні асоціації адвокатів та навчальні інститути мають забезпечити адвокатам одержання відповідної освіти, підготовку і знання як їх ідеалів та етичних обов'язків, так і прав людини та основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом.

10. Обов'язком урядів, професійних асоціацій адвокатів і навчальних інститутів є забезпечення відсутності дискримінації при допущенні осіб до адвокатської практики або до продовження практики за ознаками раси, кольору шкіри, статі, етнічного походження, релігії, політичних та інших поглядів, наявності власності, місця народження, економічного або іншого становища.

11. У країнах, де існують групи, общини або регіони, потреби яких у юридичній допомозі не забезпечені, особливо коли такі групи мають відмінності в культурі, традиціях, мові або були жертвами дискримінації у минулому, уряди, професійні асоціації адвокатів та навчальні інститути мають вжити спеціальних заходів до створення сприятливих умов для осіб з цих груп, які бажають займатися юридичною практикою, і забезпечити їм підготовку, необхідну для задоволення потреб цих груп.

Обов'язки і повноваження

12. Адвокати повинні постійно дбати про честь і гідність своєї професії як важливі учасники здійснення правосуддя.

13. Обов'язки адвоката щодо клієнта мають включати:

а) консультації клієнта про його права та обов'язки, з роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони стосуються прав і обов'язків клієнта;

б) надання допомоги клієнтові будь-яким законним способом та вчинення правових дій для захисту його інтересів;

в) надання клієнтові допомоги в судах, трибуналах та адміністративних органах.

14. Надаючи допомогу клієнтам при здійсненні правосуддя, адвокати повинні додержуватися прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно і наполегливо відповідно до закону і визнаних професійних стандартів та етичних норм.

15. Адвокат має бути лояльним до інтересів свого клієнта.

Гарантії діяльності адвокатів

16. Уряди мають забезпечити адвокатам:

а) можливість здійснювати їхні професійні обов'язки без залякування, перешкод, завдання турботи й недоречного втручання;

б) можливість вільно пересуватися і консультувати клієнта у своїй країні та за кордоном;

в) виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм.

17. Там, де безпека адвокатів перебуває під загрозою у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, вони мають бути адекватно захищені властями.

18. Адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їхніми справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

19. Суд або адміністративний орган не повинні відмовляти у праві адвоката, що має допуск до практики, представляти інтереси свого клієнта, якщо він не був дискваліфікований відповідно до національного права і практики його застосування й даних Положень.

20. Адвокат повинен мати кримінальний і цивільний імунітет від переслідувань за заяви, що стосуються справи, зроблені у письмовій або усній формі, при сумлінному виконанні свого обов'язку й здійсненні професійних обов'язків у суді, трибуналі або іншому юридичному або адміністративному органі.

21. Обов'язком компетентних влад є забезпечення адвокату можливості своєчасно знайомитися з інформацією, документами і матеріалами справи, а у кримінальному процесі — не пізніше закінчення розслідування — до судового розгляду.

22. Уряди повинні визнавати і додержувати конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом у рамках відносин, пов'язаних з виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків.

Свобода висловлювання й асоціацій

23. Адвокати, як і інші громадяни, мають право на вільне висловлювання, віросповідання, об'єднання в асоціації та організації. Зокрема, вони мають право брати участь у публічних дискусіях з питань права, здійснення правосуддя, забезпечення і захисту прав людини, а також право приєднуватися або створювати місцеві національні і міжнародні організації та відвідувати їх збори без побоювання обмеження професійної діяльності з причин їхніх законних дій або членства в організації, дозволеній законом. При здійсненні цих прав адвокати повинні керуватися законом і визнаними професійними стандартами та етичними правилами.

Професійні асоціації адвокатів

24. Адвокатам має бути надано право формувати самоврядні асоціації для представництва їхніх інтересів, постійного навчання, перепідготовки

й підтримування їх професійного рівня. Виконавчі органи професійних асоціацій обираються їх членами і здійснюють свої функції без зовнішнього втручання.

25. Професійні асоціації мають кооперуватися з урядами для забезпечення права кожного на рівний та ефективний доступ до юридичної допомоги, з тим, щоб адвокати були здатні за відсутності недоречного стороннього втручання давати поради і допомагати своїм клієнтам згідно із законом та визнаними професійними стандартами й етичними правилами.

**РЕЗОЛЮЦІЯ (78) 8
КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ
І КОНСУЛЬТАЦІЇ**

2 березня 1978 року

Комітет міністрів,

з огляду на те, що право на доступ до правосуддя і справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 6 Конвенції з прав людини та основних свобод, є одним з основних ознак будь-якого демократичного суспільства;

з огляду на те, що важливо прийняти всі необхідні заходи з метою усунення економічних перешкод для доступу до правосуддя і що наявність відповідних систем правової допомоги буде сприяти виконанню цього завдання, особливо щодо осіб, які перебувають в економічно несприятливому становищі;

з огляду на те, що надання правової допомоги має розглядатися не як акт милосердя до незаможних, а як зобов'язання, що лежить на всьому суспільстві в цілому;

з огляду на те, що полегшення доступу до правових консультацій, крім правової допомоги, для осіб, які перебувають в економічно несприятливому становищі, також сприяє усуненню перешкод для доступу до правосуддя,

рекомендує урядам Держав-членів прийняти або підсилити, залежно від обставин, усі заходи, які вони вважають за необхідне, з метою поступової реалізації принципів, викладених у додатку до цієї резолюції,

пропонує урядам Держав-членів періодично інформувати Генерального секретаря Ради Європи про заходи, прийняті з метою виконання рекомендацій, які містяться в цій резолюції.

Додаток до резолюції (78) 8

**ЧАСТИНА I
ПРАВОВА ДОПОМОГА**

1. Ніхто не може бути позбавлений через перешкоди економічного характеру можливості використання або захисту своїх прав у будь-яких судах, правомочних виносити рішення в цивільних, торгових, адміністративних, соціальних чи податкових справах. З цією метою будь-яка особа повинна мати право на необхідну правову допомогу в судовому розгляді. При розгляді того, чи є ця допомога необхідною, варто враховувати:

- a) фінансові можливості і зобов'язання зацікавленої особи;
- b) очікувану величину судових витрат.

2. Правова допомога повинна надаватися навіть у тих випадках, коли зацікавлена особа здатна оплатити частину судових витрат. У цьому ви-

падку правова допомога може бути надана за фінансової участі особи, якій вона надається, за умови, що ця участь не перевищує її можливостей.

3. Правова допомога повинна охоплювати усі витрати, понесені особою, якій вона надається, у ході захисту своїх прав, і зокрема гонорари адвокатів, мита, витрати на експертизу, відшкодування витрат свідків і витрати на переклад.

Бажано, щоб надання правової допомоги звільняло від внесення застави або депозиту на покриття судових витрат.

4. Необхідно, щоб правову допомогу можна було одержати в ході судового розгляду, якщо змінилося фінансове становище сторони або виникла інша обставина, що робить цю допомогу необхідною.

5. Правова допомога завжди має здійснюватися особою, яка має право практикувати як адвокат відповідно до правових норм даної держави, як у випадках, коли система правової допомоги передбачає участь захисника, так і у випадках, коли:

а) сторони повинні бути представлені такою особою у судовому органі даної держави відповідно до закону цієї держави;

б) орган, який уповноважений розглядати прохання про надання правової допомоги, констатує, що послуги адвоката необхідні через конкретні обставини розглянутої справи.

Особа, якій надається допомога, має бути, по можливості, вільна у виборі кваліфікованого захисника. Призначена захисником особа має одержати належну винагороду за роботу, здійснену в інтересах особи, яка використовує правову допомогу.

6. При розгляді питання про необхідність правової допомоги влада може:

а) враховувати, виходячи з обставин справи, доцільна чи ні подача позову або ж участь у суді як відповідача;

б) брати до уваги характер розгляду і, у разі потреби, надавати допомогу тільки щодо інших витрат, ніж ті, які пов'язані з допомогою кваліфікованої особи, зазначеної в принципі 5.

7. Система правової допомоги повинна передбачати можливість перегляду рішення про відмову в наданні правової допомоги.

8. Відповідальність за фінансування правової допомоги повинна бути покладена на державу.

9. Фінансові умови правової допомоги повинні переглядатися, зокрема, з урахуванням росту вартості життя.

10. Система правової допомоги має передбачати надання допомоги відповідно до принципів, викладеними в цій резолюції, у рамках будь-якої іншої процедури, що має на меті визнання або виконання в даній державі судового рішення, винесеного в іншій державі.

11. Державі необхідно вжити необхідних заходів, для того щоб довести порядок дії системи правової допомоги до відома громадськості і зацікавлених кіл, зокрема тих державних органів, до яких можуть звертатися за допомогою потенційні здобувачі.

ЧАСТИНА II ПРАВОВІ КОНСУЛЬТАЦІЇ

12. Держава зобов'язана забезпечувати особам, які перебувають в економічно несприятливому становищі, можливість одержання необхідної правової консультації з усіх питань, що можуть стосуватися їхніх прав та інтересів і які попадають у сферу дії принципу 1.

13. Правові консультації повинні надаватися або безкоштовно, або за умови сплати особи, яка звернулася з проханням про консультації, суми, яка відповідає її фінансовим можливостям.

14. Державі варто забезпечити, щоб інформація про порядок надання правових консультацій була доведена до відома громадськості й органів, у які можуть звертатися з проханнями про допомогу особи, що потребують правової консультації.

15. Державі необхідно вжити відповідних заходів, для того щоб органи правової консультації мали інформацію про чинне законодавство.

16. Державі необхідно приділяти особливу увагу необхідності надання правових консультацій у тих випадках, коли судовий розгляд може бути розпочатий в іншій державі.

**РЕКОМЕНДАЦІЯ № R (93) 1 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ
ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ДОСТУПУ
ДО ЗАКОНУ І ПРАВОСУДДЯ
ДЛЯ НАЙБІДНІШИХ ПРОШАРКІВ НАСЕЛЕННЯ**

8 січня 1993 року

Комітет міністрів, відповідно до положень статті 15 b) Статуту Ради Європи, нагадуючи, що відповідно до Європейської конвенції про права людини Держави-члени заявили про свою прихильність до прав людини і основних свобод;

посилаючись на резолюцію (76) 5 про правову допомогу в цивільних, комерційних і адміністративних питаннях і Резолюцію (78) 8 про правову допомогу і консультації, Рекомендацію № R (81) 7 Комітету міністрів Державам-членам про заходи сприяння доступу до правосуддя і Резолюції Організації Об'єднаних Націй про права людини і крайню убогість, зокрема, Резолюцію 46/121 Генеральної Асамблеї від 17 грудня 1991 року і Резолюцію 1992/11 Комісії з прав людини від 18 лютого 1992 року, а також на дослідження, підготовлене Міжнародним рухом АТД-четвертий світ і назване «На шляху до загальнодоступного правосуддя: механізм правової допомоги і деякі місцеві ініціативи з позиції сімей, що страждають від крайньої убогості» [Н(92)2];

переймаючись становищем найбідніших прошарків населення, тобто осіб, що особливо бідують, маргіналізовані або виключені з суспільства в економічному, соціальному і культурному відношенні;

вважаючи, що крайня убогість, як і раніше, позбавляє чоловіків і жінок можливості практично здійснювати права людини, що повинні забезпечуватися без жодної дискримінації відповідно до статті 14 Європейської конвенції про права людини;

будучи переконаним, що зусилля з розширення доступу до закону і правосуддя будуть цілком ефективними тільки як частина всеосяжної, послідовної і перспективної політики, спрямованої на ліквідацію крайньої убогості в співробітництві із зацікавленими групами населення;

посилаючись на принцип неподільності прав людини, під яким розуміється, що здійснення цивільних і політичних прав, зокрема тих, що закріплені в пункті 3 с) статті 6 і в статті 13 Європейської конвенції про права людини, втрачає свою ефективність, якщо економічні, соціальні і культурні права не підлягають рівному захисту;

знову підтверджуючи, що прихильність до прав людини пов'язана з повагою до людської гідності, особливо стосовно доступу до закону і правосуддя для найбідніших прошарків населення;

нагадуючи, що, крім права доступу до закону і правосуддя, передбаченого в статті 6 Європейської конвенції про права людини, інші положення Конвенції, і зокрема статті 2, 3 і 8, також застосовуються до найбідніших прошарків населення, так само як і інші правові документи Ради Європи, наприклад Європейська соціальна хартія;

вважаючи, що ця рекомендація спрямована на вдосконалення існуючих систем правової консультації і правової допомоги, особливо для найбідніших прошарків населення, і, таким чином, на доповнення механізму, що діє стосовно інших категорій населення, для яких ці системи було розроблено,

рекомендує урядам Держав-членів:

1. Сприяти доступу найбідніших прошарків населення до закону («право на захист зі сторони закону») шляхом:

а) заохочення, там де це необхідно, дій з підвищення поінформованості юристів про проблеми найбідніших прошарків населення;

б) заохочення розвитку служб правової консультації для найбідніших прошарків населення;

с) покриття вартості правових консультацій для найбідніших прошарків населення шляхом надання правової допомоги, не виключаючи сплату невеликого внеску особами, що користуються такою допомогою там, де того вимагає внутрішнє законодавство;

д) заохочення створення, коли це вважається необхідним, консультаційних центрів у районах проживання бідноти.

2. Сприяти ефективному доступу найбідніших прошарків населення до позасудових методів вирішення конфліктів шляхом:

а) розширення участі неурядових організацій чи добровільних організацій, що надають допомогу найбіднішим прошаркам населення, у таких квазісудових формах вирішення конфліктів, як посередництво і примирення;

б) надання правової чи будь-яких інших форм допомоги у застосуванні таких методів вирішення конфліктів.

3. Сприяти ефективному доступу найбідніших прошарків населення до судів, особливо шляхом:

а) надання правової чи будь-яких інших форм допомоги всім судовим інстанціям (цивільним, карним, комерційним, адміністративним, суспільним і т.д.) і всім змагальним чи незмагальним процесам незалежно від того, у якій якості виступають заінтересовані особи;

б) надання правової допомоги найбіднішим прошаркам населення, які є особами без громадянства чи іноземцями, і в будь-якому випадку, коли вони постійно проживають на території держави-члена, де повинен відбутися розгляд;

с) визнання права на допомогу відповідного адвоката, наскільки можливо, за вибором обвинувачуваного, за належну винагороду;

д) обмеження обставин, за яких компетентні органи можуть відмовити в правовій допомозі, головним чином тими випадками, коли підставами для відмови є неприйнятність, вочевидь недостатні перспективи виграти справу, чи випадками, коли правова допомога не є необхідною в інтересах правосуддя;

е) спрощення процедури надання правової допомоги найбідні-

шим прошаркам населення і розгляду питання про негайне надання тимчасової правової допомоги, якщо є така можливість;

f) розгляду питання про створення можливостей для неурядових організацій чи добровільних організацій, що надають підтримку найбільшій частині населення, надавати допомогу в доступі до судів особам, які мають такі нестатки, що унеможливають самостійний захист особи; у ході такого розгляду варто враховувати участь у національних судах, Європейській комісії і Суді з прав людини, а також в інших міжнародних інстанціях судового характеру;

4. У рамках своєї загальної політики з ліквідації крайньої убогості, за можливості, консультуватися з неурядовими організаціями, зацікавленими в питаннях, яких стосується ця рекомендація, і з добровільними організаціями, що надають підтримку найбільшій частині суспільства.

Рада Європи
Страсбург, 31 травня 2002 року
(план дій щодо правової допомоги Е)
CDCJ(2002)21
Додаток III

Європейський комітет з питань правової співпраці

ПЛАН ДІЙ ЩОДО СИСТЕМ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ³⁰

Просимо експертів, які мають інформацію щодо тем, поданих у пунктах а-h параграфу 19, яка могла б бути цікавою для держав, що створюють, розвивають і посилюють системи юридичної допомоги, направляти таку інформацію до Секретаріату (якщо можливо, на адресу електронної пошти: cjej@coe.int).

ЗАГАЛЬНА ІСТОРІЯ ПИТАННЯ

Рада Європи та Держави, які входять до неї, уже протягом певного часу опікуються питанням належного функціонування судової системи та забезпечення кожного ефективним доступом до правосуддя.

Роками для вирішення цих питань у рамках міждержавної діяльності Ради Європи у правовій сфері використовувалися найрізноманітніші способи.

Багато документів, прийнятих Комітетом Міністрів, спрямовані на розвиток більш справедливого та ефективного здійснення правосуддя. Одні заходи, що рекомендуються в цих документах, стосуються створення дієвих систем юридичної допомоги, тоді як інші мають на меті зменшити надмірне навантаження на суди, наприклад через заохочення мирового урегулювання спорів чи то за допомогою позасудових процедур, чи то до початку або під час судового розгляду. У випадках, коли судового розгляду неможливо уникнути, необхідно вжити заходів для спрощення процедури де тільки можливо, так щоб певні правила процедури, чинні у державах-членах, не перешкоджали ефективному здійсненню правосуддя. Спрощення документів, які використовуються у судових процесах, і належне розповсюдження правової інформації, включаючи інформацію про прецедентне право, у юридичних колах і серед широкої громадськості може також покращити рівень ефективності та справедливості правосуддя. Крім того, пропонуються різноманітні заходи для покращання функціонування систем і процедур оскарження, особливо у цивільних і господарських спра-

---

³⁰ Робочий переклад Центру політико-правових реформ.

Вираз «системи юридичної допомоги» (legal assistance systems) включає не лише правову допомогу, а й інші подібні системи (див. параграф 19.3 для більш детальної інформації).

вах, де затримки бувають, як правило, довші, ніж у кримінальному судочинстві.

До того ж міністри юстиції країн Європи на своїй 23-й Конференції, що відбулась у Лондоні в червні 2000 року, погодилися з тим, що «доступ до правосуддя не повинен погіршуватися через високі судові витрати», та ще раз підтвердили «потребу в тому, щоб кожна людина мала ефективний доступ до правосуддя, та щоб Держави-члени знайшли рентабельні методи для забезпечення такого доступу до правосуддя.»³¹

Зрозуміло, що принцип верховенства права (задня якого Рада Європи працює уже більш як 50 років) може бути реальністю лише, якщо люди мають можливість ефективно захищати свої юридичні права та оскаржувати незаконні дії. Для цього необхідно постійно працювати над тим, щоб наближати правосуддя до людей та вдосконалювати ефективність і дієвість судового процесу, при цьому беручи до уваги конкретні потреби кожної юрисдикції.

На практиці належні системи юридичної допомоги мають важливе значення для забезпечення рівного доступу до правосуддя для кожного і можуть включати:

надання юридичної допомоги, включаючи правове представництво, юристами;

надання інформації та правової консультації у такий час і в таких місцях, щоб урахувати потреби заявників і, особливо, забезпечити можливість розуміння заявниками своїх юристів;

захист обвинувачуваних осіб у кримінальних справах;

підготовка пакетів документів у справах некримінального характеру та представництво клієнтів;

надання допомоги у відносинах з державними органами при розгляді правових питань;

надання консультації та допомоги стосовно виконання або подолання проблем при виконанні судових рішень, вироків або позасудових домовленостей, включаючи заяви про пом'якшення вироку чи помилування.

Ситуація у Державах-членах значно відрізняється доступністю схем юридичної допомоги. У одних європейських державах правова допомога стала дуже дорогою, і тому такі країни впроваджують реформи, щоб зробити її більш економічною. У інших системах юридичної допомоги існують, але на практиці можуть бути недієвими та не забезпечувати ефективного доступу до правосуддя. А в деяких країнах системи юри-

---

³¹ Див. Резолюцію № 1 «Про забезпечення правосуддя у XXI столітті», схвалену міністрами юстиції країн Європи на 23-й Лондонській конференції 8–9 червня 2000 року.

дичної допомоги взагалі ще потрібно створити. У цих державах можуть також бути серйозні економічні проблеми, що ускладнює забезпечення таких систем, тому може виникнути потреба в інших рішеннях, таких як створення системи правової допомоги, яка може тимчасово отримувати міжнародне фінансування.

Рада Європи розробляла протягом років звід (*corpus juris*) принципів і правил у сфері доступу до правосуддя та схеми юридичної допомоги, щоб допомогти національним законодавцям при розгляді цих питань³². Діяльність, що зараз ведеться Радою Європи у сфері правосуддя та верховенства права, показала, що у більшості європейських країн існують однакові основні перешкоди доступу до правосуддя: складність, тривалість і витрати. Складність процедури, що призводить до тривалих затримок, може вимагати збільшення витрат³³. Тому заходи спрямовані на зменшення витрат і засновані на аналізі їхнього впливу, можуть бути ефективними для уникнення обтяжливості юридичної допомоги.

Крім того, важливо визнати унікальний і величезний внесок Європейської конвенції з прав людини та прецедентного права Європейського суду з прав людини у сприянні доступу до правосуддя та захисті фундаментальних прав кожної людини, яка знаходиться у юрисдикції держав, що входять до Ради Європи. Ця Конвенція дає право кожній людині з країни, що входить до Ради Європи, звернутися до Суду, якщо їй відмовлено у доступі до правосуддя.

Цей План дій є практичним наслідком зустрічі міністрів юстиції країн Європи, які на 23-й Лондонській конференції у червні 2000 року доручили Європейському комітетові з правової співпраці «підготувати план дій з метою допомогти Державам-членам у створенні або реформуванні їхніх національних систем юридичної консультації та допомоги або розвитку альтернатив юридичній консультації та допомозі.»

ПОПЕРЕДНІ ІНІЦІАТИВИ

Надбання (*acquis*) Ради Європи у сфері правової допомоги доповнюється і посилюється через її міждержавну діяльність, особливо функціонування Багатостороннього комітету з Європейського договору про передачу заяв

---

³² Див., зокрема, Резолюцію Ради Європи (76) 5 «Про правову допомогу у цивільних, господарських і адміністративних справах», Резолюцію (78) 8 «Про правову допомогу та консультацію», Рекомендацію (81) 7 «Про заходи сприяння доступу до правосуддя», Рекомендацію (93) 1 «Про ефективний доступ до закону та правосуддя для найбільш вразливих верств населення» та Рекомендацію (2000) 21 «Про свободу здійснення професійної діяльності юриста».

³³ Див. у цьому контексті рішення Ейрі (Airey) Європейського суду з прав людини від 9 жовтня 1979 року, серія А, № 32.

про надання правової допомоги (Багатосторонній комітет (Т-ТА)³⁴, що регулярно перевіряє функціонування Договору та активно вносить пропозиції щодо його покращання.

З цією метою Комітет підготував текст Додаткового протоколу до цього Договору [ETS 179], який зміцнює ефективну співпрацю між юристами та заявниками, а також підсилює застосування Рекомендації № R(99) 6 Комітету міністрів щодо покращення практичного застосування Європейського договору про передачу заяв про надання правової допомоги³⁵, яка містить серед іншого особливі положення про можливість передачі заяв електронними засобами (електронною поштою), підстави для відмови у наданні правової допомоги, а також стандартну форму заяви про надання правової допомоги.

Комітет також видав «Довідник про процедури правової допомоги у Європі», який містить корисну інформацію щодо систем юридичної допомоги в багатьох державах, які є сторонами Конвенції.

На практичному рівні Рада Європи також сприяє державам-членам у розвитку їхніх систем юридичної допомоги через свої програми співпраці для посилення верховенства права³⁶, серед іншого, шляхом підготовки проектів нормативних актів (наприклад, Положення про Комісію з питань привілеїв Боснії та Герцеговини), письмових рекомендацій найкращого та найсприятливішого способу вдосконалити забезпечення систем юридичної допомоги (наприклад, Рекомендації, підготовлені експертами Ради Європи під час регіонального семінару з країнами Вишеградської групи — Чехії, Угорщини, Польщі та Словаччини — в Тренсіанській Теплиці 11—12 грудня 2000 року), а також шляхом розробки спеціальних стратегій з державами-членами через плани дій щодо схем юридичної допомоги (наприклад, План дій, схвалений учасниками регіонального юридичного семінару з країнами Вірменії, Азербайджану та Грузії, що проходив у Тбілісі 12—13 червня 2000 року).

---

³⁴ Європейський договір про передачу заяв про надання правової допомоги (ETS 92) розроблено з метою допомоги особам отримувати правову допомогу за кордоном у цивільних, господарських або адміністративних справах. Договір може використовуватися особами, які відповідають критеріям отримання правової допомоги, постійно проживають на території держави, яка є стороною Договору, та звертаються з проханням надати правову допомогу на території іншої держави, що підписала Договір.

³⁵ Схвалений Комітетом міністрів 23 лютого 1999 р. на 660-му засіданні заступників міністрів.

³⁶ Ця діяльність раніше була відома під назвою «Розвиток і консолідація демократичної стабільності» (Activities for Development and Consolidation of Democratic Stability (ADACS)).

СТРУКТУРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЛАНУ ДІЙ

Цей План дій має бути впроваджений як Радою Європи, так і державами, що входять до неї у рамках їхньої діяльності, спрямованої на підвищення ефективності та вдосконалення функціонування їхніх судових систем.

При цьому впровадження Плану дій має здійснюватися у рамках Європейського комітету з правової співпраці (CDCJ) за сприяння Європейської комісії з ефективності правосуддя (CEPEJ).

СИСТЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: ПИТАННЯ, ЦІЛІ, ДІЇ

Як частину Плану дій щодо систем юридичної допомоги, що має бути впроваджений у рамках Європейського комітету з правової співпраці за сприяння Європейської комісії з ефективності правосуддя, Комітет експертів з ефективності правосуддя (CJ-EJ) визначив такі питання, цілі та дії як такі, що мають отримати високий пріоритет:

ВСТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК І ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Вступ

18.1. Системи юридичної допомоги у Державах-членах значно відрізняються одна від одної (наприклад, щодо їхніх бюджетів, інфраструктури та іншого) внаслідок таких факторів, як громадський попит на правові послуги, соціальні та політичні умови, а також історичні та культурні традиції. У відповідь на ці перемінні фактори та з метою дотримання міжнародних обов'язків і зобов'язань (наприклад, статті 6 Європейської конвенції з прав людини), багато держав зараз перебувають у процесі створення нових та реформування існуючих систем юридичної допомоги. Таким чином Держави мають можливість наблизити ці системи до громадськості, створюючи тим самим ширший доступ до правосуддя.

Дії

18.2. Відповідно до параграфа 4 Резолюції №1 23-ї Конференції міністрів юстиції країн Європи «Про забезпечення правосуддя у XXI столітті» (Лондон, 8—9 червня 2000 року), Рада Європи може надавати корисне сприяння Державам-членам у реформуванні та розвитку їхніх систем юридичної допомоги шляхом організації семінарів (зокрема, на регіональному рівні) та забезпечення інших форм технічної допомоги між Державами для сприяння обміну досвідом і знаннями, які зумовлюють появу позитивних стратегій розвитку майбутніх систем юридичної допомоги (наприклад, План дій, схвалений учасниками семінару Ради Європи з країнами Вірменії,

Азербайджану та Грузії щодо створення системи правової допомоги, Тбілісі, 12—13 червня 2000 року).

18.3. Зрозуміло, що Держави можуть скористатися досвідом і знаннями одна одної, а отже, слід відповідно розглядати також інші електронні форуми Ради Європи (наприклад, дискусійні інтернет-групи).

ПРАКТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ СИСТЕМАМИ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Вступ

19.1. Організація, адміністрування та забезпечення схем юридичної допомоги (наприклад, юридична консультація, юридична та правова допомога) часто потребують значних коштів і є занадто складними. Вивчення та порівняльний аналіз певних аспектів схем юридичної допомоги, що працюють у різних Державах-членах, дає корисну та економну інформацію всім Державам.

Дії

19.2. З цією метою Рада Європи має отримати детальну інформацію про функціонування схем юридичної допомоги, щоб здобути практичні відомості та дати Державам можливість більш ефективно та економно забезпечувати схеми юридичної допомоги, якими особливо зможуть скористатися особи, позбавлені достатніх фінансових засобів.

19.3. Інформацію буде отримано від тих Держав-членів, які розробили форми схем юридичної допомоги, що мають особливий інтерес для інших Держав («найкраща практика»).

Ця інформація стосуватиметься таких питань:

Поняття схем юридичної допомоги та їхні компоненти у різних Державах (наприклад, різні особи та органи, які забезпечують таку допомогу, різні місця, де така допомога може бути отримана).

Види наявних схем юридичної допомоги (наприклад, юридична консультація, юридична та правова допомога).

Вдосконалення, а також спрощення процедур звернення за схемами юридичної допомоги (наприклад, прості форми заяв, підготовлені для схем юридичної допомоги).

Вдосконалення якості юридичної допомоги, що надається заявникам (наприклад, через сприяння кращій практичній підготовці (і) юридичних

професіоналів у правовій сфері, таких як юристів, суддів та співробітників їхніх апаратів, та (ii) організацій, таких як адвокатські об'єднання та неурядові організації).

Контроль витрат систем юридичної допомоги та інші пов'язані витрати (наприклад, критерії перевірки права на юридичну допомогу та фінансово-матеріального стану заявників, визначення характеристик справи, фіксованих гонорарів чи шкали їх підрахунку).

Упередження чи перешкоджання зловживанням у системах юридичної допомоги;

Альтернативні засоби покриття витрат на юридичні послуги (i) для користувачів (наприклад, схеми страхування) та (ii) осіб, які забезпечують схеми юридичної допомоги (наприклад, схеми pro bono);

Будь-які інші питання (наприклад, зменшення потреби використовувати схеми юридичної допомоги шляхом спрощення процедур, використання процедур абсолютної відповідальності (no fault system), декриміналізації).

19.4. Просимо експертів, які мають інформацію щодо питань, викладених у пунктах a-h, що може бути цікавою Державам-членам, які створюють, розвивають і посилюють системи юридичної допомоги, направляти цю інформацію до Секретаріату (якщо можливо, на адресу електронної пошти: cjeji@coe.int).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЮРИДИЧНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ НА ВЕБ-САЙТІ

Вступ

20.1. Обізнаність громадськості про наявність систем юридичної допомоги у Державах-членах значно відрізняється. Часто має місце недостатність належної інформації та просвіти щодо права допомоги у цій сфері.

20.2. Таким чином, існує чітка потреба, щоб Держави-члени покращували обізнаність громадськості як на національному, так і на міжнародному (транскордонному) рівні³⁷. З цією метою використання веб-сайту є особливо важливим.

---

³⁷ Покращання обізнаності громадськості має здійснюватися відповідно до «інформаційних кампаній» та «інструкцій для користувачів», про які йдеться у Висновках засідання Європейської Ради у Тампері 15–16 жовтня 1999 року.

Дії

20.3. З цією метою слід визначити всю інформацію, що може з користю надаватися на веб-сайтах для інформування заявників та осіб, які надають їм свою допомогу. Зокрема, потрібно зробити такі кроки:

розробити в рамках веб-сайту Ради Європи веб-сайт систем юридичної допомоги із виходом на певні веб-сайти Інтернет та відповідні ресурси у цій сфері;

організувати доступ до цих веб-сайтів у 14 пунктах Інформаційно-документаційного центру Ради Європи, що зараз функціонують у країнах Центральної та Східної Європи,

забезпечити надання деякими Державами-членами інформації іншим Державам, зацікавленим у створенні, розвитку та поглибленні веб-сайтів, які стосуються систем юридичної допомоги.

ТРАНСКОРДОННА ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА (ПРАВОВА ДОПОМОГА)

Вступ

21.1. Існують перемінні рівні міжнародної співпраці при наданні юридичної допомоги заявникам, які звертаються з проханням надати їм транскордонну юридичну допомогу, зокрема стосовно самого процесу звернення та отримання юридичної допомоги.

21.2. Глибший рівень поінформованості стосовно транскордонної юридичної допомоги у всіх Державах-членах (наприклад, інформація щодо використання правової допомоги або форми та процедури допомоги³⁸, інформація про інститути, такі як адвокатські об'єднання) міг би допомогти зробити цей процес більш прозорим, простішим для розуміння та доступнішим. Крім того, певні процеси та форми можуть використовуватися для вдосконалення якості, ефективності та прозорості транскордонних послуг юридичної допомоги.

Дії

21.3. З цією метою Європейський комітет з правової співпраці та Європейська комісія з ефективності правосуддя мають розробити шляхи роз-

---

³⁸ Крім того, Багатосторонній комітет погодився, що «Багатосторонній комітет міг би збирати інформацію про перевірку якості заяв Державами, що є Сторонами Договору у відповідності до норм їхнього внутрішнього права, оскільки «було б корисно, якби Центральний орган знав вимоги, потрібні у закордонних країнах для прийняття позитивного рішення щодо заяв про надання правової допомоги» (див. Т-ТА (98)3).

повсюдження інформації, що стосується будь-яких двосторонніх чи багатосторонніх договорів між Державами-членами, беручи до уваги такі фактори, як:

особи, які мають право на звернення з проханням отримати юридичну допомогу у транскордонних справах;

справи, у яких юридична допомога могла би надаватися Державами-членами автоматично;

форми та оцінка якості заяв і фінансово-матеріального стану при вирішенні питання про прийнятність заяв про правову допомогу.

ЗАГАЛЬНИЙ КОДЕКС ПРАВИЛ
для адвокатів країн Європейського Співтовариства
(Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць
на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року)
(Витяги)

1. Вступ

1.1. Місце адвоката в суспільному житті

У будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку в межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чії права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій.

У цьому зв'язку на адвоката покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, які часто вступають у взаємну суперечність. Зобов'язання умовно поділяють на такі категорії:

перед клієнтом;

перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені;

перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-ким із колег зокрема;

а також перед суспільством, для членів якого існування свободної незалежної професії поряд з додержанням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед державною владою та іншими інтересами суспільства.

1.2. Суть правил професійної етики

1.2.1. Правила професійної етики передбачають добровільне виконання їх тими, на кого поширюється їхня дія, з метою забезпечення виконання адвокатом своїх обов'язків так, як це прийнято в будь-якому цивілізованому суспільстві. Недодержання адвокатом цих правил карається аж до застосування до нього дисциплінарних санкцій.

1.2.2. Правила, якими керується будь-яке об'єднання адвокатів, походять від існуючих у ньому традицій. Вони також співвідносяться з умовами і характером завдань, що виконуються членами даної організації в межах судових і адміністративних процедур, із державним законодавством.

Вважається неможливим і небажаним як застосування даних правил поза їх загальним контекстом, так і їх застосування щодо будь-якого іншого комплексу правил, що явно з ними не узгоджується.

Проте у більшості випадків в основу правил різних об'єднань адвокатів покладено одні й ті самі цінності та загальні для всіх положення.

1.3. Мета прийняття даного Кодексу

1.3.1. Подальший розвиток інтеграції у рамках Європейського Співтовариства і розширення міжнародної діяльності адвокатів в країнах Співтовариства викликали необхідність розробки загальних правил, що застосовуються до адвокатів як судових захисників, так і консультантів з юридичних питань, які займаються міжнародною практикою в країнах Співтовариства. Однією з цілей прийняття даного Кодексу є також намагання полегшити утруднення, що виникають у результаті застосування так званої «подвійної деонтології», як підкреслено у ст. 4 Директиви Європейського Співтовариства № 77/249 від 22 березня 1977 р.

1.3.2. Організація, що виступає від імені юристів країн Європейського Співтовариства, передбачає, щоб положення, викладені в даному Кодексі: були визнані чинними на підставі консенсусу всіх об'єднань адвокатів країн Європейського Співтовариства;

були якомога скоріше прийняті як такі, що підлягають виконанню згідно з процедурами, що регулюють міжнародну діяльність адвокатів, та існують як у межах будь-якої держави зокрема, так і всього Співтовариства в цілому;

бралися до уваги у процесі перегляду національних деонтологічних правил і правил професійної практики з метою їх подальшого приведення у відповідність.

Цим висловлюється побажання, щоб тлумачення і застосування національних деонтологічних правил професійної практики в міру можливості здійснювалися в майбутньому згідно з положеннями даного Кодексу.

1.5. Застосування Кодексу *ratione materiae*

Незалежно від приведення деонтологічних правил і правил професійної практики до подальшої взаємної відповідності, нижченаведені правила повинні застосовуватися у сфері міжнародної діяльності адвоката, що здійснюється ним в рамках Європейського Співтовариства. Поняття «міжнародна діяльність» включає у себе: (а) усі професійні контакти адвокатів країн Співтовариства, за винятком контактів, що здійснюються адвокатами однієї країни; (б) професійна діяльність адвоката однієї з країн Співтовариства, що здійснюється ним в іншій країні Співтовариства незалежно від його фізичного перебування в цій країні.

1.6. Визначення

У даному Кодексі застосовуються такі визначення:

держава реєстрації — держава, що входить до Співтовариства, де зареєстровано об'єднання адвокатів, членом якого є адвокат;

держава перебування — будь-яка інша держава Співтовариства, де адвокат займається професійною діяльністю;

компетентний орган — професійна організація, що зареєстрована в одній з країн Співтовариства і здійснює контроль за виконанням адвокатами правил професійної етики, і в разі необхідності накладає на них дисциплінарні стягнення.

2. Загальні положення

2.1. Незалежність

2.1.1. Завдання, що виконуються адвокатом у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності і відсутності будь-якого впливу на нього, пов'язаного, в першу чергу, з його особистою заінтересованістю або з тиском ззовні. Незалежне становище адвоката сприяє зміцненню в суспільстві довіри до процедур правосуддя і неупередженості суддів. Таким чином, адвокату необхідно уникати будь-яких ущемлень власної незалежності і не поступатися принципами обов'язку заради інтересів клієнта, суду або інших осіб.

2.1.2. Адвокату належить зберігати незалежність як при розгляді майнових спорів, так і справ, не пов'язаних з матеріальною заінтересованістю. Порада, одержана клієнтом від адвоката, втрачає сенс, якщо останній дав її, керуючись міркуваннями власної вигоди, з будь-яких корисливих інтересів або під впливом тиску ззовні.

2.2. Довіра і особиста порядність

Довірчі відносини між адвокатом і клієнтом можуть виникнути лише у разі відсутності в останнього сумнівів щодо чесності і сумлінності адвоката.

2.3. Конфіденційність

2.3.1. Особливість професії адвоката полягає в тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката.

2.3.2. Адвокат зобов'язаний однаковою мірою зберігати в таємниці як відомості, одержані ним від клієнта, так і інформацію про клієнта, надану йому у процесі надання послуг клієнтові.

2.3.3. На обов'язок додержання конфіденційності не поширюється дія строку давності.

2.3.4. Адвокат зобов'язаний вимагати додержання конфіденційності від помічників і від будь-яких інших осіб, які беруть участь у наданні послуг клієнту.

2.4. Додержання правил інших об'єднань адвокатів

Згідно із законодавчими актами Співтовариства (зокрема, з Директивою № 77/249 від 22 березня 1977 р.) адвокат з іншої країни Співтовариства повинен керуватися правилами об'єднання адвокатів тієї країни Співтовариства, де він займається професійною діяльністю. Адвокати зобов'язані надавати інформацію про ті правила, які можуть перешкоджати здійсненню ними професійної діяльності.

2.5. Неприпустимі види діяльності

2.5.1. З метою забезпечення незалежності адвоката при виконанні ним професійних обов'язків і у зв'язку з тим, що він є одним з учасників здійснення правосуддя, деякі види діяльності визнаються несумісними з його статусом.

2.5.2. Адвокат, який виступає в державі перебування в ролі захисника або бере участь від імені клієнта в судовому розгляді, зобов'язаний діяти згідно з положенням про недопустимі види діяльності, що існують у державі перебування.

2.5.3. Адвокат, який займається професійною діяльністю в державі перебування і бажає взяти безпосередню участь у будь-яких комерційних операціях або зайнятися на території держави перебування будь-яким видом діяльності, не пов'язаною з юриспруденцією, зобов'язаний керуватися існуючим у цій державі положенням, що передбачає недопустимі для адвокатів види діяльності або заняття, несумісні з їхнім професійним статусом.

2.6. Особиста реклама

2.6.1. Адвокат не повинен займатися саморекламою або прагнути до широкої популярності, якщо це визнається неприпустимим. В інших випадках адвокат може займатися саморекламою або намагатися до широкої популярності лише у межах того, наскільки це визнано допустимим у правилах, якими він керується.

2.6.2. Заняття саморекламою вважається допустимим у випадках, якщо адвокат, який допустив подібні дії з метою залучення потенційних клієнтів, здатний довести, що вищевказані дії були вчинені ним у місцях, де вони визнані допустимими.

2.7. Інтереси клієнта

Керуючись нормами законодавства і правилами професійної етики, адвокат завжди зобов'язаний діяти в інтересах клієнта, які для нього завжди превалюють перед його власними та інтересами колег-юристів.

3. Відносини з клієнтами

3.1. Одержання вказівок і строк їхньої дії

3.1.1. При здійсненні професійної діяльності адвокат зобов'язаний керуватися вказівками клієнта. Проте він також може керуватися вказівками іншого адвоката, який діє в інтересах того самого клієнта або котрий бере участь у розгляді тієї самої справи за розпорядженням будь-якого компетентного органу.

3.1.2. Адвокат зобов'язаний надавати консультації клієнтові або виступати від його імені своєчасно, сумлінно і старанно. Він несе особисту відповідальність за відмову слідувати вказівкам клієнта. Адвокат зобов'язаний інформувати клієнта про процес розгляду дорученої йому справи.

3.1.3. Адвокат не повинен здійснювати ведення справи, яка явно не

відповідає рівню його професійної компетенції, без участі в ній іншого адвоката, який володіє необхідною компетенцією.

3.1.4. Адвокат не повинен користуватися правом відмови від подальшої участі в розгляді справи, якщо обставини не дозволяють клієнтові знайти іншого юриста без шкоди для клієнта.

3.2. Суперечність інтересів

3.2.1. Адвокат може відмовитися від надання консультацій двом або кільком клієнтам, які беруть участь у розгляді однієї і тієї самої справи, або не виступати від їхнього імені за наявності суперечності інтересів клієнтів або обґрунтованої загрози виникнення такої суперечності.

3.2.2. Адвокат зобов'язаний припинити обслуговування обох клієнтів у випадку вступу їхніх інтересів у взаємну суперечність, а також при виникненні загрози порушення конфіденційності або загрози незалежності самого адвоката.

3.2.3. Адвокат також зобов'язаний утриматися від обслуговування нового клієнта, якщо це здатне викликати загрозу порушення конфіденційності відомостей, що довірені йому попереднім клієнтом, або якщо інформація, що є в розпорядженні адвоката, про стан справ попереднього клієнта здатна стати джерелом переваг для нового клієнта.

3.2.4. У випадку колективного здійснення адвокатами професійної діяльності дія параграфів 3.2.1—3.2.3 даної статті поширюється як на групу адвокатів у цілому, так і на кожного з адвокатів зокрема.

3.3. Pactum de quota litis

3.3.1 Адвокат не повинен укладати pactum de quota litis.

3.3.2. Під поняттям «Pactum de quota litis» розуміється угода, що укладається між адвокатом і клієнтом до винесення остаточного рішення стосовно справи, що розглядається, у якій клієнт є однією із заінтересованих сторін. Згідно з вищевказаною угодою, клієнт зобов'язується в разі винесення рішення на його користь виплатити адвокату винагороду у вигляді грошової суми або у будь-якій іншій формі.

3.3.3. Угода про виплату адвокату гонорару згідно з вартістю майна, що оспорується, не є pactum de quota litis, якщо розмір винагороди визначено згідно з офіційною шкалою гонорарів або за наявності контролю з боку компетентного органу, юрисдикція якого поширюється на адвоката.

3.4. Регулювання розміру гонорарів

3.4.1. Розмір гонорару адвоката, що визначається у разумних межах і співвіднесений з характером послуг адвоката, повинен бути заздалегідь відомий клієнтові в повному обсязі.

3.4.2. Незалежно від існування будь-якої угоди між клієнтом і адвокатом розмір гонорару останнього регулюється згідно з статутом об'єднання адвокатів, членом якого є адвокат. У випадку одночасного членства адвоката в кількох об'єднаннях, застосовується той статут, зміст якого найбільше відповідає змісту договору.

3.5. Попередня виплата гонорару

3.5.1. Якщо адвокат вимагає попередньої виплати гонорару і (або) компенсації можливих витрат, пов'язаних з виконанням замовлення клієнта, суми, що підлягають виплаті як гонорар і компенсація можливих витрат, не повинні перевищувати розумних розмірів.

У разі нездійснення клієнтом попередньої виплати, адвокат має право відмовитися від подальшої участі у розгляді справи або від надання послуг клієнтові, за винятком випадків, передбачених у пункті 3.1.4 даного Кодексу.

3.6. Поділ гонорару з особами, які не є адвокатами

3.6.1. Викладене в цьому пункті не зобов'язує адвоката передавати частину гонорару особам, які не є адвокатами.

3.6.2. Згідно з положеннями даного Кодексу, адвокат може виплатити гонорар, комісійні або будь-які види компенсації спадкоємцям померлого адвоката або адвокатів, який раніше брав участь в розгляді справи, у розгляді якої тепер бере участь цей адвокат.

3.7. Юридична допомога

Адвокат зобов'язаний інформувати клієнта про можливість надання йому юридичної допомоги у разі необхідності.

3.8. Кошти клієнта

3.8.1. У випадку, якщо у процесі розгляду справи адвокати розпоряджаються належними клієнтові грошовими сумами (далі — «кошти клієнта»), для адвокатів є обов'язковим таке:

3.8.1.1. Кошти клієнта завжди повинні знаходитися на рахунку в банку або в будь-якій іншій організації, що дозволяє здійснення контролю з боку органів влади за переказом адвокатом на рахунок коштів, що надаються клієнтом у його розпорядження, за винятком випадків наявності прямого або опосередкованого розпорядження клієнта щодо використання коштів будь-яким іншим чином.

3.8.1.2. У документах за рахунком, відкритим адвокатом для зберігання коштів клієнта, має міститися вказівка на те, що дана операція здійснена адвокатом від імені і за дорученням клієнта або клієнтів.

3.8.1.3. На відкритому адвокатом рахунку або рахунках для зберігання коштів клієнта постійно повинна перебувати сума, що дорівнює або перевищує загальну суму коштів клієнта, які перебувають у розпорядженні адвоката.

3.8.1.4. Усі кошти клієнта повинні виплачуватися йому або за його вимогою, або за визначених ним умов.

3.8.1.5. Виплати будь-якій особі з коштів клієнта, що здійснюються від його імені, виключаючи:

- а) виплати клієнтові або в його інтересах з коштів іншого клієнта

і

б) виплату гонорару адвокатів,

повинні бути заборонені, за винятком передбачених законодавством випадків або за наявності безпосереднього або опосередкованого дозволу клієнта на їх здійснення.

3.8.1.6. Адвокат зобов'язаний вести фінансові документи щодо розпорядження ним коштами кожного клієнта окремо, які повинні надаватися клієнтові на його вимогу.

3.8.1.7. Компетентні органи усіх країн Співтовариства повинні володіти правом контролю і конфіденційності вивчення фінансових документів адвоката за наданими в його розпорядження коштами клієнта на предмет виявлення випадків порушення адвокатом правил, що підлягають виконанню, і застосування до нього санкцій у разі виявлення вищевказаних порушень.

3.8.2. Стосовно викладеного в наступному пункті і щодо правил, які містяться у пункті 3.8.1, адвокат, який розпоряджається коштами клієнта у процесі виконання ним професійних обов'язків на території однієї з держав Співтовариства, повинен додержуватись правил розпорядження коштами клієнта і ведення фінансової документації, встановлених компетентними органами держави реєстрації.

3.8.3. Адвокат, який бере участь в розгляді справи або надає послуги клієнтові на території держави перебування, може за наявності угоди між відповідними органами держави реєстрації і держави перебування керуватись у здійсненні професійної діяльності правилами, що діють на території держави перебування, виключаючи аналогічні правила, що діють на території держави реєстрації. У цьому випадку адвокат зобов'язаний за можливості інформувати клієнтів про те, що він керується правилами держави перебування.

3.9. Професійне страхування

3.9.1. Адвокати завжди повинні бути застраховані від пред'явлення позовів, пов'язаних з недостатньою професійною компетентністю. Розмір страховки визначається в розумних межах співвідносно з ризиком можливих помилок, допущених адвокатами у ході здійснення професійної діяльності.

3.9.2.1. Стосовно викладеного в наступному пункті адвокат, який надає послуги клієнтові або займається будь-якою іншою професійною діяльністю на території однієї з країн Співтовариства, має виконувати вимоги правил обов'язкової страховки від ризику професійної відповідальності, що діють на території держави реєстрації.

3.9.2.2. Адвокат, який зобов'язаний укласти договір страхування на території держави реєстрації згідно з викладеним у попередньому пункті і який займається професійною діяльністю на території держави перебування, що входить до Співтовариства, має докласти всіх необхідних зусиль з метою укладення договору страхування

згідно з правилами держави реєстрації щодо послуг клієнтам або інших видів професійної діяльності, які здійснюються ним на території держави перебування, що входить до Співтовариства.

3.9.2.3. Адвокат, який не зміг одержати страхове забезпечення згідно з положеннями пункту 3.9.2 або не зобов'язаний укладати вищевказаний договір на території держави реєстрації у випадку виконання ним професійних зобов'язань на території держави перебування, що входить до Співтовариства, має докласти необхідних зусиль з метою укладення договору про страхування від професійної відповідальності, якщо послуги, що надаються ним клієнтам, або інші види професійної діяльності, здійснюються на підставі вимог, еквівалентних вимогам, які пред'являються до адвокатів на території держави перебування, що входить до Співтовариства.

3.9.2.4. У випадку неможливості укладення адвокатом договору про страхування згідно з вищевказаними правилами йому належить довести цей факт до відома клієнтів, які можуть пред'явити до нього вищезгаданий позов.

3.9.2.5. Адвокат, який займається професійною діяльністю на території держави перебування, що входить до Співтовариства, може за наявності угоди між компетентними органами держави реєстрації і держави перебування, що входять до Співтовариства, керуватися для заміни правил страхування, прийнятих у державі реєстрації, правилами страхування, що діють на території держави перебування. В цьому випадку адвокату належить вжити необхідних заходів із метою повідомлення клієнта про те, що він застрахований згідно з правилами держави перебування.

4. Взаємовідносини з судом

4.1. Застосовувані правила поведінки в суді

Адвокат, який перебуває в залі суду або бере безпосередню участь в судових слуханнях у процесі розгляду справи, зобов'язаний підкорятися правилам поведінки, прийнятим для даного суду.

4.2. Чесне провадження розгляду

Адвокат завжди зобов'язаний належним чином додержуватися принципу чесного провадження судового розгляду. Наприклад, адвокат не повинен вступати в контакт із суддею без попереднього повідомлення адвоката протилежної сторони або пред'являти судді будь-які предмети або документи, не попередивши заздалегідь адвоката іншої сторони, за винятком випадків, коли подібні дії передбачені правилами проведення судового розгляду.

4.3. Дії у суді

При додержанні належної поваги до суду адвокат зобов'язаний захищати інтереси клієнта сумлінно і з максимальною для нього вигодою, проте не виходячи за передбачені законодавством межі.

4.4. Невірогідні або невірні відомості

Адвокат у жодному разі не повинен повідомляти суду явно невірогідні або невірні відомості.

4.5. Взаємовідносини з арбітрами та іншими працівниками судових органів

Правила, що визначають поведінку адвоката в суді, поширюються також на його відносини з арбітрами і будь-якими іншими особами, котрі виконують обов'язки, які прямо чи побічно пов'язані із судочинством, у тому числі і на непрофесійній основі.

5. Взаємовідносини адвокатів

5.1. Дух корпоративної єдності

5.1.1. Дух корпоративної єдності представників даної професії передбачає відносини довіри і співробітництва, що підтримуються адвокатами між собою і заради інтересів клієнтів, і заради уникнення непотрібних спорів. Протиставлення професійних інтересів інтересам правосуддя та інтересам осіб, які його домагаються, у будь-якому випадку визнається невідповідним.

5.1.2. Адвокат зобов'язаний визнавати всіх інших адвокатів із тих держав, що входять до Співтовариства, як колег за професією і ставитися до них згідно з нормами порядності і поваги.

5.2. Співробітництво адвокатів різних держав Співтовариства

5.2.1. Будь-який адвокат, рівень компетенції якого не досить високий, для участі в розгляді будь-якої справи не повинен приймати доручення від колеги з держави, що входить до Співтовариства. Він зобов'язаний допомогти колезі одержати необхідні відомості про адвокатів, чий професійний рівень дозволяє надати дану послугу.

5.2.2. У процесі співробітництва адвоката однієї з держав, що входять до Співтовариства, з адвокатом з іншої держави Співтовариства обидва вони зобов'язані брати до уваги можливу різницю між законодавчими системами, а також організаціями адвокатів, їх компетенцією і обов'язками у відповідних державах Співтовариства.

5.3. Взаємне листування адвокатів

5.3.1. У разі, якщо адвокат, який надіслав будь-яке повідомлення адвокату, котрий перебуває в іншій державі Співтовариства, бажає одержання конфіденційності або має намір запобігти заподіянню шкоди, йому слід відкрито заявити про свої наміри при відправленні документа.

5.3.2. Якщо одержувач повідомлення не здатний забезпечити збереження конфіденційності або незаподіяння шкоди, йому належить повернути документ відправникові, не розголошуючи його зміст іншим особам.

5.4. Гонорари за рекомендацію

5.4.1. Адвокат на свій розсуд має право вимагати і приймати від іншого адвоката або іншої особи гонорар, комісійні або будь-яку іншу винагороду за дачу рекомендації або допомогу в пошуку клієнта.

5.4.2. Адвокат на свій розсуд має право виплачувати гонорар, комісійні або будь-яку іншу винагороду за одержання ним рекомендації або допомоги в пошуку клієнта.

5.5. Відносини з протилежними сторонами

Адвокат не повинен повідомляти будь-які відомості особі за наявності інформації, що вона або одержує консультації від іншого адвоката, або цей адвокат виступає від її імені, за винятком наявності домовленості з адвокатом протилежної сторони (в останньому випадку адвокат зобов'язаний інформувати адвоката протилежної сторони про повідомлення ним вищевказаних відомостей).

5.6. Заміна адвоката

5.6.1. Адвокат, який одержав вказівку представляти інтереси клієнта замість іншого адвоката, зобов'язаний повідомити про це останнього і згідно з пунктом 5.6.2, не повинен приступати до виконання професійних обов'язків, не переконавшись в існуванні необхідних домовленостей щодо гонорару і компенсацій, які виплачуються іншому адвокату. При цьому новий адвокат не несе відповідальності у зв'язку з виплатою гонорару і компенсацій іншому адвокату.

5.6.2. У разі необхідності вжиття термінових заходів в інтересах клієнта до того, як можуть бути виконані умови, передбачені в пункті 5.6.1, адвокат може приступити до виконання професійних обов'язків за умови негайного повідомлення іншого адвоката.

5.7. Фінансові зобов'язання

У випадку, якщо у процесі підтримання професійних відносин між членами об'єднань адвокатів держав Співтовариства адвокат не обмежується дачею рекомендацій іншому адвокату або представленням його клієнту, а сам доручає кореспондентові брати участь у розгляді будь-якої справи або звертається до нього за консультацією, адвокат несе особисту відповідальність, навіть у разі неплатоспроможності клієнта, за виплату гонорарів і компенсацію витрат, що належать зарубіжному кореспондентові. Проте вищезгадані адвокати, встановлюючи професійні відносини, мають право укласти спеціальну угоду з даного питання. Далі адвокат-поручитель має право обмежити відповідальність за фінансовими зобов'язаннями певними сумами гонорару і компенсації витрат за умови попереднього повідомлення кореспондента про відмову від відповідальності.

5.8. Навчання молодих адвокатів

З метою подальшого підвищення взаємної довіри і співробітництва адвокатів держав Співтовариства, що здійснюються в інтересах клієнтів, видається необхідним всебічне поширення інформації про законодавство і юридичні процедури, що існують у різних державах Співтовариства. У зв'язку з вищевказаним і з урахуванням необхідності адекватної професійної підготовки молодих адвокатів, адвокатам слід приділяти належну увагу навчанню молодих колег з інших держав Співтовариства.

5.9. Вирішення спорів між адвокатами різних держав Співтовариства

5.9.1. Якщо, на думку адвоката, його колега з іншої держави Співтовариства допустив будь-яке порушення правил професійної етики, йому належить звернути на цей випадок увагу інших колег.

5.9.2. У разі виникнення спору між адвокатами з різних держав Співтовариства, пов'язаного з будь-яким питанням їхньої професійної діяльності, їм належить у міру можливості намагатися вирішувати його шляхом взаємної згоди.

5.9.3. У разі виникнення ситуацій, передбачених у пунктах 5.9.1 і 5.9.2, адвокат не повинен здійснювати будь-які юридичні дії, спрямовані проти його колеги з іншої держави Співтовариства без попереднього повідомлення об'єднань адвокатів, членами яких вони обидва є, з метою надання об'єднанням адвокатів можливості врегулювання вищевказаного спору.

КОМІСІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ

Брюссель, 09.02.2000

СОМ (2000) 51 final

Зелений бюлетень Європейської комісії

**ПРАВОВА ДОПОМОГА У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ:
ПРОБЛЕМИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД СТОРОНАМИ
У ТРАНСКОРДОННИХ (CROSS-BORDER) СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ³⁹**

Частина I: Загальна історія питання

Одним із супутніх явищ підвищення застосування прав вільного пересування осіб, товарів і послуг, забезпечених Договором, є зростання потенційної кількості транскордонних спорів. Такі спори не обов'язково можуть виникати між великими підприємствами. Вони можуть зачіпати інтереси малих підприємств або фізичних осіб, які можуть володіти незначними ресурсами. Наприклад, з фізичними особами може трапитися нещасний випадок під час їхнього перебування у відпустці чи поїздки за покупками за кордон, або вони можуть придбати товари, які потім виявляться зіпсованими або небезпечними. Хтось із подружжя може вирішити розлучитися та оселитися з дітьми від шлюбу в іншій країні. У таких осіб може виникнути потреба вести судові справи у країні, де виник спір, або, ще гірше, їм може загрозувати судове переслідування. Невелике підприємство може продавати свої товари за кордон, а потім постати перед загрозою судового розгляду в країні збуту. Споживач може замовити із-за кордону через Інтернет товари, які йому так і не вишлють або які виявляться зіпсованими.

Обсяг поняття «правова допомога» може відрізнитися в різних країнах. Для цілей цього Зеленого бюлетеня Комісія розуміє вираз «правова допомога» як будь-що з такого:

- надання юристом безкоштовної або недорогої правової консультації чи здійснення представництва у суді;
- часткове або повне звільнення від інших витрат, таких як судові збори, що зазвичай стягуються;
- безпосередня фінансова допомога на оплату будь-яких витрат, пов'язаних із судовим процесом, гонорари юристів, судові збори, оплата послуг свідків і зобов'язання сторони, яка програла процес, відшкодувати витрати сторони, на користь якої винесено рішення та ін.

Особа, якій загрожує судове переслідування або яка хоче подати до суду за кордоном, може потребувати правової допомоги на трьох етапах:

- (1) першому, надання досудової консультації;

—³⁹ Робочий переклад Центру політико-правових реформ.

(2) другому, надання допомоги адвоката під час слухання справи по суті та звільнення від судових зборів;

(3) Третьому, надання допомоги на етапі оголошення іноземного судового рішення таким, що може бути виконаним у примусовому порядку, або його виконання.

Протягом кількох років низка запитів до Європейського парламенту та кореспонденція, адресована Комісії, виявили кілька проблем, які існують стосовно доступу до правової допомоги осіб, які беруть участь у справах і судових процесах, що ведуться в державах-членах, що не є їхньою країною проживання. Порівняльне дослідження національних схем правової допомоги показує, що насправді ці системи значно різняться одна від одної, що ставить перед учасниками транскордонних судових процесів серйозні проблеми.

Комісія вже підтримала ініціативи в цій сфері. Наприклад, «Орієнтири правової допомоги та консультація в ЕЕА (європейському економічному просторі)», видана професором Д. Уолтерсом у 1996 році від імені Комісії під егідою Ради адвокатури та юридичних товариств ЄС, а також семінар, що був проведений в університеті м. Анжер (University of Angers) у квітні 1998 року з питань правової допомоги та базувався на доповіді професора Адріана Вуда (Adriaan Wood) під назвою «Доступ до правової допомоги у державах-членах ЄС: проблеми та пробні рішення», які були фінансово підтримані програмою GROTIUS.

Комісія також зацікавлена проблемою відшкодування судових витрат і гонорарів юристів. З цього питання Комісією буде опубліковано Робочу доповідь у першій половині 2000 року.

Навіть побіжний огляд свідчить про основоположні розбіжності у філософії, організації та управлінні системами судової допомоги у державах-членах ЄС. Стосовно філософії цих систем, то, здається, що в деяких державах стоїть широке завдання забезпечити правові послуги та доступ до правосуддя для широкого загалу, тоді як у інших — система правової допомоги може розглядатися як додаток до законодавства про соціальне забезпечення, що стосується лише найбідніших верств населення.

Ці розбіжності також мають практичне відображення. У деяких країнах існує добре розвинена система, за допомогою якої держава чи державні органи надають безпосереднє реальне відшкодування юристам, залученим до процесу правової допомоги, тоді як у інших схема полягає в тому, що юристи самі пропонують (чи то добровільно, чи то примусово) послуги pro bono чи послуги, надання яких не винагороджується належним чином.

У низці Держав-членів щодо цього було запроваджено радикальні реформи або ж такі реформи очікуються у найближчому майбутньому.

Враховуючи, що кожна національна схема в принципі забезпечується лише у випадку, коли судовий процес відбувається на території відповідної держави, то перед заявником з Держави А, який потребує допомоги в Державі Б, постає кілька перешкод, деякі з яких виникають саме через факт проживання заявника в іншій країні.

Ці перешкоди можуть бути спричинені такими факторами:

- ◆ Вимога проживання або присутності у Державі-члені, у якій було подано заяву про надання правової допомоги;
- ◆ Умови, пов'язані з фінансовими можливостями заявника;
- ◆ Умови, пов'язані з вивченням переваг і шансів успіху в судовому процесі, для цілей якого було подано заяву про надання правової допомоги;
- ◆ Недостатність інформації про доступність правової допомоги в інших Державах-членах або про існуючі канали передачі заяв про надання правової допомоги у інших Державах-членах;
- ◆ Той факт, що національні програми правової допомоги не враховуючи додаткові витрати, пов'язані з транскордонними судовими процесами (переклад документів, подвійна правова консультація, оформлення документів та інше);
- ◆ Мовні труднощі.

У той час як друга та третя перешкоди можуть існувати навіть у випадку звернення національного заявника, ці перешкоди можуть ускладнюватися для закордонних заявників. Далі подається аналіз цих складнощів.

Суть свобод, що гарантуються Договором про заснування Європейського Співтовариства, є забезпечена в обов'язковому порядку можливість громадянина подати позов і захищати свої права у судах Держав-членів на рівних правах із громадянами цих Держав для вирішення спорів, що виникають у зв'язку з діяльністю такого громадянина. У багатьох випадках таке право на доступ до правосуддя може ефективно виконуватися лише, якщо за відповідних умов надається правова допомога.

За відсутності законодавства Співтовариства, детальні процедурні норми, спрямовані на охорону прав, що надаються фізичним особам правом Співтовариства, включаючи й ті, що пов'язані з правовою допомогою, мають бути визначені правовими системами кожної Держави-члена самостійно. Однак такі норми не можуть ні дискримінувати тих, кому правом Співтовариства надається право на рівноправне ставлення, ні обмежувати фундаментальні свободи, гарантовані правом Співтовариства.

Навіть відповідно до положень Титулу VI Договору про Європейський Союз (Маастрихтського договору) судова співпраця у цивільних справах

уже розглядалася як питання, що становить спільний інтерес, незалежно від характеру прав, для яких вимагається співпраця. «Без обмеження для повноважень Європейського Співтовариства» Титул VI мав на меті доповнити останні та зробити внесок до створення «тісного, як ніколи, союзу», а іншими словами вийти за рамки Європи лише як ринку.

Відповідно до Амстердамського договору питання судової співпраці у цивільних справах, які мають транскордонне значення, підпадає під дію Титулу IV Договору про заснування Європейського Співтовариства (ст. 65). Рада⁴⁰ може тепер вживати заходів серед іншого для усунення перешкод належному розглядові цивільних позовів. У висновках спеціального засідання, проведеного в Темпере 15—16 жовтня 1999 року, щодо створення зони свободи, безпеки та справедливості у Європейському Союзі, Європейська Рада⁴¹ закликала Раду на основі пропозицій, зроблених Комісією, встановити мінімальні стандарти для забезпечення належного рівня правової допомоги у транскордонних судових процесах на території всього Європейського Союзу. Цей Зелений бюлетень є першим кроком у напрямку досягнення цієї мети.

Так само як зобов'язання, що виникають безпосередньо з права Співтовариства, інші міжнародні документи також мають відношення до цього питання. Зокрема стаття 6(3) Європейської конвенції з прав людини (яка застосовується до всіх Держав-членів Співтовариства) дає право кожній особі, проти якої висунуто кримінальне звинувачування, на безкоштовний правовий захист, якщо в такій особі немає достатніх засобів для його оплати, у випадках, коли цього вимагають інтереси правосуддя. На додаток до цих особливих положень, які застосовуються лише до кримінальних справ, загальне забезпечення статтею 6 права на справедливий судовий розгляд незалежно від його характеру за певних обставин розглядається як таке, що стосується і правової допомоги.

Цей Зелений бюлетень, який в основному присвячений цивільним справам, має на меті проаналізувати існуючі перешкоди на шляху до ефективного доступу до правової допомоги, що стоять перед європейськими громадянами, які беруть участь у судових процесах у Державах-членах, що не є країнами їхнього проживання. У ньому також викладено певні пропозиції щодо реформи. Однак його основним завданням є отримати відгуки всіх зацікавлених сторін.

---

⁴⁰ На нашу думку, Комісія має на увазі Раду Європейського Союзу — головну інституцію, яка ухвалює рішення у Європейському Союзі. Це представницький орган Держав-членів ЄС, до складу якого входять по одному представникові кожної держави на міністерському рівні (стаття 203 Угоди про заснування Європейського Співтовариства).

⁴¹ Європейська рада — термін, який використовується для визначення регулярних зустрічей глав держав або урядів Держав-членів ЄС.

Для інтеграції результатів обговорення, започаткованого цим Зеленим бюлетенем, Комісія просить усі зацікавлені сторони направляти свої письмові коментарі не пізніше 31 травня 2000 року за адресою:

Генеральний директор
Генерального директорату з питань правосуддя та внутрішніх справ
Європейська комісія

Частина II: Розробка політики Співтовариства щодо покращення доступу до правової допомоги для учасників транскордонних судових процесів

Причини розбіжностей між національними системами, які є корінною причиною проблеми, мають в основному історичний характер і лише незначною мірою стосуються заданого контексту. Причини протистояння змінам здебільшого політичного та фінансового характеру, хоча вони рідко бувають явно виражені. Однак їх можна легко визначити, провівши невелике порівняльне дослідження різних національних систем:

- ◆ Будь-які модифікації сучасних систем можуть призвести до збільшення витрат урядів, і відповідно, платників податків.
- ◆ Будь-яке покращення доступу до правової допомоги може підвищити кількість судових справ (дискутується питання про те, чи витрати на правову допомогу викликані попитом чи забезпеченням).
- ◆ Може виникнути питання щодо якості послуг правової допомоги, і таким чином одне покращання може викликати потребу додаткових покращань.
- ◆ Існують побоювання, що будь-яка інтегрована політика може вимагати щонайменше певного рівня гармонізації.

У деяких Державах-членах зараз ведеться дискусія про те, як найкраще забезпечити доступ до правосуддя, який зможе дозволити собі населення. Ця дискусія може охоплювати варіанти, які виходять за межі надання правової допомоги. Вона може включати підтримку рішень, що базуються на запровадженні або поширенні умовної винагороди адвокатів, страхування або клієнтів, або юристів, або ринкових рішень, розроблених для зменшення гонорарів юристів. Однак правова допомога і надалі буде відігравати важливу роль у цій сфері.

Відображення на рівні Співтовариства та розробка політики Співтовариства щодо правової допомоги є необхідними, щоб не допустити неналежної уваги до інтересів учасників транскордонних судових процесів і труднощів, з якими вони стикаються.

Таким чином, можна запропонувати низку заходів для усунення дискримінації проти громадян Співтовариства за ознакою місця прожи-

вання чи національності, а також для уникнення чи мінімізації перешкод, спричинених додатковими витратами, пов'язаними з транскордонними судовими процесами, та розбіжностями між національними системами, що стосуються фінансових порогів і дослідження якості заяви про надання правової допомоги.

А. Право *ratione personae*

1. Сучасна ситуація в Державах-членах

Громадянин Співтовариства, у якого виникає певна правова проблема у певній Державі-члені, яка не є його країною проживання, має подолати кілька проблем, навіть якщо припустити, що він може отримати доступ до інформації про правові норми, включаючи право на отримання правової допомоги в такій Державі.

Перше питання полягає в тому, чи потрапляє такий громадянин до категорії осіб, які мають право скористатися правовою допомогою згідно з визначенням законодавства Держави, у якій цей громадянин звертається з проханням надати правову допомогу.

Слід почати з того, що в цілому правові системи Держав-членів організовано за територіальним принципом у тому смислі, що правова допомога забезпечується лише щодо судових процесів, які ведуться у відповідній Державі (є кілька незначних винятків у скандинавських країнах, але лише для конкретних категорій справ, таких як транскордонна опіка над дітьми). У результаті громадянин Співтовариства, який проживає у Державі А, але бере участь у судовому процесі в Державі Б як позивач чи як відповідач, навряд чи зможе отримати допомогу від Держави А. Натомість він сподіватиметься на підтримку системи правової допомоги в Державі Б.

Однак не всі Держави-члени забезпечують однакове ставлення до осіб, які звертаються за правовою допомогою незалежно від їхньої національності, місця проживання чи присутності у Державі, де ведеться судовий процес. Ситуація ускладнюється та зазнає впливу міжнародних угод і конвенцій, до яких приєдналися Держави-члени. Таким чином, можна визначити чотири основні групи:

- ◆ Певні Держави-члени надають правову допомогу без жодних вимог до національності чи місця проживання.
- ◆ Одна Держава-член надає правову допомогу іноземцям лише на основі принципу взаємності.
- ◆ Одна Держава-член надає правову допомогу лише резидентам, що змушує її відмовляти своїм власним громадянам-нерезидентам у забезпеченні переваг правової допомоги.
- ◆ Деякі Держави-члени надають правову допомогу своїм громадянам незалежно від їхнього місця проживання, а також забезпечують рівні пра-

ва іноземцям, які проживають, а в деяких випадках просто присутні на їхній території.

Щодо останніх двох категорій Держав, то особа, яка не проживає в таких державах, але прагне або порушити судову справу у одній з таких країн, або має бути відповідачем у судовій справі, не може отримати правову допомогу.

Із зазначеного вище зрозуміло, що в деяких Державах-членах учасники транскордонних судових процесів просто падають між двох стільців, оскільки вони не мають права на правову допомогу ні у своїй рідній країні, ні у країні проведення судового процесу.

Інше питання полягає в тому, що в деяких Державах-членах юридичні особи мають право на правову допомогу відповідно до чинного національного законодавства. У контексті транскордонних судових процесів це питання може мати основний вплив на спосіб впровадження Державами-членами директиви 98/27/ЕС щодо заборонних норм, яка має бути впровадженою до 1 січня 2001 року. Правова допомога могла би вирішити проблему, яка, найімовірніше, постане перед асоціаціями споживачів у їхній спробі повністю скористатися перевагами принципу *locus standi* (право звернення до суду), що забезпечується їм цією директивою при нестачі фінансових ресурсів.

2. Вплив права Співтовариства на такі умови

Легітимність або нелегітимність таких умов (проживання, національність чи навіть присутність на території Держави та інше) щодо права Співтовариства є дуже складним питанням.

Суд Європейських співтовариств (Суд) ніколи не мав можливості винести своє рішення щодо цього питання стосовно правової допомоги. Однак велика база прецедентів з аналогічних питань дозволяє впевнено зробити кілька висновків.

◆ По-перше, здається досить очевидним, що формальне правило, яке надає право доступу до правової допомоги лише громадянам Держави, де відбувається або може бути порушений судовий процес (яка далі називається Приймаючою державою), не може застосовуватися проти громадян Співтовариства, які працюють у Приймаючій державі (незалежно від проживання у такій країні) або членів їхніх сімей, які формально знаходяться на фінансовому утриманні таких громадян.⁴²

---

⁴² Це впливає з рішення Мутша (Mutsch) (справа 137/84, ECR 1985 2681-2697), у якій Суд постановив, що право на проведення судового розгляду рідною мовою особи зробило значний внесок у інтеграцію працівників-мігрантів у Приймаючій Державі і таким чином стало «соціальною перевагою» у сенсі статті 7(2)

◆ По-друге, недавні прецеденти свідчать, що громадянин Співтовариства, який проживає у Приймаючій державі, має рівне з громадянами цієї країни право на однакове ставлення до нього незалежно від того, чи він працює у цій країні⁴³.

◆ По-третє, Суд постановив, що право поїхати до певної Держави, навіть для тимчасового перебування у ній, для простого отримання послуг (це право гарантується правом Співтовариства), включає право на рівноправне з громадянами або резидентами цієї країни ставлення до такої особи стосовно захисту її фізичної недоторканості (див. рішення Кована (Cowan)⁴⁴. Нещодавно Суд постановив, що суттю свобод, гарантованих правом Співтовариства, є те, що суб'єкти цих свобод повинні мати можливість порушити судову справу в судах Держав-членів на тих же правах, що і громадяни цих країн (див. рішення у справі Data Delecta⁴⁵ Aktibolag).

◆ Нарешті, Суд постановив у рішенні Бікеля (Bickel)⁴⁶, що право використовувати власну мову під час розгляду кримінальної справи впливає з Договору про заснування Європейського Співтовариства і, таким чином, є предметом заборони дискримінації за ознакою національності, сформульованою у статті 12 (колишній статті 6) зазначеного Договору, у результаті чого громадянин Співтовариства, який брав участь у кримінальному процесі у Приймаючій Державі (у цьому випадку в італійській провінції Больцано (Bolzano), отримав право на використання рідної мови (німецької), так ніби він не просто був громадянином Італії, а громадянином Італії, який проживає у провінції Больцано (якому такої привілей надається італійським правом), без необхідності здобувати статус особи, яка працює або проживає в цій країні.

Розпорядження 1612/68. Таким чином., громадяни Співтовариства, які працюють у Приймаючій Державі, мають право користуватися зазначеним вище правом нарівні з громадянами Приймаючої Держави. Здається, що це обґрунтування *a fortiori* (тим більше) має застосовуватися до правової допомоги. Прецеденти чітко свідчать про те, що це право також відкрите для прикордонних працівників (див. Meints, справа C-57/96, ECR 1997, р. 1-6689) і членів їхніх сімей, які перебувають на їхньому фінансовому утриманні (див. Deak, справа 94/84, ECR 1985 р. 1873 і Bernini, C-3/90, ECR 1992 р.).

⁴³ Див. рішення Мартінеса Сала (Martinez Sala), справа C-85/96, ECR 1998 р. 1-2694. Ця справа стосувалася рівноправного доступу до пільг соціального забезпечення у певній Державі-члені, навіть якщо заявник не працює в такій Державі.

⁴⁴ Рішення від 2 лютого 1989 р., справа 186/87, ECR р. 195. Ця справа визнавала право на отримання компенсації збитків, завданих унаслідок вчинення злочину, за французькою національною системою. Суд постановив, що заявник (громадянин Великобританії) мав право на рівне з громадянами Франції ставлення, будучи просто туристом (та споживачем послуг), незважаючи на те, що він ні працював, ні проживав у Франції на той час.

⁴⁵ Рішення від 26 вересня 1996 р., справа C-43/95, ECR 1996, р. 1-4661.

⁴⁶ Рішення від 24 листопада 1998 р., Бікель і Франц (Bickel & Franz), справа C-274/96.

Усі такі прецеденти, узяті разом, свідчать, що будь-який суб'єкт права Співтовариства (включаючи транскордонного користувача послуг і покупця товарів) має право на рівне з громадянами приймаючої країни ставлення як щодо формального права на порушення судової справи, так і практичних умов, у яких таку справу може бути порушено, незалежно від того, чи така особа проживає або коли-небудь проживала чи навіть була фізично присутньою у цій країні. Логічно також, що право порушити судову справу включає ефективне право доступу до судів і, таким чином, право на правову допомогу у випадках, коли громадянин певної Держави-члена, *mutatis mutandis* (з відповідними змінами), має на це право.

Це означає не лише, що правила, які надають право на правову допомогу лише громадянам Приймаючої Держави, але також і умови, що вимагають від іноземних громадян проживання або навіть присутності на території відповідної Держави для того, щоб бути прирівняними до громадян цієї держави, будуть підпадати під обмеження статті 12 Договору про заснування Європейського Співтовариства, а тому такі умови не зможуть бути застосовані про громадян Співтовариства, які беруть участь у судових процесах у Приймаючій Державі.

Навіть умова, яка формально не була дискримінаційною (така, як умова проживання або присутності, що застосовується як до громадян країни, так і до іноземців), могла бути приховано дискримінаційною (оскільки найбільш імовірно, що цю умову змогли б задовольнити більше громадяни, ніж іноземці)⁴⁷ та стати таким чином неприпустимою без належного обґрунтування. Це обґрунтування мала б забезпечити Держава-член, одна *a priori* важко уявити, яким може бути таке обґрунтування.

Наступний аспект, який має відношення в цьому контексті, полягає у тому, що учасники транскордонних судових процесів можуть практично потребувати двох юристів, одного у своїй країні проживання для попередньої консультації, а другого у приймаючій країні для ведення судової справи. Будь-яка норма Приймаючої держави, яка ускладнювала можливості сторони отримати правову допомогу у відношенні консультації, наданої юристом іншої Держави, який не є місцевим юристом, могла так само утво-

---

⁴⁷ З цього питання див. також рішення Бікеля вище. У зазначеній справі оскаржувані національні права містили елементи, які були як прямо, так і опосередковано дискримінаційними у тому, що право використання німецької мови під час судового розгляду надавалося лише німецькомовним громадянам Італії, які проживали у провінції Больцано. Суд постановив, що стаття 12 (колишня стаття 6) надавала не лише неіталійським громадянам Співтовариства, які проживали у провінції Больцано, але також і тим, хто перебував на цій території тимчасово, право на таке ставлення до них, ніби вони були громадянами Італії і проживали у зазначеному регіоні, оскільки більшість громадян Італії, які хотіли б скористатися таким правом, проживають у провінції Больцано, тоді як більшість німецькомовних неіталійських громадян у цій провінції не проживають.

рувати приховану дискримінацію як проти сторони (щодо її свободи отримувати послуги), так і проти юриста (щодо свободи надавати послуги).⁴⁸

Положення обмеженої сфери застосування, але безпосередньо пов'язане з правовою допомогою, можна також знайти у статті 44 Брюссельської конвенції (Конвенція щодо юрисдикції, а також визнання та виконання рішень у цивільних і кримінальних справах, яка була прийнята у 1968 році зі змінами та доповненнями, що періодично вносяться до неї, та підписана всіма Державами-членами). Ця стаття застосовується у випадках, коли позивач, на користь якого було винесено рішення, прагне, щоб рішення, прийняте в одній Договірній державі, було виконано в іншій Договірній державі. Відповідно до цієї статті особа, яка отримала правову допомогу або була звільнена від витрат у Державі, де було винесено рішення, автоматично отримує право на найсприятливішу правову допомогу або на найбільш всеосяжне звільнення від витрат, що дозволяється законом Держави, у якій така особа прагне виконання рішення. Таке положення може, незважаючи на обмежену сферу застосування, забезпечити заявникові більш сприятливе ставлення порівняно з громадянами Приймаючої держави, якщо така особа порушує судові справу в ній.

3. Вплив інших міжнародних документів

На додаток до вимог права Співтовариства, що застосовується як таке у всіх Державах-членах, свій вплив також має Європейська конвенція з прав людини⁴⁹. Стаття 6, що охороняє право на справедливий судовий розгляд, встановлює особливі вимоги для надання правової допомоги у кримінальних справах (параграф 3). Ця стаття також тлумачиться як така, що вимагає надання правової допомоги малозабезпеченим особам у цивільних справах, коли цього вимагають інтереси правосуддя (див. справа Ейрі проти Ірландії (*Airey v. Ireland*) A32-1979).

Незважаючи на свою надзвичайну важливість, межі, у яких стаття 6 Європейської конвенції з прав людини встановлює такий обов'язок у цивільних справах, є далекими від чітко встановлених. Однак зрозуміло, що стаття має вплив на правові системи Держав, що її підписали.

Нарешті, доречно згадати дві Гаазькі конвенції, а саме Конвенцію II, підписану в березні 1954 року, щодо цивільного процесу, та Конвенцію

---

⁴⁸ Див., зокрема, рішення від 30 листопада 1995 р., Gebhard, C-55/94, ECR 1995 р. I-4165 (свобода підприємницької діяльності), рішення від 28 березня 1996 р., Guiot, справа C-272/94, ECR 1996 р. I-1905 (свобода надання послуг) і рішення від 28 квітня 1998 р., Kohl, справа C-158/96, ECR 1998 р. I-1831 (свобода отримання послуг).

⁴⁹ Між правом Співтовариства та Конвенцією з прав людини існує складне відношення. У цьому контексті достатньо сказати, що всі Держави-члени підписали Конвенцію і, таким чином, є зв'язаними її положеннями.

XXIX від 25 жовтня 1980 року щодо міжнародного доступу до правосуддя. Конвенція II, ратифікована Австрією, Бельгією, Данією, Францією, Німеччиною, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Португалією, Іспанією та Швецією, містить розділ про безкоштовну правову допомогу. Суть її полягає у тому, що вона вимагає від держав, що домовилися, забезпечувати громадянам цих держав таке ж ставлення, як і громадянам своїх держав.

Конвенція XXIX, ратифікована Францією, Фінляндією, Нідерландами, Іспанією та Швецією, іде ще далі: вона вимагає, щоб громадянам держав, що домовилися, та особам, які зазвичай проживають у одній із Держав, що домовилися, забезпечувалося з метою надання правової допомоги під час судового розгляду в кожній із Держав, що домовилися, таке ставлення, ніби вони були громадянами та резидентами цих Держав. Той же принцип застосовується до досудової правової консультації за умови, що відповідна особа присутня у державі, де існує потреба в такій консультації.

Надзвичайно бажаними були б загальна ратифікація та правильне застосування Гаазької конвенції 1980 року про міжнародний доступ до правосуддя. Проект Рекомендації з цього питання було подано Комісією на розгляд Ради у 1986 році. (СОМ(86) 610 final 13.11.1986). Цей проект було схвально прийнято Європейським Парламентом, але він не мав наслідків на рівні Ради чи Держав-членів.

Можливі рішення

Сьогодні міжнародні зобов'язання та зобов'язання Співтовариства, які регулюють транскордонне право на надання правової допомоги на рівних умовах з громадянами Приймаючої Держави, утворюють заплутану мозаїку, яка викликає в громадянина глибокі сумніви щодо того, якими насправді є його права.

Гаазька конвенція 1980 року щодо міжнародного доступу до правосуддя містить чіткі норми, але вона була ратифікована лише меншістю Держав-членів. Сфера застосування Європейської конвенції з прав людини не є чітко визначеною стосовно її впливу на обов'язок Держав, що домовилися, надавати правову допомогу. Обов'язки, що впливають зі статті 12 Договору про заснування Європейського Співтовариства, застосовуються однаково, але не є чітко встановленими. Той факт, що ці зобов'язання мають бути визначені на основі прецедентного права, робить їх недоступними для громадянина.

Перед здійсненням законотворення у цій сфері було б доречно роз'яснити зобов'язання Держав-членів за статтею 12 Договору про заснування Європейського Співтовариства (колишньою статтею 6) та нагадати цим державам, що їм слід ратифікувати Гаазьку конвенцію 1980 року щодо міжнародного доступу до правосуддя.

Однак Комісія із вдячністю прийняла б коментарі всіх зацікавлених сторін щодо прийняття належної стратегії у цій сфері, особливо щодо необхідності розробки законодавства Співтовариства. На думку Комісії, інтереси прозорості вимагають, щоб ці принципи було викладено у легко доступній та зобов'язуючій формі. Відповідно, Комісія вивчить питання про те, чи їй слід пропонувати законодавчі норми для чіткого визначення обов'язку Держав-членів не дискримінувати, прямо чи опосередковано, громадян інших Держав-членів при забезпеченні правової допомоги або наданні часткового чи повного звільнення від витрат.

Комісія також була б вдячна за коментарі всіх зацікавлених сторін щодо того, чи повинен цей принцип поширюватися на громадян третіх країн, які зазвичай проживають у певній Державі-члені, так само як Газзська конвенція 1980 року. Також Комісія рада була б отримати коментарі стосовно того, чи вбачають Держави-члени у розширенні сфери застосування законодавства про правову допомогу можливий шлях до вирішення фінансових проблем асоціацій споживачів, коли вони діють як «кваліфіковані утворення» відповідно до зазначеної вище директиви щодо заборонних норм.

В. Право на правову допомогу за матеріально-правовою ознакою

Навіть припускаючи, що заявник відповідає чинним критеріям *ratione personae* у Приймаючій Державі, він повинен довести, що він, по-перше, відповідає умовам прийнятності, передбаченим законодавством Держави, особливо стосовно його фінансового стану, а по-друге, умов, які стосуються «якостей» справи, що потребує правової допомоги. Крім того, заявник має довести, що правова допомога надається для того виду процедур, у якому він бере участь.

(а) Умови, що стосуються фінансового стану особи

У деяких Державах-членах встановлюється фінансовий поріг, який може змінюватися залежно від *inter alia*, сімейної структури заявника або його доходів і активів. Якщо він заробляє більше від встановленого порогу, він не може отримати правову допомогу. Хоча такі пороги можуть задатися нейтральними, оскільки вони не дискримінують відкрито за ознакою національності чи проживання, вони не беруть до уваги різні рівні доходу в Державах-членах, не кажучи вже про випадки, коли цей поріг залежить від національного рівня мінімального доходу в Державі, де проживає заявник.

Отже, заявник, який проживає у країні з високим рівнем доходу, де його ресурси могли б задовольнити фінансові критерії Держави, однак ці ресурси є вищими від порогу, встановленого в Державі (з низьким рівнем доходу), де має відбутися розгляд справи, буде таким чином позбавлений права на правову допомогу.

З іншого боку, деякі Держави-члени не затверджують конкретної суми. У цьому разі заявникові необхідно довести, що він не має можливості оплатити вартість судової справи за загальним принципом на основі довідки про фінансові ресурси заявника, виданої відповідними органами влади у країні проживання заявника. Така формула за умови належного її застосування, дає відповідним органам можливість брати до уваги і ресурси заявника, і можливу вартість розгляду справи.

Відсутність однорідності умов, що застосовується в Державах-членах, стримує тих, хто хоче порушити транскордонну судову процедуру, особливо осіб, які проживають у країнах з високим рівнем доходу та беруть участь у спорі, що відбувається у країні з низьким рівнем доходу. Таким чином створюється додаткова перешкода ефективному доступу до правосуддя. Наступним ускладнюючим фактором є те, що в деяких державах вимагається оплата наданої допомоги у випадку поліпшення фінансової ситуації заявника протягом певного часу.

(б) Умови, які стосуються «якостей» процедури, що вимагає правової допомоги

За загальним принципом Держави-члени намагаються відсівати погано аргументовані заяви про надання правової допомоги шляхом перевірки їхньої якості. Недостатньо аргументовані заяви таким чином можуть відхилитися, однак рівень суб'єктивності тих, хто приймає рішення, може значно ускладнити громадянам ЄС доступ до системи правосуддя в іншій Державі, крім своєї.

Більшість Держав-членів перевіряють якість вимог на основі змінних критеріїв, що залишає широкі можливості для суб'єктивної оцінки. Інколи ставляться такі запитання, як «чи має запит реальні шанси на успіх?», «чи має заявник хороші шанси на те, що рішення буде винесено на його користь?», «чи буде сторона ризикувати своїми грошима, якщо не отримає правової допомоги?» або інші подібні запитання. Цей контроль має відносно формальний характер у одних Державах-членах, однак у інших ця перевірка може перерости у справжнє попереднє дослідження.

(с) Умови, які стосуються типу процедури, що вимагає правової допомоги

Слід зазначити, що в більшості Держав-членів правова допомога може бути отримана стосовно всіх судів, цивільних чи господарських, адміністративних чи карних. Однак деякі Держави-члени виключають можливість правової допомоги у певних судах, наприклад у адміністративних трибуналах, або щодо певних видів справ, наприклад дифамації.

Можливі рішення

Проблема полягає у спробі розробити шляхи усунення або полегшення складнощів, з якими стикаються транскордонні учасники судових розглядів без порушення компетенції Держав-членів щодо організації своєї системи правової допомоги за власним бажанням.

◆ Щодо фінансових критеріїв, то кожна система спирається на обсяг судових витрат та рівні доходу у відповідній країні. Особа, яка проживає у країні з високим рівнем доходу та задовольняє фінансово критерії в цій країні, може, беручи участь у судовому процесі, що проходить у іншій країні з низьким рівнем доходу, мати занадто високий дохід для отримання правової допомоги в такій країні. Однак розбіжності між фінансовими критеріями можуть відображати не просто ці витрати та рівні доходу, а також і різну політику доступу до правосуддя, оскільки критерії в деяких країнах є більш щедрими, ніж у інших, навіть якщо враховувати розбіжності в рівнях доходу. Недоречно за жодних умов очікувати, що країна, у якій проходить судовий процес, буде просто застосовувати критерії країни проживання заявника, оскільки це може призвести до більш сприятливого ставлення до сторони з країни А у країні Б, ніж до резидентів цієї країни. Більш бажаним рішенням могло б бути застосування правил, що існують у країні проведення судового розгляду, однак з їх адаптацією за допомогою «корективного фактора», або «зважування», щоб узяти до уваги відмінності між прожитковими мінімумами у двох відповідних країнах або, альтернативно, застосовували б більш гнучкий та об'єктивний вид перевірки, який дає органам влади можливість враховувати як наявний дохід заявника, так і потенційну вартість судового розгляду.

◆ Щодо якості перевірки, то існує потреба принаймні у більшій прозорості. Це могло б включати обов'язок точно встановлювати та оприлюднювати критерії, що беруться до уваги, не лише у країні проведення судового розгляду, а також і в інших Державах-членах. Це могло б бути зроблено за допомогою більш компетентних органів, заснованих згідно з Договором Ради Європи про передачу заяв про надання правової допомоги 1977 року (що встановлює механізм, за допомогою якого компетентні органи зобов'язані детально повідомляти про причини відхилення заяви про надання правової допомоги, якщо така заява не проходить перевірку на якість).

С. Проблема додаткових витрат у зв'язку з транскордонним характером судового процесу

Навіть якщо заявникові вдається подолати правові перешкоди на своєму шляху і він доводить своє право на отримання правової допомоги у країні проведення судового процесу, він, тим однак, імовірно переконається в тому, що система розроблена лише для обслуговування місцевих процесів, а тому не містить ніяких положень щодо оплати додаткових витрат,

завданих у зв'язку з тим, що справа має транскордонний елемент. Ці витрати можуть бути такими:

(1) Необхідність звертатися за допомогою до двох юристів. Директиви про надання послуг та влаштування юристів у Державах-членах, звичайно, значно полегшили транскордонний доступ до юристів. Однак у практичному сенсі, учасник судового процесу може потребувати доступу до юриста як у своїй країні (тобто у країні свого проживання), щоб отримати базову консультацію щодо питань права та процедур у Приймаючій Державі, так і в Приймаючій Державі для більш детальної консультації та, у разі потреби, представництва у суді. У більшості випадків країна проживання не забезпечує правову допомогу, якщо консультація надається з питань закордонного права, або якщо вона стосується спору, що буде розглядатися за кордоном. І навпаки, відповідна Приймаюча Держава може не надати правову допомогу у вигляді консультації, що пропонується юристом з іншої Держави, навіть якщо така консультація стосується спору, що буде розглядатися у такій Приймаючій Державі, до того ж система, що функціонує у такій державі, може в будь-якому випадку покрити витрати лише на одного юриста. Легітимність таких умов обговорюється в пункті А цього бюлетеня, але оскільки вони продовжують існувати, дуже можливо, що заявник знову потрапить між двох стільців і буде, таким чином, змушений самостійно нести тягар додаткових витрат на юриста у країні свого проживання.

(2) Витрати на усний та письмовий переклад. Може виникнути потреба у забезпеченні усного перекладу під час судового розгляду і навіть консультацій між клієнтом та його юристом у Приймаючій Державі, якщо неможливо знайти юриста, який володіє мовою заявника. Може також виникнути потреба у письмовому перекладі документів.

(3) Різноманітні інші фактори, такі як додаткові дорожні витрати сторін, свідків, юристів та інше.

Можливі рішення

Які найкращі засоби запобігти утворенню перешкоди для транскордонного судового розгляду у вигляді додаткових витрат?

Чи цей тягар повинен лягти на країну проживання заявника для оплати щонайменше витрат досудової консультації, яку повинна здійснити така держава, навіть якщо судовий процес відбувається у іншій країні? (Навіть це може мало допомогти учасникові судового процесу, оскільки юрист у країні заявника може не надати достатню консультацію щодо питань права та процедур у іншій країні, аби позбавити такого учасника необхідності консультиватися із юристом у іншій країні.)

Д. Ефективний доступ до належним чином кваліфікованого юриста

Перед учасником транскордонного спору, фізично не присутнім у Державі проведення судового розгляду, може постати дуже складна практична проблема знайти юриста в тій країні, у якій він хоче вирішити справу. Такий учасник потребує юриста, який був би кваліфікований виступати у судах, яким підсудна справа, і мав би досвід у відповідній сфері та, в ідеалі, володів мовою учасника судового розгляду.

Для отримання попередньої консультації заявник також може потребувати юриста у своїй країні проживання, щоб цей юрист мав певні знання про закони та правову систему країни проведення судового розгляду та володів мовою цієї країни, а також міг допомогти заявникові у налагодженні контактів із юристом у Приймаючій країні.

Національні бази даних і бази даних Співтовариства

Комісія заохочує створення баз даних юристів-професіоналів. У деяких країнах (наприклад, у Німеччині) така база даних уже існує на національному рівні. Комісія спеціально профінансувала через програму Grotius проект ССВЕ для оцінки реальної можливості створення бази даних юристів країн Європи, яка могла б бути доступною для широкої громадськості в будь-якій країні Європейського Союзу. Інформація у кожній базі даних може не бути абсолютно однаковою у кожній країні через розбіжності етичних і професійних правил, чинних у кожній країні, але в ідеалі у ній має бути зазначено суди, у яких юрист має право вести судову справу, його сферу компетенції та досвіду, мови, якими він володіє вільно та професійно, та чи веде він справи (добровільно чи автоматично), що фінансуються через надання правової допомоги.

Можна також запропонувати, щоб у рамках європейської мережі юристів вітчизняні юристи кваліфікувалися як кореспонденти в одній та більше Державах-членах, крім своєї країни. Такі кореспонденти мають бути юристами, які готові вести справи за участю більше ніж однієї Держави-члена, якщо необхідно, то через надання правової допомоги чи навіть на громадських засадах. Таким чином, ці кореспонденти повинні бути готовими вести справи своїх *вітчизняних* клієнтів у таких випадках:

- ◆ порушення судової процедури та захист у іншій Державі-члені;
- ◆ протидія у країні клієнта виконанню отриманого судового рішення в іншій Державі-члені;
- ◆ отримання правової допомоги в іншій Державі-члені.

Справи *іноземних* клієнтів мають вестися у таких випадках:

- ◆ порушення судової процедури та захист у країні юриста;
- ◆ виконання судового рішення в цій країні;
- ◆ отримання судової допомоги в цій країні.

Кореспонденти мають бути готовими оформляти необхідні форми між відповідними юрисдикціями та передавати справу відповідним іноземним органам. У випадках, коли можливості юриста вичерпуються, він повинен бути готовим зв'язатися з іншим юристом, включеним до мережі, для продовження справи в іншій юрисдикції.

Щоб зробити ідею мережі привабливішою для професіоналів та легкою у користування для зацікавлених у отриманні правової допомоги осіб, а також для гарантії якості послуг, що таким чином пропонуються, можна передбачити застосування системи, аналогічної ISO, за допомогою якої юристам у мережі буде дозволено, наприклад, мати певну емблему чи логотип поряд зі своєю власною. Лише ці юристи будуть значитися в офіційних списках, які потім будуть розповсюджуватися по всьому Союзу і які будуть надаватися серед інших можливостей для громадського користування у Представництвах Комісії в столицях Держав-членів.

Комісія буде вдячна за коментарі зацікавлених сторін щодо впровадження цих ідей.

Д. Технічні процедури

Окрім інших зазначених питань механізм звернення з проханням надати правову допомогу за кордоном може також утворювати для учасників транскордонних процесів перешкоду на шляху доступу до правосуддя.

Питання про спосіб звернення з проханням надати правову допомогу за кордоном вирішується досить просто, принаймні в теорії, оскільки всі Держави-члени Європейського Союзу, за винятком Німеччини, ратифікували Договір Ради Європи про передачу заяв про надання правової допомоги 1977 року, загальновідомого під назвою Страсбурзького договору. Цей договір встановлює систему, за допомогою якої заяву можна скласти в одній країні, а потім переправити її через органи передачі та отримання, призначені для цих цілей Державами, що домовилися, до відповідної Держави, що підписала зазначений договір, до якої заявник звертається з проханням надати правову допомогу. Проголошеною метою цього договору є сприяння особам, які звертаються за правовою допомогою, та можуть замість того, щоб визначати компетентні органи в іншій державі, просто звернутися до органу передачі у свої власній країні проживання, який має допомогти їм у складанні відповідних документів і, в разі потреби, перекладі певних частин перед передачею заяви до органу отримання у Приймаючій державі.

У принципі заява та будь-які супутні документи можуть складатися за вибором заявника мовою країни, де розташовано орган отримання, або англійською чи французькою мовами. Однак Держави, які підписали до-

говір, можуть додати застереження про усунення можливості використання англійської або французької мови та наполягти на тому, щоб заяви подавалися мовою Приймаючої Держави.

◆ Договір доповнений інструкцією щодо процедур, яка періодично оновлюється і нині розповсюджується лише серед компетентних органів влади, та Рекомендаціями Комітету міністрів. Чинна рекомендація (№R(97)6) стосується, серед іншого, оперативної обробки претензій і містить додаток з типовою формою заяви, яку можуть прийняти та використовувати держави, які підписали договір.

◆ Застосування договору відстежується Багатостороннім комітетом, до якого входять держави, що підписали договір. Цей Комітет звітує перед Комітетом Міністрів і, серед іншого, вносить пропозиції щодо покращання реалізації договору.

Однак виявляється, що цей договір порівняно мало використовується. Здається, що це недостатнє використання відображає недостатнє знання як існування права на правову допомогу за кордоном,⁵⁰ так і механізму, встановленого Конвенцією. Складається також враження, що центральні органи влади недостатньо поінформовані про чинне законодавство, що застосовується в інших Державах, і зміни та доповнення до нього.

Також існує значний ризик, що затримки з передачею заяв можуть серйозно підрвати шанси вчасного розгляду заяви про надання правової допомоги.

Можливі рішення

Не всі Держави-члени ратифікували Договір про передачу заяв про надання правової допомоги від 1977 року. Крім того, деякі Держави наполягли на лінгвістичних застереженнях, які створюють додаткові труднощі для учасників судових розглядів.

Слід розглянути питання про необхідність зосередити увагу на існуючому механізмі Страсбурзького договору чи застосуванні окремих заходів на рівні Європейського Союзу його Державами-членам.

Перший варіант включатиме щонайменше рекомендацію, щоб усі Держави-члени ратифікували Страсбурзький договір. Ця можливість дала б перевагу розвитку на основі того, що вже існує, а також уникнути непотрібного дублювання. Однак таке рішення дало б порівняно мало користі,

---

⁵⁰ Хоча в деяких державах заяви можуть передаватися безпосередньо відповідним органам, таким чином обходячи механізм, встановлений Конвенцією.

оскільки, з одного боку, 14 із 15 Держав-членів підписали цей Договір, а з іншого — це б дуже мало дало для вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням Договору, зокрема проблем недостатнього використання договору та затримок.

Другий варіант може бути прийнятий у контексті більш амбіційних та інтегрованих дій на рівні Європейського Союзу. Він міг би, наприклад, включати заснування більш локалізованих органів отримання заяв, встановлення стандартної форми заяви та обов'язку повідомляти про причини відхилення заяв, а також механізму оскарження. Він також міг би посприяти більшому використанню нових технологій для передачі форм та інформації, а також налагодженню контактів між відповідними органами. Це також дало б можливість вдосконалювати та регулярно оновлювати, у разі потреби через Інтернет, посібники чи інструкції для органів влади, потенційних користувачів правової допомоги та юристів. Це допомогло би покращити прозорість та скоротити затримки, що було б особливо корисним у цій сфері, де час може мати суттєве значення.

Нещодавно підписана Конвенція про оформлення судових та позасудових документів у цивільних і господарських справах від 26 травня 1997 року (ОЖ С 261 від 27 серпня 1997) (зараз запропонована як проект положення) могла би послужити моделлю такої системи.

Орган передачі документів повинен бути зобов'язаним забезпечувати правильність оформлення документів і супутніх паперів, що направляються до Приймаючої держави.

Нарешті, слід зазначити, що маса питань, які виникають на європейському рівні та стосуються проблеми, що до цього часу регулювалася лише на національному рівні, насправді відображає відсутність вимог з боку органів влади Держав-членів до співпраці. Часто проблеми, які виникають між органами влади у двох державах-членах, можуть насправді легко вирішуватися просто за допомогою кореспонденції або по телефону.

F. Інформація та практична підготовка

Що стосується інформації, то очевидно, що будь-яке покращання правової бази, що регулює доступ до правосуддя, було б малоцінним, якби потенційні користувачі послуг не були належно поінформовані. Досі інформація про права та процедури в основному поширювалася на національному рівні та стосувалася, як правило, лише вітчизняних засобів захисту і форм допомоги, що надавалася. Інформування про права всіх громадян Співтовариства рідко коли ставиться за мету, і так само інформація не поширюється серед «цільових груп», що необхідно для її ефективності. Таким чином, необхідно розрізняти:

- (1) Інформацію для громадськості про існування прав і процедур у Європейському Союзі та потенційних споживачів правової допомоги
- (2) Інформація для професійних груп щодо того, яким чином вести заявників через процедури до джерел правової допомоги
- (3) Інформація для професійних груп, які будуть виконувати рішення щодо надання правової допомоги

У 1995 році професором Д. Уолтерсом від імені Європейської комісії та під егідою Ради адвокатури та юридичних товариств Європейського Союзу було розроблено «Довідник з питань правової допомоги та консультації у Європейській економічній зоні». Цей довідник містить інформацію про відповідні положення Європейської економічної зони, наприклад ЄС, Норвегії, Ісландії та Ліхтенштейну, але в основному він відповідає потребам другої категорії, зазначеної вище, тобто юристів-практиків. Також через постійні зміни у законодавстві Держав-членів необхідно регулярно оновлювати цей довідник. Оскільки жоден із центральних органів влади країн, що у ньому описуються, не надто користується цим довідником, то він, можливо, стане більш уживаним, якщо його краще рекламувати.

Довідник під назвою «Захист ваших прав в умовах спільного європейського ринку» було підготовлено у відповідь на потребу кращої обізнаності в тому, як люди можуть отримати компенсацію, якщо перед ними постають складнощі при реалізації їхніх прав на спільному ринку. Цей довідник було розроблено у рамках ініціативи «Діалог з громадянами та бізнесом». Він простими словами описує різноманітні засоби компенсації, що надаються як на національному, так і на європейському рівнях, що включає також правову допомогу.

Більш детально правова допомога описана в інформаційних бюлетенях, які були підготовлені за участі всіх Держав-членів. Ці бюлетені додаються до довідника. У них міститься ключова інформація про те, як отримати доступ до правової допомоги, хто має право на правову допомогу та які види правової допомоги забезпечуються. Також повідомляється про контактні пункти, де можна отримати додаткову інформацію. Кожен інформаційний бюлетень перекладено на 11 офіційних мов ЄС, щоб люди могли знайти відомості про будь-яку державу-член своєю рідною мовою.

Цей довідник та інформаційні бюлетені будуть розповсюджені на початку 2000 року. На той час з інформаційними бюлетенями можна буде також ознайомитися на веб-сторінці «Діалогу з громадянами»: <http://europa.eu.int/citizens>.

Можливі рішення

Для забезпечення ефективного доступу до інформації про права людини рекомендується видавати сучасні буклети про доступ до правосуддя та

розповсюджувати їх через компетентні органи влади серед організацій споживачів, бюро консультації громадян і національних адміністративних юридичних органів. Оскільки ця лінія дії уже була випробовувана, то найкращі результати можна було б досягнути через удосконалення уже створеного буклета, а саме довідника «Доступ до правосуддя».

У переглянутому виданні буклет міг би містити не лише ту інформацію, що міститься в оригінальній версії, а саме про процедури правової допомоги та відповідні контактні адреси. У ньому також могла би надаватися інформація як із запропонованих баз даних юристів, так і з посібника, про який ідеться у розділах D і E. Таким чином, у ньому могли б друкуватися переліки компетентних юристів, які можуть працювати з правовою допомогою, що забезпечується країнами ЄС. Ця інформація повинна надаватися усіма національними мовами. Вона може розповсюджуватися у рамках кампанії, що буде здійснюватися ініціативою «Діалог з громадянами та бізнесом», а також у рамках спеціального довідника «Доступ до правосуддя», що вже існує. Такий довідник повинен також надаватися в електронній та регулярно оновлюваній формі.

Слід також розробити популярну версію видання, яку в ідеалі можна було б додавати, наприклад, до туристської брошури. Цей довідник міг би містити практичну інформацію про право отримання правової допомоги для іноземців, кроки, які необхідно для цього зробити, та адреси відповідних органів влади.

Довідник «Захист ваших прав в умовах спільного європейського ринку», розроблений ініціативою «Діалог з громадянами та бізнесом», та особливо інформаційні бюлетені про правову допомогу, могли б розповсюджуватися більш широко. Національні органи влади заохочуються до поширення цих матеріалів, що забезпечують корисну інформацію для людей, які потребують правову допомогу. Через це громадяни повинні знати про існування цих матеріалів.

Такі ініціативи могли б бути доповнені діями, спрямованими на сприяння практичній та міждисциплінарній підготовці, а також організації інформаційних кампаній для тих професійних груп, які задіяні у процесі правової допомоги (юристів, суддів, офіцерів поліції, соціальних працівників, органів з питань міграції). Можна також подумати на різних методах організації відповідних тренінгів у рамках міжнародних курсів. Також можна запропонувати створення постійного інформаційного центру, що забезпечував би юристів, які погоджуються працювати в системі правової допомоги, постійно оновлюваною інформацією.

Підтримка Співтовариства могла б бути потужним стимулом для молодих адвокатів. Вона б стала заохоченням для «бінаціональних» юристів рухатися радше в цьому напрямку, ніж іти традиційним шляхом мереж комерційних

~~Державне управління та адміністративне право: теоретико-методологічний аспект. адвокатів. Недостатність чи навіть відсутність компенсації адвокатам, які призначаються за механізмом правової допомоги в певних Держава-членах, може лише негативно вплинути на якість послуг, що надаються.~~

Інформаційні компанії часто характеризуються тим, що покладають відповідальність за поінформованість на особу, а не на державні органи чи посадових осіб, які мають значення у рекламуванні таких компаній. Комісія запровадила програми практичної підготовки для митних інспекторів на зовнішніх кордонах Європейського Союзу. Схожі навчальні програми могли б бути передбачені для посадовців, які займаються програмами правової допомоги.

G. Реформа національних систем правової допомоги та альтернативні засоби забезпечення доступу до правосуддя

У контексті розмірковування над проблемами учасників транскордонних судових процесів стосовно отримання правової допомоги було б необрунтовано не звертати уваги на те, що деякі Держави-члени з'ясували, що належне функціонування системи правової допомоги потребує значних витрат, а тому вони експериментували з альтернативними засобами забезпечення доступності правосуддя. Нині обговорюються або впроваджуються такі альтернативи:

- ◆ Нефіксовані чи умовні гонорари. Зокрема, у Великобританії проводилися експерименти з умовними гонорарами. Це така система, коли юристи погоджуються відмовитися від гонорарів, якщо рішення буде винесено не на користь їхнього клієнта, однак вони отримують певний відсоток відшкодування збитків, що присуджуються їхньому клієнту в разі винесення рішення на його користь. Система такого типу могла би мати певні переваги. Однак усе одно для учасника судового розгляду залишився б ризик необхідності оплатити витрати іншої сторони, якщо винесене рішення було не на його користь, у випадках, коли положення національного законодавства вимагають покриття витрат особи, на користь якої виносяться рішення. Більше того, юристи матимуть недостатні стимули, крім створення хорошої репутації, для прийняття справ на цій основі, якщо вони не будуть впевнені у тому, що виграють справу.

- ◆ Страхування юридичних витрат. У деяких державах-членах страхування юридичних витрат підтримується як засіб забезпечення доступного правосуддя. Наприклад, у Німеччині підписка на такі поліси є досить популярною серед сімей. За результатами останніх реформ у Швеції правова допомога буде надаватися лише, якщо є достатні підстави та певні умови, щоб заявник не отримував страхового покриття юридичних витрат.

У той час, як ця тенденція має позитивні наслідки, дозволяючи мати ширший доступ до правосуддя, слід висловити деякі застереження. Перш за все, Держави-члени виявляють незначний ентузіазм щодо запровадження загальної та узаконеної схеми обов'язкового страхування правових витрат. Будь-яке страхування буде, таким чином, обмежене комерційним стра-

хуванням, і, щоб бути успішним, має бути привабливою пропозицією як для страхових компаній, так і для людей. Можливо, що рівень покриття буде змінюватися від країни до країни, і в будь-якому випадку найбідніші прошарки навряд чи зможуть отримати такий поліс. Тому, найвірогідніше, усім Державам-членам потрібно буде підтримувати певну форму правової допомоги для покриття витрат принаймні цих найбідніших верств населення.

Будь-яка узагальнена тенденція до страхування юридичних витрат може також нести загрози для учасників транскордонних спорів. Наприклад, якщо такий поліс не буде покривати саме ризик ведення судового процесу за кордоном, учасникові транскордонного судового розгляду все одно потрібно буде звертатися до системи правової допомоги у Приймаючій країні. Якщо учасник, який проживає у країні, де не поширений такий вид страхування, буде задіяний у процесі, що проходить у країні, де такий вид страхування поширений, то він може стикнутися із загрозою того, що або законна система правової допомоги у цій країні значною мірою демонтована, або що він може отримати правову допомогу лише відповідно до **критеріїв Приймаючої Держави**. Тому за таких умов було б розумно бути застрахованому від своїх юридичних витрат.

У той час, як Європейська рада нещодавно закликала Раду встановити мінімальні стандарти для забезпечення адекватного рівня правової допомоги у транскордонних справах, було б неприйнятно, якби на національному рівні проводилися реформи, які б поставили під загрозу цю ціль. Ті Держави-члени, які розглядають можливість проведення реформ у своїх системах правової допомоги мають, отже, забезпечити відсутність конфлікту між цими реформами та політикою Співтовариства.

Можливі рішення

Який є найкращий спосіб уникнути того, що реформи систем правової допомоги Держав-членів поставлять під загрозу забезпечення адекватного рівня правової допомоги у транскордонних справах?

Як найкраще забезпечити політику встановлення мінімальних стандартів у таких справах?

ДИРЕКТИВА РАДИ 2002/8/ЕС

від 28 січня 2003 року

**ПРО ПОКРАЩЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ
У ТРАНСКОРДОННИХ СПОРАХ ШЛЯХОМ ВСТАНОВЛЕННЯ
МІНІМАЛЬНИХ СПІЛЬНИХ ПРАВИЛ, ЯКІ ВІДНОСЯТЬСЯ ДО ПРА-
ВОВОЇ ДОПОМОГИ ТА ІНШИХ ФІНАНСОВИХ АСПЕКТІВ У ЦИВІ-
ЛЬНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ⁵¹**

РАДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ,

Беручи до уваги Договір про заснування Європейського Співтовари-
ства, зокрема його статтю 61(с),

Беручи до уваги проект Комісії,⁵²

Беручи до уваги висновок Європейського Парламенту,⁵³

Беручи до уваги висновок Економічно-соціального комітету,⁵⁴

Оскільки:

(1) Європейський Союз поставив перед собою завдання підтримувати та розвивати зону свободи, безпеки та справедливості, де забезпечується вільний рух людей.

(2) Відповідно до статті 65(с) Договору про застосування Європейського Співтовариства ці заходи повинні включати заходи, що усувають перешкоди належному здійсненню цивільного судочинства, при необхідності, через сприяння сумісності правил цивільної процедури, що застосовується у Державах-членах.

(3) Засідання Європейської Ради, що відбулося в Тампере 15–16 жовтня 1999 року, закликала Раду (Адвокатури) встановити мінімальні стандарти, що забезпечують адекватний рівень правової допомоги у транскордонних справах по всій території Союзу.

(4) Ні брак ресурсів учасника судового процесу, незалежно від того, чи він є позивачем, чи відповідачем, ні складнощі, що впливають з транскордонного характеру спору, не повинні ставати на заваді ефективному доступу до правосуддя.

---

⁵¹ Робочий переклад Центру політико-правових реформ.

⁵² ОJ С 103, Е, 30.4.2002, р. 368.

⁵³ Висновок прийнято 25 вересня 2002 (не опубліковано в «Офіційному Журналі»).

⁵⁴ ОJ С 221, 17.9.2002, р. 64.

(5) Головою метою Директиви є гарантія адекватного рівня правової допомоги у транскордонних справах, але для гарантування адекватного рівня необхідно встановити певні спільні стандарти. Директива Ради є найбільш слушним законодавчим інструментом для цієї мети.

(6) Директива застосовується до всіх спорів з цивільних питань, що включає також господарське право, трудове право та право захисту прав споживачів.

(7) Всі особи, задіяні у цивільному спорі повинні мати можливість відстоювати свої права у судах, навіть якщо їхня особиста фінансова ситуація не дозволяє їм нести витрати, пов'язані з судовим розглядом.

(8) Правова допомога повинна включати щонайменше послуги юриста та звільнення від судових витрат.

(9) Правова допомога вважається доречною у випадках, коли вона дозволяє особі, яка її отримує, мати ефективний доступ до правосуддя.

(10) Оскільки правова допомога надається Державою-членом, де відбувається судовий розгляд, окрім досудової допомоги, що забезпечується місцевим юристом, та якщо заявник не проживає постійно у державі-члені, де відбувається судовий розгляд, така Держава-член зобов'язана застосовувати власне законодавство згідно з принципами цієї Директиви.

(11) Складність і розбіжності між судовими системами Держав-членів, а також витрат, притаманні спорам транскордонного характеру, не повинні перешкоджати доступу до правосуддя. Правова допомога має відповідно покривати витрати безпосередньо пов'язані з транскордонним характером спору.

(12) Незалежно від місця проживання всі громадяни Європейського Союзу повинні мати право на правову допомогу, якщо вони відповідають умовам, передбаченим цією Директивою. Це положення застосовується аналогічно до громадян третіх країн, яка постійно проживають у одній з Держав-членів на законних підставах.

(13) Якщо правова допомога надається, вона повинна покривати весь судовий процес повністю, включаючи витрати, понесені у зв'язку з проголошенням рішення таким, що має законну силу та його виконанням. Особа, яка отримала правову допомогу, продовжує її отримувати у разі апеляційного оскарження рішення, винесеного на її користь.

(14) Судова співпраця у цивільних справах організовується між Державами-членами для заохочення інформування громадських і професійних

кіль і спрощення та прискорення передачі заяв про надання правової допомоги між Державами-членами.

(15) Європейський договір про передачу заяв про надання правової допомоги, підписаний у Страсбурзі в 1977 році, який вимагає, щоб сторони, які його підписали, повідомляли про органи відправки та отримання і їхні системи передачі заяв, і надалі застосовується до відносин між Державами-членами і третіми сторонами, які не підписали цей Договір. Однак Директива заміщає Договір у відносинах між Державами-членами.

(16) Механізми повідомлення та передачі, передбачені цією Директивою, були розроблені під безпосереднім впливом механізмів, визначених Європейським договором. Має бути встановлено часове обмеження, яке не передбачене Договором 1977 року, для передачі заяв правової допомоги. Порівняно короткий ліміт часу зробив би внесок у збалансоване здійснення правосуддя.

(17) Встановлення стандартної форми для передачі заяв про надання правової допомоги у випадках транскордонного судового розгляду могли б спростити та прискорити процедури.

(18) Враховуючи розбіжності у судових витратах і життєвих рівнях між Державами-членами, останні повинні, відповідно, мати свободу у визначенні порогу, вище від якого особа буде вважатися зданною понести судові витрати таким чином, щоб виконати завдання Директиви.

(19) Завдання Директиви не могло б, однак, бути досягнутим, якби заявники, які звертаються з проханням отримати правову допомогу, не могли довести, що вони не можуть понести судові витрати, навіть якщо їхні ресурси перевищують поріг, встановлений Державою-членом проведення судового засідання.

(20) Можливість звернутися до приватних механізмів або договорів для забезпечення ефективного доступу до правосуддя не є формою правової допомоги. Але вона може бути основою для припущення, що відповідна особа може понести судові витрати, незважаючи на свою несприятливу фінансову ситуацію.

(21) Державам-членам має бути дозволено відхиляти заяви про надання правової допомоги у щодо відкрито необгрунтованих судових справ, не йдучи при цьому так далеко, як заподіяння шкоди справі з огляду на оцінку перспектив заявника виграти справу.

(22) Директива не поширюється на прибуткові юридичні особи, окрім неприбуткових юридичних осіб, таких як асоціації споживачів, які порушують судові справи для захисту юридично визнаних загальних інтересів.

Цей принцип робить внесок у виконання завдань Директиви 98/27/ЕС від 19 травня 1998 року щодо заборонних норм, спрямованих на захист інтересів споживачів⁵⁵.

(23) Правова допомога надається на тих же умовах як для здійснення звичайних судових процесів, так і для позасудових процедур, таких як mediaція у випадках, коли звернення до них заохочується законом.

(24) Можливість того, що сторона у спорі буде змушена платити судові витрати чи гонорари юриста, навіть у випадку, коли рішення виноситься на користь такої сторони, створює перешкоду на шляху доступу до правосуддя. Відшкодування цих витрат стороною, яка програла справу, на рівноправній основі пом'якшує цей недолік. Захист слабших сторін, зокрема у сфері трудового права та права захисту прав споживачів, може виправдати винятки з цього принципу.

(25) Слід зазначити, що встановлення мінімальних стандартів не перешкоджає Державам-членам передбачати більш сприятливі умови для заявників, які звертаються з проханням надати правову допомогу.

(26) Оскільки завдання Директиви неможливо адекватно виконати, якщо Держави-члени будуть діяти самостійно, та їх можна досягти, якщо діяти на рівні Співтовариства, Співтовариство може вживати заходи відповідно до принципу субсидіарності, проголошеного статтею 5 Договору про встановлення Європейського Співтовариства. Згідно з принципом пропорційності, викладеним у тій же статті, ця Директива не йде далі, ніж потрібно для досягнення цих цілей.

(27) Ця Директива поважає фундаментальні права та дотримується принципів, визнаних зокрема Хартією фундаментальних прав Європейського Союзу як загальні принципи права Співтовариства. Зокрема, ця Директива ставить за мету сприяти застосуванню принципу правової допомоги до всіх осіб, яким не вистачає достатніх ресурсів у випадках, коли доступ до такої допомоги є необхідним, щоб забезпечити доступ до правосуддя відповідно до ч. 3 статті 47 Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу.

(28) [Сполучене Королівство та Ірландія не беруть участі у схваленні цієї Директиви відповідно до статей 1 і 2 Протоколу про позицію Сполученого Королівства та Ірландії, що додається до Договору про Європейський Союз і Договору про заснування Європейського Співтовариства.] [Сполучене Королівство та Ірландія попередили про своє бажання взяти участь у схваленні цієї Директиви відповідно до статті 3 Протоколу про позицію Сполученого Королівства та Ірландії, що до-

---

⁵⁵ OJ L 166, 11.06.1998, p. 51.

дається до Договору про Європейський Союз і Договору про заснування Європейського Співтовариства.]

(29) Відповідно до статей 1 і 2 Протоколу про позицію Данії, що додається до Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського Співтовариства, Данія не бере участі у схваленні цієї Директиви. Відповідно, ця Директива не має обов'язкової сили для Данії та не застосовується у цій державі,

СХВАЛИЛА ЦЮ ДИРЕКТИВУ:

Стаття 1. Цілі та сфера застосування

Ця Директива має на меті покращити доступ до правосуддя у транскордонних спорах шляхом встановлення мінімальних спільних правил щодо правової допомоги та інших фінансових аспектів цивільного судочинства.

Ця Директива застосовується до спорів усіх видів незалежно від виду суду.

Стаття 2.

Для цілей цієї Директиви:

«Правова допомога» — це всі ресурси, що надаються особам для забезпечення їхнього ефективного доступу до правосуддя у випадках, коли вони мають неадекватні фінансові ресурси для покриття судових витрат, і включає щонайменше послуги юриста та позовні витрати;

«Судовий процес з цивільних питань» — це весь судовий процес з питань цивільного права, включаючи господарське право, трудове право та право захисту прав споживачів;

«Позовні витрати» — це витрати, пов'язані з самим процесом, і гонорари юристів.

Стаття 3. Право на правову допомогу

Усі особи, задіяні в цивільному спорі у ролі позивача чи відповідача, мають право на отримання відповідної правової допомоги, якщо вони не володіють достатніми ресурсами у значенні, яке надається цьому терміну цією Статтею, для відстоювання своїх прав у судовому порядку без порушення положень Статті 14.

Правова допомога включає послуги юриста та(або) іншої особи, яка згідно із законом має право представляти сторони у судах, надання досудової консультації та представництво у суді, а також звільнення від позовних витрат або допомога щодо них.

Держави-члени можуть передбачити, що особи, які отримують правову допомогу, зобов'язані відшкодувати її повністю або частково при завершенні процесу, якщо їхня фінансова ситуація значно поліпшиться на той час.

Стаття 4. Відповідальність за правову допомогу

Правова допомога надається Державою-членом, у якій засідає суд відповідно до законодавства такої держави та цієї Директиви.

Стаття 5. Витрати, пов'язані з транскордонним характером спору

Правова допомога, що надається Державою-членом, у якій засідає суд, покриває витрати, що безпосередньо пов'язані з транскордонним характером спору.

Такі витрати включають усний та письмовий переклад та витрати на переїзд у випадках, коли фізична присутність відповідних осіб у суді вимагається в обов'язковому порядку.

Держава-член, де проживає заявник, який звертається з проханням надати правову допомогу, надає правову допомогу для покриття витрат, понесених особою, яка отримує правову допомогу у такій державі, та, зокрема, вартості консультації з місцевим юристом.

Стаття 6. Уникнення дискримінації

Держави-члени надають правову допомогу, уникаючи дискримінації щодо громадян Союзу та громадян третіх держав, які проживають у одній з Держав-членів на законних підставах.

Стаття 7. Тривалість правової допомоги

Правова допомога продовжує надаватися особам, які отримали правову допомогу, для покриття витрат, понесених при оголошенні судового рішення таким, що має законну силу, та його виконанні у Державі-члені проведення судового засідання без порушення положень статті 3(3).

Стаття 50. Положення Ради №44/2001 щодо юрисдикції, визнання та виконання судових рішень у цивільних і господарських справах застосовується до питань екзекватури.

Правова допомога продовжує надаватися, якщо рішення, винесене на користь особи, яка отримала правову допомогу, оскаржується в апеляційному порядку. Потрібно передбачити повторну перевірку заяви у випадках, коли апеляційну скаргу вносить особа, яка отримала правову допомогу.

Стаття 8. Обробка заяв

Національні органи влади, уповноважені вирішувати питання щодо заяв про надання правової допомоги повинні забезпечити, щоб обробка заяв була якомога прозорим.

У випадках, коли заяви відхиляються, необхідно зазначити причини їх відхилення.

Держави-члени повинні передбачити можливість оскарження рішень про відхилення заяв про надання правової допомоги.

Стаття 9. Внесення та передача заяв про надання правової допомоги

Заявники, які звертаються з проханням надати правову допомогу та які постійно проживають у одній з Держав-членів, але не в тій, у якій слухається справа, можуть подати свою заяву до органів Держави-члена, у якій вони постійно проживають.

Відповідні органи держави проживання передають заяву відповідним органам держави, де слухається справа, протягом восьми днів.

Документи, що передаються відповідно до цієї Директиви звільняються від легалізації або інших подібних формальностей.

Органи передачі можуть відмовитися передавати заяву, якщо вона є відкрито неприйнятною або якщо спір не стосується цивільного питання.

Заяви про надання правової допомоги, що передаються відповідно до процедури, передбаченої цією Директивою, мають бути написані мовою приймаючого органу або іншою мовою, яку допускає такий орган.

Ця Директива заміщує Страсбурзький договір 1977 року про передачу заяв про надання правової допомоги у відносинах між Державами-членами.

Стаття 10. Оповіщення Комісії

Держави-члени надають Комісії перелік органів, уповноважених відправляти та отримувати заяви. Цей перелік оприлюднюється в «Офіційному журналі Європейських Співтовариств».

Держави-члени повідомляють Комісії перелік офіційних мов Європейського Союзу, що не є їхньою мовою чи мовами, які вони допускають при передачі заяв про надання правової допомоги відповідним органам.

Стаття 11. Стандартна форма заяви

Для полегшення передачі Комісія має встановити стандартну форму заяви при надання правової допомоги з допомогою комітету, передбаченого Положенням Ради №1348/2000 для обслуговування у Державах-членах судових і позасудових документів з цивільних і господарських питань⁵⁶.

Стаття 12. Невідкладна процедура

Держави-члени мають забезпечити вивчення заяв про надання правової допомоги, поданих заявниками, які не проживають у державі проведення судового засідання, у розумних часових рамках перед початком судового розгляду справи.

Стаття 13. Процедури, що стосуються фінансових ресурсів

Держави-члени надають правову допомогу фізичним особам, які беруть участь у спорі, у рамках їхньої юрисдикції, якщо такі особи не можуть сплатити позовні витрати через свою особисту фінансову ситуацію.

---

⁵⁶ OJ L 160, 30.06.2000, p. 37.

Держави-члени можуть визначити пороги доходу, вище від яких вважається, що особа може понести витрати, пов'язані зі спорами. Ці пороги визначаються з урахуванням різноманітних об'єктивних чинників, таких як рівень життя та позовні витрати.

Заявники, які не відповідають вимогам, викладеним вище, отримують правову допомогу, якщо вони доведуть, що вони не можуть сплатити позовні витрати, зокрема через різницю рівнів життя між державою проживання та державою проведення судового засідання.

Вважається, що заявники можуть понести позовні витрати, якщо стосовно відповідної справи вони мають можливість скористатися приватним механізмом, який включає договір з юристом, згідно з яким юрист не отримує винагороди, якщо рішення виноситься не на користь заявника, та за умови, що судові витрати будуть сплачені третьою стороною.

Стаття 14. Умови, пов'язані із суттю спору

Держави-члени можуть передбачити, що заяви про надання правової допомоги, які є явно необґрунтованими, можуть відхилитися відповідними органами.

Стаття 15. Заяви юридичних осіб

Правова допомога надається, без порушення положень статті 14, не-прибутковим організаціям, що базуються у одній з Держав-членів, у випадках, коли судовий процес має на меті захистити юридично визнані загальні інтереси, а такі організації не мають достатніх ресурсів, щоб понести позовні витрати.

Стаття 16. Позасудові процедури

Правова допомога надається у випадках, коли спори урегульовуються за допомогою позасудових процедур, якщо закон передбачає такі процедури або якщо суд наказує сторонам спору скористатися такими процедурами.

Стаття 17. Відшкодування судових витрат і гонорарів юристів

Держави-члени повинні передбачити, що сторона, на користь якої виноситься рішення, повинна мати право на справедливе відшкодування з боку сторони, яка програла справу, усіх позовних витрат або їх частини.

Держави-члени можуть передбачати винятки з цього принципу для забезпечення належного захисту слабшої сторони.

Держави-члени можуть передбачити, що у випадках, коли сторона, проти якої винесено рішення, отримувала правову допомогу, то така сторона не відшкодовує витрати або такі витрати відшкодовуються за рахунок держави.

Стаття 18. Поширення інформації про правову допомогу

Компетентні національні органи співпрацюють для забезпечення громадських і професійних кіл інформацією про різноманітні системи пра-

воєї допомоги, зокрема через Європейську судову мережу з цивільних і господарських питань, засновану Рішенням Ради №2001/470/ЕС.

Стаття 19. Більш сприятливі положення

Ця Директива не перешкоджає Державам-членам передбачати більш сприятливі умови для заявників, які звертаються з проханням надати їм правову допомогу.

Стаття 20

Ця Директива набуває чинності на [двадцятий] день після її оприлюднення в «Офіційному журналі Європейських Співтовариств».

Стаття 21

Держави-члени впроваджують закони, нормативні акти та адміністративні положення, необхідні для дотримання цієї Директиви, не пізніше 1 січня 2004 року. Про це вони негайно інформують Комісію.

Коли Держави-члени вживають зазначених заходів, вони посилаються на цю Директиву, або ж посилення на Директиву робиться при офіційному оприлюдненні зазначених актів. Способи такого посилення встановлюються Державами-членами.

Стаття 22

Ця Директива адресована Державам-членам відповідно до Договору про заснування Європейських співтовариств.

Вчинено у Брюсселі 27 січня 2003 року

Від імені Ради
Президент **Г. Папандрео**

**ЗАКОН АНГЛІЇ «ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ»
від 1988 року (с. 34)⁵⁷
(Витяги)**

ЗМІСТ

Частина I
Преамбула.

1. Мета Закону.
2. Тлумачення термінів.

Частина II

Рада з питань правової допомоги та правова допомога.

3. Рада з питань правової допомоги.
4. Повноваження Ради.
5. Обов'язки Ради.
6. Окремий фонд правової допомоги.
7. Облік і аудит.

Частина III

Юридична консультація та правова підтримка

8. Сфера застосування цієї Частини.
9. Доступність і оплата юридичної консультації та правової підтримки.
10. Фінансові обмеження на майбутні витрати щодо юридичної консультації чи правової підтримки.
11. Оплата юридичної консультації чи правової підтримки іншим способом, ніж через сплату внеску особою, яка отримує правову допомогу.
12. Обмеження щодо рішень про сплату витрат особою, яка отримує правову допомогу шляхом представництва.
13. Витрати сторони, яка не отримує правову допомогу, але виграє судовий процес.

Частина IV

Правова допомога у цивільних справах.

14. Сфера застосування цієї частини.
15. Доступність та оплата представництва, що забезпечується відповідно до цієї Частини.
16. Відшкодування Раді коштів за рахунок внесків, покриття витрат чи повернутого майна.
17. Обмеження щодо рішень про сплату витрат стороною, яка отримує правову допомогу.
18. Витрати сторони, яка не отримує правову допомогу, але виграє судовий процес.

---

⁵⁷ Робочий переклад Центру політико-правових реформ.

Частина V

Правова допомога у кримінальних справах

19. Сфера застосування цієї частини.
20. Компетентні органи, які схвалюють здійснення представництва відповідно до цієї частини.
21. Доступність представництва, що надається відповідно до цієї частини.
22. Критерії забезпечення представництва при розгляді справ по суті.
23. Відшкодування публічних коштів за рахунок внесків.
24. Розпорядження про сплату внесків: додаткові положення.
25. Сплата витрат, понесених у зв'язку із забезпеченням представництва відповідно до цієї частини.
26. Оплата юридичної консультації чи правової підтримки при забезпеченні представництва відповідно до цієї частини.

Частина VI

Правова допомога у справах окремого провадження

Справи про піклування

27. Здійснення представництва у справах про піклування: сфера застосування та компетентні органи.
28. Доступність представництва у справах про піклування.

Справи про неповагу

29. Здійснення представництва у справах про неповагу.

Додаткові положення

30. Додаткові положення.

Частина VII

Загальні та додаткові положення

31. Звільнення стану законних представників від впливу норм цього Закону.
32. Вибір і призначення законних представників.
33. Скарги на дії баристерів щодо надання правової допомоги та усунення баристерів від надання правової допомоги.
34. Нормативно-правові акти.
35. Консультаційний комітет.
36. Постанови та нормативно-правові акти: загальні положення.
37. Подання щорічного звіту Ради на розгляд парламенту.
38. Обмеження щодо оприлюднення інформації.
39. Положення щодо надання неправдивої інформації та інше.
40. Адаптація норм про відшкодування понесених витрат у випадках забезпечення юридичної консультації, правової підтримки чи представництва при розгляді цивільних справ.
41. Положення, що стосуються Королівської влади.
42. Фінансові відносини.
43. Тлумачення термінів.

Частина VIII

Різне

Закон Шотландії «Про правову допомогу»

44. Закон Шотландії «Про правову допомогу».

Додаткові положення

45. Внесення змін і доповнень, скасування норм і перехідні положення.

46. Внесення змін і доповнень до Закону «Про правову допомогу» 1974 р., який планується скасувати.

47. Коротка назва, чинність у часі та просторі.

Додатки

Додаток 1. Рада з питань правової допомоги.

Додаток 2. Цивільні справи: сфера застосування Частини IV, що стосується представництва.

Додаток 3. Кримінальні справи: виконання розпоряджень про сплату внесків.

Додаток 4. Внесення змін і доповнень до Закону «Про правову допомогу» 1986 р. (Шотландія).

Додаток 5. Дрібні зміни та доповнення і поправки, викликані ними.

Додаток 6. Скасування норм.

Додаток 7. Перехідні положення.

Додаток 8. Перехідні зміни та доповнення до Закону «Про правову допомогу» 1974 р.

Цей Закон встановлює нові норми надання правової допомоги, юридичної консультації та правової підтримки і є новою редакцією попереднього Закону.

[29 липня 1988]

Цей Закон, що містить нижченаведені положення, вводиться у дію Її Величністю Королевою за порадою та згодою духовних і світських членів Палати лордів і членів Палати громад нинішнього складу Парламенту відповідно до наданих їм повноважень.

Частина I ПРЕАМБУЛА

Мета Закону

1. Мета цього Закону — встановити межі застосування норм, викладених у частинах II, III, IV, V і VI, у випадках надання юридичної консультації, забезпечення правової підтримки та здійснення представництва за рахунок публічного фінансування особам, які інакше не змогли б отримати

мати юридичну консультацію, правову підтримку чи допомогу представника за свій власний рахунок.

Тлумачення термінів

2. (1) У цьому розділі подано тлумачення термінів у тому значенні, у якому вони вживаються в цьому Законі.

(2) *Юридична консультація* — усна або письмова консультація щодо застосування норм англійського законодавства в конкретних обставинах, що виникають щодо особи, яка потребує консультації, а також щодо дій, які особа може виконати згідно з нормами англійського законодавства у таких обставинах.

(3) *Правова підтримка* — допомога у виконанні дій, включаючи процесуальні дії при застосуванні норм англійського законодавства до конкретних обставин, що виникли стосовно певної особи, незалежно від того, чи такі дії будуть виконуватися від імені особи (включаючи допомогу шляхом представництва), чи особа буде виконувати такі дії самостійно з певною підтримкою з боку іншої особи.

(4) *представництво* — представництво, що здійснюється при процесуальному розгляді справ і включає:

(а) Всі види правової допомоги, які надаються соліситором або юрисконсультом (counsel) на підготовчих етапах, що передують судовому процесові;

(б) Усі види правової допомоги, що надаються при розгляді цивільних справ для ухвалення рішення чи досягнення компромісу з метою уникнення або завершення певного судового процесу;

(с) Юридична консультація та правова підтримка, що надаються з приводу будь-яких звернень при розгляді кримінальних справ.

Пов'язані поняття мають схоже значення.

(5) Обсяг поняття правової підтримки чи юридичної консультації будь-якого виду чи представництва, що забезпечуються у процесах будь-якого характеру, до яких відносяться будь-які частини чи положення цього Закону, визначається нормативно-правовими актами. У визначених випадках нормативно-правові акти можуть передбачати надання юридичної консультації або правової підтримки відповідно до іншого порядку, ніж передбачено цим Законом.

(6) Згідно з цим Законом, юридична консультація, правова підтримка та представництво забезпечуються лише соліситорами та баристерами, окрім випадків, визначених частиною II. У випадках, визначених частиною II, зазначені види допомоги можуть надаватися іншими особами.

(7) Згідно з цим Законом, правова підтримка та представництво забезпечуються соліситором, а, якщо необхідно, юрисконсультом. Однак нормативно-правовими актами можуть встановлюватися випадки, коли представництво здійснюється лише юрисконсультом або лише соліситором, а також, коли представництво здійснюється більше ніж одним юрисконсультом.

(8) Якщо Лорд-канцлер⁵⁸ вважатиме за необхідне для виконання будь-яких зобов'язань, покладених на Сполучене Королівство чи Уряд Її Величності міжнародними угодами, він може винести постанову про те, що юридична консультація чи правова підтримка, які надаються при застосуванні норм іншого, ніж англійське, законодавства, що зазначається у постанові, є юридичною консультацією і правовою підтримкою, які регулюються згідно з цим Законом.

(9) З метою застосування положень вищезазначеного параграфу (8) у випадках виконання зобов'язань з передачі іншим країнам заяв із проханням надати правову допомогу відповідно до їхніх законів, посилення на юридичну консультацію чи правову підтримку стосовно застосування інших законів включає посилення на юридичну консультацію чи правову підтримку у складанні та передачі таких заяв.

(10) У цьому Законі термін «особа» не включає корпоративні та некорпоративні організації, які не виконують представницьких, довірчих чи офіційних функцій, а тому юридична консультація, правова підтримка чи представництво таким організаціям не забезпечуються.

(11) У цьому законі термін «особа, якій надається правова допомога» означає будь-яку особу, якій забезпечується юридична консультація, правова підтримка чи представництво відповідно до цього Закону. Щодо процесуального провадження, будь-які посилення на сторону, якій надається допомога, чи «сторону, якій не надається допомога» мають відповідні тлумачення.

Частина II **РАДА З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ** **ТА ПРОВОДА ДОПОМОГА**

Рада з питань правової допомоги

3. (1) Рада з питань правової допомоги (далі — Рада) є спеціально заснованим органом.

(2) Згідно з вищезазначеними параграфами (2) і (4), головними завданнями Ради є забезпечення юридичної консультації, правової підтримки чи представництва відповідно до цього Закону та контроль за впровадженням цього Закону.

(3) Вищезгаданий параграф (2) не наділяє Раду жодними функціями щодо схвалення представництва відповідно до частини VI у справах про неповагу.

(4) Вищезгаданий параграф (2) не наділяє Раду жодними з перелічених нижче функцій, окрім випадків, коли такі функції визначаються постановою Лорда-канцлера та лише в межах такої постанови.

Цими функціями є:

(а) визначення вартості здійснення представництва відповідно до частини IV;

---

⁵⁸ Голова судового відомства та верховний суддя Англії, представник палати лордів і однієї з палат Верховного суду.

(b) інші функції, що стосуються здійснення представництва відповідно до частини V, окрім визначення вартості представництва у справах, що розглядаються магістратськими судами;

(c) функції стосовно представництва, що здійснюється згідно з частиною VI у справах про піклування, окрім справ апеляційного провадження щодо рішень суду у справах неповнолітніх, які розглядаються Високим судом правосуддя;

(d) оцінка фінансово-майнового стану осіб для цілей застосування цього Закону.

(5) Відповідно до нижчезазначеного параграфу (6), Рада складається не менш, ніж з 11, і не більш, ніж із 17 осіб, які призначаються Лорд-канцлером. Лорд-канцлер призначає одного з членів Ради головою Ради.

(6) Своєю постановою Лорд-канцлер може на певний час встановити іншу, ніж зазначена у параграфі (5), максимальну та мінімальну кількість членів Ради, яка, на його думку, є необхідною.

(7) До Ради входять щонайменше два соліситори, визначені шляхом консультації з Юридичним товариством.

(8) Лорд-канцлер проводить з Генеральною радою Адвокатури консультації щодо кандидатур двох баристерів для включення до Ради з питань правової допомоги.

(9) При призначенні членів Ради Лорд-канцлер керується міркуваннями бажаного включення до її складу осіб, які б мали досвід у таких сферах:

(a) надання юридичних послуг;

(б) робота у судах і службах з оцінки соціально-побутових умов;

(в) управління.

(10) Деякі аспекти діяльності Ради з питань надання правової допомоги визначаються Додатком 1 до цього Закону.

Повноваження Ради

4. (1) Відповідно до положень цього Закону, Рада уповноважена робити все:

(a) що вважає необхідним або потрібним, щоб надати або забезпечити надання юридичної консультації, правової підтримки або представництва відповідно до цього Закону, або

(б) що вважається потрібним чи може посприяти Раді у виконанні її функцій.

Юридична консультація, правова підтримка та представництво можуть забезпечуватися різними способами в різних частинах Англії та Уельсу. Їх забезпечення може також різнитися залежно від галузі права.

(2) Рада також має зазначені нижче повноваження, що не суперечать загальній частині параграфу (1):

(a) укладати будь-які угоди, включаючи, згідно із зазначеним нижче параграфом (7), угоди про купівлю-продаж землі;

(b) видавати гранти (з і без встановлення певних умов, включаючи умови, що стосуються повернення коштів);

(c) видавати кредити;

(d) здійснювати інвестиції;

(e) підтримувати або сприяти підтримці публічності діяльності Ради;

(f) проводити розслідування, які Рада вважає необхідними або доцільними у відношенні виконання своїх функцій;

(g) надавати Лордові-канцлеру рекомендації, які вважатиме доцільними щодо забезпечення юридичної консультації, правової підтримки чи представництва згідно з цим Законом.

(3) Зазначений вище параграф (1) не уповноважує Раду брати у борг гроші чи купувати або володіти акціями юридичних осіб, а також брати участь у формуванні юридичних осіб.

(4) Повноваження щодо забезпечення юридичної консультації, правової підтримки та представництва відповідно до цієї частини та створення відповідних для цього умов згідно з цією частиною шляхом укладення відповідних угод з іншими особами чи організаціями або шляхом надання їм грантів чи кредитів:

(a) не використовуються Радою без постанови Лорда-канцлера, а за її наявності — лише в межах, визначених постановою;

(b) використовуються лише відповідно до розпоряджень, виданих Лордом-канцлером.

(5) Рада може користуватися повноваженням забезпечувати умови для здійснення представництва відповідно до частини IV шляхом укладення контрактів з іншими особами лише у випадках, визначених відповідними нормативно-правовими актами.

(6) Юридична консультація, правова підтримка та представництво, що забезпечуються Радою відповідно до цієї частини, можуть схвалюватися із застереженнями та без них. До порядку надання зазначених видів правової допомоги можуть вноситися зміни. Правова допомога може бути відкликана або відмінена.

(7) Рада не може користуватися повноваженнями, наданими параграфом (2) щодо укладення угод про купівлю-продаж землі, без письмової згоди Лорда-канцлера.

(8) Рада може періодично готувати та подавати на розгляд Лорда-канцлера пропозиції щодо надання їй певних функцій стосовно забезпечення юридичної консультації, правової підтримки чи представництва відповідно до цього Закону.

Обов'язки Ради

5. (1) Рада зобов'язана періодично публікувати інформацію про виконання своїх функцій щодо забезпечення юридичної консультації, правової підтримки чи представництва, включаючи інформацію про форми та процедури забезпечення правової допомоги, а також інші пов'язані питання.

(2) Рада зобов'язана періодично забезпечувати Лорда-канцлера на його вимогу інформацією щодо свого майна, а також виконання чи запропонованого виконання нею своїх функцій.

(3) Рада зобов'язана якнайшвидше забезпечувати Лорда-канцлера звітом про свою діяльність протягом попереднього року після 31 березня кожного наступного року.

(4) У своєму звіті, зазначеному у параграфі (3), Рада подає інформацію щодо питань, які періодично визначаються Лордом-канцлером.

(5) Рада здійснює свою діяльність відповідно до розпоряджень, що періодично видаються Лордом-канцлером.

(6) Розпорядження, зазначені у параграфі (5), не стосуються розгляду чи вирішення питань щодо:

(а) заяв з проханням забезпечити юридичну консультацію, правову підтримку чи представництво;

(б) додаткових чи допоміжних заяв або петицій, поданих на розгляд Ради у зв'язку з випадками забезпечення юридичної консультації, правової підтримки чи представництва.

(7) Для цілей застосування вищезазначеного параграфу (2) Рада зобов'язана допускати будь-яку особу, уповноважену Лордом-канцлером, для здійснення перевірки та копіювання будь-яких звітів і документів, а також надавати всі пояснення, яких потребуватиме така особа чи Лорд-канцлер.

Окремий фонд правової допомоги

6. (1) Рада засновує та підтримує окремий фонд правової допомоги:

(2) Згідно з відповідними нормативно-правовими актами, ресурси фонду використовуються для оплати:

(а) таких сум, які у зв'язку із забезпеченням відповідно до цього Закону юридичної консультації, правової підтримки чи представництва сплачуються Радою для покриття витрат, понесених у зв'язку з наданням зазначеної правової допомоги;

(б) витрат, сплата яких присуджується на користь сторони, яка не отримує допомогу згідно з розділами 13 і 18;

(в) будь-яка частина внеску, що сплачується Радою відповідно до розділу 16(4) чи 23(7);

(г) інші виплати на цілі застосування цього Закону, які визначає Лорд-канцлер за згодою Державного казначейства.

(3) Згідно з відповідними нормативно-правовими актами, до фонду сплачуються:

(а) внески осіб, належні Раді у зв'язку із забезпеченням юридичної консультації, правової підтримки чи представництва відповідно до цього Закону;

(б) суми, присуджені рішенням суду або угодою щодо судових витрат на користь сторони, яка отримує правову допомогу, та які сплачуються Раді;

(с) суми, що сплачуються з повернутої чи збереженої власності стороною, яка отримує правову допомогу в будь-якому судовому процесі;

(д) суми, що стосуються витрат сторони, яка не отримує правової допомоги, та присуджуються відповідно до розділів 13 чи 18 і сплачуються Раді згідно з відповідним розділом;

(е) суми, що сплачуються Лордом-канцлером відповідно до розділу 42(1)(а);

(ф) інші суми, належні до сплати Раді за визначенням Лорда-канцлера та згодою Державного казначейства.

Облік та аудит

7. (1) Рада веде окремий облік:

(а) свого фонду правової допомоги;

(б) доходів і витрат Ради, які не мають відношення до фонду.

Рада готує відповідні балансові звіти щодо кожного фінансового року.

(2) Лорд-канцлер за згодою Державного казначейства може визначити порядок ведення обліку та підготовки балансових звітів.

(3) Аудит рахунків проводять особи, які призначаються на кожен фінансовий рік Лордом-канцлером, відповідно до порядку проведення аудиту, затвердженого Лордом-канцлером. Рада зобов'язана забезпечити аудиторів копіями балансових звітів. Аудитори готують для Лорда-канцлера звіт про стан зазначених рахунків і балансових звітів.

(4) Особа не може бути призначена аудитором згідно з параграфом (3), якщо вона не є:

(а) членом організації бухгалтерів, заснованої в Сполученому королівстві та визнаної на зазначений момент часу розділом 389(1)(а) Закону «Про товариства» 1985 р. [1985 с. 6.];

(б) Уповноважено Державним секретарем особою відповідно до розділу 389(1)(b) зазначеного Закону на призначення аудитором товариства;

(с) членом Спеціального інституту публічних фінансів і обліку рахунків⁵⁹.

Аудитором може бути призначена юридична особа, якщо всі її представники є належно кваліфікованими для цього.

(5) Після здійснення аудиторської перевірки рахунків, аудитори направляють Лордові-канцлерові копію балансового звіту та звіт, підготовлений ними, а Лорд-канцлер направляє копії цих звітів Головному інспектору і аудиторів⁶⁰.

(6) Лорд-канцлер та Головний інспектор і аудитор можуть перевіряти рахунки та будь-які документи, пов'язані з ними.

---

⁵⁹ Chartered Institute of Public Finance and Accountancy.

⁶⁰ Comptroller and Auditor General.

(7) Лорд-канцлер може подати на розгляд кожної палати Парламенту копію кожного фінансового звіту та звіт аудиторів, направлених йому відповідно до вищезазначеного параграфу (5).

(8) У цьому розділі термін «фінансовий рік» означає період часу, який починається днем заснування Ради та закінчується 31 березня, після чого триває кожні 12 місяців і закінчується 31 березня кожного наступного року.

Частина III

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ ТА ПРАВОВА ПІДТРИМКА

СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ЦІЄЇ ЧАСТИНИ

8. (1) Відповідно до положень цього розділу, ця частина застосовується до всіх видів юридичної консультації чи правової підтримки. Така юридична консультація та правова підтримка, відповідно до цієї частини, надаються всім особам, які відповідають вимогам цього розділу та розділів 9, 10 і 11, а також згідно з порядком, встановленим цими розділами.

(2) Ця Частина застосовується до правової підтримки, яка надається у формі посередництва, тільки якщо таке застосування вимагається нормативно-правовими актами та лише в межах, встановлених такими нормативно-правовими актами. Нормативно-правові акти можуть містити положення стосовно представництва, яке здійснюється при розгляді будь-яких прав у суді чи трибуналі або проведенні законного розслідування.

(3) Усі види юридичної консультації чи правової підтримки або юридична консультація чи правова підтримка конкретного виду виключаються з цієї частини або не застосовуються до певних сфер, якщо це вимагається відповідними нормативно-правовими актами. Якщо нормативно-правовими актами встановлено, що жодне положення про будь-який вид допомоги не застосовується до жодної сфери, то протягом дії такого нормативно-правового акту, ця частина (окрім цього параграфу) втрачає свою чинність.

(4) Конкретні види юридичної консультації чи правової підтримки надаються лише конкретним категоріям осіб, якщо цього вимагають нормативно-правові акти.

(5) Ця частина не застосовується до юридичної консультації чи правової підтримки, що надається особі у зв'язку з розглядом справи у суді або трибуналі чи проведенням законного розслідування, якщо такій особі забезпечується представництво відповідно до будь-якої іншої частини цього Закону.

Доступність і оплата юридичної консультації та правової підтримки

9. (1) Юридична консультація та правова підтримка, до яких застосовується ця частина, надається будь-якій особі, якщо рівень її фінансово-майнового стану, згідно з відповідними нормативно-правовими актами, дає їй право на таку юридичну консультацію чи правову допомогу відповідно до цієї Частини.

(2) Згідно з відповідними нормативно-правовими актами, юридична консультація чи правова підтримка, до яких застосовується ця частина, можуть надаватися при визначених обставинах та виконанні відповідних умов без оцінки фінансово-майнового стану особи.

(3) Якщо не встановлено конкретних винятків, правова підтримка у вигляді представництва не надається згідно з цією частиною без відповідного позитивного рішення Ради.

(4) Рада може ухвалити позитивне рішення згідно з параграфом (3) із застереженнями чи без них. До зазначеного рішення можуть вноситися зміни. Це рішення може також бути відкликано або скасоване.

(5) Окрім випадків, визначених у параграфах (6) і (7) нижче, не вимагається, щоб особа, яка отримує правову допомогу, сплачувала соліситорові будь-які витрати чи гонорари.

(6) Окрім випадків, визначених нижчезазначеним параграфом (7), особа, яка отримує правову допомогу та відповідає умовам фінансово-майнового стану, визначеним відповідними нормативно-правовими актами, має сплатити своєму соліситорові за надану юридичну консультацію чи правову допомогу частину витрат і гонорарів, встановлених чи затверджених зазначеними нормативно-правовими актами.

(7) Особа, яка отримує правову допомогу та якій надається юридична консультація чи правова підтримка згідно з нормативно-правовими актами, про які йдеться у параграфі (2), повинна у випадках, визначених цими актами, а також, якщо ці акти стосуються лише конкретних категорій осіб і ця особа належить до таких категорій, сплатити своєму соліситорові гонорар у сумі, затвердженій такими нормативно-правовими актами (замість частини такої суми згідно з вищезазначеним параграфом (6)).

Фінансові обмеження на майбутні витрати щодо юридичної консультації чи правової підтримки

10. (1) Якщо в будь-який час (до або після початку надання юридичної консультації чи правової підтримки), соліситорові стає зрозуміло, що вартість надання юридичної консультації чи правової підтримки особі відповідно до цієї частини перевищить встановлений ліміт:

(а) соліситор повинен визначити, у яких межах юридична консультація чи правова підтримка можуть надаватися без перевищення встановленого ліміту;

(б) соліситор не повинен надавати таку допомогу (а також не розпоряджатися, щоб таку допомогу надавав юрисконсульт), якщо внаслідок цього буде перевищено ліміт, окрім як за умови схвалення такої допомоги Радою.

(2) Рада може ухвалювати рішення про надання допомоги згідно з пунктом (1)(б) із застереженнями чи без них. До зазначеного рішення можуть вноситися зміни. Це рішення може також бути відкликано або скасоване.

(3) Для цілей застосування цього розділу вартість надання юридичної консультації чи правової підтримки повинна включати залежно від випадків таке:

(а) будь-які виплачені суми, тобто витрати (включаючи гонорари, що виплачуються юрисконсультів), які несе соліситор чи його фірма, надаючи юридичну консультацію або правову підтримку чи у зв'язку із наданням зазначених видів допомоги;

(б) будь-які витрати чи гонорари (інші, ніж виплачені суми), які мають належним чином сплатити соліситор чи його фірма щодо юридичної консультації чи правової підтримки.

**Оплата юридичної консультації чи правової підтримки
іншим способом, ніж через сплату внеску особою,
яка отримує правову допомогу**

11. (1) Положення цього розділу застосовуються до всіх витрат чи гонорарів, які, незважаючи на розділ 9, належать до сплати у зв'язку із забезпеченням юридичної допомоги чи правової підтримки відповідно до цієї частини, у випадках, коли особа, яка отримує правову допомогу, не сплачує таких витрат і гонорарів відповідно до цього розділу.

(2) Якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами, витрати та гонорари, до яких застосовується цей розділ, стягуються на користь соліситора у першу чергу:

(а) з витрат, що відшкодовуються особі, яка отримує правову допомогу, будь-якою іншою особою стосовно питання, щодо якого надається юридична консультація чи правова підтримка;

(б) з майна, повернутого чи збереженого особі, яка отримує правову допомогу стосовно зазначеного питання.

(3) Якщо коштів, вказаних у параграфі (2), призначених для виплати витрат і гонорарів, до яких застосовується цей розділ, недостатньо для того, щоб їх покрити, то відповідно до нижчезазначеного параграфа (5), недостачу відшкодовує соліситоріві Рада.

(4) Для цілей застосування вищезазначеного параграфа (2) не має значення у випадку відшкодування витрат, чи ці витрати сплачуються відповідно до рішення суду, чи постанови суду, чи з будь-якої іншої причини, а у випадку майна не має значення його походження та місцерозташування. Майно, на яке накладається стягнення для сплати витрат, включає права особи, яка отримує правову допомогу, відповідно до домовленостей чи урегулювання спірного питання для уникнення чи завершення судового процесу.

(5) Для визначення того, які витрати та гонорари належать до сплати, і чи існує недостача, яку має відшкодувати Рада, витрати та гонорари, понесені у зв'язку із забезпеченням юридичної допомоги чи правової підтримки відповідно до цієї Частини, визначаються у конкретних випадках згідно з порядком, встановленим законом.

Обмеження щодо рішень про сплату витрат особою, яка отримує правову підтримку шляхом представництва

12. (1) Якщо особа, отримує правову підтримку шляхом представництва при розгляді справ у суді чи трибуналі або при здійсненні законного розслідування, то, окрім випадків, коли інше встановлено нормативно-правовими актами, її зобов'язання, що виникають внаслідок винесення судом постанови про сплату витрат, пов'язаних із судовим розглядом, не повинні перевищувати суму (якщо така є), що є розумною для такої особи, враховуючи всі обставини, включаючи фінансово-майновий стан усіх сторін та їхню поведінку щодо спору.

(2) Нормативно-правовими актами вирішується питання про те, суд, трибунал чи особа мають визначити відповідну суму, а також межі, у яких визначається остаточна сума.

(3) Жодне з наведеного нижче, а саме будинок, одяг, домашні меблі та знаряддя праці особи, яка отримує правову допомогу:

(а) не береться до уваги при оцінці фінансово-майнового стану особи для цілей застосування цього розділу;

(б) не може бути предметом виконавчого провадження чи будь-якого іншого відповідного процесу, спрямованого на виконання наказу, у будь-якій частині Сполученого Королівства, окрім випадків, визначених нормативно-правовими актами.

Витрати сторони, яка не отримує правову допомогу, але виграє судовий процес

13. (1) Положення цього розділу застосовуються до судових розглядів, у яких особа, яка отримує правову підтримку шляхом представництва, є стороною, але такі судові процеси вирішуються на користь сторони, яка не отримує судової допомоги.

(2) У будь-яких судових розглядах, до яких застосовується цей розділ, суд може постановити відповідно до зазначених нижче параграфів (3) і (4), що Рада повністю чи частково відшкодує особі, яка не отримує правової допомоги, витрати, понесені нею під час судового процесу.

(3) Перед ухваленням рішення відповідно до цього розділу суд розглядає, яка саме постанова про відшкодування витрат має бути ухвалена проти сторони, яка отримує правову допомогу, та визначає обсяги зобов'язання такої сторони щодо цих витрат.

(4) Постанова щодо будь-яких витрат згідно з цим розділом ухвалюється, лише якщо:

(а) постанова про відшкодування витрат ухвалюється у судовому процесі відповідно до іншого Закону;

(б) Витрати понесено при розгляді справ по суті, при чому справа розглядається за позовом сторони, яка отримує правову допомогу, і суд вважає, що сторона, яка не отримує судову допомогу, матиме значні фінансові труднощі, якщо такої постанови не буде ухвалено;

(с) У будь-якому випадку, коли суд вважає, що буде чесно і справедливо з огляду на всі обставини справи відшкодувати витрати з державного бюджету.

(5) Без порушення інших положень, що обмежують право подання апеляцій з будь-яких судів, постанова, що ухвалюється відповідно до цього розділу чи відмова ухвалити таку постанову не підлягають оскарженню, окрім випадків, коли це є питанням права.

(6) У цьому розділі термін «витрати» означає витрати, понесені однією стороною проти іншої сторони, які включають кошти, витрачені, пов'язані з поданням позову відповідно до цього розділу. Якщо особа починає одержувати правову підтримку після початку судового розгляду або припиняє одержувати таку підтримку до ухвалення остаточного рішення, або іншим чином отримує допомогу лише щодо певної частини судового розгляду, то посилання у вищезазначеному параграфі (2) на витрати, понесені стороною, яка не отримує правової допомоги, тлумачиться, як посилання на витрати, що стосуються лише такої частини.

(7) Для цілей застосування положень цього розділу вважається, що судовий розділ вирішується на користь сторони, яка не отримує правової допомоги:

(а) якщо рішення на користь такої сторони не оскаржується в апеляційному порядку;

(б) якщо рішення оскаржується через подання заяви з проханням дозволити апеляцію, але строк, визначений для подання заяв, завершується без надання такого дозволу;

(с) якщо дозвіл на апеляційне оскарження надається або не вимагається, але протягом визначеного строку апеляційне оскарження не здійснюється.

Якщо апеляція подається після завершення встановленого строку, суд, який розглядає апеляційну скаргу (або будь-які інші подальші скарги, що стосуються конкретної справи), може винести рішення, відповідно до якого, сторона, яка не отримує правової допомоги, повинна відшкодувати Раді всю або частину суми, яка раніше була виплачена такій стороні згідно з цим розділом та щодо цієї судової справи.

(8) Якщо суд вирішує справу на користь сторони, яка не отримує правової допомоги, і проти такого рішення подається апеляційна скарга (з дозволом чи без нього), суд може, якщо вважатиме за доцільне, відмовитися ухвалювати рішення згідно з цим розділом негайно, а якщо рішення ухвалюється негайно, то воно не набуває чинності:

(а) У випадках, коли вимагається дозвіл на подання апеляційної скарги, якщо тільки строк, встановлений для подання заяв з проханням дозволити апеляційне оскарження, не завершується до надання такого дозволу;

(б) У випадках, коли дозвіл на апеляційне оскарження надається або не вимагається, якщо тільки строк, встановлений для подання апеляцій не завершується без здійснення такого оскарження.

(9) Для цілей застосування цього розділу, термін «суд» включає також трибунал.

Частина IV ПРАВОВА ДОПОМОГА У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Сфера застосування цієї частини

14. (1) Ця Частина застосовується до таких справ, які розглядаються судами та трибуналами, чи законних розслідувань, що проводяться в Англії та Уельсі, як:

(а) справи, що відповідають визначенню, поданому у частині I Додатку 2 до цього Закону, окрім справ, що на цей момент визначаються частиною II цього Додатку, а також

(б) справи, відмінні від тих, у яких може схвалюватися представництво відповідності до частини V.

Згідно з цією частиною, представництво має бути доступним кожній особі, яка відповідає умовам, викладеним у розділах 15 і 16, та згідно з порядком, встановленим цими розділами.

(2) Відповідно до нижчезазначеного параграфу (3), Додаток 2 може змінюватися нормативно-правовими актами для розширення чи звуження категорій справ, у яких може забезпечуватися представництво відповідно до цієї частини, залежно від суду, трибуналу чи законного розслідування, питань, що розглядаються, якості, у якій особа просить надати їй правову підтримку у формі представництва, та інших аспектів.

(3) Нормативно-правові акти, що згадуються у вищезазначеному параграфі (2), не можуть розширювати перелік справ, що розглядаються судами чи трибуналами чи щодо яких проводиться законне розслідування, у яких особи не мають права або зазвичай не мають дозволу бути представленими юрисконсультами чи соліситорами.

(4) Нормативно-правові акти, що згадуються у вищезазначеному параграфі (2), які розширюють категорії справ, у яких забезпечується представництво згідно з цією частиною, не можуть складатися без згоди Державного казначейства.

Доступність та оплата представництва, що забезпечується відповідно до цієї частини

15. (1) Згідно з нижчезазначеними параграфами (2) і (3), представництво відповідно до цієї частини у справах, на які поширюється дія цієї частини, є доступним для всіх осіб, чий фінансово-майновий стан, згідно з відповідними нормативно-правовими актами, дає їм право на представництво, забезпечення якого регулюється цією частиною.

(2) Представництво не забезпечується особі у жодних справах, якщо така особа не переконає Раду в тому, що в неї є належні підстави для порушення справи у суді, захисту у суді, чи для того, щоб стати стороною у справі.

(3) Особі може бути відмовлено у забезпеченні представництва у будь-якій справі, якщо при наявності конкретних обставин Рада зробить висновок, що:

(а) особі недоцільно забезпечувати представництво відповідно до цієї частини; або

(б) буде більш доцільно, якщо особі буде надано правову підтримку шляхом представництва відповідно до частини III.

Нормативно-правові акти можуть встановлювати критерії для визначення питань, що можуть виникати відповідно до вищезазначеного пункту (б).

(4) Представництво відповідно до цієї частини схвалюється Радою із застереженнями чи без них. До цього рішення можуть вноситися зміни. Це рішення може бути відкликане чи скасоване.

(5) Якщо у відповідних справах Рада має право забезпечити здійснення представництва згідно з цією частиною шляхом укладення контрактів з іншими особами, забезпечення представництва відповідно до цієї частини може бути обмежене згідно з вищезазначеним параграфом (4) щодо осіб, які можуть представляти осіб, котрі отримують правову допомогу, лише умовами контракту, укладеного з Радою.

(6) Окрім вимог, що стосуються сплати внеску згідно з розділом 16, не вимагається, щоб особа, яка отримує правову допомогу, сплачувала ще якісь суми стосовно здійснення представництва згідно з цією частиною, оскільки Рада оплачує послуги соліситора такої особи та гонорари, що сплачуються юрисконсультам.

(7) Відповідно до вищезазначеного параграфу (6) обов'язком Ради є:

(а) у випадку представництва, забезпеченого контрактом між Радою та соліситорами особи, яка отримує правову допомогу, здійснити платежі відповідно до контракту;

(б) у випадку представництва, забезпеченого інакше, ніж шляхом укладення контракту, здійснити платежі, визначені нормативно-правовими актами.

(8) Ніщо у вищезазначеному параграфі (6) не впливає на обов'язок соліситора оплатити першорядні витрати, пов'язані з розглядом справи у суді, які зазвичай сплачуються в першій інстанції соліситором особи.

Відшкодування Раді коштів за рахунок внесків, покриття витрат чи повернутого майна

16. (1) Якщо згідно з нормативно-правовими актами фінансово-майновий стан особи, яка отримує правову допомогу, зобов'язує її зробити внесок, то така особа повинна сплатити Раді внесок щодо витрат, понесених у зв'язку із забезпеченням представництва відповідно до цієї Частини.

(2) Внесок, який особа повинна сплатити Раді, визначається Радою відповідно до нормативно-правових актів, і може бути здійснений у формі

періодичних платежів або шляхом внесення однієї чи більше капітальних сум, або й те, й інше.

(3) Якщо особа сплачує внесок шляхом періодичного внесення платежів, то такий внесок може виплачуватися протягом усього періоду, коли здійснюється представництво особи відповідно до цієї Частини, або будь-якого коротшого періоду. Якщо виплачується одна значна сума, то внесок може сплачуватися шляхом здійснення регулярних платежів.

(4) Якщо загальний внесок особи стосовно будь-якої судової справи перевищує чистий обсяг зобов'язання Ради щодо неї, то сума, на яку перевищено зобов'язання, повертається такій особі.

(5) Будь-які суми, які відшкодовуються відповідно до судової постанови чи угоди про відшкодування витрат на користь особи, яка отримує правову допомогу, та мають відношення до судового розгляду, сплачуються Радою.

(6) Якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами, то:

(а) будь-які суми, які залишаються несплаченими із внеску особи, який сплачується Раді щодо будь-якого судового розгляду, а також

(б) сума, що дорівнює недостачі, внаслідок того, що загальний внесок особи менший за чистий об'єм зобов'язання Ради стосовно такої особи, стягуються на користь Ради у першу чергу з майна, збереженого чи повернутого особі внаслідок судового розгляду.

(7) Для цілей застосування вищезазначеного параграфу (6) не має значення вид майна і його місце розташування. Майно, за рахунок якого здійснюється стягнення, включає права особи, отримані внаслідок компромісу чи урегулювання, досягнутого для уникнення судового процесу або для його завершення, і будь-які суми, отримані через присудження витрат на користь такої особи (якщо це не суми, що сплачуються Раді відповідно до вищезазначеного параграфу (5)).

(8) Стягнення, що накладається відповідно до вищезазначеного параграфу (6) для відшкодування шкоди чи витрат, не перешкоджає суду зробити їхніх залік у рахунок іншої шкоди чи витрат у всіх випадках, коли цьому не перешкоджає право соліситора на першочергове відшкодування витрат.

(9) У цьому розділі посилання на чистий обсяг зобов'язання Ради стосовно особи, яка отримує правову допомогу, щодо судового розгляду означають консолідовану суму:

(а) коштів сплачених чи таких, що належать до сплати Радою від імені такої особи внаслідок такого судового розгляду соліситорові чи юрисконсультів;

(б) кошти сплачені чи належні до сплати за надання юридичної консультації чи правової підтримки відповідно до частини III у зв'язку з таким судовим розглядом або будь-яким іншим питанням, до якого має відношення такий судовий розгляд,

що не є коштами, які не підлягають компенсації Радою за постановою суду або угодою про відшкодування витрат на користь такої особи щодо

конкретного судового розгляду або відповідно до права такої особи отримати компенсацію витрат, понесених такою особою внаслідок судового розгляду.

(10) Якщо особу, яка отримує правову допомогу, представлено у судовому розгляді відповідно до контракту, укладеного з Радою, на умовах, які не розрізняють між відшкодуванням витрат, що стосуються справи такої особи та інших справ, посилення у вищезгаданому пункті (9)(а) на суми, що сплачуються чи належать до сплати Радою від імені такої особи унаслідок конкретної справи, тлумачаться як посилення на таку частину відшкодування, що сплачується чи належить до сплати відповідно до контракту, яка письмово зазначається Радою.

Обмеження щодо рішень про сплату витрат стороною, яка отримує правову допомогу

17. (1) Зобов'язання сторони, яка отримує правову допомогу, відповідно до постанови суду про відшкодування витрат, винесеного проти такої особи у конкретному судовому розгляді, не повинні перевищувати суму (якщо така є), яку розумно має заплатити така особа, з урахуванням усіх обставин і фінансово-майнового стану всіх сторін та їхню поведінку щодо спору.

(2) Нормативно-правові акти встановлюють, чиє рішення — суду, трибуналу, чи особи, яка визначає суму — є остаточним.

(3) Жодне з наведеного нижче, а саме будинок, одяг, домашні меблі та засоби праці особи, яка отримує правову допомогу, не може:

(а) враховуватися при оцінці фінансово-майнового стану особи для цілей застосування положень цього розділу; чи

(б) бути предметом виконавчого провадження або іншого подібного процесу спрямованого на впровадження виконавчої постанови у жодній частині Сполученого Королівства, окрім як у межах, визначених нормативно-правовими актами.

Витрати сторони, яка не отримує правової допомоги, але виграє процес

18. (1) Цей розділ застосовується до справ, у яких особа, яка отримує правову допомогу, є стороною, та які врешті вирішуються на користь сторони, яка не отримує правової допомоги.

(2) У будь-яких справах, на які поширюються положення цього розділу, суд, який ухвалив відповідне рішення, може згідно з нижчезазначеними параграфами (3) і (4) винести постанову про відшкодування Радою стороною, яка не отримує правової допомоги, всіх або частини витрат, понесених такою особою у судовому процесі.

(3) Перед ухваленням постанови відповідно до цього розділу суд розглядає, яку постанову про відшкодування витрат, має бути ухвалено проти сторони, яка отримує правову допомогу, та визначає зобов'язання такої сторони стосовно витрат.

(4) Постанова про відшкодування витрат відповідно до цього розділу вноситься лише якщо:

(а) Постанова про відшкодування витрат ухвалюється у справі згідно з іншим Законом;

(б) Витрати, понесені при розгляді справ по суті, при чому справа розглядається за позовом сторони, яка отримує правову допомогу, і суд вважає, що сторона, яка не отримує судову допомогу, матиме значні фінансові труднощі, якщо такої постанови не буде ухвалено;

(с) у будь-якому випадку, коли суд вважає, що справедливо і неупереджено буде ухвалити рішення про відшкодування витрат з публічних коштів.

(5) Без порушення інших положень, що обмежують право подання апеляцій з будь-яких судів, постанова, що вноситься відповідно до цього розділу, чи відмова винести таку постанова не підлягають оскарженню, окрім випадків, коли це є питанням права.

(6) У цьому розділі термін «витрати» означає витрати, понесені стороною проти сторони, та включає витрати, які стосуються подання позову відповідно до цього розділу. Якщо сторона починає отримувати допомогу у вигляді представництва після початку судового процесу або припиняє отримувати допомогу у вигляді представництва до винесення остаточного рішення чи іншим чином отримує допомогу у вигляді представництва стосовно лише частини судового процесу, то посилання у вищезазначеному параграфі (2) на витрати, понесені стороною, яка не отримує правової допомоги, тлумачиться, як посилання на витрати, що стосуються лише такої частини.

(7) Для цілей застосування положень цього розділу вважається, що судовий розділ вирішується на користь сторони, що не отримує правової допомоги:

(а) якщо рішення на користь такої сторони не оскаржується в апеляційному порядку;

(б) якщо рішення оскаржується через подання заяви з проханням дозволити апеляцію, але строк, визначений для подання заяв, завершується без надання такого дозволу;

(с) якщо дозвіл на апеляційне оскарження надається або не видається, але протягом визначеного строку апеляційне оскарження не здійснюється.

Якщо апеляція подається після завершення встановленого строку, суд, який розглядає апеляційну скаргу (або будь-які інші подальші скарги, що мають відношення до конкретної справи), може ухвалити рішення, відповідно до якого, сторона, яка не отримує правової допомоги, повинна відшкодувати Раді всю або частину суми, яка раніше була виплачена такій стороні згідно з цим розділом та у зв'язку з цієї судовою справою.

(8) Якщо суд вирішує справу на користь сторони, яка не отримує правової допомоги, і проти такого рішення подається апеляційна скарга (з чи без дозволу), суд може, якщо вважатиме за доцільне, відмовитися ухвалю-

вати рішення згідно з цим розділом негайно, а якщо рішення ухвалюється негайно, то воно не набуває чинності:

(а) у випадках, коли вимагається дозвіл на подання апеляційної скарги, якщо тільки строк, встановлений для подання заяв з проханням дозволити апеляційне оскарження, не завершується до надання такого дозволу;

(б) у випадках, коли дозвіл на апеляційне оскарження надається або не вимагається, якщо тільки строк, встановлений для подання апеляцій, не завершується без здійснення такого оскарження.

(9) Для цілей застосування положень цього розділу, термін «суд» включає трибунал.

Частина V **ПРАВОВА ДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ** **СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ЦІЄЇ ЧАСТИНИ**

19. (1) Ця частина поширюється на кримінальні справи, що розглядаються будь-якою із нижченаведених інстанцій:

(а) магістратським судом;

(б) Королівським судом;

(с) карним відділенням Апеляційного суду чи Військового апеляційного суду (Courts-Martial Appeal Court);

(д) Палатою лордів у межах повноважень щодо апеляцій, поданих з кожного із зазначених судів.

Відповідно до цієї частини будь-якій особі забезпечується представництво згідно з розділами 21, 22, 23, 24 і 25.

(2) Представництво відповідно до цієї частини для цілей розгляду справи у будь-якому суді поширюється на будь-які попередні чи додаткові процедури, включаючи процедуру поручительства, незалежно від того, чи такі процедури здійснюються у тому самому чи в іншому суді.

(3) Для цілей розгляду справ у магістратському суді представництво відповідно до цієї частини поширюється на будь-які судові процесі, які розглядаються судами у справах неповнолітніх, на розгляд яких передаються відповідні справи.

(4) У вищезазначеному параграфі (2) термін «суд» щодо процедури поручительства визначається відповідно до Закону «Про поручительство у суді» 1976 р. [1976 с. 63.], однак цей параграф не поширюється на представництво у процедурі поручительства, що здійснюється у справах, які розглядаються суддею Високого суду правосуддя в межах його повноважень.

(5) У цій частині терміни вживаються у такому значенні:

компетентний орган — термін тлумачиться відповідно до розділу 20;

Апеляційний суд — карне відділення цього суду;

кримінальна справа — включає справи, які стосуються злочинців у справах про злочини чи винесеного вироку, а також злочинців, які переховуються

від правосуддя, та включає процеси, розпочаті згідно з розділом 115 Закону «Про магістратські суди» 1980 р. [1980, с. 43.] (що має зобов'язальну силу) стосовно скоєного чи підозрюваного порушення порядку чи проступку та справи, що стосуються осіб, які порушують зобов'язання дотримуватися порядку на норм належної поведінки;

справи, які стосуються злочинців і злочинців, які переховуються від правосуддя, — справи, що розглядаються муніципальним суддею, який отримує плату, відповідно до розділу 9 Закону «Про екстрадицію» 1870 року [1870, с. 52.], розділу 7 Закону «Про переховування від правосуддя» 1967 р. [1967, с. 68.] чи розділу 6 Закону «Про кримінальне правосуддя» 1988 р. [1988, с. 33.];

передати справу щодо суду у справах неповнолітніх означає передати справу згідно з розділом 56(1) Закону «Про дітей та молодь» 1933 р.

Будь-яке посилання у відношенні здійснення представництва та для цілей будь-якого судового процесу на розгляд справи у суді включає посилання на будь-який судовий процес, на який поширюється норми про представництво відповідно до цієї частини згідно з вищезазначеними параграфами (2) чи (3).

Компетентні органи, які схвалюють здійснення представництва відповідно до цієї частини

20. (1) Відповідно до положень зазначеного нижче параграфу (10), суди, що згадуються нижче, є компетентними для схвалення представництва відповідно до цієї частини для судових процесів, які згадуються нижче, за спеціальною заявою.

(2) Суд, який розглядає чи буде розглядати певні справи, завжди має компетенцію щодо таких справ, за винятком розгляду справ Палатою лордів, а у випадку Апеляційного суду чи Військового апеляційного суду, посилення на судові розгляди, які мають відбутися, включають судові розгляди, які можуть відбутися, якщо подається апеляційна скарга або заява з проханням надати дозвіл на апеляцію.

(3) Апеляційний суд або, залежно від випадку, Військовий апеляційний суд також мають компетенцію щодо судових розглядів за апеляційною скаргою на їхні рішення, що подаються до Палати лордів.

(4) Магістратський суд,

(а) який виносить рішення про передачу особи до суду для розгляду справи по суті або винесення вироку або розгляду справи стосовно вироку;

(б) який отримав повідомлення про передачу справи відповідно до розділу 4 Закону «Про кримінальне правосуддя» 1987 р. [1987, с. 38.] (передача справ про значне шахрайство);

або

(с) з якого особа подає апеляційну скаргу проти свого засудження або вироку,

також має компетенцію щодо справ, які розглядаються Королівським судом.

(5) Магістратський суд, який досліджує злочин у ролі слідчих суддів, теж має компетенцію ухвалювати рішення про передачу чи непередачу особи до суду для розгляду справи по суті, щодо процесуальних дій Королівського суду стосовно розгляду справи по суті.

(6) Королівський суд також має компетенцію щодо заяв з проханням дати дозвіл на апеляцію або судових процесів, розпочатих за апеляційними скаргами, поданими до Апеляційного суду відповідно до розділу 9(11) Закону «Про кримінальне правосуддя» 1987 р. [1987, с. 38.] (апеляційні скарги проти постанов чи рішень, ухвалених на підготовчих слуханнях).

(7) При ухваленні рішення про повторний судовий розгляд відповідно до розділу 7 Закону «Про кримінальне правосуддя» 1968 р. [1968, с. 19.] (рішення про нові судові розгляди, що виносяться Апеляційним судом чи Палатою лордів у зв'язку з нововиявленими обставинами), суд, який ухвалює рішення про повторний судовий розгляд має компетенцію стосовно судових справ, що розглядаються Королівським судом.

(8) Будь-який магістратський суд, до якого відповідно до нормативно-правових актів особа звертається з проханням забезпечити представництво, якщо така особа була арештована за вчинення злочину або була притягнута до суду, має компетенцію щодо справ, що стосуються злочинів, які розглядаються у будь-якому магістратському суді.

(9) Якщо Лорд-канцлер виносить постанову згідно з розділом 3(4) стосовно функції схвалення представництва у справі, що розглядається судом, компетенцію щодо таких справ має Рада за умов наявності заяви з проханням забезпечити представництво.

(10) Постанова, що виносяться згідно з розділом 3(4), може обмежувати або виключати компетенцію судів, перелічених у розділах 2—8, і може включати такі перехідні положення, які, на думку Лорда-канцлера, є необхідними або доцільними.

Доступність представництва, що надається відповідно до цієї частини

21. (1) Представництво відповідно до цієї частини для цілей будь-яких кримінальних справ має бути доступним відповідно до цього розділу обвинуваченій чи засудженій особі, але не забезпечується стороні обвинувачення, окрім випадків справ апеляційного провадження, що розглядаються Королівським судом проти засудження чи вироку, з метою дати особі, яка не діє як посадова особа, протидіяти апеляції.

(2) Відповідно до зазначеного нижче параграфу (5) представництво може забезпечуватися, якщо компетентному органі видається доцільним забезпечити таке представництво в інтересах правосуддя. Для цілей тлумачення цього параграфу застосовується розділ 22 стосовно судових процесів, на які поширюється дія цього розділу.

(3) Відповідно до нижчезазначеного параграфу (5) представництво забезпечується, якщо:

(а) особа передається до суду з обвинуваченням у вбивстві при розгляді справи по суті;

(b) прокурор подає апеляційну скаргу або заяву з проханням дозволити апеляцію до Палати лордів при розгляді справ апеляційного провадження;

(c) особу, справа якої розглядається магістратським судом за обвинуваченням у вчиненні злочину:

(i) притягнуто до відповідальності з поверненням під варту, взяттям під варту чи триманням під вартою,

(ii) не представлено, але вона бажає бути представленою у суді (якщо представництво такої особи не здійснювалося, коли особу було взято під варту), у справах, які стосуються надання поручительства;

(d) особі:

(i) загрожує винесення вироку або іншого рішення магістратським судом або Королівським судом у зв'язку зі вчиненням злочину,

(ii) загрожує тримання під вартою для проведення розслідування або надання відомостей суду для сприяння здійсненню правосуддя, у справах щодо винесення вироку чи інших рішень, які стосуються цієї особи.

(4) Відповідно до положень розділу 3(4) в силу розділу 20(10), у випадках, які підпадають під дію вищезазначеного пункту (3)(а), особу до суду для розгляду справи по суті передає магістратський, а не Королівський суд, для того щоб схвалити представництво такої особи при розгляді справи по суті.

(5) Представництво не надається, окрім випадків, коли компетентний орган вважає, що фінансово-майновий стан особи згідно з відповідними нормативно-правовими актами дає такій особі право на представництво відповідно до цієї Частини.

(6) Перед ухваленням рішення відповідно до вищезазначеного параграфа (5) у випадках, що стосуються будь-яких осіб, компетентний орган вимагає звіт про фінансово-майновий стан особи встановленого зразка, окрім конкретно встановлених винятків.

(7) Якщо виникають сумніви щодо того, чи повинно забезпечуватися представництво відповідно до цієї частини будь-якій особі, усі сумніви тлумачаться на користь особи.

(8) Якщо заява із проханням забезпечити представництво для цілей апеляційного провадження, що здійснюється в Апеляційному суді чи Військовому апеляційному суді, подається до компетентного органу перед подачею апеляційної скарги або заяви із проханням дозволити апеляцію, такий компетентний орган може у першій інстанції скористатися своїми повноваженнями схвалити представництво шляхом забезпечення юридичної консультації стосовно достатності підстав для подання апеляційної скарги, а також допомоги у підготовці до подання заяви з проханням дозволити апеляцію або поданні апеляції.

(9) До рішення про забезпечення представництва можуть вноситися зміни чи воно може бути відмінене або тим же органом, що видав його,

або іншим органом, який має компетенцію схвалювати представництво відповідно до цієї частини.

(10) Нормативно-правові акти можуть встановлювати, що апеляція повинна подаватися до конкретного суду або органу на відмову магістратського суду схвалити забезпечення представництва відповідно до цієї частини, і що такий суд чи орган, повинні забезпечити представництво, яке мало бути забезпечене магістратським судом.

(11) Вищезазначений параграф (3) поширюється на осіб, які не досягли 18 років, так, ніби посилання пунктів (с) і (d) щодо повернення під варту, взяття під варту чи тримання під вартою включало послання на здійснення зазначених дій відповідно до розділу 23 Закону «Про молодь» 1969 р. [1969, с. 54.] під наглядом місцевих органів влади чи центру з питань взяття під варту.

Критерії забезпечення представництва при розгляді справ по суті

22. (1) Цей розділ стосується судових процесів, які розглядаються по суті магістратським судом чи Королівським судом, або розглядаються Королівським судом у порядку апеляційного оскарження рішення про застосування особи.

(2) При вирішенні питання про те, чи в інтересах правосуддя буде забезпечити представництво у судових процесах, до яких застосовується цей розділ, певній обвинуваченій особі, компетентний орган бере до уваги такі фактори:

(а) характер скоєного злочину такий, що при доведенні вини, суд може винести вирок, який позбавить обвинувачену особу волі та призведе до втрати нею засобів до існування чи завдасть значної шкоди репутації такої особи;

(b) вирішення справи може вимагати розгляду суттєвого питання права;

(с) обвинувачена особа може бути нездатною зрозуміти процес чи представляти свої інтереси у суді через неадекватні знання англійської мови, психічну хворобу чи інші психічні чи фізичні розлади;

(d) характер захисту може вимагати пошуку та опитування свідків чи експертного перехресного допиту свідків для потреб обвинувачення;

(е) це в інтересах іншої, ніж обвинувачувана, особи, щоб обвинувачувана особа була представлена у суді.

(3) Своєю постановою Лорд-канцлер може вносити зміни до переліку факторів, перелічених у вищезазначеному параграфі (2), шляхом внесення поправок чи додаванням нових факторів до цього переліку.

Відшкодування публічних коштів за рахунок внесків

23. (1) Якщо представництво відповідно до цієї частини надається будь-якій особі, чий фінансово-майновий стан згідно з відповідними нормативно-правовими актами зобов'язує її зробити внесок, компетентний орган розпоряджається, щоб така особа сплатила внесок для покриття витрат на представництво такої особи відповідно до цієї Частини.

(2) Якщо особа, яка отримує правову допомогу, не досягла віку 16 років, компетентний орган може замість або на додаток до розпорядження про те, щоб така особа сплатила внесок, зобов'язати будь-яку іншу особу:

(а) яка є належною особою, щоб зробити внесок стосовно зазначеної вище особи;

та

(б) чий фінансово-майновий стан згідно з відповідними нормативно-правовими актами зобов'язує її зробити внесок,

сплатити внесок для покриття витрат на представництво, що забезпечується особою, яка отримує правову допомогу.

(3) Нормативно-правовими актами можуть бути визначені випадки, коли розпорядження про сплату внесків відповідно до вищезазначених параграфів (1) чи (2) можуть видаватися після схвалення рішення про забезпечення представництва.

(4) Обсяг внеску, що вимагається компетентним органом відповідно до вищезазначених параграфів (1) і (2), визначається згідно з відповідними нормативно-правовими актами.

(5) Від особи, яка отримує правову допомогу, чи особи, належної зробити внесок, може вимагатися зробити внесок однією сумою або частинами згідно зі встановленим порядком.

(6) Нормативно-правовими актами може встановлюватися, що не потрібно виносити розпорядження про сплату внеску у зв'язку із забезпеченням представництва відповідно до цієї частини при розгляді справ у Королівському суді, Апеляційному суді чи Палаті лордів у випадках, коли розпорядження про сплату внеску у зв'язку із забезпеченням представництва такої особи уже було винесено у суді нижчого рівня.

(7) Згідно з нижчезазначеним параграфом (8), якщо загальний внесок, зроблений для покриття витрат на представництво будь-якої особи відповідно до цієї частини, перевищує ці витрати, то сума, на яку перевищено витрати, повертається:

(а) такій особі, якщо внесок було зроблено лише однією особою; і

(б) якщо внесок було зроблено двома або більше особами, таким особам пропорційно внесених ними сум.

(8) Якщо внесок зроблено на покриття витрат на представництво будь-якої особи відповідно до цієї частини у будь-якому судовому процесі, а постанову про сплату судових витрат винесено на користь такої особи, то, у випадках коли суми, які згідно з постановою сплачуються Раді чи Лордові-канцлеру відповідно до розділу 20(2) Закону «Про кри-

мінальне переслідування» 1985 р. [1985, с. 23] (положення про відшкодування):

(а) вищезазначений параграф (7) не застосовується і внесок має бути повернуто, якщо витрати на представництво не перевищують виплачені суми;

(б) вищезазначений параграф (7) застосовується так, ніби витрати на представництво дорівнюють перевищеній сумі, якщо витрати на представництво перевищують виплачені суми.

(9) Посилання на витрати на представництво у вищезазначеному параграфі (8) включають витрати та гонорари, які відносяться до таких розділом 26(2).

(10) У цій частині терміни вживаються в такому значенні:

належна особа, щоб зробити внесок — особа, яка відповідає положенням розділу 34(2)(в);

розпорядження про сплату внеску — розпорядження, видане відповідно до вищезазначених параграфів (1) чи (2).

Розпорядження про сплату внеску: додаткові положення

24. (1) Якщо компетентний орган забезпечує представництво відповідно до цієї частини та у зв'язку з наданням представництва вносить розпорядження про сплату внеску, відповідно до якого вимагається сплатити певну суму, то такий орган може постановити, що представництво не надається до сплати такої суми.

(2) Якщо особа, яка отримує правову допомогу, не робить відповідного внеску у випадках, коли він належить до сплати, суд, який розглядає справу, щодо якої надається представництво, може відкликати рішення про забезпечення представництва згідно з нижчезазначеним параграфом (3).

(3) Суд не користується повноваженнями, наданими параграфом (2), окрім випадків, коли після забезпечення особі, яка отримує правову допомогу, можливості надати відповідні факти згідно зі встановленим порядком, суд приходить до висновку, що:

(а) особа могла заплатити відповідну суму внеску, коли її сплата вимагалася; і

(б) особа могла заплатити весь внесок або його частину, але не сплатила або відмовилася її сплатити.

(4) У вищезазначеному параграфі (2) «*належний внесок*» стосовно особи, яка отримує правову допомогу, означає будь-яку суму:

(а) яка вимагається від неї до сплати згідно з розпорядженням про сплату внеску, винесеним у зв'язку з наданням такої особі представництва відповідно до цієї частини;

і

(б) яка належить до сплати після винесення такого розпорядження та до винесення рішення у судовому процесі, для якого було надано представництво.

(5) Щодо розпоряджень про сплату внеску нормативно-правові акти можуть:

(а) встановлювати порядок внесення до них змін або їх відкликання у визначених випадках;

(б) вимагати винесення таких розпоряджень, коли особа не надає докази свого фінансово-майнового стану;

(с) встановлювати порядок винесення таких розпоряджень після винесення рішення про надання представництва;

(д) уповноважувати звільнення від сплати внеску або уповноважувати чи вимагати у визначених випадках сплатити суми, що належать до сплати або були сплачені відповідно до таких розпоряджень;

(е) визначати суд або інших орган, який має виконати функції, встановлені відповідними нормативно-правовими актами.

(6) Додаток 3 до цього Закону встановлює порядок застосування розпоряджень про сплату внеску.

Сплата витрат, понесених у зв'язку із забезпеченням представництва відповідно до цієї частини

25. (1) Якщо відповідно до цієї частини будь-якій особі надається представництво, витрати на представництво такої особи сплачуються:

(а) Лордом-канцлером, або

(б) Радою

за рішенням Лорда-канцлера.

(2) Згідно з відповідними нормативно-правовими актами витрати на представництво особи відповідно до цієї Частини включають суми гонорарів, що сплачуються юрисконсультів або соліситорів такої особи, а також раціональні витрати, понесені соліситором такої особи для цілей представництва та у зв'язку з ним.

(3) Витрати, що сплачуються відповідно до цього розділу на представництво особи, не включають сум, що сплачуються свідкам, які беруть участь у процесі, у якому надається представництво у всіх випадках, коли такі суми сплачуються відповідно до будь-якої іншої постанови.

Оплата юридичної консультації чи правової підтримки при забезпеченні представництва відповідно до цієї частини

26. (1) Цей розділ поширюється на випадки, коли

(а) юридична консультація чи правова допомога відповідно до частини III надаються особі відповідно до будь-якого питання, яке є або стає предметом кримінальної справи, порушеної проти такої особи, та

(б) особі після цього надається представництво відповідно до цієї частини для цілей розгляду такої справи.

(2) Якщо соліситор, який здійснює представництво особи, є тим самим соліситором, який надавав такій особі юридичну консультацію чи правову підтримку, витрати та гонорари, пов'язані з такою юридичною консультацією чи правовою підтримкою, які, якби не цей розділ, були б забезпечені, відшкодовані чи виплачені відповідно до розділу 11, сплачуються згідно з розділом 25, так, ніби вони є частиною витрат, понесених у зв'язку з представництвом.

(3) Якщо розпорядження про сплату внеску виноситься у зв'язку з наданням представництва відповідній особі згідно з цією частиною:

(а) то внесок, який особа має сплатити відповідно до розпорядження про сплату внеску, зменшується на суму, яку така особа має сплатити згідно з вимогами розділу 9(6) або (7) у відношенні юридичної консультації чи правової підтримки (незалежно від того, чи вона була сплачена, чи ні), і

(б) розділ 25 має чинність у випадках, до яких застосовується зазначений вище параграф (2), так, ніби витрати та гонорари, що належним чином вимагаються до сплати щодо юридичної консультації чи правової підтримки, є частиною витрат на представництво, що здійснюється відповідно до цієї частини, і так, ніби ці суми, як вказано у вищезазначеному пункті (а), були частиною внеску, зробленого відповідно до розпорядження про сплату внеску.

Частина VI

Правова допомога у справах окремого провадження

Справи про піклування

Здійснення представництва у справах про піклування: сфера застосування та компетентні органи

27. (1) Цей розділ і розділ 28 застосовуються, відповідно до нижчезазначеного розділу 2, до наступних судових процесів (далі — «справи про піклування»):

(а) справи, що розглядаються відповідно до розділу 1 Закону 1969 р. чи розділу 21А Закону 1980 р. (справи про піклування);

(б) справи, що розглядаються відповідно до розділу 15 чи 21 Закону 1969 р. (внесення змін до або скасування рішень про встановлення опіки чи піклування);

(с) справи, що розглядаються відповідно до розділів 2(12), 3(8), 16(8) чи 21(4) Закону 1969 р. чи розділу 21А Закону 1980 р. (апеляційне оскарження таких справ);

(d) справи, що розглядаються відповідно до розділу 3 Закону «Про дітей та молодь» 1963 р. [1963, с. 37] (заява, подана батьками чи оп-

ікунами з проханням винести постанову, згідно з якою орган місцевої влади порушує справу відповідно до розділу 1 Закону 1969 р.);

(е) справи, що розглядаються відповідно до розділів 3, 5 чи 67(2) Закону 1980 р. (справи, пов'язані з рішеннями органів місцевої влади стосовно встановлення батьківських прав і обов'язків);

(ф) справи, що розглядаються відповідно до частини А Закону 1980 р. (розпорядження про доступ).

Представництво, що здійснюється у справах про піклування, до яких застосовується цей розділ, надається особам, які відповідають вимогам розділу 28, та згідно з порядком, встановленим цим розділом.

(2) Нормативно-правовими актами можуть вноситися зміни до зазначеного вище параграфу (1) з метою обмежити категорії справ, у яких надається представництво згідно з цим розділом і розділом 28.

(3) Представництво, що здійснюється у справах про піклування, які розглядаються судом у справах неповнолітніх, поширюється на справи будь-якого суду у справах неповнолітніх, на розгляд якого передається справа.

(4) Згідно з положеннями зазначеного нижче параграфу (6), органами, компетентними приймати рішення за заявою з проханням забезпечити представництво, є:

(а) щодо справ, які розглядаються судом у справах неповнолітніх, — суд;

(б) щодо апеляцій на рішення суду у справах неповнолітніх, поданих до Королівського суду, — Королівський суд або суд у справах неповнолітніх, з якого було подано апеляцію;

(с) щодо апеляцій на рішення суду у справах неповнолітніх, поданих до Високого суду правосуддя, — Рада;

(d) щодо справ, які розглядаються мировим суддею згідно з розділом 12Е Закону 1980 р. (заяви про постанови, що видаються у випадках крайньої необхідності), — мировий суддя.

(5) Якщо Лорд-канцлер виносить постанову відповідно до параграфу 3(4) стосовно функцій забезпечення за спеціальною заявою представництва у справах про піклування, то щодо таких справ компетенцію має Рада.

(6) Постанови, що ухвалюються відповідно до параграфу 3(4), можуть обмежувати чи виключати компетенцію будь-якого органу, що згадується в параграфі (4), та може містити будь-які перехідні положення, що є необхідними чи доцільними, на думку Лорда-канцлера.

(7) У цьому розділі та розділі 28:

Закон від 1969 р. — Закон «Про дітей та молодь» 1969 р. [1969 с. 54.];

Закон від 1980 р. — Закон «Про піклування над дітьми» 1980 р. [1980 с.

5.];

передавати справу стосовно суду у справах неповнолітніх — передавати справу згідно з розділом 2(11) Закону 1969 р.

Доступність представництва у справах про піклування

28. (1) Представництво у справах про піклування, до якого застосовується цей Розділ, забезпечується будь-якій особі, яка не є органом місцевої влади та яка є стороною у справі.

(2) Відповідно до нижчезазначеного параграфу (4), представництво може забезпечуватися, коли на думку компетентних органів це бажано в інтересах правосуддя.

(3) Відповідно до нижчезазначеного параграфу (4), представництво в обов'язковому порядку забезпечується дитині:

(а) справа якої розглядається у суді у справах неповнолітніх згідно з розділом 21А Закону 1980 р., і

(б) яка не представлена у суді, але хоче бути представленою.

(4) Представництво не забезпечується, якщо компетентні органи не вважають, що фінансово-майновий стан особи, згідно з відповідними нормативно-правовими актами, дає їй право на представництво.

(5) У випадках, коли виникають сумніви щодо того, чи повинно особі забезпечуватися представництво, такі сумніви тлумачаться на користь особи.

(6) До рішення про представництво, що приймається компетентним органом, можуть вноситися зміни. Це рішення може бути відмінене або тим самим, або іншим органом, який має відповідну компетенцію.

(7) Нормативно-правовими актами може бути встановлено, що апеляція на відмову суду у справах неповнолітніх забезпечити представництво у справах про піклування подається до конкретного суду або органу, і що такий інший суд чи орган забезпечують представництво, яке могло бути забезпечене судом у справах неповнолітніх.

Справи про неповагу

Здійснення представництва у справах про неповагу

29. (1) Цей розділ застосовується у випадках, у яких особу може бути передано до суду або оштрафовано, коли справи розглядаються:

(а) магістратськими судами відповідно до розділу 12 Закону «Про неповагу до суду» 1981 р. [1981, с. 49];

(б) судом графства відповідно до розділів 14, 92 чи 118 Закону «Про суди графств» 1984 р. [1984, с. 28];

(с) вищими судами, які розглядають справи про неповагу до зазначених вище або інших судів.

У цьому Законі термін «*справи про неповагу*» означають справи, що розглядаються відповідно до вищезазначених пунктів (а), (б) чи (с).

(2) У справах про неповагу проти особи суд може ухвалити постанову про надання представництва відповідно до цього розділу для цілей розгляду такої справи, якщо це, на думку суду, буде бажано в інтересах правосуддя.

(3) У цьому розділі «Вищий суд» означає Апеляційний суд, Вищий суд правосуддя, Королівський суд, Військовий апеляційний суд, Суд у справах про порушення прав населення (Restrictive Practices Court), Апеляційний суд у трудових справах та інші суди, чії судові повноваження прирівнюються до повноважень Вищого суду, а також включає Палату лордів при розгляді апеляцій, поданих із судів Англії та Уельсу.

Додаткові положення

Додаткові положення

30. (1) У Частині V:

(а) розділи 23 і 24 разом із Додатком 3 і

(б) розділ 25,

застосовуються для цілей представництва у справах про піклування, до яких застосовуються розділи 27 і 28, за аналогією із застосуванням цих розділів до випадків представництва відповідно до частини, яка стосується кримінальних справ, із зазначеними нижче змінами.

(2) Зміни, про які йдеться вище, замінюють пункти 9(б) і 10(2)(б) Додатка 3 таким пунктом:

«(б) посилання на справи, щодо яких було прийнято рішення про забезпечення представництва, включають у випадках, коли розгляд справи завершується винесенням постанови згідно з розділом 2(11) Закону «Про дітей та молодь» 1969 р. [1969, с. 54] (обов'язок виносити у справах про піклування постанову про те, що справи дітей, розглядаються судом у справах неповнолітніх за місцем проживання дитини), справи, які розглядаються судом, до якого було подано позов проти особи, яка отримує судову допомогу відповідно до постанови».

(3) У Частині V розділ 25 застосовується для цілей представництва у справах про неповагу за аналогією із його застосуванням для цілей представництва у кримінальних справах відповідно до цієї частини.

Частина VII

Загальні та додаткові положення

Звільнення стану законних представників від впливу норм цього Закону

31. (1) Якщо інше прямо не визначено цим Законом або підзаконними нормативно-правовими актами, то:

(а) той факт, що послуги юрисконсульта чи соліситора надаються відповідно до цього Закону, не повинен впливати на відносини між юрисконсультом, соліситором і клієнтом, або їхні на права, або на пільги, які виникають у зв'язку з такими відносинами;

(б) права, які надаються цим Законом особі, яка отримує юридичну консультацію, правову підтримку або представництво відповідно до цього Закону, не впливають на права та обов'язки інших сторін у справі чи принципі, на яких базується свобода дій суду чи трибуналу.

(2) Без порушення загальних вимог вищезазначеного пункту (1)(б) з метою визначення витрат особи, яка отримує правову допомогу, відповідно до постанови про сплату судових витрат або угоди про сплату витрат на користь такої особи (іншої, ніж постанова, винесена відповідно до частини II Закону «Про переслідування злочинів» 1985 р. [1985, с. 23]), послуги соліситора або юрисконсульта вважається такими, що були надані за іншими законами, відмінними від цього Закону, та вважається, що соліситор платить гонорари юрисконсультаві.

(3) Особа, яка надає юридичну консультацію, правову підтримку чи здійснює представництво відповідно до цього Закону не може брати іншу плату щодо юридичної консультації, правової підтримки чи представництва, окрім плати, що була надана Радою або уповноважена цим Законом чи нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону.

(4) Відкликання відповідно до цього Закону рішення (або відповідно до частини III схвалення рішення) про надання юридичної консультації, правової підтримки чи представництва особі, яка отримує правову допомогу, не впливає на право законного представника такої особи, що впливає з контракту, на відшкодування послуг, наданих до відкликання такого рішення.

Вибір і призначення законних представників

32. (1) Відповідно до положень цього розділу, особа, яка має право на юридичну консультацію, або правову підтримку, або представництво, може обрати:

(а) соліситора для надання юридичної консультації, або правової підтримки, або здійснення представництва та,

(б) якщо цього вимагає справа, юрисконсульта такого солісито-

ра

серед соліситорів і юрисконсультів, які виявляють бажання надати юридичну консультацію, правову допомогу чи здійснити представництво відповідно до цього Закону.

(2) У тих випадках, коли Рада обмежує надання представництва відповідно до частини IV представництвом, що здійснюється відповідно до контракту, укладеного з Радою, вона може, якщо вважатиме за доцільне, призначити особі, яка отримує правову допомогу, соліситора чи соліситора та юрисконсульта або постановити, що така особа може обрати соліситора лише з числа тих, з якими укладено контракт.

(3) Право особи вибирати собі соліситора або юрисконсульта підпадає у випадку, коли представництво здійснюється відповідно до частини V, під дію нижче зазначеного параграфа (8).

(4) Вище зазначений параграф (1) не надає права вибору щодо справ про зневагу, визначених розділом 29.

(5) У випадках, коли суд надає представництво особі у справах про зневагу, суд може призначити такій особі будь-якого юрисконсульта чи соліситора, який перебуває поруч із місцезнаходженням суду на той час.

(6) Вибір або призначення особі соліситора чи юрисконсульта не може здійснюватися на порушення закону або практики ведення справи соліситором чи юрисконсультом, або призвести до обставин, коли соліситор чи юрисконсульт відмовляються від ведення справи або передають її іншому соліситорові чи юрисконсультіві.

(7) Нормативно-правовими актами може встановлюватися, що право, надане вищезазначеним параграфом (1), може виконуватися лише стосовно соліситорів, які на той час є членами конкретно визначеної колегії.

(8) Нормативно-правовими актами може встановлюватися, що стосовно представництва, яке здійснюється згідно з частиною V, вищезазначений параграф (1) не застосовується у конкретно встановлених випадках, і що у всіх таких випадках конкретно визначений орган призначає соліситора чи юрисконсульта або соліситора та юрисконсульта відповідно до положень розділу 2(7) особі, яка має право на таке представництво.

(9) Соліситори та юрисконсульты, яких усунуто від надання правової допомоги відповідно до розділу 47(2) Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974 с. 47.] (повноваження Дисциплінарного трибуналу у справах соліситорів (Solicitors Disciplinary Tribunal) або розділу 42 Закону «Про здійснення правосуддя» 1985 р. [1985, с. 61] (усунення баристерів від надання правової допомоги), не можуть бути обраними чи призначеними відповідно

до цього розділу.

(10) Незважаючи на положення вищезазначеного параграфу (1), соліситор, обраний, щоб діяти від імені особи відповідно до цього параграфу, може самостійно вирішити, чи представляти таку особу як агента соліситора, не включеного на певний момент до переліку соліситорів, серед яких здійснюється вибір.

Скарги на дії баристерів щодо надання правової допомоги та усунення баристерів від надання правової допомоги

33. Наступні розділи заміщають розділи 41 і 42 Закону «Про здійснення правосуддя» 1985 р. [1985, с. 61]:

«Порядок застосування дисциплінарних положень до скарг на дії баристерів щодо надання правової допомоги

41. (1) Дисциплінарні положення, які застосовуються до баристерів, застосовуються також до скарг на дії баристера щодо надання правової допомоги так само, як вони застосовуються до скарг на всі інші дії баристера.

(2) Якщо, згідно з цими положеннями, баристера усунуто від надання правової допомоги або обмежено його практику, то дисциплінарний трибунал, який розглядає скаргу на дії баристера, пов'язані з наданням правової допомоги, може, якщо вважатиме за потрібне і незалежно від винесення відповідних інших постанов, постановити, що всі гонорари:

(а) які в інших випадках належать до сплати у зв'язку з наданням послуг таким баристером відповідно до Закону «Про правову допомогу» 1988 р., або

(б) які в інших випадках належать до сплати у зв'язку з наданням послуг, які стосуються юридичної консультації чи правової підтримки згідно з частиною III цього Закону, зменшуються або скасовуються.

(3) Відповідно, якщо згідно з розділами 9, 11, 15(6), (7) і 25(2) Закону «Про правову допомогу» 1988 р. (які стосуються відшкодування послуг з надання правової допомоги) гонорари зменшуються або скасовуються постановою, ухваленою відповідно до вищезазначеного параграфу (2), то дія таких розділів визначається відповідними положеннями такої постанови.

(4) Порядок апеляційного оскарження у випадках ухвалення постанови відповідно до вищезазначеного параграфу (2) є аналогічним порядку апеляційного оскарження, що застосовується до інших постанов трибуналу.

(5) Посилання у вищезазначеному параграфі (2) на дисциплінарний трибунал є посиланням на трибунал, який діє відповідно до дисциплінарних положень, що застосовуються до баристерів, і стосується також тих членів трибуналу, яким делеговано будь-які функції трибуналу.

Усунення баристерів від надання правової допомоги

42. (1) Згідно з дисциплінарними положеннями про усунення баристерів від надання правової допомоги чи обмеження їхньої практики, якщо дисциплінарний трибунал розглядає звинувачення у неналежному виконанні професійних обов'язків або порушенні професійних норм, він може ухвалити постанову про усунення такого баристера від надання правової допомоги, або тимчасово, або на конкретно визначений період часу, якщо визначить, що є достатні підстави для такого виключення внаслідок:

- (а) дій баристера, що стосуються послуг, зазначених у параграфі 40(1), чи
- (б) професійної поведінки баристера в цілому.

(2) Параграф (4) розділу 41 застосовується до постанови, винесеної відповідно до параграфу (1) аналогічно тому, як він застосовується до постанови, винесеної відповідно до параграфу (2) цього розділу.

(3) Дисциплінарні положення, які застосовуються до баристерів, включають положення, відповідно до якого баристер, якого було усунуто від надання правової допомоги згідно з цим розділом, може звернутися із заявою ухвалити рішення про припинення його усунення від такої діяльності.

(4) У цьому розділі:

- (а) посилання на дисциплінарний трибунал тлумачаться відповідно до розділу 41(5);
- (б) посилання на особу, усунуто від надання правової допомоги, означає виключення такої особи з переліку тих, хто може бути обраний або призначений відповідно до розділу 32 Закону «Про правову допомогу» 1988 р.»

Нормативно-правові акти

34. (1) Лорд-канцлер може видавати такі нормативно-правові акти, які, на його думку, є необхідними чи бажаними для впровадження цього Закону або попередження зловживання його положеннями:

(2) Без порушення загальних умов зазначеного вище параграфу (1) нормативно-правові акти можуть:

(а) визначати положення щодо питань, які повинні чи не повинні розглядатися як окремі питання для цілей надання юридичної консультації

чи правової підтримки відповідно до частини III, щодо справ, які повинні чи не повинні розглядатися як окремі справи для цілей здійснення представництва відповідно до частини IV, та щодо визначення сум, які відшкодовуються чи які було відшкодовано згідно з постановою про сплату витрат, які стосуються питань чи справ, що розглядають окремо;

(b) встановлювати порядок, якого мають дотримуватися суди та трибунали щодо юридичної консультації, правової підтримки чи представництва відповідно до цього Закону чи постанов про сплату витрат, винесених відповідно до цього Закону, та уповноважувати (з правом апеляційного оскарження) передачу або виконання їхніх функцій членами, посадовими особами чи іншими судами або суддями чи членами інших судів;

(c) визначати доступність юридичної консультації, правової підтримки чи представництва (інших, ніж у випадках справ про зневагу) та сплату внесків на надання зазначених послуг залежно від фінансово-майнового стану або, у конкретних випадках, консолідованого фінансово-майнового стану особи та встановлювати, які суди, особи чи органи мають визначати фінансово-майновий стан осіб, а також, які особи забезпечують або отримують дозвіл забезпечити таку інформацію для зазначених цілей;

(d) визначати випадки, у яких особі може бути відмовлено у наданні юридичної консультації, правової підтримки чи представництва, або коли рішення про надання правової допомоги може бути відкликано чи скасоване на підставі дій такої особи при зверненні з проханням надати таку юридичну консультацію, правову підтримку чи представництво (чи з того самого, чи з іншого питання);

(e) встановлювати порядок здійснення відшкодування та виплати витрат, понесених соліситорами та юрисконсультами, та порядок ухвалення рішень, апеляційного оскарження чи перегляду справ судами, особами чи відповідними органами;

(f) встановлювати порядок відшкодування сум, що належать до сплати Раді, та порядок накладення стягнення відповідно до цього Закону на майно, повернуте або збережене особі, яка отримує правову допомогу, та порядок винесення чи відкладення виконавчого рішення про будь-які стягнення (незалежно від їхнього походження) на користь Ради.

(3) Нормативно-правові акти можуть також вносити зміни до цього Закону для цілей його застосування до конкретних категорій осіб або у конкретних випадках.

(4) Без порушення зазначеного вище параграфу (3), нормативно-правові акти можуть вносити зміни до цього Закону для цілей його застосування:

(a) у випадках, коли такі зміни на думку Лорда-канцлера, є необхідними для виконання зобов'язань, покладених на Сполучене Королівство чи Уряд Її Величності у Сполученому Королівстві міжнародними угодами; або

(b) щодо справ, спрямованих на визнання чи виконання в Англії та

Уельсі судових рішень, ухвалених поза межами Сполученого Королівства, якщо таке визнання чи виконання рішення на території Сполученого Королівства забезпечується міжнародними угодами.

(5) Нормативно-правові акти, видані для цілей, про які йдеться у зазначеному вище пункті (2)(b), можуть включати положення:

(а) щодо визначення витрат, понесених у зв'язку зі справою, розгляд якої не розпочався; і

(b) щодо випадків і меж, у яких від особи, якій забезпечується юридична консультація, правова допомога чи представництво, може вимагатися забезпечення гарантії відшкодування витрат і порядок, відповідно до якого така гарантія надається.

(6) Нормативно-правові акти, видані для цілей, про які йдеться у зазначеному вище пункті (2)(c), можуть встановлювати, що дохід або капітал особи, яка отримує пільги соціального забезпечення, вважаються такими, що не перевищують встановлену граничну суму.

(7) Нормативно-правові акти, видані для цілей, про які йдеться у зазначеному вище пункті (2)(c), можуть включати положення, що:

(а) встановлюють порядок забезпечення асигнування на компенсації та витрати;

(b) встановлюють фінансові санкції на випадок неуспішного розгляду справ апеляційного провадження чи перегляду рішень;

(c) уповноважують попередні виплати компенсацій та витрат.

(8) Нормативно-правові акти, видані для цілей, про які йдеться у зазначеному вище пункті (2)(d), можуть включати положення:

(а) щодо виконання на користь Ради наказу чи угоди про сплату витрат, виплата яких належить особі, яка отримує правову допомогу;

(b) щодо права соліситора на оплату своїх послуг Радою повністю чи частково залежно від виконання таким соліситором обов'язків, покладених на нього нормативно-правовими актами, виданими для цілей зазначеного параграфа;

(c) відповідно до яких, вимагається стягнення відсотків за визначеною ставкою при відкладенні здійснення стягнення на користь Ради.

(9) Видаючи нормативно-правові акти для цілей, про які йдеться у зазначеному вище пункті (2)(e) стосовно будь-яких видів правової допомоги, Лорд-канцлер враховує серед інших відповідних аспектів такі:

(а) час і навички, яких вони вимагають;

(b) загальний рівень доходу, що буде отримано у результаті їх впровадження;

(c) загальний рівень витрат баристерів і соліситорів, пов'язаних з ними;

(d) кількість і рівень компетенції залучених баристерів і соліси-

торів;

(е) вплив акта на виконання відповідних завдань;

(ф) вартість положень акта для публічних коштів.

(10) Перед тим, як видати нормативно-правовий акт для цілей зазначеного вище в пункті (2)(е), Лорд-канцлер консультується з Генеральною радою Адвокатури та Юридичним товариством.

(11) Нормативно-правові акти, видані згідно з цим Законом, можуть встановлювати різний порядок забезпечення різних видів юридичної консультацій, правової підтримки чи представництва, для різних випадків чи категорій випадків, для різних сфер застосування чи обставин, а також для різних категорій осіб.

(12) Перед тим як видати нормативно-правовий акт щодо процедури, якої мають дотримуватися суди чи трибунали, Лорд-канцлер повинен у практично консультуватися з регламентним комітетом чи іншим відповідним органом, яким або за порадою якого процедури, що їх дотримуються суди чи трибунали, можуть бути складені окремо від цього положення, або чия згода чи підтримка потрібні для складення таких правил.

(13) Нормативно-правові акти не можуть видаватися відповідно до цього розділу, що включає також положення зазначених вище пунктів (2)(с) чи (е), без згоди Державного казначейства.

(14) У зазначеному вище параграфі (6) «пільги соціального забезпечення» означають пільги, що надаються відповідно до розділу 20(1) Закону «Про соціальне забезпечення» 1986 р. [1986, с. 50] (пільги, що стосуються доходу).

Консультаційний комітет

35. (1) Існуючий консультаційний комітет продовжує надавати консультації Лордові-канцлеру з питань, що стосуються забезпечення юридичної консультацій, правової підтримки чи представництва відповідно до цього Закону на запит Лорда-канцлера, а також надає рекомендації або коментарі Лордові-канцлеру стосовно належних, на думку комітету, питань.

(2) Лорд-канцлер призначає членів комітету або шляхом заміни існуючих членів, або призначенням додаткових з метою забезпечити такий склад комітету, який би мав досвід роботи у судах і соціальних службах.

(3) Лорд-канцлер може оплачувати членам комітету витрати на проїзд і добові за його рішенням та згодою Державного казначейства. Витрати Лорда-канцлера, понесені відповідно до цього розділу, оплачуються з

коштів, що надаються Парламентом.

(4) Консультаційний комітет зобов'язаний забезпечувати Лорда-канцлера якнайшвидше після 31 березня кожного року звітом із консультаціями, рекомендаціями або коментарями комітету щодо питань і проблем, які виникли протягом попереднього року.

(5) Лорд-канцлер подає на розгляд кожної палати Парламенту примірник щорічного звіту комітету, що готується для Лорда-канцлера відповідно до зазначеного вище параграфа (4).

(6) Лорд-канцлер своєю постановою може розпустити комітет на ту дату, яка зазначена у постанові. У такому разі цей розділ втрачає свою чинність на таку дату, окрім положень, які стосуються оплати добових з коштів, що забезпечуються Парламентом, після такої дати відповідно до зазначеного вище параграфа (3).

(7) У цьому розділі «існуючий консультаційний комітет» означає комітет, який функціонує відповідно до розділу 21 Закону «Про правову допомогу» 1974 р. [1974, с. 4] на дату прийняття цього Закону.

Постанови та нормативно-правові акти: загальні положення

36. (1) Повноваження ухвалювати постанови чи видавати нормативно-правові акти відповідно до цього Закону реалізуються через акти делегованого законодавства.

(2) Щодо постанов, ухвалених відповідно до цього Закону, що є іншими від постанов, про які йдеться у розділі 47, то:

(а) окрім постанов, що видаються відповідно до розділів 3(4) і 35(6), будь-який акт, що містить постанову може бути відмінений рішенням будь-якої палати Парламенту;

(б) у випадку, коли постанова видається відповідно до розділів 3(4) або 35(6), проект постанови подається на розгляд і схвалення кожної палати Парламенту.

(3) Відносно нормативно-правових актів, що видаються згідно з цим Законом, то:

(а) окрім нормативно-правових актів, виданих відповідно до розділів 8, 14(2) і 32(7), будь-який акт делегованого законодавства може бути відмінений рішенням будь-якої палати Парламенту;

(б) у випадку, коли нормативно-правові акти видаються відповідно до розділів 8, 14(2) чи 32(7), проекти нормативно-правових актів подаються на розгляд і схвалення рішенням кожної палати Парламенту.

Подання щорічного звіту Ради на розгляд Парламенту

37. Лорд-канцлер подає на розгляд кожної палати Парламенту примірник щорічного звіту Ради, який готується для нього відповідно до розділу 5(3).

Обмеження щодо оприлюднення інформації

38. (1) Згідно з нижченаведеними положеннями цього розділу, інформація, що подається відповідно до цього Закону до Ради, або суду, або іншої особи чи колегії особі, яким ввірено або доручено виконання певних функцій згідно з відповідними нормативно-правовими актами у зв'язку з розглядом справи особи, яка звернулася по або отримує юридичну консультацію, правову підтримку чи користується представництвом, не може бути оприлюднена, окрім випадків, коли це здійснюється:

(а) для забезпечення або підтримки виконання Лордом-канцлером його функцій згідно з цим Законом чи у зв'язку з ним;

(б) для забезпечення виконання Радою її функцій відповідно до цього Закону;

(с) для надання сприяння суду, трибуналу чи іншій особі або колегії осіб у виконанні ними їхніх функцій відповідно до цього Закону;

(д) у зв'язку з порушенням кримінальної справи відповідно до цього Закону або для інших цілей, пов'язаних з цим;

(е) у зв'язку з іншими справами, що розглядаються відповідно до цього Закону;

(ф) для підтримки належного функціонування дисциплінарних трибуналів, які розглядають справи соліситорів і баристерів.

(2) Дія цього розділу не поширюється на інформацію, представлену у формі резюме чи підбірки даних, представлених у такій формі, що її не можна співвіднести з конкретною особою.

(3) Зазначений вище параграф (1) не перешкоджає оприлюдненню інформації для будь-яких цілей, якщо таке оприлюднення здійснюється за згодою особи, для справи якої така інформація була представлена. Якщо така інформація не була надана самою особою, для її оприлюднення необхідно отримати згоду особи чи колегії осіб, які її надали.

(4) Особа, яка на порушення цього розділу оприлюднює інформацію, подану до Ради, або суду, або іншої особи чи колегії осіб згідно з цим Законом, несе матеріальну відповідальність та у порядку сумарного провадження⁶¹ має сплатити штраф, що не перевищує рівень 4 стандартної шкали.

(5) Відповідно до цього розділу інформація про розгляд кримінальних

справ не може бути оприлюднена без письмової згоди Генерального аторнея.⁶²

(6) Для уникнення сумнівів, цим Законом чітко визначено, що інформація, яка подається юрисконсультіві чи соліситорові особою або від імені особи, яка звернулася по або якій забезпечується юридична консультація, правова підтримка чи представництво відповідно до цього Закону, не є інформацією, що подається до Ради чи особи, якій ввірено чи доручено виконання відповідних функцій згідно із вищезазначеним параграфом (1).

Положення щодо надання неправдивої інформації та інше

39. (1) Якщо певна особа, яка звернулася по або якій забезпечується юридична консультація, правова підтримка чи представництво відповідно до цього Закону,

(а) навмисне не дотримується вимог щодо інформації, яка повинна надаватися такою особою або,

(б) подаючи інформацію, що вимагається відповідними нормативно-правовими актами, навмисне подає неправдиву інформацію чи викривляє факти,

то така особа несе матеріальну відповідальність і в порядку сумарного провадження має сплатити штраф, що не перевищує рівень 4 стандартної шкали, або позбавляється волі на строк, що не перевищує три місці, або до неї застосовуються обидва покарання.

(2) Незалежно від положень Закону «Про магістратські суди» 1980 р. [1980 с. 43.], справи щодо правопорушень, про які йдеться у зазначеному вище параграфі (1), можуть порушуватися будь-коли протягом шести місяців після дати надходження доказів, які, на думку обвинувача, є достатніми для порушення обвинувального процесу.

(3) Ніщо у зазначеному вище параграфі (2) не уповноважує порушення кримінальної справи після спливу більше двох років після вчинення вказаного правопорушення.

(4) Суд графства має юрисдикцію для слухання та вирішення справ, порушених за зверненням Ради щодо відшкодування збитків, понесених нею із рахунку її фонду правової допомоги через те, що:

(а) особа, яка звернулася по або якій забезпечується юридична консультація, правова підтримка чи представництво, не дотримується нормативних положень про надання відповідної інформації; або

(б) така особа, надаючи інформацію відповідно до вимог цього Закону, подає неправдиву інформацію чи перекручує факти,

навіть якщо ціна позову вища, ніж встановлено судом графства на той час для цілей положень розділу 15 Закону «Про суди графств» 1984 р. [1984, с. 28].

Адаптація норм про відшкодування понесених витрат у випадках забезпечення юридичної консультації, правової підтримки чи представництва при розгляді цивільних справ

40. (1) Дія цього розділу поширюється на адаптацію згідно з частиною III і IV будь-якого права (незалежно від часу та місця його виникнення), яке особа може мати щодо відшкодування витрат, понесених такою особою.

(2) При вирішенні в таких випадках питання про доцільність понесених витрат, можливість їх уникнення повністю чи частково за допомогою застосування норм частин III чи IV до уваги не беруться.

(3) У випадках, коли особі, яка має право отримати відшкодування витрат, понесених у зв'язку з розглядом судової справи, забезпечується для цілей таких справ юридична консультація, правова підтримка чи представництво, то (без порушення норм про відшкодування, пов'язаних із внеском (якщо такий був), зробленим відповідно до розділів 9 чи 16) таке право також забезпечується на користь Ради, так, ніби витрати, понесені Радою у зв'язку із забезпеченням юридичної консультації, правової підтримки чи представництва, були насправді понесені зазначеною особою.

(4) У випадках, коли право особи на відшкодування витрат забезпечується на користь Ради згідно з вищезазначеним параграфом (3), якщо представництво особи здійснюється відповідно до контракту, укладеного з Радою на умовах, що не роблять різниці між відшкодуванням, що сплачується стосовно справи зазначеної особи та щодо справ інших осіб, посилення у вказаному параграфі на витрати, понесені Радою щодо такої особи, тлумачаться, як посилення на ту частину відшкодування, що сплачується згідно з контрактом, як це може бути письмово визначено Радою.

(5) У випадках, коли:

(а) право особи на відшкодування витрат, понесених у зв'язку з судовим процесом, виникає в силу договору та підпадає під дію прямих умов, які забезпечують особам, які несуть відповідальність згідно з договором, право на порушення або ведення процесу, і

(б) особи, які несуть відповідальність, отримали розумну можливість скористатися правом, наданим їм таким чином, але не скористалися ним,

для цілей параграфу (3) вважається, що ця умова не застосовується до такого права на відшкодування.

(6) Ніщо у зазначених вище параграфах (3) і (5) не вважається таким, що позбавляє особу або колегію осіб захисту відповідних законодавчих

актів або, окрім випадків, визначених параграфом (5), таким, що надає ширші права на відшкодування коштів, пов'язаних із витратами, ніж ті, які особа, якій забезпечується юридична консультація, правова підтримка чи представництво, мала б, якби понесла такі витрати.

Положення, що стосуються Королівської влади

41. Цей Закон має зобов'язальну дію щодо Королівської влади.

Фінансові відносини

42. (1) Лорд-канцлер сплачує Раді з коштів, що забезпечуються Парламентом:

(а) суми, належні до сплати (після схвалення сплати Радою до її фонду правової допомоги відповідно до пунктів (а), (b), (c), (d) і (e) розділу 6(3)) згідно з параграфом (2) зазначеного розділу, які Рада сплачує з коштів цього фонду; і

(b) суми, які, за схваленням Державного казначейства, Лорд-канцлер визначить необхідними для покриття інших витрат Ради.

(2) Лорд-канцлер може за схваленням Державного казначейства:

(а) визначити порядок і терміни, коли суми, вказані у зазначеному вище пункті (1)(а), належать до сплати Радою; та

(b) встановити умови сплати сум, вказаних у зазначеному вище пункті (1)(b).

Тлумачення термінів

43. У цьому Законі терміни та поняття вживаються у такому значенні:

юридична консультація, правова підтримка та представництво — вживаються згідно з розділами (2), (3) і (4), однак і відповідно до інших положень зазначених розділів;

Рада — орган, значення якого встановлено розділом 3(1);

визначення — вживається щодо витрат на юридичну консультацію, правову підтримку чи представництво у судових справах, що включає також податки та інші обов'язкові платежі;

фінансово-майновий стан — вживається щодо будь-якої особи та включає все майно, яке їй належить;

розпорядження про сплату витрат — включає будь-які судові рішення, накази, постанови чи інструкції щодо сплати витрат однієї сторони у судовому процесі іншою стороною, незалежно від того, чи були зазначені розпорядження винесені у відповідному судовому процесі;

встановлений — означає встановлений Лордом-канцлером відповідно до цього Закону;

справа про зневагу — вживається у значенні згідно з розділом 29(1);

нормативно-правові акти — акти, видані Лордом-канцлером відповідно до цього Закону;

вирок — рішення про визнання особи винною у вчиненні злочину;

соліситор — соліситор Верховного суду;

законне розслідування — вживається згідно з розділом 19(1) Закону «Про трибунали та розслідування» 1971 р. [1971, с. 62];

трибунал — включає арбітра чи третейського суддю, незалежно від порядку його призначення та наявності згоди на проведення арбітражного провадження чи іншим чином.

[.....]

Коротка назва, чинність у часі та просторі

47. (1) Цей Закон може згадуватися під назвою Закону «Про правову допомогу» 1988 р.

(2) Відповідно до зазначених нижче параграфів (3) і (4), цей Закон набуває чинності на дату, встановлену постановою Лорда-канцлера. Різні дати набуття чинності можуть бути встановлені для різних положень.

[.....]

Закон Англії «Про суди та правові послуги» від 1990 року (с. 41)⁶³ (Витяги)

ЗМІСТ

Частина I

Порядок провадження у цивільних судах та інше

Підсудність і передача справ з одного суду до іншого

1. Справи, підсудні Високому суду та судам графств.

2. Передача справ з одного суду до іншого.

Засоби судового захисту

3. Засоби правового захисту у судах графств.

Витрати

4. Витрати.

Докази

5. Заяви свідків.

6. Докази у арбітражних процесах щодо дрібних позовів.

Апеляційне провадження

7. Порядок внесення апеляційної скарги до Апеляційного суду.

8. Повноваження Апеляційного суду щодо присудження відшкодування збитків.

Судові процеси у сімейних справах

9. Підвідомчість сімейних справ, що знаходяться у компетенції графств.

10. Сімейні справи, що розглядаються у магістратських судах, і пов'язані питання.

Різне

11. Представництво у певних справах, що розглядаються судами графств.

12. Штраф, що накладається за нездійснення попередження про неявку на слухання справи.

13. Постанови про управління майном.

14. Засідателі.

15. Виконавче провадження.

16. Правила провадження у судах графств.

Частина II

Правові послуги

Вступні положення

17. Законна ціль і загальний принцип.

18. Законний обов'язок.

Консультаційний комітет

19. Консультаційний комітет Лорда-канцлера з питань правової освіти та професійної етики юриста.

20. Обов'язки Консультаційного комітету.

Омбудсман з правових послуг

21. Омбудсман з правових послуг.

22. Функції Омбудсмана.

23. Рекомендації.

24. Консультаційні функції.

25. Процедури та порушення.

26. Розширення кола справ, що розглядаються Омбудсманом.

Права виступу в суді та права ведення судової справи.

27. Права виступу в суді.

28. Права ведення судової справи.

29. Уповноважені організації: надання статусу та схвалення положень і правил.

30. Відкликання статусу уповноваженої організації.

31. Генеральна рада Адвокатури.

32. Юридичне товариство: права виступу в суді.

33. Юридичне товариство: права ведення судової справи.

Надання послуг, пов'язаних передачею майнових прав

34. Рада уповноважених практиків у справах з передачі майнових прав.

35. Функції Ради та фінансові положення.

36. Надання уповноваженими практиками послуг, пов'язаних з передачею майнових прав.
37. Порядок надання статусу уповноваженого практика.
38. Відхилення заяви та встановлення умов.
39. Відкликання або призупинення статусу уповноваженого практика.
40. Положення про компетенцію, професійну етику та інші аспекти, що стосуються уповноваженого практика.
41. Апеляційні трибунали у справах з передачі майнових прав.
42. Скарги на рішення трибуналів щодо питань по суті.
43. Програма Омбудсман у справах з передачі майнових прав.
44. Схема компенсації.
45. Консультаційні та наглядові функції Генерального директора з питань добросовісної конкуренції.
46. Слідчі повноваження Директора.
47. Повноваження отримувати інформацію та вимагати надання документів.
48. Розслідування, що проводяться від імені Ради.
49. Обмеження щодо розголошення інформації.
50. Винятки з обмежень щодо розголошення інформації.
51. Право Ради на втручання.
52. Право Ради на втручання: додаткові положення.
- Ліцензовані юристи у справах з передачі майнових прав*
53. Рада ліцензованих юристів у справах з передачі майнових прав.
- Послуги у справах про спадщину та заповіти*
54. Підготовка документів у справах про спадщину і заповіти та інше.
55. Підготовка документів у справах про спадщину і заповіти та інше: виняток з параграфу 23(1) Закону «Про соліситорів» 1974 р.
56. Прийняття присяги та інші процедури, що здійснюються судьями у справах про спадщину.
- Нотаріуси*
57. Нотаріуси.
- Різне*
58. Договори з умовним гонораром.
59. Здійснення представництва відповідно до Закону «Про правову допомогу» 1988 р.
60. Врегулювання права юристів Шотландії та Північної Ірландії займатися професійною практикою в Англії та Уельсі.
61. Право баристера укладати контракти про надання своїх послуг.
62. Імунітет адвоката від дій, вчинених унаслідок недбалості або на порушення умов контракту.
63. Право збереження адвокатської таємниці.
64. Дискримінація, що здійснюється баристерами, чи стосовно них.
65. Дискримінація, що здійснюється адвокатами, чи стосовно них.
66. Багатодисциплінарна чи багатонаціональна практика.
67. Права соліситорів на виступ у суді у деяких центрах Суду корони.
68. Підготовка документів та інші функції агентів із зареєстрованих

патентів і агентів із зареєстрованих торгових марок.

69. Винятки з відповідальності за збитки та інше.

Порушення

70. Порушення.

Частина III

Посади суддів та інші посади і пенсії суддів

Призначення на посади суддів

71. Кваліфікація, необхідна для призначення на посаду судді та інші посади.

Судді

72. Головуючі судді.

73. Делегування певних адміністративних функцій Начальникові судових архівів.

74. Районні судді.

75. Судді та інші особи, яким заборонено займатися юридичною практикою.

76. Судова присяга.

Посадові особи Верховного Суду

77. Пенсійний вік, встановлений для деяких посадових осіб Верховного Суду.

78. Реєстратор апеляційних скарг у кримінальних справах.

Пенсії суддів

79. Пенсії вдівців.

80. Пенсії вдів і вдівців: додаткові положення.

81. Перенесення накопичених прав на пенсійні плани суддів і з них.

82. Добровільні внески.

83. Строк служби для отримання права на певні пенсійні пільги у зв'язку з досягненням старості.

84. Заборона зниження заробітної плати суддів та інше.

Частина IV

Соліситори

85. Сертифікат, що дає найманим соліситорам право займатися практикою.

86. Набуття та припинення чинності сертифікатів, що дають право на заняття практикою, та їх заміщення.

87. Збори, які сплачуються за видачу сертифікатів, що дають право на заняття практикою.

88. Додатковий збір, що сплачується певними соліситорами при поданні заяви із проханням видати сертифікат, що дає право на заняття практикою.

89. Іноземні юристи: визнані юридичні особи та партнерства з соліситорами.

90. Компенсаційний фонд: корпоративна практика.

91. Повноваження Юридичного товариства втручатися у практику со-

ліситорів.

92. Функції Дисциплінарного трибуналу у справах соліситорів.

93. Компенсація у випадку неналежного надання професійних послуг.

94. Соліситори, які звинувачуються у шахрайстві чи інших тяжких злочинах.

95. Апеляційне оскарження відмови поновити ім'я соліситора у реєстрі відповідно до розділу 8 Закону 1974 р.

96. Повноваження щодо доступу до приміщення та інші повноваження місцевих органів з питань міри та ваги.

97. Комітети та підкомітети Ради.

98. Договори з соліситерами про винагороду за погодинними ставками.

Цей Закон ухвалюється для встановлення порядку розгляду справ у Високому суді та інших судах і розмежування компетенції між цими судами; встановлення порядку надання правових послуг; заснування Консультативного комітету Лорда-канцлера з питань правової освіти та професійної етики юриста і Ради уповноважених практиків у справах з передачі майнових прав; встановлення порядку призначення Омбудсмана з питань правових послуг; встановлення порядку розробки Програми Омбудсмана з передачі майнових прав; заснування апеляційних трибуналів у справах з передачі майнових прав; внесення змін і доповнень до законів про пенсії суддів та судових працівників і про призначення на судові та інші посади; внесення положень щодо деяких працівників Верховного Суду; внесення змін і доповнень до Закону «Про соліситорів» 1974 р.; внесення змін і доповнень до Закону «Про арбітраж» від 1950 р.; внесення положень щодо певних видів житлових кредитів; внесення положень щодо повноважень Уповноваженого Парламенту з питань адміністрації; внесення змін і доповнень до Закону «Про дітей» 1989 р. і додаткових положень щодо зазначеного закону; а також для інших пов'язаних цілей.

[1 листопада 1990 р.]

Цей Закон, що містить нижченаведені положення, вводиться у дію Її Величністю Королевою за порадою та згодою духовних і світських членів Палати лордів і членів Палати громад нинішнього складу Парламенту відповідно до наданих їм повноважень.

[...]

Частина II

Правові послуги

Вступні положення

Законна мета і загальний принцип

17. (1) Загальна мета цієї частини полягає у розробці правових послуг у Англії та Уельсі (і особливо розробка адвокатських і процесуальних по-

слуг, послуг зі складення нотаріальних актів про передачу майнових прав і послуг у справах про спадок і заповіти), забезпеченні нових і більш досконалих способів надання таких послуг і розширенні кола осіб, які можуть їх надавати, зберігаючи при цьому належне здійснення правосуддя.

(2) У цьому Законі зазначена ціль називається «законна ціль».

(3) Як загальний принцип, питання про те, чи особі має бути надане право виступу в суді чи право ведення судової справи у будь-якому суді чи будь-якому процесі, вирішується лише у залежності від того:

(а) чи кваліфікація особи відповідає вимогам щодо освіти та практичної підготовки належного рівня для суду чи процесуальних дій;

(b) чи особа належить до професійної чи іншої організації, яка
(i) має кодекс професійної етики (незалежно від того, як він називається), яким регламентується поведінка членів такої організації;

(ii) має ефективний механізм забезпечення дотримання встановлених норм кодексу професійної етики; та

(iii) найвірогідніше забезпечуватиме дотримання цих норм;

(c) чи кодекс професійної етики організації, члени якої надають або будуть надавати адвокатські послуги, містить належні положення щодо суду чи відповідних процесуальних дій, які вимагають від будь-якого члена організації не відмовлятися від надання таких послуг:

(i) на підставі того, що характер справи неприйнятний для нього чи певної верстви населення;

(ii) на підставі того, що поведінка, думки та переконання майбутнього клієнта є неприйнятними для нього чи певної верстви населення;

(iii) на підставах, що стосуються джерела фінансової підтримки, яка може належним чином надаватися майбутньому клієнтові при здійсненні відповідних процесуальних дій (наприклад, на підставі того, що така підтримка буде надаватися відповідно до Закону «Про правову допомогу» 1988 р. [1988, с. 34]); і

(d) чи відповідає кодекс професійної етики, щодо суду чи процесуальних дій, належному відправленню правосуддя.

(4) У цьому Законі зазначений принцип називається «загальним прин-

ципом».

(5) Норми кодексу професійної етики, що дозволяють членові відповідної організації відмовитися від надання своїх послуг, якщо у нього є достатні підстави вважати, що, беручи до уваги:

- (а) обставини справи;
- (б) характер практики; чи
- (с) свій досвід і репутацію,

йому не було запропоновано належний гонорар, не вважаються у такому відношенні такими, що не відповідають загальному принципу.

Законний обов'язок

18. (1) У випадках, коли до особи звертаються з проханням виконати функції, що встановлюються цією частиною щодо:

- (а) забезпечення прав виступу у суді;
- (б) забезпечення прав ведення судової справи;
- (с) схвалення кваліфікаційних норм або кодексу професійної етики; або
- (д) надання консультацій з будь-якого питання, зазначеного у пунктах (а) — (с),

така особа зобов'язана виконати ці функції так швидко, наскільки це практично можливо та відповідає положенням цієї Частини.

(2) Особа, яка виконує будь-які такі функції, діє відповідно до загального принципу та, згідно з цим принципом:

- (а) наскільки дозволяють обставини справи, діє для досягнення законної цілі; та
- (б) не вчиняє ніяких дій, що не відповідають законній цілі.

Консультаційний комітет

Консультаційний комітет Лорда-канцлера з питань правової освіти та професійної етики юриста

19. (1) Цим Законом засновується юридична особа під назвою Консультаційний комітет Лорда-канцлера з питань правової освіти та професійної етики юриста (у цьому Законі називається «Консультаційний комітет»).

(2) До складу Консультаційного комітету входять його голова та 16 інших членів, що призначаються Лордом-канцлером.

(3) Голова має бути членом Палати лордів, призначеним для розгляду апеляційних скарг, або суддею Верховного суду Англії та Уельсу.

(4) З 16 інших членів Консультаційного комітету:

(а) один повинен бути суддею, який є або донедавна був суддею округу;

(b) 2 повинні бути практикуючими баристерами, призначеними після консультації з Генеральною радою Адвокатури;

(с) 2 повинні бути практикуючими соліситорами, призначеними після консультації з Юридичним товариством;

(d) 2 повинні бути особами з досвідом викладання права, призначені після консультації з відповідними закладами, де викладається право, і такими особами, які представляють викладачів права, яких Лорд-канцлер вважає належними; та

(e) 9 повинні бути особами, які не є:

(i) суддями будь-якого суду, які отримують фіксований оклад;

(ii) практикуючими баристерами;

(iii) практикуючими соліситорами; чи

(iv) викладачами права,

призначеними після консультацій з організаціями, які Лорд-канцлер вважатиме належними.

(5) При призначенні будь-якого члена Консультаційного комітету, який підпадає під дію параграфу (4)(e), Лорд-канцлер бере до уваги бажаність призначення осіб, які мають досвід і знання у наступних сферах:

(a) надання правових послуг;

(b) цивільний чи кримінальний процес або робота у судах;

(с) підтримка професійних стандартів серед баристерів або соліситорів;

(d) соціальна сфера;

(e) відносини зі споживачами;

(f) господарські справи; чи

(g) підтримка професійних стандартів у неюрідичних сферах.

(6) Не вважається, що Консультаційний комітет перебуває на службі чи виконує доручення Королівської влади. Комітет не користується статусом, імунітетом чи пільгами Королівської влади.

(7) Майно Консультаційного комітету не вважається майном, що належить Королівській владі чи утримується від її імені.

(8) У цьому розділі термін «практикуючий» означає:

(a) стосовно баристера, особу, яка займається самостійною практикою або яку було найнято повністю чи в основному для надання

правових послуг його роботодавцеві;

(b) стосовно солісатора, особу, яка має чинний сертифікат, що дає право на заняття практикою, або яку було найнято повністю чи в основному для надання правових послуг його роботодавцеві.

(9) Дія Додатку 1 поширюються на конституцію, регламент і повноваження Консультаційного комітету та пов'язані питання.

Обов'язки Консультаційного комітету

20. (1) Загальним обов'язком Консультаційного комітету є надання допомоги у підтримці та розробці стандартів освіти, практичної підготовки та професійної етики осіб, які надають правові послуги.

(2) Консультаційний комітет виконує свій загальний обов'язок шляхом виконання функцій, покладених на нього Додатком 2.

(3) При виконанні своїх функцій Консультаційний комітет:

(a) де вважає за необхідне, враховує практику та процедури, що застосовуються у інших країнах-членах щодо надання правових послуг;

(b) враховує бажаність забезпечення рівних можливостей особам, які прагнуть практично займатися будь-якою професією, розвивати свою кар'єру або поступити на роботу для надання правових послуг.

Омбудсман з правових послуг

Омбудсман з правових послуг

21. (1) Лорд-канцлер призначає особу для дослідження певних питань відповідно до цього Закону.

(2) Особа, що призначається, називається «Омбудсман з правових послуг».

(3) Омбудсман з правових послуг

(a) призначається на період, що не повинен перевищувати три роки; та

(b) займає і звільняється зі своєї посади відповідно до строку його призначення.

(4) У кінці строку свого призначення Омбудсман з правових послуг має право на повторне призначення.

(5) Омбудсман з правових послуг не має права займатися адвокатською діяльністю, бути уповноваженим на ведення судової справи, займатися

юридичною чи нотаріальною практикою.

(6) На Омбудсмана з правових послуг поширюється дія Додатку 3.

Функції Омбудсмана

22. (1) Згідно з положеннями цього Закону, Омбудсман з правових послуг може досліджувати будь-які заяви, подані відповідно до встановленого порядку та які стосуються способу, за допомогою якого скарга, що була подана до професійної організації щодо:

(а) особи, яка є або була уповноваженим захисником, уповноваженим представником сторони у судовому процесі, ліцензованим нотаріусом у справах про передачу майнових прав, зареєстрованим іноземним юристом, визнаним органом чи належним чином сертифікованим публічним нотаріусом і членом зазначеної професійної організації, або

(б) працівником такої особи,
розглядалася такою професійною організацією.

(2) При дослідженні заяви Омбудсман може розглянути питання, якого стосується скарга.

(3) Омбудсман може будь-яколи припинити дослідження заяву, яку він починає досліджувати.

(4) Якщо Омбудсман вирішує припинити дослідження заяви, яку він має право досліджувати, або припиняє розслідування, яке він розпочав, він зобов'язаний повідомити про причини свого рішення:

- (а) особу, яка робить заяву;
- (б) особу, щодо якої надійшла скарга; та
- (с) відповідну професійну організацію.

(5) Омбудсман не досліджує заяв, поки:

- (а) скарга розслідується відповідною професійною організацією;
- (б) розглядається апеляція проти рішення, винесеного такою організацією щодо такої скарги; або
- (с) не закінчився строк, протягом якого будь-яка особа може подати таку апеляцію.

(6) Параграф (5) не застосовується, якщо:

- (а) заява стосується професійної організації,
  - (і) яка діяла необгрунтовано та не розпочала розслідування скарги; чи
  - (іі) розпочавши розслідування, не спромоглася закінчити його у встановлений термін; або

(b) Омбудсман вважає, що навіть якщо скарга розглядається відповідною професійною організацією, здійснення відповідного дослідження Омбудсманом є виправданим.

(7) Омбудсман не досліджує:

(a) питання, що розглядаються чи вже вирішені:

(i) судом;

(ii) Дисциплінарним трибуналом у справах соліситорів;

(iii) Дисциплінарним трибуналом Ради Судових іннів⁶⁴; або

(iv) будь-яким трибуналом, визначеним у постанові, винесеній Лордом-канцлером для цілей цього параграфу; або

(b) будь-які заяви з приводу скарг проти будь-якої особи, що стосуються її поведінки, щодо якої така особа має імунітет від позовів щодо недбалості чи виконання контракту.

(8) Омбудсман може:

(a) на прохання Омбудсмана Шотландії дослідити заяву, що стосується скарги, поданої проти професійної організації у Шотландії; та

(b) забезпечити Омбудсман Шотландії можливість дослідити заяву щодо скарги, поданої на професійну організацію Англії та Уельсі.

(9) Для цілей цього розділу вважається, що заяву подано належним чином, якщо її подано:

(a) у письмовому вигляді; або

(b) будь-якою особою, якої стосується предмет відповідної заяви, або, якщо така особа померла або є недієздатною, її особистим представником, або родичем, або його іншим представником.

(10) Омбудсман може досліджувати заяви, навіть якщо:

(a) скарга стосується питання, яке виникло до прийняття цього Закону; або

(b) особа, яка скаржиться, може мати право на звернення до суду для порушення судового розгляду стосовно питання, щодо якого подається скарга.

(11) У цьому розділі:

«професійна організація» означає будь-яку організацію або особу, яка займає посаду, що:

(a) має дисциплінарні повноваження щодо будь-якої особи, зазначеної у параграфі (1)(a); та

(b) зазначається у розпорядженні, що виноситься Лордом-канц-

лером для цілей цього параграфу.

«визнана організація» означає будь-яку організацію, що визнається відповідно до розділу 9 Закону «Про здійснення правосуддя» 1985 р. [1985, с. 61] (корпоративна практика) або відповідно до розділу 32 зазначеного Закону (корпоративні органи, які забезпечують послуги зі складення нотаріальних актів про передачу майнових прав; та

«Омбудсман Шотландії» означає будь-яку особу, призначену для виконання функцій з надання правових послуг у Шотландії, аналогічних послугам, які надає Омбудсман.

Рекомендації

23. (1) У випадках, коли Омбудсман з правових послуг завершує дослідження відповідно до цього Закону, він направляє звіт зі своїми висновками:

- (a) особі, яка подала заяву;
- (b) особі, стосовно якої було подано заяву;
- (c) будь-якій іншій особі, стосовно якої Омбудсман надає рекомендацію відповідно до параграфу (2); і
- (d) відповідній професійній організації.

(2) У звіті про висновки Омбудсман може порекомендувати:

- (a) щоб відповідна професійна організація визнала скаргу;
- (b) щоб відповідна професійна організація або інший відповідний дисциплінарний орган розглянув питання про застосування своїх повноважень до:

(i) особи, стосовно якої було подано скаргу; або

(ii) будь-якої особи, яка у певний момент часу була з нею пов'язана;

(c) щоб

(i) особа, стосовно якої було подано скаргу, або

(ii) будь-яка особа, яка у певний момент часу була з нею пов'язана,

сплатила компенсацію, визначену Омбудсманом, особі, яка скаржиться на шкоду, понесену такою особою, або незручність чи збитки, понесені через предмет скарги;

(d) щоб відповідний професійний орган сплатив компенсацію у сумі, визначеній Омбудсманом, особі, яка подає скаргу на шкоду, понесену такою особою, або незручність чи збитки, понесені через предмет скарги, внаслідок способу, за допомогою якого було вирішено зазначене питання

цією організацією;

(е) щоб особа або професійна організація, якій надається рекомендація відповідно до пунктів (с) чи (d), окремо сплатила особі, яка подала заяву, суму, визначену Омбудсманом, шляхом відшкодування вартості чи частини витрат, пов'язаних із поданням заяви.

(3) Звіту, що подається відповідно до цього розділу, може містити більше ніж одну рекомендацію.

(4) Всі рекомендації, включені Омбудсманом до звіту, що подається відповідно до цього розділу, мають подаватися із зазначенням підстав, на основі яких робляться такі рекомендації.

(5) Для цілей закону дифамації будь-який звіт, що подається Омбудсманом відповідно до цього розділу, є захищеним від публікації, так само як і від оприлюднення відомостей, що містяться у ньому, відповідно до параграфа (9).

(6) Особа, якій Омбудсман направляє свій звіт відповідно до пунктів (1)(b) чи (с), зобов'язана брати до уваги висновки та рекомендації, зазначені у звіті, якщо вони стосуються такої особи.

(7) У випадках, коли

(а) звіт направляється будь-якій особі відповідно до цього розділу; та

(b) звіт включає рекомендацію, адресовану такій особі, вона повинна не пізніше, ніж через три місяці після дати направлення звіту, повідомити Омбудсмана про вжиті або запропоновані заходи для виконання рекомендації.

(8) Будь-яка особа, яка не виконує (повністю чи частково) рекомендацію, надану відповідно до параграфа (2), повинна оприлюднити відомості про причини такого невиконання у порядку, встановленому Омбудсманом.

(9) У випадках, коли особа відповідно до параграфа (8) зобов'язана оприлюднити відомості про будь-яке невиконання рекомендацій, Омбудсман може вжити доцільних, на його думку, заходів для оприлюднення відомостей про зазначене невиконання, якщо:

(а) строк, зазначений у параграфі (7), закінчився, а особа не виконала вимоги параграфа (8); чи

(b) Омбудсман має достатні підстави вважати, що така особа не дотримається вимог параграфа (8) до закінчення зазначеного строку.

(10) Омбудсман може вимагати компенсації будь-яких раціональних витрат, понесених ним відповідно до параграфу (9) (як цивільного боргу) від особи, щодо якої Омбудсманом було оприлюднено відомості про невиконання нею відповідних рекомендацій.

(11) Для цілей цього розділу особа, на яку подається скарга («перша особа») та інша особа («друга особа») вважаються пов'язаними, якщо:

- (a) друга особа:
  - (i) наймає першу особу; та
  - (ii) є уповноваженим захисником, уповноваженим представником сторони у судовому процесі, належним чином сертифікованим публічним нотаріусом, нотаріусом, ліцензованим на ведення справ про передачу майнових прав, або компаньйоном;
- (b) вони є партнерами в одному й тому ж товаристві; або
- (c) друга особа є визнаною організацією, яка наймає першу особу, або в якій перша особа займає певну посаду.

Консультаційні функції

24. (1) Омбудсман з правових послуг може давати будь-якій професійній організації рекомендації щодо заходів, які вживає така організація для дослідження скарг щодо осіб, підконтрольних такій організації.

(2) Професійні організації, яким надається рекомендація, зобов'язані брати їх до уваги.

(3) Омбудсман може передати на розгляд Консультаційного комітету будь-які питання, які стали йому відомими у ході виконання його функцій, та які, на його думку, належать до функцій зазначеного Комітету.

Процедури та порушення

25. (1) У випадках, коли Омбудсман з правових послуг досліджує певне питання відповідно до цього Закону, він може вимагати від будь-якої особи надання будь-якої інформації та будь-яких документів, які на його думку, відносяться до досліджуваного ним питання.

(2) Для цілей будь-якого такого дослідження Омбудсман повинен мати такі ж повноваження, як і Високий суд щодо явки та опитування свідків (включаючи приведення до присяги чи урочистої заяви та опитування свідків за кордоном) щодо надання документів.

(3) Жодна особа не може бути змушена відповідно до параграфу (2) давати свідчення чи надавати документи, які вона не може бути змушена давати чи надавати у ході цивільного провадження у Високому суді.

(4) Якщо особа виявляє неповагу до Омбудсмана стосовно дослідження, що проводиться відповідно до розділу 22, Омбудсман може передати вияв такої неповаги на розгляд Високого суду.

(5) Для цілей цього розділу вважається, що особа виявляє неповагу до Омбудсмана у випадку її діяльності чи бездіяльності, яка розцінюється як вияв неповаги так, ніби дослідження, що проводиться Омбудсманом є цивільним провадженням у Високому суді.

(6) У випадках, коли вияв неповаги передається на розгляд Високого суду згідно з параграфом (4), Високий суд може розслідувати це питання.

(7) У випадках, коли Високий суд розслідує питання відповідно до параграфа (6), він може після:

- (а) заслуховування свідчень проти чи від імені відповідної особи; та
- (б) розгляду будь-якої заяви, поданої на її захист, винести таке рішення стосовно зазначеної особи, яке він міг би винести, якби розглядав питання про вияв неповаги до Високого суду.

Розширення кола справ, що розглядаються Омбудсманом

26. (1) Лорд-канцлер своєю постановою може розширити юрисдикцію Омбудсмана з правових послуг і розпорядитися, щоб положення розділів 21-25 застосовувалися зі змінами (якщо такі є), які він вважає доцільними, у відношенні дослідження Омбудсманом заяв щодо:

- (а) скарг визначеного виду, що стосуються надання послуг у справах про спадщину та заповіти; та
- (б) інших справ, які Омбудсман не має права розглядати у звичайних випадках.

(2) Без порушення загальних повноважень, наданих Лорду-канцлеру згідно з параграфом (1), зазначені постанови можуть давати право дослідження заяв стосовно скарг,

- (а) поданих до визначеного кола організацій; або
- (б) щодо визначених категорій осіб.

Права виступу в суді та права ведення судової справи

Права виступу в суді

27. (1) Питання про те, чи особа має право виступу в будь-якому суді чи в будь-якому судовому процесі, вирішується лише відповідно до положень цієї частини.

(2) Особа має право виступати в будь-якому суді та стосовно будь-якого судового засідання лише у таких випадках:

(а) коли

(і) право виступати у суді і стосовно таких судових засідань їй надано відповідною уповноваженою організацією; та

(іі) кваліфікаційні положення і кодекс професійної етики такої організації було схвалено для цілей цього розділу щодо надання такого права;

(b) коли параграф (а) не застосовується, але право виступу в суді щодо такого судового засідання надано іншим правовим актом або відповідно до нього;

(с) коли параграф (а) не застосовується, але право виступу в суді щодо такого судового засідання надано цим судом;

(d) коли особа є стороною у судовому процесі, яка б мала право виступу в суді у ролі такої сторони, якби цей Закон не було прийнято; або

(е) коли

(і) особа найнята (повністю чи частково) або іншим чином залучена до надання допомоги у веденні судового процесу та виступає у суді за розпорядженням (загальним чи спеціальним) особи, кваліфікованої для ведення судової справи; та

(іі) справа слухається відділеннями Високого суду або суду графства та не є закритим сімейним процесом.

(3) Жодна особа не має права виступу в суді як баристер згідно з пунктом (2)(а) цього розділу, якщо їй не присвоєно звання баристера однією зі шкіл Судових іннів або якщо її було позбавлено права баристера або тимчасово усунуто від практики постановою Судових іннів.

(4) Ніщо у цьому розділі не впливає на повноваження суду в будь-якому судовому процесі відмовитися слухати особу (з підстав, що стосуються її як фізичної особи), яка в іншому випадку мала б право виступу у суді щодо такого судового засідання.

(5) У випадках, коли суд відмовляється слухати особу згідно з параграфом (4), суд повинен повідомити про причини своєї відмови.

(6) Ніщо у цьому розділі не впливає на положення інших правових актів або норм, прийнятих відповідно до інших правових актів, що перешкоджають особі користуватися правом виступу в суді, яким вона могла б

користуватися в інших випадках.

(7) У випадках, коли безпосередньо перед початком дії цього розділу для осіб, які мають право виступу у певному конкретному суді чи щодо конкретного судового розгляду, не встановлено ніяких обмежень, ніщо у цьому розділі не повинно тлумачитися як таке, що встановлює такі обмеження на будь-яких осіб.

(8) У випадках, коли

(а) безпосередньо перед початком дії цього розділу; або

(б) згідно з положеннями інших правових актів, прийнятих пізніше, або відповідно до них,

суд не дозволяє появу захисників або дозволяє появу захисників лише з дозволу суду, жодна особа не має права виступу в такому суді щодо будь-яких судових засідань лише на підставі положень цього розділу.

(9) У цьому розділі:

«захисник» стосовно будь-якого судового засідання означає особу, яка користується правом виступу в суді як представник або в іншій ролі від імені сторони у процесі;

«уповноважена організація» означає:

(а) Генеральну раду Адвокатури;

(б) Юридичне товариство; та

(с) будь-яку професійну чи іншу організацію, визначену як таку Постановою у Раді⁶⁵ для цілей цього розділу;

«належна уповноважена організація» стосовно будь-якої особи, яка заявляє, що має право на виступ у суді на основі пункту (2)(а), означає уповноважену організацію, яка:

(а) надає таке право; та

(б) членом якої є така особа;

«сімейна справа» має таке ж значення, що і в Законі «Про провадження у справах про шлюб і сім'ю» 1984 р.[1984, с. 42], та включає всі інші судові процеси, які вважаються сімейними справами для цілей Закону «Про дітей» 1989 р.;

«кваліфікаційні положення» щодо уповноваженої організації означають положення (незалежно від того, як вони називаються), які стосуються освіти та практичної підготовки, що їх повинні отримати члени такої організації для того, щоб претендувати на отримання права виступу в суді від такої організації;

«кваліфікований представник сторони у судовому процесі» означає:

(і) будь-який практикуючий соліситор («практикуючий» має

таке ж значення, що і в пункті 19(8)(b));

(ii) будь-яка визнана організація; і

(iii) будь-яка особа, на яку не поширюється вимога мати сертифікат, який дає право на заняття практикою згідно з розділом 88 Закону «Про соліситорів» 1974 р. (винятки, встановлені для соліситорів публічних департаментів та м. Лондона);

«визнана організація» означає будь-яку організацію, визнану відповідно до розділу 9 Закону «Про здійснення правосуддя» [1985, с. 61] (корпоративна практика);

«закриті судові справи» означає таку категорію судових справ, яку визначає своєю постановою Лорд-канцлер після наради з Президентом Юридичного товариства та Головою Сімейного відділення;

«кодекс професійної етики» щодо уповноваженого органу означає норми (незалежно від того, як вони називаються), що регулюють поведінку членів такої організації, коли вони користуються правом виступу в суді, наданим такою організацією.

(10) Розділ 20 Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (некваліфіковані особи, які не мають права діяти як соліситори), розділ 22 зазначеного Закону (некваліфіковані особи, які не мають право оформляти певні документи та ін.) і розділ 25 зазначеного Закону (витрати, у яких некваліфікована особа виступає як соліситор) не застосовуються до жодної дії, що виконується при використанні права виступу в суді.

Права ведення судової справи

28. (1) Питання про те, чи особа має право ведення судової справи чи судової справи будь-якої категорії, вирішується лише відповідно до положень цієї частини.

(2) Особа має право ведення судової справи щодо будь-якого судового засідання лише в таких випадках:

(a) коли:

(i) право ведення судової справи щодо таких судових засідань їй надано відповідно уповноваженою організацією; та

(ii) кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики такої організації було схвалено для цілей цього розділу стосовно надання такого права;

(b) коли параграф (a) не застосовується, але право ведення судової справи щодо такого судового засідання надано іншим правовим актом або відповідно до нього;

(c) коли параграф (a) не застосовується, але право ведення судової справи щодо такого судового засідання надано цим судом;

(d) коли особа є стороною у судовому процесі, яка б мала право вести судовий процес як така сторона, якби цей Закон не було прийнято.

(3) Ніщо у цьому розділі не впливає на положення інших правових актів або норм, прийнятих відповідно до інших правових актів, що перешкоджають особі користуватися правом ведення судової справи, яким вона могла б користуватися в інших випадках.

(4) У випадках, коли безпосередньо перед початком дії цього розділу для осіб, які мають право ведення судової справи у певному конкретному суді чи щодо конкретного судового розгляду, не встановлено ніяких обмежень, ніщо в цьому розділі не повинно тлумачитися як таке, що встановлює такі обмеження для будь-яких осіб.

(5) У цьому розділі:

«уповноважена організація» означає:

(a) Юридичне товариство; та

(b) будь-яку професійну чи іншу організацію, визначену як таку Постановою у Раді для цілей цього розділу;

«належна уповноважена організація» стосовно будь-якої особи, яка заявляє, що має право вести судовий процес на основі пункту (2)(a), означає уповноважену організацію, яка

(a) надає таке право; та

(b) членом якої є така особа;

«кваліфікаційні положення» стосовно уповноваженої організації означають положення (незалежно від того, як вони називаються), які стосуються освіти та практичної підготовки, що їх повинні отримати члени такої організації для того, щоб претендувати на отримання права ведення судової справи від такої організації;

«кодекс професійної етики» стосовно уповноваженого органу означає норми (незалежно від того, як вони називаються), що регулюють поведінку членів такої організації, коли вони користуються правом ведення судової справи, наданим такою організацією.

(6) Розділ 20 Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (некваліфіковані особи, які не мають право діяти як соліситори), розділ 22 зазначеного Закону (некваліфіковані особи, які не мають право оформляти певні документи та ін.) і розділ 25 зазначеного Закону (витрати, у яких некваліфікована особа виступає як соліситор) не застосовуються до жодної дії, що виконується при використанні права ведення судової справи.

Уповноважені організації: надання статусу та схвалення положень і правил

29. (1) Для того щоб отримати статус уповноваженої організації для цілей розділів 27 або 28, професійна або інша організація повинні:

(а) звернутися із заявою до Лорда-канцлера відповідно до цього розділу, зазначивши причини, з яких їм потрібен статус уповноваженої організації; та

(б) виконати вимоги частини I Додатку 4 щодо схвалення кваліфікаційних положень, кодексу професійної етики та інших питань.

(2) У випадках, коли:

(а) заяву до Лорда-канцлера подано відповідно до цього розділу;

(б) виконано вимоги частини I Додатку 4; і

(с) заява пройшла розгляд,

Лорд-канцлер може рекомендувати Її Величності винести Постанову у Раді про надання такій організації статусу уповноваженої для цілей розділу 27 або (залежно від випадку) розділу 28.

(3) У випадках, коли уповноважена організація вносить зміни до:

(а) своїх кваліфікаційних положень; чи

(б) норм кодексу професійної етики,

такі зміни не набувають чинності, якщо вони відносяться до права виступу в суді або права ведення судової справи, що надаються такою організацією, поки вони не будуть схвалені відповідно до Частини II Додатку 4.

(4) У випадках, коли уповноважена організація вносить зміни до прав виступу в суді або прав ведення судової справи, що надаються такою організацією (включаючи надання нового права), кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики такої організації повинні в обов'язковому порядку бути схвалені відповідно до частини II Додатку 4.

(5) У випадках, коли Лорд-канцлер або призначений суддя⁶⁶ вважають, що уповноваженій організації доцільно буде внести зміни до:

(а) її кваліфікаційних положень чи кодексу професійної етики; або

(б) права виступу в суді чи права ведення судової справи, які вона уповноважена надавати,

вони можуть робити такій організації відповідні рекомендації.

(6) У випадках, коли

(а) Лорд-канцлер робить рекомендації відповідно до параграфу (5), він повідомляє про це призначених суддів; а

(б) коли призначений суддя надає таку рекомендацію, він інформує про це Лорда-канцлера та інших призначених суддів.

(7) У випадках, коли уповноважена організація отримує відповідну рекомендацію, вона повинна у світлі такої рекомендації розглянути питання про те, чи буде вона вносити рекомендовані зміни.

Відкликання статусу уповноваженої організації

30. (1) У випадках, коли винесено Постанову Ради відповідно до розділу 29, згідно з якою певній організації було надано статус уповноваженої, Лорд-канцлер може рекомендувати Її Величності винести Постанову у Раді про відкликання наданого статусу.

(2) Постанова про відкликання відповідно до цього розділу вноситься лише, якщо:

(а) уповноважена організація подала письмову заяву до Лорда-канцлера із проханням винести таку Постанову;

(б) така організація погодилася (письмово) на винесення такої Постанови; або

(с) Лорд-канцлер вважає, що на той час, коли він розглядає зазначене питання, складаються такі обставини, що, якби відповідна організація звернулася з проханням надати їй статус уповноваженої, її заява не отримала б позитивного рішення.

(3) Положення частини III Додатку 4 стосуються відкликання наданих статусів відповідно до цього розділу.

(4) Постанова про відкликання зазначеного статусу може містити перехідні та додаткові положення, що є необхідними або доцільними на думку Лорда-канцлера.

(5) У випадках, коли вноситься Постанова про відкликання, права виступу в суді або права ведення судової справи, надані будь-якій особі організацією, щодо якої винесено зазначену Постанову, припиняють свою чинність та підпадають під дію відповідних перехідних положень Постанови про відкликання.

(6) У випадках, коли приймається така Постанова, Лорд-канцлер:

(а) направляє організації, щодо якої вноситься така Постанова, письмове повідомлення про винесення такої Постанови;

(б) вживає відповідні заходи для доведення Постанови до відома членів такої організації; та

(с) оприлюднює повідомлення про винесення такої Постанови про відкликання у такий спосіб, який він вважає належним для доведення її до відома осіб (які не є членами організації), яких може стосуватися зазначена Постанова.

Генеральна рада Адвокатури⁶⁷

31. (1) Після набуття чинності розділом 27:

(а) вважається, що баристери отримали від Генеральної ради Адвокатури права на виступ у суді, якими користуються баристери (у їхній такій ролі) безпосередньо перед 7 грудня 1989 р.; і

(b) вважається, що Генеральна рада Адвокатури має чинні кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики, належним чином схвалені для цілей розділу 27.

(2) Такі кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики вважаються схваленими лише:

(а) щодо прав виступу в суді, зазначених у пункті (1)(а); та

(b) лише в міру їхнього відношення до прав виступу в суді.

(3) Якщо певні норми зазначених положень чи кодексу не схвалено для цілей розділу 27 у випадках, коли вони подавалися для схвалення відповідно до частини I Додатку 4, вони (але не інші норми) не вважаються схваленими.

(4) Якщо виникають питання щодо того, чи вважаються ті чи інші норми схваленими, до таких питань застосовується параграф (5) за умови відповідного розпорядження Лорда-канцлера.

(5) У випадках відповідного розпорядження згідно з параграфом (4):

(а) Лорд-канцлер звертається за консультацією до Консультативного комітету та Директора⁶⁸;

(b) Лорд-канцлер і кожен призначений суддя розглядають у світлі наданої консультації питання про те, чи вважається зазначена норма схваленою; та

(c) така норма не вважається схваленою, поки Лорд-канцлер і кожен призначений суддя не вважатимуть, що вона такою є.

(6) Якщо виникають питання щодо того, чи вимагають схвалення ті чи інші норми кваліфікаційних положень чи кодексу професійної етики Генеральної ради Адвокатури згідно з параграфами 29(3) чи (4), до такого питання застосовується параграф (7) за умови відповідного розпорядження Лорда-канцлера.

(7) У випадках відповідного розпорядження згідно з параграфом (6):

(а) Лорд-канцлер звертається за консультацією до Консультативного комітету та Директора;

(b) Лорд-канцлер і кожен призначений суддя розглядають у світлі наданої консультації питання про те, чи вимагає зазначена норма схвалення; та

(с) така норма вимагає схвалення, поки Лорд-канцлер і кожен призначений суддя не вважатимуть, що вона не вимагає схвалення.

(8) У випадках, коли згідно з пунктом (5)(с), будь-яка норма не вважається схваленою:

(а) її чинність припиняється, якщо вона стосується права виступу в суді, що вважається наданим Генеральною радою Адвокатури; та

(б) положення і кодекс, які вважаються згідно з пунктом (1)(б) належним чином схваленими, розглядаються як такі, що не включають зазначеної норми.

(9) Ніщо у цьому розділі не впливає на чинність будь-чого, зробленого відповідно до будь-якої норми положень чи кодексу до:

(а) встановлення відповідно до пункту (5)(с), що зазначена норма не вважається схваленою; або

(б) встановлення відповідно до пункту (7)(с), що така норма вимагає схвалення.

Юридичне товариство⁶⁹: права виступу в суді

32. (1) Після набуття чинності розділом 27:

(а) вважається, що соліситори отримали від Юридичного товариства права на виступ у суді, якими користуються соліситори (у їхній такій ролі) безпосередньо перед 7 грудня 1989 р.; і

(б) вважається, що Юридичне товариство має чинні кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики, належним чином схвалені для цілей розділу 27.

(2) Такі кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики вважаються схваленими лише:

а) у відношенні прав виступу в суді, зазначених у пункті (1)(а); та

(б) лише в міру їхнього відношення до прав виступу в суді.

(3) Якщо певні норми зазначених положень чи кодексу не схвалено для цілей розділу 27 у випадках, якщо вони подавалися для схвалення відповідно до частини I Додатку 4, вони (але не інші норми) не вважаються схваленими.

(4) Якщо виникають питання щодо того, чи вважаються ті чи інші норми схваленими, до таких питань застосовується параграф (5) за умови відповідного розпорядження Лорда-канцлера.

(5) У випадках відповідного розпорядження згідно з параграфом (4):

(а) Лорд-канцлер звертається за консультацією до Консультативного комітету та Директора;

(б) Лорд-канцлер і кожен призначений суддя розглядають у світлі наданої консультації питання про те, чи вважається зазначена норма схваленою; та

(с) така норма не вважається схваленою, поки Лорд-канцлер і кожен призначений суддя не вважатимуть, що вона такою є.

(6) Якщо виникають питання щодо того, чи вимагають схвалення ті чи інші норми кваліфікаційних положень чи кодексу професійної етики Юридичного товариства згідно з параграфами 29(3) чи (4), до такого питання застосовується параграф (7) за умови відповідного розпорядження Лорда-канцлера.

(7) У випадках відповідного розпорядження згідно з параграфом (6):

(а) Лорд-канцлер звертається за консультацією до Консультативного комітету та Директора;

(б) Лорд-канцлер і кожен призначений суддя розглядають у світлі наданої консультації питання про те, чи вимагає зазначена норма схвалення; та

(с) така норма вимагає схвалення, поки Лорд-канцлер і кожен призначений суддя не вважатимуть, що вона не вимагає схвалення.

8) У випадках, коли згідно з пунктом (5)(с), будь-яка норма не вважається схваленою:

(а) її чинність припиняється, якщо вона стосується права виступу в суді, що вважається наданим Юридичним товариством; і

(б) положення та кодекс, які вважаються згідно з пунктом (1)(b) належним чином схваленими, розглядаються як такі, що не включають зазначеної норми.

(9) Ніщо у цьому розділі не впливає на чинність дій, вчинених відповідно до будь-якої норми положень чи кодексу до:

(а) встановлення відповідно до пункту (5)(с), що зазначена норма не вважається схваленою; або

(б) встановлення відповідно до пункту (7)(с), що така норма вимагає схвалення.

Юридичне товариство: права ведення судової справи

33. (1) Після набуття чинності розділом 28:

(а) вважається, що соліситори отримали від Юридичного товариства права ведення судової справи, якими користуються соліситори (у їхній такій ролі) безпосередньо перед 7 грудня 1989 р.; і

(б) вважається, що Юридичне товариство має чинні кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики, належним чином схвалені

для цілей розділу 28.

(2) Такі кваліфікаційні положення та кодекс професійної етики вважаються схваленими лише:

- (а) щодо прав ведення судової справи, зазначених у пункті (1)(а); та
- (б) лише в міру їхнього відношення до ведення судової справи.

(3) Якщо певні норми зазначених положень чи кодексу не схвалено для цілей розділу 28 у випадках, коли вони подавалися для схвалення відповідно до частини I Додатку 4, вони (але не інші норми) не вважаються схваленими.

(4) Якщо виникають питання щодо того, чи вважаються ті чи інші норми схваленими, до таких питань застосовується параграф (5) за умови відповідного розпорядження Лорда-канцлера.

(5) У випадках відповідного розпорядження згідно з параграфом (4):

- (а) Лорд-канцлер звертається за консультацією до Консультативного комітету та Директора;
- (б) Лорд-канцлер і кожен призначений суддя розглядають у світлі наданої консультації питання про те, чи вважається зазначена норма схваленою; та
- (с) така норма не вважається схваленою, поки Лорд-канцлер і кожен призначений суддя не вважатимуть, що вона такою є.

(6) Якщо виникають питання щодо того, чи вимагають схвалення ті чи інші норми згідно з параграфами 29(3) чи (4), до такого питання застосовується параграф (7) за умови відповідного розпорядження Лорда-канцлера.

(7) У випадках відповідного розпорядження згідно з параграфом (6):

- (а) Лорд-канцлер звертається за консультацією до Консультативного комітету та Директора;
- (б) Лорд-канцлер і кожен призначений суддя розглядають у світлі наданої консультації питання про те, чи вимагає зазначена норма схвалення; та
- (с) така норма вимагає схвалення, поки Лорд-канцлер і кожен призначений суддя не вважатимуть, що вона не вимагає схвалення.

8) У випадках, коли згідно з пунктом (5)(с), будь-яка норма не вважається схваленою:

- (а) її чинність припиняється, якщо вона стосується права виступу в суді, що вважається наданим Юридичним товариством; і
- (б) положення та кодекс, які вважаються згідно з пунктом (1)(б)

належним чином схваленими, розглядаються як такі, що не включають зазначеної норми.

(9) Ніщо у цьому розділі не впливає на чинність будь-чого, зробленого відповідно до будь-якої норми положень чи кодексу до:

(а) встановлення відповідно до пункту (5)(с), що зазначена норма не вважається схваленою; або

(б) встановлення відповідно до пункту (7)(с), що така норма вимагає схвалення.

Надання послуг, пов'язаних з передачею майнових прав

Рада уповноважених практиків у справах з передачі майнових прав (Authorised Conveyancing Practitioners Board)

34. (1) Цим Законом засновується організація під назвою Рада уповноважених практиків у справах з передачі майнових прав (у цьому акті називається «Рада»).

(2) Рада складається з Голови і щонайменше чотирьох та щонайбільше восьми інших членів, які призначаються Лордом-канцлером.

(3) Призначаючи будь-якого члена, Лорд-канцлер бере до уваги бажаність:

(а) призначення особи, яка має досвід і знання у:

(i) наданні послуг з передачі майнових прав;

(ii) складанні фінансових договорів про передачу майнових прав;

(iii) відносинах зі споживачем; чи

(iv) господарських справах; і

(б) забезпечення, наскільки практично можливо, такого складу Ради, щоб у ньому було належним чином збалансовано інтереси уповноважених практиків і осіб, які користуються їхніми послугами.

(4) Не вважається, що Консультаційний комітет перебуває на службі чи виконує доручення Королівської влади. Комітет не користується статусом, імунітетом чи пільгами Королівської влади.

(5) Майно Консультаційного комітету не вважається майном, що належить Королівській владі чи утримується від її імені.

(6) Ні Рада, ні її співробітники, ні члени не несуть відповідальності за

збитки, понесені внаслідок дій чи бездіяльності, пов'язаних з чи спрямованих на виконання функцій Ради.

(7) Параграф (6) не застосовується у випадках, коли дія або бездіяльність містять ознаки недобросовісності.

(8) Дія Додатку 5 поширюється на конституцію, процедури та повноваження Ради і пов'язаних питань.

Функції Ради та фінансові положення

35. (1) Загальними обов'язками Ради є:

(а) сприяти розвитку конкуренції у сфері надання послуг з передачі майнових прав;

(б) контролювати діяльність уповноважених практиків у зв'язку з наданням ними послуг, пов'язаних з передачею майнових прав.

(2) При виконанні обов'язків, покладених на неї згідно з пунктом (1)(б), Рада особливо слідкує за встановленням такого порядку, який забезпечував би дотримання уповноваженими практиками положень, встановлених Лордом-канцлером відповідно до розділу 40.

(3) Рада має особливі функції, покладені на неї цим Законом або відповідно до нього.

(4) У випадках, коли Лорд-канцлер передає на розгляд Ради будь-яке питання, пов'язане з:

(а) наданням практиками послуг, пов'язаних із передачею майнових прав; або

(б) організацією чи практичною діяльністю уповноважених практиків,

Рада зобов'язана розглянути питання та прозвітувати перед Лордом-канцлером про свої висновки.

(5) Звіти, підготовлені відповідно до параграфа (4), можуть бути оприлюднені Лордом-канцлером у такий спосіб, який він вважатиме належним.

(6) Примірник будь-якого посібника для практиків, виданого Радою, направляється Радою Лорду-канцлеру.

(7) У випадках, коли у Лорда-канцлера є підстави вважати, що Рада не спромоглася у будь-який спосіб виконати свої обов'язки відповідно до цього Закону, він може видати такі розпорядження Раді, які вважатиме належними.

(8) Рада може встановлювати правила щодо витрат, які вона несе при виконанні своїх функцій, взявши до уваги всі гранти, які їй надаються відповідно до параграфа (10) та доходи, які вона отримує, які відшкоду-

ються шляхом стягнення з кожного уповноваженого практика щорічного збору, що підраховується та сплачується у відповідності норм встановлених правил.

(9) Будь-які суми, які мають сплатити Раді уповноважені практики щодо будь-якого збору, що стягується з таких практиків відповідно до встановлених правил, сплачуються Раді як цивільний борг.

(10) Лорд-канцлер може за схваленням Державного казначейства надати Раді гранти для покриття витрат, які вона несе у зв'язку з виконанням її функцій.

(11) Будь-які такі гранти можуть підпадати під дію таких положень (включаючи умови їх повернення), які Лорд-канцлер вважає за належне встановити.

(12) Суми, потрібні Лордові-канцлеру для надання грантів відповідно до параграфа (10), виплачуються з коштів, що надаються Парламентом.

(13) Суми, що повертаються Радою відповідно до положень, встановлених згідно з параграфом (11), сплачуються до Консолідованого фонду.

Надання уповноваженими практиками послуг, пов'язаних з передачею майнових прав.

36. (1) Обмеження, встановлені розділом 22 Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (що стосуються обмеження категорій осіб, які можуть надавати послуги, пов'язані з передачею майнових прав), не застосовуються у зв'язку з наданням послуг, пов'язаних з передачею майнових прав:

(а) фізичними особами у будь-який час, коли такі особи є уповноваженими практиками;

(б) юридичними особами у будь-який час, коли такі особи є уповноваженими практиками;

(с) посадовими особами або співробітниками юридичних осіб у будь-який час, коли такі особи є уповноваженими практиками; або

(д) членами чи співробітниками некорпоративної асоціації у будь-який час, коли така асоціація є уповноваженим практиком.

(2) У пунктах (1)(с) і (д) терміни «посадова особа», «співробітник» і «член» означають відповідно посадову особу, співробітника та члена, які (на час виконання відповідної дії) відповідають положенням розділу 40 та діють згідно з ними.

(3) Будь-які норми (незалежно від того, як вони називаються), що встановлюються професійними чи іншими організаціями, які у результаті, якби не цей параграф, обмежували можливості кваліфікованої особи чи перешкождали їй у:

(а) наданні послуг, пов'язаних із передачею майнових прав, у ролі уповноваженого практика;

(б) діяльності у якості співробітника уповноваженого практика у зв'язку з наданням таких послуг; або

(с) діяльності від імені уповноваженого практика у зв'язку з наданням таких послуг,

не застосовуються, окрім випадків часткового застосування відповідно до пункту (4)(а) чи повного застосування відповідно до пункту (4)(б).

(4) Якщо результат, зазначений у параграфі (3), не є головним чи єдиним результатом, відповідної норми, то параграф (3):

(а) застосовуються лише в тій мірі, у якій він буде мати зазначений результат; але

(б) не застосовується, якщо норма раціонально вимагається, як норма загального застосування для цілей врегулювання поведінки або практики усіх членів такої організації.

(5) Ніщо у цьому розділі не перешкоджає професійній чи іншій організації встановлювати правила, згідно з якими будь-який член такої організації, який діє так, як зазначено у пункті (3)(с), може так діяти лише відповідно до умов, які дозволяють йому давати незалежну юридичну чи фінансову консультацію особі, якій надаються послуги, пов'язані з передачею майнових прав, відповідним уповноваженим практиком.

(6) У цьому розділі термін «кваліфікована особа» означає:

(а) будь-якого баристера, соліситора, належним чином уповноваженого практичного нотаріуса чи юриста, який має ліцензію для надання послуг, пов'язаних із передачею майнових прав;

(б) будь-яка організація, визнана відповідно до розділу 9 Закону «Про здійснення правосуддя» [1985 с. 61.] (корпоративна практика); або

(с) будь-яка організація, визнана відповідно до розділу 32 зазначеного Закону 1985 р. (корпоративні організації, які надають послуги, пов'язані з передачею майнових прав).

Порядок надання статусу уповноваженого практика

37. (1) Рада уповноважує особу, яка належним чином подала заяву щодо надання послуг, пов'язаних з передачею майнових прав, надавати такі послуги, якщо:

(а) вона переконується, що господарською діяльністю заявника і надалі найвірогідніше керуватимуть придатні та належні особи, або, у випадку, коли заява подається фізичною особою, що ця особа є придатною та належною для надання таких послуг; та

(б) вона вважає, що заявник дотримуватиметься вимог, зазначених у параграфі (7).

(2) Рада надає уповноваження в письмовому вигляді. Уповноваження набирає чинності на дату, зазначену Радою.

(3) Уповноважена таким чином особа у цьому Законі називається «уповноваженим практиком».

(4) Заява з проханням надати статус уповноваженого практика подається відповідно до правил, встановлених Радою і схвалених Лордом-канцлером для цілей цього розділу.

(5) Подаючи заяву, заявник сплачує Раді встановлене правилами мито.

(6) Правилами можуть, зокрема, встановлюватися такі положення:

(а) форма подачі заяви; та

(б) подання заявниками інформації, що вимагається Радою у зв'язку з поданням заяви.

(7) Для заявників встановлюються такі вимоги:

(а) дотримуватися правил, встановлених Радою, та положень, прийнятих відповідно до розділу 40, у міру їх застосування;

(б) забезпечувати постійну наявність належного механізму для адекватного покриття ризику позову, що може бути подано проти заявника у зв'язку з наданням ним послуг, пов'язаних із передачею майнових прав, незалежно від причин такого позову;

(с) забезпечувати належні процедури для:

(і) розгляду скарг, поданих щодо будь-якого аспекту послуг, пов'язаних з передачею майнових прав, що надаються заявником; і

(ii) сплати компенсації;

(д) забезпечувати наявність належного механізму для захисту клієнтів заявника на випадок, якщо заявник припинить надання послуг, пов'язаних із передачею майнових прав;

(е) бути учасником Програми Омбудсмана у справах з передачі майнових прав.

(8) У випадках, коли заявник є:

(а) установою, уповноваженою Банком Англії відповідно до частини І Закону «Про банківську діяльність» від 1987 р. [1987, с. 22] для ведення діяльності, пов'язаної з отриманням депозитів;

(б) будівельним товариством, уповноваженим Комісією будівельних товариств відповідно до розділу 9 Закону «Про будівельні товариства» 1986 р. [1986, с. 53] на отримання позик від своїх членів; або

(с) страховою компанією, уповноваженою відповідно до розділів 3 чи 4 Закону «Про страхові компанії» 1982 р. [1982 с. 50.],

Рада бере до уваги факт такого уповноваження для вирішення питання, зазначеного у пункті (1)(а).

(9) Рада веде реєстр уповноважених практиків, який є завжди відкритий для безкоштовного ознайомлення.

(10) Лорд-канцлер своєю постановою може внести зміни до положень параграфу (7) шляхом встановлення додаткових вимог або усунення певних вимог.

Відхилення заяви та встановлення умов

38. (1) У випадках, коли Рада пропонує відхилити заяву з проханням надати уповноваження відповідно до розділу 37, вона письмово повідомляє заявника про свою пропозицію.

(2) У такому повідомленні Рада зазначає причини відхилення заяви та інформує заявника про наслідки застосування параграфу (7).

(3) Уповноваження відповідно до розділу 37 може надаватися за умови, що заявник дотримується умов, встановлених Радою з огляду на необхідність захисту клієнтів.

(4) Такі умови:

(а) можуть встановлюватися Радою або при схваленні заяви з проханням надати уповноваження або будь-коли пізніше; та

(б) можуть виражатися у застосуванні до конкретної частини господарської діяльності уповноваженого практика (наприклад, до конкретної філії чи відділу).

(5) Перед встановленням таких умов Рада письмово повідомляє заявника або (в залежності від випадку) відповідного уповноваженого практика про свій намір встановити такі умови.

(6) У такому повідомленні особа, якій воно адресоване, повідомляється про наслідки застосування параграфу (7).

(7) У випадках, коли повідомлення подається відповідно до параграфів (1) або (5), Рада зобов'язана розглянути будь-які заяви, подані належним чином особою, якій направляється повідомлення, перед винесенням рішення про схвалення чи відхилення заяви чи встановлення будь-яких із запропонованих умов.

(8) Для цілей параграфу (7) вважається, що заяви подані належним чином, якщо:

(а) вони подаються на розгляд Ради до закінчення 28-денного

періоду, що починається з дня подання повідомлення; та

(b) вони подаються у письмовому вигляді, окрім особливих випадків, коли Рада виносить інше рішення.

(9) У випадках, коли Рада:

(a) пропонує встановити умову відповідно до цього розділу для певного уповноваженого практика; та

(b) переконується, що обставини справи є винятковими, що виправдовує негайне набрання чинності умовою,

вона може не брати до уваги положення параграфів (5)—(8), встановлюючи зазначену умову.

(10) Якщо Рада відхиляє заяву або встановлює будь-яку із запропонованих умов, вона повинна письмово повідомити заявника. У разі відмови у повідомленні зазначаються причини, якими керувалася Рада при відмові.

(11) Повідомлення, що направляється відповідно до параграфа (10), інформує заявника про його права оскаржувати винесене рішення в апеляційному порядку відповідно до розділу 41.

(12) Уповноважений практик, який не виконує умову, встановлену для нього відповідно до цього розділу, позбавляється таким чином такого статусу практика. Але в такому випадку Рада може:

(a) встановити додаткові умови або замінити їх; або

(b) відкликати чи призупинити його уповноваження відповідно до правил, встановлених згідно з розділом 39(1).

Відкликання або призупинення статусу уповноваженого практика

39. (1) Рада, за схваленням Лорда-канцлера, встановлює правила, у яких визначаються обставини, за яких статус уповноваженого практика, наданий відповідно до розділу 37, може бути відкликаний або призупинений Радою.

(2) У випадках, коли уповноваження відкликається або призупиняється відповідно до таких правил, відповідна особа втрачає статус уповноваженої особи для цілей цього Закону.

(3) Зокрема, правила можуть:

(a) встановлювати випадки призупинення статусу уповноваженого на невизначений строк та строк, визначений Радою;

(b) встановлювати випадки повного або часткового скасування рішення про призупинення статусу уповноваженого практика у конкретних обставинах;

(c) встановлювати випадки необхідності публікації повідомлення Ради про призупинення або відкликання статусу уповноважено-

го практика відповідно до зазначених правил;

(d) встановлювати перехідні положення для вирішення поточних питань на час набуття чинності рішення про призупинення чи відкликання уповноваження.

(4) У випадках, коли Рада:

(a) відкликає або призупиняє статус уповноваженого практика відповідно до зазначених правил; або

(b) відміняє рішення про призупинення статусу уповноваженого практика,

вона вживає таких заходів, які є практично доцільними для повідомлення відповідного органу, який виконує регуляторні функції щодо уповноваженого практика, про дії, вчинені щодо такого практика.

Положення про компетенцію, поведінку та інші аспекти, що стосуються уповноваженого практика

40. (1) Лорд-канцлер може своїм розпорядженням встановити такі положення, які вважає доцільними для:

(a) підтримки уповноваженими практиками належних стандартів компетенції та поведінки стосовно надання ними послуг, пов'язаних із передачею майнових прав;

(b) надання ними послуг (та особливо затвердження плати за них) у такий спосіб, який би відповідав підтримці чесної конкуренції між уповноваженими практиками та іншими особами, які надають послуги, пов'язані з передачею майнових прав; та

(c) належного захисту інтересів їхніх клієнтів.

(2) Такі розпорядження можуть, зокрема, встановлювати положення:

(a) щодо:

(i) забезпечення ефективного ведення господарської діяльності;

(ii) уникнення зайвих затримок;

(b) щодо здійснення нагляду особами, які мають таку кваліфікацію і такі посадові обов'язки, що відповідають встановленим вимогам;

(c) щодо організації уповноваженими практиками кожної справи таким чином, щоб, наскільки це практично можливо, вона була під загальним контролем однієї особи;

(d) щодо уникнення конфліктів інтересів;

(e) щодо умов, на яких уповноважені практики можуть надавати послуги, пов'язані з передачею майнових прав;

(f) щодо інформації, яка повинна надаватися потенційним клієнтам, способу її надання, особи, яка повинна надавати таку інформацію, та обставин, за яких така інформація надається без-

коштовно;

(g) щодо способу поведження уповноваженими практиками з грошима клієнтів;

(h) щодо оприлюднення та обліку комісійних зборів.

Апеляційні трибунали у справах з передачі майнових прав (Conveyancing Appeal Tribunals)

41. (1) Апеляційні скарги відповідно до цього розділу розглядають трибунали під назвою «Апеляційні трибунали у справах з передачі майнових прав».

(2) Особи, незадоволені рішенням Ради щодо:

(a) відхилення заяви з проханням надати статус уповноваженого практика відповідно до розділу 37;

(b) призупинення статусу уповноваженого практика, наданого відповідно до розділу 37;

(c) відмови скасувати рішення про призупинення статусу уповноваженого практика;

(d) відкликання статусу уповноваженого практика; або

(e) встановлення умови відповідно до розділу 38,

можуть оскаржити таке рішення в апеляційному порядку до Апеляційного трибуналу у справах з передачі майнових прав.

(3) Жодне таке рішення Ради не набуває чинності, поки:

(a) не буде розглянуто апеляційну скаргу, подану належним чином проти такого рішення відповідно до цього розділу; або

(b) не завершиться строк, протягом якого може бути подано таку скаргу, і такої скарги не буде подано.

(4) Дія параграфу (3) не поширюється на випадки, коли:

(a) Рада переконується, що обставини справи є винятковими, що виправдовує негайне набуття чинності рішенням або набуття чинності раніше, ніж в інших випадках; і

(b) повідомляє відповідну особу про набуття чинності таким рішенням.

(5) У цій частині Апеляційній трибунал у справах з передачі майнових прав називається «Трибунал».

(6) Трибунал складається з Голови та двох інших членів, які призначаються Лордом-канцлером.

(7) Для того щоб бути кваліфікованим для призначення на посаду Голови Трибуналу, особа повинна мати 7 років загальної кваліфікації (у значенні розділу 71).

(8) Із двох інших членів Трибуналу:

(а) один повинен мати досвід або знання у сфері надання послуг, пов'язаних із передачею майнових прав; а

(б) інший повинен мати досвід і знання бухгалтерської справи.

(9) Лорд-канцлер призначає Секретаря Трибуналу.

(10) Після отримання повідомлення про подання апеляційної скарги до Трибуналу Секретар інформує Лорда-канцлера, і Лорд-канцлер призначає Трибунал для слухання такої скарги.

(11) Дія Додатку 6 поширюється на Трибунали.

Скарги на рішення Трибуналів щодо питань по суті

42. (1) У випадках, коли особа або Рада не задоволені рішенням Трибуналу, таке рішення може бути оскаржене до Високого суду щодо будь-якого питання права, якого стосується таке рішення.

(2) Якщо розглянувши скаргу, подану до Високого суду відповідно до цього розділу, Суд прийде до висновку, що оскаржуване рішення було незаконним, він передає це питання на повторне слухання до відповідного Трибуналу або, у випадках, коли у практичному сенсі нераціонально, щоб зазначений Трибунал повторно слухав справу, до іншого Трибуналу.

(3) Рішення Високого суду, що ухвалюються відповідно до цього розділу, не підлягають оскарженню в Апеляційному суді, окрім як з дозволу Апеляційного суду або судді, на рішення якого має бути подано скаргу.

Програма Омбудсмана у справах з передачі майнових прав

43. (1) Рада за схваленням Лорда-канцлера встановлює правила, згідно з якими засновується програма (що називається «Програма Омбудсмана у справах передачі майнових прав») для дослідження особою, призначеною Радою за схваленням Лорда-канцлера, скарг проти уповноважених практиків у зв'язку з наданням ними послуг, пов'язаних з передачею майнових прав.

(2) Призначена особа називається «Омбудсманом у справах з передачі майнових прав».

(3) Особа не може бути призначена Омбудсманом у справах з передачі майнових прав, якщо така особа є або протягом трьох років до потенційного призначення була:

(а) залучена у будь-якій ролі до надання уповноваженими практиками послуг, пов'язаних із передачею майнових прав; або

(b) членом Ради.

(4) Додаток 7 доповнює цей розділ.

(5) Особа може бути і співробітником секретаріату Ради, і співробітником секретаріату Омбудсмана у справах з передачі майнових прав.

(6) Омбудсман у справах з передачі майнових прав не може брати плату за використання його послуг.

(7) Витрати такого Омбудсмана за зазначеною Програмою сплачуються Радою та класифікуються як витрати Ради для цілей розділу 35.

(8) Омбудсман у справах з передачі майнових прав подає на розгляд Ради щорічний звіт про виконання своїх функцій.

(9) При поданні свого власного щорічного звіту на розгляд Лорда-канцлера Рада направляє йому примірник щорічного звіту Омбудсмана у справах з передачі майнових прав.

(10) При поданні щорічного звіту Ради на розгляд Парламенту Лорд-канцлер також подає до Парламенту примірник щорічного звіту Омбудсмана у справах з передачі майнових прав.

(11) Омбудсман у справах з передачі майнових прав зобов'язаний інформувати Раду про будь-які факти, які стали йому відомі, що свідчать про наявність або потенційне порушення правил, встановлених відповідно до параграфа (1) або положень, встановлених відповідно до розділу 40.

(12) Рада може:

(a) сплатити винагороду, транспортні витрати та інші види допомоги Омбудсману у справах з передачі майнових прав за рішенням Ради;

(b) сплатити такі пенсії, допомогу та нагороду Омбудсману у справах з передачі майнових прав чи у його відношенні, як буде вирішено; та

(c) якщо Омбудсман у справах з передачі майнових прав припиняє своє перебування на посаді, і Рада вважає, що мають місце особливі обставини, які виправдовують виплату йому компенсації, сплатити таку суму, як буде вирішено.

[.....]

Ліцензовані юристи у справах з передачі майнових прав

Рада ліцензованих юристів у справах з передачі майнових прав

53. (1) Згідно з параграфом (2) Рада ліцензованих юристів у справах з передачі майнових прав має повноваження, необхідні їй, щоб стати:

(а) уповноваженим органом для цілей надання прав виступу в суді згідно з пунктом 27(2)(а);

(б) уповноваженим органом для цілей надання прав ведення судової справи згідно з пунктом 28(2)(а); та

(с) уповноваженим органом для цілей надання, згідно з розділом 55, права звільнення від положень параграфу 23(1) Закону «Про соліситорів» 1974 р. (підготовка документів у справах про спадщину та заповіти).

(2) Рада може користуватися повноваженнями, наданими їй цим розділом, лише щодо ліцензованих юристів у справах з передачі майнових прав.

(3) У випадках, коли Рада:

(а) стає уповноваженим органом для цілей розділу 27 та надає право виступу в суді;

(б) стає уповноваженим органом для цілей розділу 28 та надає право ведення судової справи; або

(с) стає уповноваженим органом для цілей розділу 55 та надає право звільнення від положень зазначеного розділу,

Рада надає зазначені права шляхом видачі ліцензій ліцензованим юристам у справах з передачі майнових прав, яким надається зазначене право або які звільняються від дії певних правових положень.

(4) Така ліцензія надається як окрема ліцензія або частина комплексної ліцензії, наданої ліцензованому юристові, який веде справи з передачі майнових прав, відповідно до частини II Закону «Про здійснення правосуддя», або будь-якої іншої ліцензії, яку може надавати Рада відповідному ліцензованому юристові, який веде справи з передачі майнових прав.

(5) Загальний обов'язок Ради включає обов'язок забезпечувати, щоб стандарти компетенції та професійної поведінки серед ліцензованих юристів у справах з передачі майнових прав, які отримують права на виступ у суді, ведення судової справи або право звільнення від положень розділу 55, є достатніми для забезпечення адекватного захисту клієнтів, та що адвокатські послуги, послуги представництва у суді чи (залежно від випадку) послуги, пов'язані зі спадком і заповітами, надаються економно та ефективно.

(6) У випадках, коли Рада використовує свої повноваження у зв'язку із:

(а) заявою про уповноваження, поданою відповідно до розділу 29, або із заявою про схвалення, поданою відповідно до Додатку 9; або

(б) наданням права на виступ у суді чи ведення судової справи або права звільнення від положень розділу 55,

Рада використовує такі повноваження відповідно до вимог, які поширюються на неї відповідно до положень цього Закону, щодо надання заз-

начених прав чи звільнення від правових положень.

(7) Додаток 8 містить подальші положення, які стосуються повноважень, наданих Раді цим розділом і положенням, що міститься у Законі 1985 р. щодо ліцензованих юристів у справах з передачі майнових прав, включаючи зміни та доповнення до частини II зазначеного Закону.

(8) Лорд-канцлер може своїм розпорядженням:

(a) вносити зміни та доповнення до положень Частини II Закону 1985 р.; або

(b) встановлювати перехідні положення чи положення, що виникають унаслідок інших положень,

які він вважає необхідними чи доречними у зв'язку з положеннями цього розділу чи Додатку 8.

(9) Згідно з положеннями цього розділу, Додатку 8 чи розпорядження, винесеного Лордом-канцлером відповідно до параграфу (8), положення частини II Закону 1985 р. застосовуються з належними змінами щодо:

(a) заяв про надання ліцензії на заняття адвокатською практикою, практикою представництва у суді та забезпечення послуг у справах, пов'язаних зі спадком та заповітами;

(b) будь-яких із зазначених ліцензій;

(c) практики ліцензованого юриста, який веде справи з передачі майнових прав згідно з будь-якою із зазначених ліцензій;

(d) правил, виданих Радою відповідно до Додатку 8;

(e) управління та контролю, що здійснюється ліцензованими юристами у справах з передачі майнових прав (або ліцензованими юристами у справах з передачі майнових прав, разом з особами, які не є ліцензованими юристами у справах з передачі майнових прав), стосовно юридичних осіб, що ведуть господарську діяльність, яка включає надання адвокатських послуг, послуг представництва у суді та послуг у справах, пов'язаних зі спадком та заповітами; і

(f) будь-яких інших питань, яких стосується цей розділ чи Додаток 8,

за аналогією із тим, як він застосовується до відповідних аспектів, яких стосується Частина II цього закону.

[.....]

Різне

Договори з умовним гонораром

58. (1) У цьому розділі термін «договори з умовним гонораром» означає письмовий договір між особою, яка надає адвокатські послуги чи послуги у суді, та її клієнтом, що:

(а) не відносяться до судових процесів, що згадуються у параграфі (10);

(б) встановлює умови, згідно з якими гонорари або витрати чи будь-яка їхня частина сплачуються особі лише при встановлених обставинах;

(с) відповідає вимогам (якщо такі є), встановленим Лордом-канцлером; і

(д) не вважається договором про справу позовного характеру (contentious business agreement) (згідно із визначенням розділу 59 Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47]).

(2) У випадках, коли згідно з договором про умовний гонорар у певних обставинах сума гонорару має бути збільшена, що перевищить суму, яка була б сплачена, якби цей договір не був би договором з умовним гонораром, у договорі має бути зазначено відсоток, на який має бути збільшено зазначену суму.

(3) Згідно з параграфом (6) договір з умовним гонораром, який стосується визначеного судового процесу, не підлягає примусовому виконанню лише на підставі того, що це договір з умовним гонораром.

(4) У цьому розділі термін «визначений судовий процес» означає судовий процес такої категорії, як визначить своєю постановою Лорд-канцлер для цілей параграфу (3).

(5) Такими постановами встановлюється максимальний дозволений відсоток для кожної категорії судових процесів.

(6) Договір, який підпадає під дію параграфу (2), не підлягає примусовому виконанню, якщо на час його укладення відсоток, що зазначається у договорі, перевищує максимум, встановлений для тієї категорії справ, до якої відноситься відповідний судовий процес.

(7) Перед винесенням постанови відповідно до цього розділу Лорд-канцлер консультується з призначеними суддями, Генеральною радою Адвокатури, Юридичним товариством та іншими уповноваженими організаціями (якщо такі є), які він вважає належними.

(8) У випадках, коли сторона у процесі укладає договір з умовним гонораром, і розпорядження про сплату витрат виноситься на користь такої сторони, витрати, що сплачуються такій стороні, не включають відсоткові збільшення, що здійснюються відповідно до договору.

(9) Процесуальними нормами можуть встановлюватися положення щодо

оподаткування витрат, які включають гонорари, що сплачуються відповідно до договору з умовним гонораром.

(10) Судові процеси, що згадуються у пункті (1)(а), є кримінальними судовими процесами та процесами, що розглядаються відповідно до:

- (а) Закону «Про справи про розлучення» 1973 р. [1973, с. 18];
- (б) Закону «Про справи про домашнє насильство [1984, с. 42] та провадження у справах про розлучення» 1976 р. [1976, с. 50];
- (с) Закону «Про усиновлення» 1976 р. [1976, с. 36];
- (д) Закону «Про провадження у сімейних справах та магістратські суди» 1978 р. [1978, с. 22];
- (е) розділів 1 і 9 Закону «Про сімейний дім» 1983 р. [1983, с. 19];
- (ф) Частини III Закону «Про провадження у справах про шлюб і сім'ю» 1984 р. [1984, с. 42];
- (г) Частин I, II чи IV Закону «Про дітей» 1989 р. [1989, с. 41]; чи
- (h) внутрішньої юрисдикції Високого суду щодо дітей.

Здійснення представництва відповідно до Закону «Про правову допомогу» 1988 р.

59. (1) Ніщо у цій частині не впливає на право особи, представництво якої здійснюється у справі, яка розглядається у Верховному суді чи Палаті лордів, відповідно до Закону «Про правову допомогу» 1988 р. [1988, с. 34], обрати собі представника.

(2) Повноваження встановлювати правила щодо представництва, що здійснюється згідно з параграфами 2(7) чи 32(8) зазначеного Закону, не використовуються таким чином, щоб вимагати аби представництво у таких судових процесах здійснювалося одним баристером, соліситором чи правовим представником (але це не тлумачиться, як обмеження повноважень встановлювати правила відповідно до пункту 34(2)(е) зазначеного Закону).

Врегулювання права юристів Шотландії та Північної Ірландії займатися професійною практикою в Англії та Уельсі

60. (1) Лорд-канцлер може нормативно-правовими актами затвердити обставини та умови, за яких практик, який має відповідну кваліфікацію для того, щоб займатися професійною практикою у Шотландії та Північній Ірландії, може у встановленій ролі користуватися в Англії та Уельсі:

- (а) визначеними правами виступу в суді; або
- (б) визначеними правами ведення судової справи,

без права користуватися зазначеними правами окремо від таких нормативно-правих актів.

(2) Лорд-канцлер може нормативно-правовими актами встановити по-

ложення, згідно з якими практики, кваліфіковані для здійснення професійної практики в Шотландії чи Північній Ірландії, можуть отримати можливість здобути кваліфікацію для заняття професійною практикою в Англії та Уельсі на умовах, що відповідають чи є схожими на ті, що мають виконуватися практиками, кваліфікованими для заняття професійною практикою у країнах-членах, щоб здобути кваліфікацію для заняття професійною практикою у межах зазначеної юрисдикції.

(3) Нормативно-правові акти, що видаються відповідно до параграфу (1), можуть, зокрема:

(a) визначати право виступу в суді, яким особа не може користуватися в Англії та Уельсі, якщо така особа не отримала розпорядження діяти разом з іншою особою, яка має право виступу в суді у зазначеній місцевості;

(b) визначати правові послуги, які не можуть надаватися особами, які займаються професійною практикою відповідно до зазначених нормативно-правових актів;

(c) визначати назву або найменування, якими зобов'язані користуватися особи, які надають послуги відповідно до зазначених нормативно-правових актів;

(d) встановлювати засоби, за допомогою яких перевіряється кваліфікація особи, яка заявляє про своє право займатися професійною практикою відповідно до зазначених нормативно-правових актів;

(e) визначати професійні та інші організації, які наділяються правом розслідувати та вирішувати скарги на осіб, які займаються професійною діяльністю відповідно до зазначених нормативно-правових актів.

(4) Нормативно-правові акти, що видаються відповідно до параграфів (1) чи (2), можуть вносити зміни до норм права чи практики, до яких, на думку Лорда-канцлера, потрібно внести зміни, щоб ввести у дію зазначені нормативно-правові акти.

(5) У цьому розділі термін «практик» означає:

(a) члена Адвокатури Північної Ірландії чи соліситора Верховного Суду Північної Ірландії, адвоката чи соліситора у Шотландії; та

(b) будь-яку особу, яка підпадає під визначену категорію.

Право баристера укладати контракти про надання своїх послуг

61. (1) Норми права, які перешкоджають баристерові укладати контракт про надання своїх послуг у якості баристера, відмінюються.

(2) Ніщо в параграфі (1) не перешкоджає Генеральній раді Адвокатури встановлювати правила (незалежно від того, як вони називаються), які

забороняють баристерам укладати контракти або обмежують їхнє право на укладення контрактів.

Імунітет адвоката від дій, вчинених унаслідок недбалості або на порушення умов контракту

62. (1) Особа:

(а) яка не є баристером; але

(б) яка законно надає правові послуги щодо будь-яких судових процесів,

має ті самі імунітети від відповідальності за недбалість стосовно її дій або бездіяльності, які така особа мала б, якби була баристером, який законно надає зазначені послуги.

(2) Дії чи бездіяльність з боку баристера чи іншої особи, яка отримує імунітет від недбалості, не призводять до порушення судової справи внаслідок порушення умов контракту, що стосується надання такою особою відповідних правових послуг.

Право збереження адвокатської таємниці

63. (1) Цей розділ стосується відомостей, що їх отримує особа, яка не є баристером чи соліситором, у будь-який час, коли така особа:

(а) надає адвокатські послуги чи послуги у суді як уповноважений адвокат чи уповноважений представник сторони у судовому процесі;

(б) надає послуги у справах з передачі майнових прав як уповноважений представник; або

(с) надає послуги у справах про спадщину та заповіти як практик у справах про спадщину та заповіти.

(2) Будь-які такі відомості, що використовуються у процесуальних діях, є захищеними від розголошення за аналогією із тим, як відповідна особа реально діяла б як соліситор свого клієнта.

(3) У параграфі (1) термін «практик у справах про спадщину та заповіти» означає особу, на яку не поширюється дія параграфу 23(1) Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (некваліфіковані особи, які не допускаються до підготовки документів у справах про спадщину та заповіти та інші аспекти).

Дискримінація, що здійснюється баристерами чи щодо до них

64. (1) Додати такі положення після розділу 35 Закону «Про дискримінацію за статевою ознакою» 1975 р. [1975, с. 65]:

«Баристери

Дискримінація, що здійснюється баристерами чи щодо до них

35A. (1) Баристери та клерки баристерів чинять незаконно, якщо, роблячи пропозицію проходження практики, дискримінують жінку:

(а) стосовно механізму прийняття рішення про те, кому така пропозиція повинна бути зроблена;

(б) щодо умов, на яких така пропозиція робиться; або

(с) шляхом відмови чи навмисного уникнення адресування такої пропозиції жінці.

(2) Баристери та клерки баристерів чинять незаконно, якщо дискримінують жінку, яка проходить практику в конторі баристера:

(а) щодо умов, які застосовуються до жінки як до особи, яка проходить практику;

(б) у можливостях практичної підготовки або здобуття досвіду, які надаються чи забороняються жінці;

(с) у перевагах, зручностях чи послугах, що надаються або забороняються жінці; або

(д) шляхом припинення її практики, чи створення умов тиску на неї з метою змусити її піти з контори баристера чи спричинення іншої шкоди.

(3) Будь-яка особа чинить незаконно, якщо, надаючи настанови баристерові, утримуючись від них чи приймаючи їх, вона дискримінує жінку.

(4) У цьому розділі:

термін «клерк баристера» включає будь-яку особу, яка виконує функції клерка баристера;

терміни, що відносяться до проходження адвокатської практики («*upil*», «*upillage*», «*tenancy*» і «*tenant*»), вживаються у значеннях, які асоціюються з їх вживанням у контексті системи адвокатських контор.

(5) Розділ 3 застосовується для цілей цього розділу за аналогією із його застосуванням для цілей положень Частини II.

(6) Дія цього розділу не поширюється на Шотландію.

[.....]

Дискримінація, що здійснюється адвокатами чи щодо до них

65. (1) Додати такі положення після розділу 35A Закону «Про дискримінацію за статевою ознакою» 1975 р. (що додається цим Законом):

«Адвокати

Дискримінація, що здійснюється адвокатами чи щодо них

35В. (1) Адвокати чинять незаконно, якщо при прийнятті певної особи на практику вони дискримінують жінку:

(а) у відношенні механізму прийняття рішення щодо того, яку особу такі адвокати візьмуть на практику;

(б) у відношенні умов, на яких вони беруть жінку на практику; чи

(с) шляхом відмови чи навмисно уникаючи взяти жінку на практику.

(2) Адвокати чинять незаконно, якщо дискримінують жінку, яка проходить практику:

(а) щодо умов, які застосовуються до жінки як до особи, яка проходить практику;

(б) у можливостях практичної підготовки або здобуття досвіду, які надаються чи забороняються жінці;

(с) у перевагах, зручностях чи послугах, що надаються або забороняються жінці; або

(д) шляхом припинення відносин, або створення умов тиску на неї з метою змусити її припинити відносини, чи спричинення іншої шкоди.

(3) Будь-яка особа чинить незаконно, якщо, даючи настанови адвокатам, утримуючись від них чи приймаючи їх, вона дискримінує жінку.

(4) У цьому розділі:

термін «адвокат» означає члена Колегії адвокатів, який займається адвокатською практикою;

термін «практика» має значення, яке асоціюється з його вживанням у контексті особи, яка проходить практичну підготовку, щоб стати адвокатом.

(5) Розділ 3 застосовується для цілей цього розділу за аналогією з тим, як він застосовується для цілей положень частини II.

(6) Дія цього розділу не поширюється на Англію та Уельс».

[.....]

Багатодисциплінарна та багатонаціональна практика

66. (1) Розділ 39 Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (положення якого забороняють соліситорам вступати у партнерства з особами, які не є соліситорами) скасовується.

(2) Ніщо у параграфі (1) не перешкоджає Юридичному товариству вста-

новлювати правила, що забороняють соліситорам вступати у некорпоративні об'єднання з особами, які не є соліситорами, або обмежувати обставини, у яких їм це дозволяється.

(3) Розділ 10 Закону «Про публічних нотаріусів» 1801 р. [1801, с. 79] (положення якого забороняють нотаріусам вступати у партнерства з особами, які не є нотаріусами) скасовується.

(4) Ніщо у параграфі (3) не перешкоджає Голові кафедр (Master of the Faculties) встановлювати правила, що забороняють нотаріусам вступати у некорпоративні об'єднання з особами, які не є нотаріусами, або обмежувати обставини, у яких їм це дозволяється.

(5) Цим розділом встановлюється, що жодна норма загального права не перешкоджає баристерам вступати у некорпоративні об'єднання з особами, які не є баристерами.

(6) Ніщо у параграфі (5) не перешкоджає Генеральній раді Адвокатури встановлювати правила, що забороняють баристерам вступати у некорпоративні об'єднання з особами, які не є баристерами, або обмежувати обставини, у яких їм це дозволяється.

Права соліситорів на виступ у суді у деяких центрах Королівського суду

67. Розділ 83 Закону «Про Верховний Суд» 1981 р. [1981, с. 54] (право соліситорів на виступ у суді) замінити таким:

«Право соліситорів на виступ у суді в деяких центрах Королівського суду

83. (1) Лорд-канцлер може у будь-який час винести розпорядження щодо одного чи кількох місць розташування Королівського суду, згідно з яким соліситори чи певна категорія соліситорів, зазначена у розпорядженні, має право виступу в Королівському суді.

(2) Будь-яке таке розпорядження може обмежено застосовуватися лише щодо категорій справ, зазначених у розпорядженні.

(3) При розгляді питання про застосування своїх повноважень відповідно до цього розділу Лорд-канцлер особливо бере до уваги потребу забезпечити наявність осіб, які мають права виступу у відповідному суді чи судовому процесі.

(4) Будь-яке розпорядження, винесене відповідно до цього розділу, може бути відкликано розпорядженням Лорда-канцлера.

(5) Будь-яке розпорядження, винесене відповідно до цього розділу, може підпадати під умови та обмеження, які Лорд-канцлер вважатиме необхідними або доцільними.

(6) Лорд-канцлер виконує повноваження щодо винесення розпорядження відповідно до цього розділу за згодою Лорда головного судді, Начальника судових архівів, Голови Сімейного відділення та віце-канцлера».

[.....]

Порушення

Порушення

70. (1) Якщо особа вчиняє певні дії з наміром скористатися правом виступу в суді чи правом ведення судової справи стосовно будь-якої справи чи запланованого розгляду справи, у випадках, коли особа не наділена такими правами, то така особа вважається винною у вчиненні правопорушення.

(2) Якщо особа вчиняє певні дії з наміром скористатися будь-яким правом, яким наділяється уповноважений практик відповідно до цього Закону, і при цьому така особа не є уповноваженим практиком, то така особа вважається винною у вчиненні правопорушення.

(3) Якщо особа:

(а) навмисно робить вигляд:

(і) що вона наділена правом виступу в суді щодо будь-якої справи чи запланованого розгляду справи; або

(іі) що вона наділена правом ведення судової справи щодо будь-якої справи чи запланованого розгляду справи, у випадках, коли вона не наділена таким правом;

(b) навмисно робить вигляд, що вона є уповноваженим практиком, у випадках, коли вона ним не є; або

(c) з наміром сфальсифікувати володіння таким правом або статусом практика бере певне ім'я, посаду чи категорію або користується ними,

то така особа є винною у вчиненні правопорушення.

(4) Особа, винна у вчиненні правопорушення відповідно до параграфів (1) чи (2), засуджується:

(а) у порядку сумарного провадження до тюремного ув'язнення на строк, що не перевищує 6 місяців, або до сплати штрафу, що не перевищує встановлений законом мінімум, або до обох видів покарання одночасно; або

(b) відповідно до акту обвинувачення до тюремного ув'язнення на строк, що не перевищує двох років, або до сплати штрафу, чи до обох видів покарання.

(5) Особа, винна у вчиненні правопорушення відповідно до параграфу (3), несе відповідальність і засуджується у порядку сумарного провадження до сплати штрафу, що не перевищує рівень 4 стандартної шкали.

(6) Особа, винна у вчиненні правопорушення відповідно до параграфу (1) цього розділу, також є винною у зневазі до відповідного суду і може понести відповідне покарання.

(7) Параграф (8) застосовується у випадках, коли правопорушення згідно з цим розділом вчинено юридичною особою.

(8) Якщо доведено, що правопорушення вчинено за згодою чи потуранням:

(a) керівника, секретаря чи іншої відповідної посадової особи, юридичної особи; чи

(b) особи, дії якої вважаються вчиненими у зазначеній ролі, або внаслідок їхньої недбалості, то така особа (так само, як і юридична особа) вважається винною у вчиненні правопорушення та несе встановлену законом відповідальність і покарання.

[.....]

Частина IV

Соліситори

Сертифікат, що дає найманим соліситорам право займатися практикою

85. Після розділу 1 Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (кваліфікація, необхідна для заняття практикою соліситором) додати такий розділ:

«Сертифікат, який дає право на заняття практикою найманим соліситорам

1A. Особа, визнана і зареєстрована соліситором, яка в іншому випадку не вважалася б соліситором, для цілей цього Закону вважається такою, що діє як соліситор, якщо вона найнята для надання юридичних послуг:

(a) будь-якою особою, кваліфікованою здійснювати діяльність соліситора;

(b) партнерством, у якому щонайменше один з учасників є заз-

наченим чином кваліфікованим; або

(с) юридичною особою, визнаною Радою Юридичного товариства відповідно до розділу 9 Закону «Про здійснення правосуддя» (корпоративна практика)».

Набуття та припинення чинності сертифікатів, що дають право на заняття практикою, та їхнє заміщення

86. Розділ 14 Закону «Про соліситорів» 1974 р. замінити таким розділом (строк і припинення чинності сертифікатів, що дають право на заняття практикою)

«Набуття та припинення чинності сертифікатів, що дають право на заняття практикою, та їхнє заміщення

14. (1) Кожен сертифікат, що дає право на заняття практикою, є чинним, починаючи з дня його видачі («дата набуття чинності»).

(2) Начальник судових архівів за згодою Лорда-канцлера і Лорда головного судді видає нормативно-правові акти, що:

(а) встановлюють дату («дата заміщення»), коли кожен соліситор, який має чинний сертифікат, що дає право на заняття практикою, повинен подати заяву з проханням видати новий сертифікат, що дає право на заняття практикою, якщо він планує мати такий сертифікат у майбутньому; та

(б) вимагають, щоб у кожному сертифікаті було зазначено дату його заміщення.

(3) Товариство зазначає дату набуття чинності та дату заміщення кожного сертифіката, що дає право на заняття практикою, у реєстрі, що ведеться відповідно до розділу 9.

(4) Без обмеження для положень розділу 28(1), будь-які нормативно-правові акти, що видаються відповідно до параграфу (2), можуть:

(а) передбачати різні дати заміщення для різних категорій соліситорів або при різних обставинах;

(б) передбачати, щоб Товариство зазначало різні дати заміщення для категорій соліситорів, передбачених нормативно-правовими актами, щодо окремих соліситорів;

(с) встановлювати такі перехідні, другорядні або додаткові положення у зв'язку з будь-яким положенням, що стосується дат заміщення (включаючи різні дати, визначені Товариством), які Начальник судових архівів вважає доречними.

(5) У випадках, коли певний соліситор має чинний сертифікат, що дає право на заняття практикою, Товариство може відкликати такий сертифі-

кат, якщо:

- (а) було пропущено дату заміщення; але
- (б) соліситор не звернувся із заявою з проханням надати новий сертифікат.

(6) Сертифікат, що дає право на заняття практикою, втрачає свою чинність у таких випадках:

- (а) негайно після виключення імені соліситора з реєстру;
- (б) негайно після відкликання сертифікату відповідно до параграфу (5);
- (с) з дати набуття чинності новим сертифікатом, якщо такий сертифікат видається соліситору;
- (д) у разі відмови Товариством видати соліситорові новий сертифікат:

(і) негайно після настання дати заміщення чинного сертифікату; або

(іі) якщо така дата вже настала, негайно після прийняття Товариством рішення не видавати нового сертифікату.

(7) У випадках, коли сертифікат, що дає право на заняття практикою, втрачає свою чинність за обставин, вказаних у пунктах (6)(а), (б) або (д), необхідно внести дату припинення його чинності у реєстру, що ведеться відповідно до розділу 9».

Збори, що сплачуються за видачу сертифікатів, які дають право на заняття практикою

87. У розділі 11 Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (збори, що сплачуються за видачу сертифікатів, які дають право на заняття практикою), параграфи (2) і (2А) замінити на такі:

«(2) Постанова, що видається відповідно до вищезазначеного параграфу (1), може встановлювати нижчі збори, що сплачуються за видачу сертифікатів за обставин, визначених постановою.

(2А) Параграф (2В) застосовується у випадках, коли постанова, що видається відповідно до параграфу (1) встановлює нижчі збори, якщо дохід соліситора від практики соліситора протягом визначеного періоду є нижчим, ніж встановлена сума.

(2В) Питання про те, чи дохід соліситора протягом визначеного періоду для цілей постанови є нижчим від встановленої суми, вирішується відповідно до нормативно-правових актів, виданих Начальником судових архівів за згодою Лорда-канцлера та Лорда головного судді».

Додатковий збір, що сплачуються деякими солісаторами при поданні заяви із проханням видати сертифікат, що дає право на заняття практикою

88. Додати наступний розділ після розділу 12 Закону «Про соліситорів» 1974 р.:

«Додатковий збір, що сплачуються певними солісаторами при поданні заяви з проханням видати сертифікат, що дає право на заняття практикою

12A. (1) Якщо соліситор подає заяву із проханням видати сертифікат, що дає право на заняття практикою, коли на нього поширюються положення розділу 12 у зв'язку із дією обставин, зазначених у пункті 12(1)(е), то такий соліситор сплачує додаткові збори Товариству при поданні заяви.

(2) Сума додаткового збору:

(а) встановлюється постановою Начальника судових архівів, що видається за згодою Лорда-канцлер і Лорда головного судді; та

(b) має забезпечити належну компенсацію Товариству додаткової вартості розгляду таких заяв."

Іноземні юристи: визнані юридичні особи та партнерства із солісаторами

89. (1) Юридичне товариство веде реєстр іноземних юристів для цілей цього розділу.

(2) Іноземний юрист, який планує зареєструватися відповідно до цього розділу, подає до Юридичного товариства заяву відповідно до вимог частини I Додатка 14.

(3) Повноваження встановлювати правила відповідно до:

(а) Наступних положень Закону «Про соліситорів» 1974 р. —

(i) розділ 31 (професійна практика, поведінка та дисципліна);

(ii) розділ 32 (рахунки та довірчі рахунки);

(iii) розділ 34 (бухгалтерські звіти);

(iv) розділ 36 (Компенсаційний фонд);

(v) розділ 37 (відшкодування у зв'язку з професійною діяльністю); та

(b) розділ 9 Закону «Про здійснення правосуддя» (корпоративна практика), застосовуються також і у стосовно зареєстрованих іноземних юристів.

(4) Відповідно до положень Додатка 14, будь-які із зазначених повно-

важень можуть застосовуватися з метою:

(а) встановити стосовно соліситорів, які вступають у багатонаціональні партнерства, положення, відмінні від тих, що встановлені для інших соліситорів;

(б) встановити стосовно управління та контролю визнаних юридичних осіб, утворених соліситорами та зареєстрованими іноземними юристами, положення, відмінні від тих, що встановлені щодо управління та контролю визнаних юридичних осіб, утворених соліситорами;

(с) встановити стосовно зареєстрованих іноземних юристів, які є учасниками багатонаціональних партнерств, положення, відмінні від тих, що встановлені для інших соліситорів; або

(д) встановити стосовно посадових осіб визнаних юридичних осіб, утворених іноземними юристами, положення, відмінні від тих, що встановлені для визнаних юридичних осіб, утворених соліситорами.

(5) Відповідно до положень Додатка 14, Лорд-канцлер може своєю постановою передбачити, що будь-який правовий акт чи документ:

(а) прийнятий або виданий до набуття чинності цим розділом;

(б) поширюється на соліситорів; і

(с) чітко зазначається у постанові,

поширюється на зареєстрованих іноземних юристів так само, як він поширюється на соліситорів.

(6) Постанова, що видається відповідно до параграфа (5) може передбачати, що правові акти й документи поширюється на зареєстрованих іноземних юристів з такими додатковими положеннями, обмеженнями чи змінами, як визначить Лорд-канцлер у своїй постанові.

(7) Відповідно до положень Додатка 14, Лорд-канцлер може своєю постановою передбачити, що будь-який правовий акт чи документ:

(а) прийнятий або виданий до набуття чинності цим розділом;

(б) поширюється на соліситорів; і

(с) чітко зазначається у постанові,

поширюється на визнані юридичні особи, де посадовими особами є один і більше іноземних зареєстрованих юристів, з такими додатковими положеннями, обмеженнями чи змінами, як визначить Лорд-канцлер у своїй постанові.

(8) Положення Додатка 14 є такими, що доповнюють цей розділ.

(9) У цьому розділі та у Додатку 14:

«іноземний юрист» означає особу, яка не є соліситором чи баристером, але є учасником і особою, яка має право на практику юридичної професії, що регулюється юрисдикцією поза межами Англії та Уельсу;

«багатонаціональне партнерство» означає партнерство, учасниками якого є один і більше іноземних зареєстрованих юристів та один і більше соліситорів;

«визнана юридична особа» має таке ж значення, що й у розділі 9 Зако-

ну «Про здійснення правосуддя» (управління та контроль солісаторами корпоративної практики); та

«zareєстрований іноземний юрист» означає іноземного юриста, zareєстрованого відповідно до цього розділу.

[.....]

Повноваження Юридичного товариства втручатися у практику солісаторів

91. (1) Доповнити параграф 1 Додатка 1 Закону «Про солісаторів» 1974 р. (обставини, за яких Товариство може втручатися у практику солісаторів) такими параграфами в кінці:

«(h) Рада переконується, що незалежний солісатор не займається практикою;

(i) Рада переконується, що незалежний солісатор втратив дієздатність через свій вік і не може займатися практикою;

(j) будь-які повноваження, надані згідно з цим Додатком, були застосовані щодо незалежного солісатора відповідно до пункту (1)(a), а особа продовжувала свою діяльність як незалежний солісатор протягом 18 місяців, починаючи з дати застосування таких повноважень;

(k) Рада переконується, що особа діяла як незалежний солісатор, не маючи при цьому чинного сертифіката, що дає право на заняття практикою;

(l) Рада переконується, що солісатор не зміг виконати жодної умови, на яких йому надавався сертифікат, стосовно того, що він може діяти як солісатор лише:

(i) якщо його працевлаштування схвалено Товариством у зв'язку зі встановленням зазначеної умови;

(ii) як учасник партнерства, схваленого зазначеним чином;

(iii) як посадова особа юридичної особи, визнаної Радою Юридичного товариства відповідно до розділу 9 Закону «Про здійснення правосуддя» [1985, с. 61] і схваленої зазначеним чином; або

(iv) у будь-якій комбінації вищезазначеного».

(2) У розділі 15 Закону 1974 р. (призупинення сертифікатів, що дають

право на заняття практикою) додати такі параграфи після параграфа (1):

«(1А) У випадках, коли будь-яке повноваження, надане пунктом 6(1) або 9(1) Додатка 1, застосовується до соліситора згідно з пунктами 1(1)(а)(і), (с) (якщо вони відносяться до правил, встановлених відповідно до розділу 32) або (е) зазначеного Додатка, застосування зазначеного повноваження негайно призупиняє будь-який чинний сертифікат, що надає соліситорові право на заняття практикою.

(1В) Параграф (1А) не застосовується, якщо у випадку застосування зазначеного у ньому повноваження Товариство розпорядиться про незастосування цього параграфа (1А) до відповідного соліситора.

(1С) Якщо у випадку застосування повноваження, зазначеного у параграфі (1А), Товариство видасть щодо нього відношенні розпорядження, то відповідний соліситор може продовжувати діяти щодо будь-якого питання, зазначеного у розпорядженні, так ніби чинність його сертифіката не було призупинено відповідно до параграфа (1А), але згідно з умовами (якщо такі є), які встановить Товариство».

(3) У розділі 16 Закону 1974 р. (тривалість призупинення чинності сертифіката, який дає право на заняття практикою) у параграфі (3) додати після пункту (с) такий пункт:

«(d) відповідно до розділу 15(1А)».

[.....]

Компенсація у випадку неналежного надання професійних послуг

93. (1) Розділ 44А Закону «Про соліситорів» 1974 р. [1974, с. 47] (повноваження Ради накладати санкції у випадку неналежного надання професійних послуг) втрачає свою чинність.

(2) Замінити зазначений вище розділ Закону на такий і поставити його після розділу 37:

«Неналежне надання професійних послуг

Компенсація у випадку неналежного надання професійних послуг

37А. Додаток 1А застосовується стосовно надання соліситорами послуг, які не відповідають якості, що раціонально очікується від них.

(3) Положення, передбачені Додатком 15, додаються до зазначеного Закону як Додаток 1А.

(4) Розділ 47А зазначеного Закону (повноваження Трибуналу накладати санкції у випадку неналежного надання професійних послуг) втрачає свою чинність.

Солісители, які звинувачуються або визнаються винними у шахрайстві чи інших тяжких злочинах

94. (1) У розділі 13А Закону «Про соліситорів» 1974 р. (встановлення умов під час чинності сертифікатів, що дають право на заняття практикою) додати такі положення у кінці параграфу (2):

«; або

(d) його звинувачено чи визнано винним у:

(i) правопорушенні, що охоплює шахрайство або обман;
чи

(ii) тяжке правопорушення, що тягне за собою арешт правопорушника (відповідно до розділу 116 Закону «Про поліцію та свідчення у кримінальних справах» 1984 р. [1984, с. 60]).

(2) У параграфі (5) розділу 13А зазначеного Закону додати наступний параграф у кінці:

«Цей параграф не застосовується до повноважень, якими користується Товариство відповідно до цього розділу згідно з пунктом (2)(d)».

(3) Після розділу 13А зазначеного Закону додати такий розділ:

«Призупинення чинності сертифікатів, які дають право на заняття практикою, у випадках визнання соліситорів винними у шахрайстві чи інших тяжких злочинах

13В. (1) У випадках, коли:

(a) солісителя визнано винним у:

(i) правопорушенні, що охоплює шахрайство або обман;
чи

(ii) у тяжкому правопорушенні, що тягне за собою арешт правопорушника (відповідно до розділу 116 Закону «Про поліцію та свідчення у кримінальних справах» 1984 р. [1984, с. 60]);

i

(b) Товариство подало на солісителя заяву до Трибуналу згідно з розділом 47,

Товариство може розпорядитися про призупинення чинності будь-яких

сертифікатів, що дають такому соліситорові право на заняття практикою.

(2) Строк, на який призупиняється чинність сертифіката, визначається Товариством, але не може перевищувати шести місяців.

(3) Якщо перед тим, як завершиться строк, на який було призупинено чинність сертифіката:

- (а) Трибунал не прийме рішення щодо заяви Товариства;
- (б) обвинувальний вирок не буде відмінено чи відкладено; або
- (с) Товариство не відкличе свою заяву із Трибуналу, рішення про призупинення втрачає свою чинність.

(4) У випадках, коли встановлений період завершується без настання жодної з подій, зазначених у параграфі (3), Товариство може розпорядитися про те, що призупинення чинності може бути продовжено на строк, визначений у розпорядженні, але не довше шести місяців.

(5) Призупинення згідно з цим розділом може бути продовжено лише один раз відповідно до параграфа (4).

(6) Ніщо у цьому розділі не тлумачиться як таке, що перешкоджає Трибуналу скористатися своїм повноваженням призупинити практику будь-якого соліситора.

(7) Соліситор, стосовно якого видається розпорядження згідно з параграфами (1) або (4), може оскаржити таке розпорядження до Начальника судових архівів протягом одного місяця з дати повідомлення про таке розпорядження.

(8) У випадку оскарження розпорядження відповідно до параграфа (7), Начальник судових архівів може:

- (а) підтвердити призупинення;
- (б) розпорядитися, щоб чинність сертифіката особи, яка подала скаргу, не призупинялася, а тривала з умовами, встановленими Начальником судових архівів;
- (с) винести постанову про відкликання розпорядження; або
- (д) винести таку постанову, яку вважає доречною.

[.....]

**Закон Франції «Про правову допомогу»⁷⁰
№ 91-647 від 10.07.1991**

Стаття 1

(Стаття 1 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 99-515 від 23.06.99, ст. 5, JORF від 24.06.1999.)

Цей Закон визначає порядок доступу до правосуддя та надання право-

вого захисту.

Правова допомога включає безкоштовну судову допомогу, сприяння доступу до правового захисту, посередництво адвоката при затриманні, а також допомогу при розгляді та вирішенні кримінальних справ.

Частина I:
БЕЗКОШТОВНА СУДОВА ДОПОМОГА
Титул I:
ДОСТУП ДО БЕЗКОШТОВНОЇ СУДОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 2

(Стаття 2 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2003-710 від 01.08.2003-08-01, ст. 22, JORF від 02.08.2003.)

Фізичні особи, які не володіють коштами, достатніми для того, щоб представляти свої права у суді, можуть скористатися безкоштовною судовою допомогою. Ця допомога може бути повною або частковою.

Як виняток, така допомога може надаватися юридичним особам для неприбуткових цілей, якщо такі особи розташовані на території Франції та не володіють достатніми ресурсами.

У тих же випадках така допомога може надаватися товариствам співвласників нерухомого майна, на яких поширюється дія Закону № 65-557 від 10.07.1965, що закріплює статус співвласника нерухомого майна, у тих випадках, коли нерухоме майно підпадає під захист статті 615-1 Будівельно-житлового кодексу або коли призначається тимчасовий розпорядник майна відповідно до статті 29-1 зазначеного вище Закону № 65-557 від 10.07.1965 для виконання дій, спрямованих на стягнення боргу як з позивача, так і з відповідача.

Стаття 3

(Стаття 3 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 92-625 від 06.07.1992, ст. 3, JORF від 09.07.1992.)

Право на безкоштовну судову допомогу мають громадяни Франції та громадяни країн, які входять до Європейського Співтовариства.

Іноземні громадяни, які постійно проживають у Франції, мають рівне з громадянами Франції право на безкоштовну судову допомогу.

У виняткових випадках безкоштовна судова допомога може надаватися особам, які не відповідають вимогам, встановленим попередньою частиною цієї Статті, якщо їхня ситуація заслуговує на інтерес з точки зору змісту позовних вимог або прогнозованих судових витрат.

Незалежно від місця проживання безкоштовна судова допомога надається іноземним громадянам, якщо ці іноземні громадяни є неповнолітніми, свідками, які користуються правом допомоги адвоката, обвинуваченими, підсудними, засудженими або цивільними позивачами, а також особам, на яких поширюється порядок, встановлений статтями 18-2, 22-2, 24, 35-2 і 35-4 Ордонансу «Про умови в'їзду та перебування іноземних громадян на території Франції» № 45-2658 від 02.11.1945.

Якщо справа розглядається Комісією з питань надання притулку біженцям, така допомога надається іноземним громадянам, які зазвичай проживають у Франції, регулярно отримують дозвіл на в'їзд до країни або мають вид на проживання, чинний протягом не менше одного року.

Стаття 4

(Стаття 4 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2000-1352 від 30.12.2000, ст. 128, JORF від 31.12.2000.)

Претендент на безкоштовну судову допомогу має підтвердити, що станом на 2001 рік його щомісячні доходи не перевищують 5 175 франків при отриманні повністю безкоштовної допомоги або 7764 франків при отриманні частково безкоштовної допомоги.

Встановлені обмеження щодо щомісячних доходів можуть змінюватися залежно від витрат на ведення домогосподарства.

Значені обмеження переглядаються щорічно та встановлюються з 1 січня відповідно до найнижчої ставки податку на прибуток.

Особи, які отримують додаткову допомогу з Національного фонду взаємодопомоги або мінімальну допомогу, гарантовану законом для осіб, які не мають засобів до існування, звільняються від необхідності доводити недостатність своїх доходів.

Для громадян Франції, які проживають за кордоном, обмеження, передбачені частиною першою цієї Статті, затверджуються декретом Державної ради за поданням Постійної комісії соціального захисту громадян Франції, які проживають за кордоном.

Стаття 5

Для цілей застосування Статті 4 до уваги беруться всі доходи, якими претендент на безкоштовну судову допомогу прямо чи опосередковано користується або вільно розпоряджається, включаючи зовнішні засоби способу життя. Оцінка доходів не включає державну допомогу на сімейні потреби та адресну соціальну допомогу, що виплачуються у порядку, затвердженому декретом Державної ради.

До уваги береться наявність рухомого та нерухомого майна, навіть, якщо воно не приносить прибутку, за винятком майна, яке неможливо продати чи заставити без створення значних складнощів для зацікавленої особи.

При оцінці доходів до уваги також беруться доходи чоловіка або дружини претендента на безкоштовну судову допомогу, а також інших осіб, які постійно проживають разом з претендентом, окрім випадків, коли судовий процес розпочато за позовами подружжя або осіб, які проживають разом, одне до одного, та наявності розходження інтересів між зазначеними особами щодо позовних вимог, що вимагає окремої оцінки їхніх доходів.

Стаття 6

У виняткових випадках безкоштовна судова допомога може надаватися особам, які не відповідають вимогам, встановленим Статтею 4, якщо їхня ситуація заслуговує на інтерес з точки зору змісту позовних вимог або прогнозованих судових витрат.

Стаття 7

(Стаття 7 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-1013 від 24.08.1993, ст. 46, JORF від 25.08.1993, набуває чинності 02.09.1993.)

Безкоштовна судова допомога надається особі, чий позов не видається очевидно безпідставним і необґрунтованим.

Це положення не застосовується до відповідача за позовом, особи, яка несе цивільну відповідальність, свідка, який користується правом допомоги адвоката, особи, яка перебуває під слідством, підсудного, обвинуваченого та засудженого.

Крім того, у випадку касаційного провадження безкоштовна судова допомога не надається позивачеві, якщо не виявлено жодної серйозної підстави для касаційної перевірки.

Якщо відповідно до попередніх частин цієї статті безкоштовна судова допомога не надається і якщо суддя задовольняє позов, поданий претендентом на таку допомогу, на користь останнього присуджується відшкодування понесених витрат, судових витрат і гонорарів виплачених у зв'язку зі спробою отримати безкоштовну судову допомогу, якою така особа скористалася б з огляду на свої доходи.

Стаття 8

Кожна особа, якій було надано безкоштовну судову допомогу, зберігає повне право на неї для свого захисту у випадку оскарження прийнятого рішення.

Стаття 9

Якщо спір, щодо якого надається безкоштовна судова допомога, не підсудний тій інстанції, до якої було подано позов, то така допомога надається в іншій інстанції, на розгляд якої направляється справа, без необхідності повторно звертатися з проханням надати зазначену допомогу знову.

Стаття 9-1

(Закон доповнено статтею 9-1 згідно із Законом № 93-22 від 08.01.1993, ст. 54, JORF від 09.01.1993, набуває чинності 01.02.1994)

Малолітня особа, справа якої розглядається відповідно до умов, визначених статтею 388-1 Цивільного кодексу, користується правом допомоги в усіх процедурах, що її стосуються, незалежно від того, чи така особа обирає собі адвоката, чи адвокат призначається суддею.

Стаття 9-2

(Закон доповнено статтею 9-2 згідно із Законом № 2002-1138 від 09.09.2002, ст. 65. JORF від 10.09.2002)

Вимоги, встановленні щодо рівня доходів, не застосовуються до жертв умисного злочинного посягання на життя чи недоторканість особи, як це визначено положеннями статей з 221-1 по 221-5, з 222-1 по 222-6, 222-8, 222-10, 222-14 (пп. 1 і 2), з 222-23 по 222-26, 421-1 (п. 1) і 421-3 (пп. 1-4) Кримінального кодексу, так само як і до осіб, які користуються правом на безкоштовну судову допомогу у зв'язку з розглядом цивільного позову щодо відшкодування збитків, завданих посяганнями на таку особу.

Титул II :

СФЕРА НАДАННЯ БЕЗКОШТОВНОЇ СУДОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 10

(Стаття 10 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 1. JORF від 22.12.1998)

Безкоштовна судова допомога надається у справах окремого і позовного провадження як позивачеві, так і відповідачеві в усіх інстанціях, а також у випадку розгляду справи за участю неповнолітнього, як це передбачено статтею 388-1 Цивільного кодексу.

Така допомога надається для слухання всієї справи чи її частини, а також для укладення мирової угоди до початку судового провадження.

Зазначена допомога може також надаватися при виконанні рішення суду або будь-якого іншого виконавчого документу.

Стаття 11

Безкоштовна судова допомога на повному праві надається при здійсненні процедур, дій та заходів, спрямованих на виконання рішень суду, що були прийняті з наданням зазначеної допомоги, якщо тільки таке виконання не було призупинено більше ніж на рік, але не через початок апеляційного провадження або винесення рішення про відстрочення виконання.

Ці процедури, дії та заходи здійснюються за рішенням суду або визначаються бюро, яке винесло рішення про надання безкоштовної судової допомоги.

Титул III:

БЮРО СУДОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 12

Рішення про надання безкоштовної судової допомоги приймаються бюро судової допомоги.

Стаття 13

(Стаття 13 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 1, JORF, від 22.12.1998.)

Бюро судової допомоги заснуються для прийняття рішень щодо заяв з проханням надати безкоштовну судову допомогу щодо позовів, які розглядаються інстанціями першого та другого рівня, виконання їхніх рішень та укладення мирових угод до початку судового провадження.

Такі бюро утворюються в кожному трибуналі великої інстанції.

У разі необхідності, окрім відділу заяв стосовно справ позовного провадження у судах першої інстанції та судах присяжних, бюро включає такі відділи:

- Відділ заяв стосовно справ адміністративного провадження в інстанціях першого рівня;
- Відділ заяв стосовно справ апеляційного провадження;
- Відділ заяв стосовно справ апеляційно-адміністративного провадження до їх передання на розгляд Державної ради.

Заява направляється до бюро за місцем проживання претендента на безкоштовну судову допомогу. У разі відсутності місця проживання, заява направляється до бюро, утворене у відповідній інстанції, в окрузі якої знаходиться організація з прийому приїжджих. Для цілей застосування процедури надання безкоштовної судової допомоги претендент вважається таким, що проживає за місцезнаходженням організації з прийому приїжджих.

Стаття 14

Бюро судової допомоги також утворюються в таких інстанціях:

Касаційний суд;

Державна рада;

Комісія з питань надання притулку біженцям.

Ці бюро виносять рішення у справах, які розглядаються в кожній з цих інстанцій, а в разі необхідності також щодо виконавчих дій та процедур.

Бюро, утворене у Державній раді, є однаково компетентним для дослідження заяв, що розглядаються судом щодо спорів з підсудності справ і Вищим арбітражним судом.

Стаття 15

Якщо два відділи бюро судової допомоги, окремо відповідальних за справи судового і адміністративного провадження, визнаються по черзі некомпетентними розглядати заяву з проханням надати безкоштовну судову допомогу, то рішення щодо цієї заяви виноситься бюро, утвореним при Державній раді, та затверджується президентом бюро при касаційному суді.

Стаття 16

(Стаття 16 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2003-1176 від 10.12.2003, ст. 12, JORF від 11.12.2003, набуває чинності 01.01.2004.)

Керівником кожного бюро чи відділу бюро судової допомоги, передбаченого статтею 13, є залежно від справи магістрат трибуналу великої інстанції, апеляційного суду, посадовою особою адміністративного суду чи апеляційного адміністративного суду. Керівниками також можуть бути

почесні магістрати чи посадові особи зазначених інстанцій. Старший секретар трибуналу великої інстанції чи апеляційного суду залежно від справи є віце-президентом бюро чи відділу, відповідального за заяви з проханням надати безкоштовну судову допомогу у справах судового провадження, що розглядаються інстанціями першого рівня і судами присяжних або апеляційними судами. У разі відсутності президента чи неможливості виконання ним своїх обов'язків бюро або відділом керує старший секретар.

Керівником бюро при касаційному суді є діючий чи почесний магістрат цього суду. Старший секретар є віце-президентом. Бюро включає також ще двох посадових осіб суду, обраних Касаційним судом.

Керівником бюро при Державній раді є діючий чи почесний член Державної ради. Бюро включає ще двох посадових осіб суду, обраних Державною радою, або, якщо заява стосується суду щодо спорів з підсудності справ, одна особа обирається Державною радою, а інша — Касаційним судом.

Керівником бюро при Комісії з питань надання притулку біженцям є один із президентів відділів, зазначених у статті 5 Закону № 52-893 від 25.07.1952, відповідно до якого створено Управління Франції з питань захисту біженців і осіб без громадянства.

У бюро чи кожному відділі бюро працюють також по два службовці та два представники допоміжного персоналу юстиції, з яких щонайменше один є адвокатом або адвокатом Державної ради та Касаційного суду, обраним серед адвокатів, почесних адвокатів, судових виконавців, почесних судових виконавців, повірених, почесних повірених і адвокатів Державної ради та Касаційного суду, почесних адвокатів Державної ради та Касаційного суду, а також одну особу — представника користувачів послуг бюро, яка призначається Радою департаменту з питань судової допомоги та не може бути ні службовцем, ні суддею чи юристом.

Представники допоміжного персоналу юстиції призначаються їхніми професійними організаціями.

Стаття 17

(Стаття 17 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 92-1336 від 16.12.1992, ст. 333, JORF від 23.12.1992, набуває чинності 01.03.1994.)

Посадові особи та співробітники бюро судової допомоги зобов'язані дотримуватися вимог щодо професійної таємниці, встановлених Статтями 226-13 і 226-14 Кримінального кодексу.

Титул IV:

Процедура прийняття рішення щодо надання безкоштовної судової допомоги

Стаття 18

Заява з проханням надати безкоштовну судову допомогу може подаватися до або під час судового розгляду.

Стаття 19

Адвокат, уповноважений чи призначений у випадках, передбачених законом, може звернутися до компетентного бюро судової допомоги від імені особи, якій він надає чи надавав допомогу.

Стаття 20

У невідкладних випадках і за умови застосування правил уповноваження та офіційного призначення може надаватися попередня судова допомога, схвалена президентом бюро або відділу бюро судової допомоги чи відповідною інстанцією або її президентом.

Схвалення попередньої судової допомоги може так само надаватися, якщо процедура ставить під загрозу важливі життєві умови зацікавленої сторони, зокрема, у випадку звернення стягнення на майно сторони, що тягне за собою конфіскацію майна чи виселення.

Стаття 21

Бюро судової допомоги може збирати будь-яку інформацію про фінансовий стан зацікавленої сторони.

Державні служби та органи, організації соціальної безпеки та організації, відповідальні за управління виплатами соціальної допомоги, повинні на вимогу бюро та без порушення професійної таємниці повідомляти йому всю інформацію, яка дозволила б визначити, чи зацікавлена сторона відповідає умовам, встановленим для претендентів на безкоштовну судову допомогу.

При розгляді кримінальних справ бюро судової допомоги може також вимагати від прокурора Республіки чи генерального прокурора, залежно від випадку, надання відомостей кримінальної справи, які дозволили б оцінити доходи зацікавленої сторони.

Стаття 22

(Стаття 22 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 12.18.1998, ст. 3, JORF, від 22.12.1998.)

Президент компетентного бюро чи відділу, а в разі їхньої відсутності чи неможливості виконання ними своїх обов'язків, віце-президент можуть приймати рішення лише щодо заяв, які не представляють очевидної та серйозної складності.

Президент, а у відповідних випадках віце-президент можуть також проводити необхідні заходи розслідування та відхиляти заяви, якщо у встановлений термін претендент на безкоштовну судову допомогу без достатніх підстав не надає потрібні документи та відомості.

Стаття 23

Рішення бюро судової допомоги, відділу бюро чи їхнього президента можуть залежно від випадку передаватися на розгляд президента трибуналу великої інстанції, першого президента апеляційного суду чи касаційного суду, президента адміністративного суду чи апеляційного адміністра-

тивного суду, керівника відділу позовного провадження при Державній раді, віце-президента суду щодо спорів з питань підсудності справ, голови комісії з питань надання притулку біженцям або їхнім уповноваженим представникам.

Ці інстанції не переглядають прийняті ними рішення.

Зацікавлена сторона може сама оскаржити прийняте рішення, якщо їй було відмовлено у наданні безкоштовної судової допомоги на підставах, вказаних у статті 7, або якщо її було позбавлено безкоштовної судової допомоги.

У будь-якому випадку прийняті рішення оскаржуються до таких інстанцій:

- Хранителя печатки, міністра юстиції щодо рішень, прийнятих бюро при Державній раді;
- Прокуратори щодо рішень, прийнятих іншими бюро;
- Президента Колегії адвокатів Державної ради і Касаційного суду щодо рішень, прийнятих бюро, утвореними при інстанціях, і до голів інших колегій адвокатів щодо рішень, прийнятих всіма іншими бюро.

Зацікавлена сторона може вимагати нового розгляду заяви бюро, відділом бюро чи їхніми керівниками, якщо їй було відмовлено у наданні безкоштовної судової допомоги на підставі застосування Статей 4, 5 і 6.

Титул V:

ПОКРИТТЯ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НАДАННЯМ БЕЗКОШТОВНОЇ СУДОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 24

Судові витрати, понесені особою, яка отримує безкоштовну судову допомогу, до моменту отримання такої допомоги, покриваються державою.

Проте у випадку частково безкоштовної судової допомоги особа, яка її отримує, сама сплачує гонорар, встановлений договором з адвокатом відповідно до Статті 35, або частину окладу в дохід осіб, які мають право посвідчувати юридичні акти, та посадових осіб суду, які надають своє сприяння такій особі.

Глава I:

СПРИЯННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ДОПОМІЖНОГО ПЕРСОНАЛУ ЮСТИЦІЇ

Стаття 25

Особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, має право на допомогу адвоката і всіх осіб, які мають право посвідчувати юридичні акти, та посадових осіб суду, сприяння яких вимагає судових процес.

Особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, сама обирає адвокатів, осіб, які мають право посвідчувати юридичні акти, і посадових осіб суду. Вони можуть також попередньо обиратися чи призначатися представником допоміжного персоналу юстиції.

У разі нездійснення вибору або відмови обраного представника допом-

іжного персоналу юстиції, адвокат чи особа, яка має право посвідчувати юридичні акти, та посадова особа суду призначаються без порушення порядку уповноваження чи офіційного призначення головою колегії адвокатів або керівником відповідної професійної організації, до якої належать зазначені особи.

Особи, які діяли на захист особи, яка отримує безкоштовну судову допомогу, до того, як така допомога була надана, повинні продовжувати надавати свої послуги такій особі. Вони не можуть бути звільнені, окрім виняткових випадків, визначених головою колегії адвокатів або керівником відповідної професійної організації, до якої належать зазначені особи.

Стаття 26

У випадку апеляційного провадження особу, яка отримує безкоштовну судову допомогу, представляє адвокат, який надавав свої послуги такій особі у першій інстанції, окрім випадків іншого вибору сторони або відмови адвоката.

Стаття 27

Адвокат, який надає послуги особі, яка отримує безкоштовну судову допомогу, має право на винагороду.

Щорічно держава надає кожному об'єднанню адвокатів дотацію, яка є її частиною внеску на підтримку безкоштовної судової допомоги, яку надають адвокати цього об'єднання.

Обсяг такої дотації залежить, з одного боку, від кількості випадків надання безкоштовної судової допомоги адвокатами об'єднання, а з іншого — від показника коефіцієнта, визначеного за типом процедури і одиницею сталонного значення.

Одиниця сталонного значення для всіх випадків надання безкоштовної судової допомоги вираховується, виходячи з обсягів безкоштовної судової допомоги протягом попереднього року та кількості адвокатів, що належать до відповідного об'єднання.

Еталонний показник, зазначений у частині третій цієї статті, встановлюється щорічно Законом про державний бюджет.

Стаття 28

Дотація, що надається кожного року, дає привід для виплати початкової суми на початку року, яка потім коригується відповідно до кількості випадків надання безкоштовної судової допомоги. У кінці року така сума ліквідується залежно від кількості фактично наданої безкоштовної судової допомоги.

Стаття 29

(Стаття 29 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 12, JORF від 22.12.1998.)

Зазначена дотація зараховується на спеціальний рахунок відділу гро-

шових розрахунків, передбаченого ч. 9 статті 53 Закону «Про реформування певних юридичних і судових професій» № 71-1130 від 31.12.1971. Вона повністю використовується на оплату послуг адвокатів, які надають безкоштовну судову допомогу.

Порядок підрахунку та здійснення оплати, а в разі потреби, і виплати авансу визначаються кожним об'єднанням окремо відповідно до його внутрішніх положень.

Однак у випадку надання частково безкоштовної судової допомоги, оплата послуг адвоката з державного внеску підраховується відповідно до порядку, який застосовується до визначення обсягу дотації, що належить відповідному об'єднанню адвокатів.

Внутрішні положення об'єднання можуть передбачати, що адвокати надають безкоштовну судову допомогу в режимі неповного робочого дня відповідно до порядку, встановленого договором з об'єднанням.

Що стосується правил фінансового управління та обліку коштів, внутрішні положення повинні відповідати типовому положенню, затвердженому декретом Державної ради.

Об'єднання інформують Раду департаменту з питань доступу до правової допомоги, передбачену статтею 54, про норми внутрішніх положень, які стосуються безкоштовної судової допомоги.

Стаття 30

Відділ грошових розрахунків призначає ревізора та його заступника, які обираються з переліку осіб, зазначеного у статті 219 Закону «Про господарські товариства» № 66-537 від 24.07.1966 для виконання шести видів перевірок. Функції заступника ревізора визначаються положеннями Статті 223 зазначеного закону.

Не можуть бути ревізорами:

1° Чоловік або дружина, близькі та дальні родичі, до четвертого рівня рідні включно, президента або адміністратора відділу грошових розрахунків, голови колегії адвокатів і членів її ради;

2° Особи, які прямо чи опосередковано або через підставну особу отримують з відділу грошових розрахунків або від його президента певну винагороду за виконання інших, ніж ревізорських, функцій;

3° Представники товариства ревізорів, якщо один із його членів, акціонерів чи керівників перебувають у ситуації, визначеній попередніми пунктами;

4° Чоловік або дружина осіб, які отримують з відділу грошових розрахунків чи від його президента винагороду за виконання інших, ніж ревізорських, функцій, на постійній основі;

5° Представники товариства ревізорів, якщо один із його членів, акціонерів чи керівників виконує функції ревізора від імені товариства для своєї дружини чи свого чоловіка, які перебувають у ситуації, передбаченій пунктом 4°;

6° Колишні адвокати і юрисконсульти, уповноважені п. 11. Статті 50 згаданого Закону № 71-1130 від 31.12.1971 виконувати функції ревізорів.

Ревізори перевіряють дійсне зарахування державної дотації на спеціальний рахунок, що спеціально відкривається кожного року відповідно до декрету Державної ради, а також її використання згідно з положеннями цього Закону.

Для цих цілей застосовуються положення статей 229, 233, 234, 235, 456 і 457 згаданого раніше Закону № 66-537 від 24.07.1966.

Положення статті 455 зазначеного Закону застосовуються до президента відділу грошових розрахунків, а положення статті 458 того ж Закону до всіх інших співробітників, включаючи президента.

Стаття 31

Послуги адвоката Державної ради та касаційного суду, повіреного апеляційного суду, нотаріуса, судового виконавця, штатного відповідального секретаря, судового оцінника, що надаються особі, яка отримує безкоштовну судову допомогу, винагороджуються державою відповідно до розрахункової таблиці ставок, затвердженої декретом Державної ради.

Стаття 32

Якщо послуги представників допоміжного персоналу юстиції з надання безкоштовної судової допомоги оплачуються повністю за рахунок держави, то вони не можуть отримувати за надані послуги ніякої іншої винагороди, за винятком випадків, визначених положеннями статті 36. Усі протилежні домовленості є недійсними.

Стаття 33

Гонорари, оклади й аванси, виплачені з цієї метою особою, яка отримує повністю безкоштовну судову допомогу, до моменту надання такої допомоги, вираховуються з державного внеску.

Якщо винагороду було виплачено представникові допоміжного персоналу юстиції до подання заяви з проханням надати безкоштовну судову допомогу, держава не покриває ці витрати на підставі надання повністю безкоштовної судової допомоги, якщо суми, вже отримані у рахунок сплати окладів чи гонорарів, щонайменше дорівнюють тим, які мають бути отримані на зазначених підставах.

Якщо винагорода, виплачена особою, яка отримує безкоштовну судову допомогу, менша за державний внесок, передбачений для цих цілей, представник допоміжного персоналу юстиції не може претендувати на додаткову винагороду, яка могла б у результаті перевищити загальну суму такого внеску.

У випадку, передбаченому статтею 9, до уваги береться весь комплекс послуг, наданих адвокатом.

Стаття 34

У випадку надання частково безкоштовної судової допомоги державна частка, що забезпечується на користь особи, яка отримує таку допомогу, визначається відповідно до розрахункової таблиці ставок, затвердженої

декретом Державної ради, є обернено пропорційною доходам такої особи.

Стаття 35

У випадку надання частково безкоштовної судової допомоги адвокат має право на додатковий гонорар з боку особи, яка отримує таку допомогу. Розмір гонорару визначається вільною домовленістю.

Залежно від складності справи, письмовий договір визначає завдання та витрати, зумовлені характером справи, порядок підрахунку і виплати додаткових гонорарів згідно умов, що відповідають доходу та власності особи, яка отримує допомогу.

У договорі зазначається загальна сума державного внеску. Також визначаються засоби правового захисту при оскарженні рішення. У разі недійсності вона передається протягом двох тижнів з часу її підписання голові колегії адвокатів, відповідальному за правильність договору та підрахунок додаткових гонорарів.

Якщо об'єднання адвокатів, до якого належить адвокат, встановлює метод підрахунку гонорарів, який бере до уваги зазначені вище критерії, загальна сума додаткового гонорару розраховується на основі цього методу.

Вищезгадані положення застосовується до адвокатів Державної ради та касаційного суду. Колегія адвокатів при Державній раді та касаційному суді користується повноваженнями, якими наділяються інші об'єднання адвокатів, а її президент — повноваженнями голови колегії адвокатів.

У тому ж випадку інші особи, які мають право посвідчувати юридичні акти, і посадові особи суду мають право на додаткову оплату їхніх послуг особою, яка отримує безкоштовну судову допомогу. Така додаткова оплата розраховується відповідно до їхніх ставок у межах, затверджених декретом Державної ради.

Стаття 36

(Зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 4, JORF від 22.12.1998.)

Якщо задоволення позовних вимог особи, яка отримує безкоштовну судову допомогу, забезпечує таку особу коштами, за наявності яких на момент подання заяви з проханням надати безкоштовну судову допомогу така допомога не була б надана, то призначений адвокат може вимагати гонорари від свого клієнта після того, як бюро судової допомоги прийме рішення про позбавлення особи безкоштовної судової допомоги.

Стаття 37

(Стаття 37 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 5, JORF від 22.12.1998.)

Якщо представники допоміжного персоналу юстиції отримують винагороду відповідно до визначеної ставки, вони можуть відмовитися від отримання суми, яка їм належить з державного внеску, і вимагати стягнен-

ня окладів, на які вони претендують, зі сторони, яка за рішенням суду сплачує судові витрати, якщо така сторона не отримує безкоштовну судову допомогу.

Адвокат особи, яка отримує безкоштовну судову допомогу, може у випадках, передбачених статтею 75, вимагати від судді винесення рішення про те, що сторона, яка сплачує судові витрати або яка програла справу, і при цьому не є особою, яка отримує безкоштовну судову допомогу, має сплатити витрати, які б понесла особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, якби вона не отримала такої допомоги. У разі досудового визнання програшу іншою стороною адвокат може відмовитися від суми, яка йому належить з державного внеску, і вимагати стягнення на свою користь суми, визначеної суддею.

Якщо протягом шести місяців з моменту винесення судового рішення адвокат особи, яка отримує безкоштовну судову допомогу, не вимагає оплати своїх послуг з державного внеску, то вважається, що такий адвокат відмовився від отримання цієї оплати.

Стаття 38

Державний внесок зменшується відповідно до порядку, затвердженого декретом Державної ради, якщо повірений або адвокат Державної ради і касаційного суду веде кілька справ, які стосуються схожих питань.

Стаття 39

(Стаття 39 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 1, JORF від 22.12.1998.)

Щодо всіх справ, які закінчуються мировою угодою, що укладається за сприяння адвоката до початку судового розгляду, представник допоміжного персоналу юстиції отримує винагороду, що дорівнює сумі, яку держава виплачує на забезпечення безкоштовної судової допомоги у випадку завершення розгляду справи ухваленням судового рішення.

У випадках, коли особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, відмовляється від подальшого ведення розпочатого розгляду справи, береться до уваги етап провадження.

Якщо допомога надавалася з метою досягнути мирової угоди до початку судового розгляду, і така мирова угода не була укладена, виплати винагороди, яка належить адвокату і підраховується згідно з порядком, затвердженим Державною радою, підлягає коригуванню протягом шести місяців після моменту ухвалення рішення про надання безкоштовної судової допомоги в залежності від важливості та серйозності завдань, виконаних адвокатом.

Якщо судовий розгляд розпочинається після невдалих переговорів щодо укладення мирової угоди, оплата послуг адвоката, наданих під час таких переговорів, відноситься відповідно до умов, затверджених декретом Державної ради, на рахунок винагороди, яка належить адвокату у зв'язку з веденням справи.

Глава II: **Витрати, що покриваються за рахунок** **безкоштовної судової допомоги**

Стаття 40

Безкоштовна судова допомога надається для покриття всіх видів витрат, пов'язаних із судовим процесом, процедурами та діями, для здійснення яких вона була надана.

Особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, звільняється від нарахування і покриття таких витрат та виплати авансів, пов'язаних із ними.

Витрати, понесені під час слідчих заходів, авансуються державою.

Стаття 41

Державний архів безкоштовно надає особі, яка отримує безкоштовну судову допомогу, документи та їхні посвідчені копії, необхідні для процесуальних чи виконавчих заходів.

Податки та збори, що належать до сплати особою, яка отримує безкоштовну судову допомогу, покриваються державою після винесення судового рішення відповідно до умов, передбачених статтями 42 і далі.

Стаття 42

Якщо особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, має за рішенням суду сплатити судові витрати або програє процес, держава покриває лише судові витрати, реально понесені іншою стороною у справі без порушення умов можливого застосування положень статті 75.

Однак суддя може винести рішення про сплату частини судових витрат державою.

У тому ж випадку суддя може постановити, що особа, яка отримує часткову безкоштовну судову допомогу і є відповідачем у процесі, покриває частину витрат, понесених державою, але не державного внеску на оплату послуг адвокатів осіб, які мають право посвідчувати юридичні акти, і посадових осіб суду.

Стаття 43

(Стаття 43 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-2 від 04.01.1993, ст. 139, JORF від 05.01.1993, набуває чинності 01.03.1993.)

Якщо сторона, з якої за рішенням суду стягуються судові витрати, або особа, яка програє справу, не є особою, яка отримує безкоштовну судову допомогу, то така сторона повинна відшкодувати Державній скарбниці витрати, понесені державою, за винятком витрат, понесених під час здійснення провадження судами у кримінальних справах, виправними судами та поліцейськими судами. Однак із міркувань рівності або економічної ситуації цієї сторони суддя може повністю або частково звільнити її від сплати таких витрат.

Особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу може вимагати, щоб відповідно до статті 75 суддя виніс рішення про стягнення певної суми на покриття витрат, понесених такою особою, зі сторони, згаданої у попередній частині Статті.

Стаття 44

Відшкодування сум, належних державі, здійснюється у формі штрафів та винесення рішення про здійснення виплат грошових санкцій відповідно до особливих положень, затверджених декретом.

Дії спрямовані на відшкодування всіх сум, належних до сплати відповідно до цього Закону, втрачають силу за давністю після закінчення п'ятирічного терміну, починаючи з дня прийняття судового рішення або дії, внаслідок якої особу було позбавлено безкоштовної судової допомоги.

Частина I: БЕЗКОШТОВНА СУДОВА ДОПОМОГА

Титул V:

ПОКРИТТЯ ВИТРАТ, ПОНЕСЕНИХ У ЗВ'ЯЗКУ З БЕЗКОШТОВОЮ СУДОВОЮ ДОПОМОГОЮ

Глава II:

Витрати, що покриваються за рахунок безкоштовної судової допомоги

Стаття 45

(Статтю 45 виключено на підставі Закону № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 16, JORF від 22.12.1998.)

Стаття 46

(Статтю 46 виключено на підставі Закону № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 16, JORF від 22.12.1998.)

Стаття 47

(Стаття 47 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-1013 від 24.08.1993, ст. 46, JORF від 25.08.1993, набуває чинності 02.09.1993.)

Положення цієї глави не застосовуються у справах кримінального провадження, якщо особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, є свідком, який користуються правом допомоги адвоката, особою, яка перебуває під слідством, підсудною, обвинувачуваною чи засудженою особою.

Стаття 48

(Стаття 48 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-2 від 04.01.1993, ст. 140, JORF від 05.01.1993, набуває чинності 01.03.1993.)

Якщо особа, яка отримує безкоштовну судову допомогу, є цивільною стороною у кримінальному провадженні, суд постановляє, що засуджена особа несе обов'язок відшкодувати внесок, зроблений державою на опла-

ту послуг адвоката, наданих цивільній стороні з метою забезпечити їй безкоштовну судову допомогу. Однак з міркувань рівності або виходячи з економічної ситуації засудженої особи, суддя може повністю або частково звільнити її від здійснення такого відшкодування.

Стаття 49

(Статтю 49 виключено на підставі Закону № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 16, JORF від 22.12.1998.)

Титул VI: ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИ БЕЗКОШТОВНОЇ СУДОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 50

(Стаття 50 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 6, JORF від 22.12.1998.)

Не виключаючи в разі необхідності застосування кримінальних санкцій, особа може бути позбавлена безкоштовної судової допомоги навіть після розгляду справи або виконання дій, для яких вона надавалася, якщо таку допомогу було отримано через надання неточних показань або документів.

Особа може бути повністю або частково позбавлена безкоштовної судової допомоги у наступних випадках:

1° Якщо у особи, яка отримує безкоштовну судову допомогу, під час судового розгляду її справи або виконання відповідних правових дій, несподівано з'являються такі кошти, що якби вони існували на дату подання заяви з проханням надати безкоштовну судову допомогу, то така допомога не була б надана цій особі;

2° Якщо рішення, яке приймається у справі, наділяє особу, яка отримує безкоштовну судову допомогу, такими коштами, що якби вони існували на дату подання заяви з проханням надати безкоштовну судову допомогу, то така допомога не була б надана цій особі;

3° Якщо процедура, розпочата відповідачем, який отримує безкоштовну судову допомогу, визнається тяганиною.

Стаття 51

Будь-яка зацікавлена особа може вимагати позбавлення безкоштовної судової допомоги. З цією метою може бути також зроблено офіційне подання.

Рішення про позбавлення безкоштовної судової допомоги приймається бюро судової допомоги.

Стаття 52

Рішення про позбавлення безкоштовної судової допомоги підлягає негайному виконанню в межах, визначених таким рішенням, щодо зборів, винагород, гонорарів, окладів, сум, внесених на збереження, та авансових платежів будь-якого походження, від яких було звільнено особу, яка от-

римала безкоштовну судову допомогу. На особу, яка отримала безкоштовну судову допомогу, покладається обов'язок відшкодувати державі виплачені нею кошти.

Стаття 52-1

(Закон доповнено статтею 52-1 згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 7, JORF від 22.12.1998.)

Положення Статей 42 і 50—52 доводяться до відома особи, яка отримує безкоштовну судову допомогу, у повідомленні про надання їй такої допомоги.

ЧАСТИНА ДРУГА: ДОСТУП ДО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТИТУЛ I: ВИЗНАЧЕННЯ БЕЗКОШТОВНОЇ ДОПОМОГИ У ДОСТУПІ ДО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Стаття 53

(Стаття 53 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 9, JORF від 22.12.1998.)

Допомога в доступі до правового захисту включає:

1° Надання особам загальної інформації про їхні права та обов'язки, а також спрямування осіб до організацій, відповідальних за реалізацію їхніх прав.

2° Допомога у виконанні всіх заходів, спрямованих на реалізацію прав особи або виконання правового обов'язку, а також допомога у здійсненні позасудових процедур.

3° Консультація з правових питань.

4° Допомога у складанні та укладенні правових актів.

Умови, на яких надається безкоштовна допомога щодо консультації з правових питань, визначаються Радою департаменту з питань доступу до правової допомоги відповідно до правил професійної етики осіб, відповідальних за надання консультацій, та згідно з положеннями Титулу II Закону «Про реформування певних юридичних і судових професій» № 71-1130 від 31.12.1971.

Стаття 54

(Стаття 54 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 10, JORF від 22.12.1998.)

У кожному департаменті утворюється Рада департаменту з питань доступу до правового захисту, відповідальна за ведення статистики потреб правового захисту, визначення напрямку місцевої політики, складання та розповсюдження звітів про проведені заходи. Рада звітує про кошторис всіх проведених заходів та розглядає всі заяви з проханням надати державну фінансову допомогу в межах своєї компетенції. Рада також займається

оцінкою якості та ефективності усіх засобів, якими вона користується для надання своєї підтримки.

Рада може брати участь у фінансуванні всіх заходів, пов'язаних зі здійсненням правосуддя.

Щороку рада звітує про свою діяльність.

Стаття 55

(Стаття 55 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 10, JORF від 22.12.1998.)

Рада департаменту з питань доступу до правового захисту є об'єднанням загальносупільного значення, на яке поширюються положення статті 21 Закону «Про напрямки та розробку дослідницької та технічно-наукової діяльності у Франції» № 82-610 від 15.07.1982.

До її складу входять представники:

1° Держави;

2° Департаменту;

3° Асоціації мерів департаменту;

4° Професійного об'єднання, а в разі наявності більш як однієї колегії адвокатів, одного з професійних об'єднань адвокатів, утворених у департаменті, за вибором їх відповідних голів;

5° Відділу грошових розрахунків цього професійного об'єднання адвокатів;

6° Палати судових виконавців департаменту;

7° Палати нотаріусів департаменту;

8° У місцях знаходження апеляційних судів департаменту, дисциплінарної палати повірених при цьому суді;

9° У Парижі — Колегії адвокатів Державної ради та касаційного суду;

10° Асоціації, що працює у сфері доступу до правового захисту, яка призначається президентом трибуналу великої інстанції головного міста департаменту та особами, згаданими в пунктах 2°—9° за пропозицією префекта.

На засіданні Раді департаменту головує президент трибуналу великої інстанції головного міста департаменту, який має вирішальний голос у разі рівного поділу голосів.

Прокурор Республіки при трибуналі великої інстанції виконує функцію урядового комісара.

Установчий договір визначає порядок участі членів ради у фінансуванні діяльності або залучення засобів будь-якого характеру на розсуд об'єднання, а також умов, на яких об'єднання може приймати інших членів з числа згаданих у пунктах 1°—10°.

Стаття 56

Стаття 56 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 10, JORF від 22.12.1998

Президент Ради департаменту з питань доступу до правового захисту може запрошувати на її засідання з наданням права дорадчого голосу та-

ких осіб:

1° Представників комун або об'єднань комун департаменту;

2° Якщо в департаменті існує більше, ніж одна колегія адвокатів, представників об'єднань адвокатів та їхніх відділів грошових розрахунків, які не мають статусу осіб, визначеного статтею 55.

Президент Ради може також запросити на засідання з правом дорадчого голосу будь-яку фізичну чи юридичну особу.

Стаття 57

Стаття 57 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 10, JORF від 22.12.1998

Рада департаменту з питань доступу до правового захисту отримує та розподіляє кошти, визначені статтею 68. Вона може укладати такі угоди:

1° З окремими представниками юридичних і судових професій та професійними організаціями або з особами, що відповідають вимогам Титулу II згаданого Закону № 71-1130 від 31.12.1971 з метою визначити порядок їхньої участі в заходах надання допомоги в доступі до правового захисту;

2° З центрами суспільної діяльності комун або всіма іншими державними чи приватними організаціями з метою здобути їхню підтримку для надання допомоги в доступі до правової допомоги.

Стаття 58

(Стаття 58 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 10, JORF від 22.12.1998.)

Рада департаменту з питань доступу до правового захисту ухвалює рішення щодо підрахування витрат, необхідних для надання консультації, які можуть бути покладені на особу, яка отримує безкоштовну правову допомогу, відповідно до розрахункової таблиці, що встановлюється залежно від коштів, якими розпоряджається зацікавлена сторона, та характеру консультації.

Стаття 59

(Стаття 59 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 10, JORF від 22.12.1998.)

Не може бути відмовлено в перевагах заходів, що здійснюються радами департаментів з питань доступу до правового захисту, громадянам Франції, які проживають поза її межами, на підставі того, що вони живуть за кордоном.

Питання, які стосуються допомоги в доступі до правового захисту громадян Франції, які проживають поза її межами, відносяться, у випадку відсутності зв'язків з іншим департаментом, до Ради департаменту з питань доступу до правового захисту м. Парижа.

Стаття 60

(Стаття 60 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 10, JORF від 22.12.1998.)

Міністр закордонних справ та керівники дипломатичних місій і консульств діють у межах своїх повноважень щодо забезпечення допомоги в доступі до правової допомоги для громадян Франції, які проживають поза її межами, а також у разі необхідності підтримують інші заходи допомоги та сприяння, що організуються радами департаментів з питань доступу до правового захисту.

Частина друга:

ДОПОМОГА В ДОСТУПІ ДО ПРАВОЇ ДОПОМОГИ

Титул I:

ДОПОМОГА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЮРИДИЧНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Стаття 61

(Статтю 61 виключено на підставі Закону № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 16, JORF від 22.12.1998.)

Стаття 62

(Статтю 62 виключено на підставі Закону № 98-1163 18.12.1998, ст. 16, JORF від 22.12.1998.)

Титул II:

ДОПОМОГА У ЗДІЙСНЕННІ ПОЗАСУДОВИХ ПРОЦЕДУР

Стаття 63

(Статтю 63 виключено на підставі Закону № 98-1163 18.12.1998, ст. 16, JORF від 22.12.1998.)

Стаття 64

(Статтю 64 виключено на підставі Закону № 98-1163 18.12.1998, ст. 16, JORF від 22.12.1998.)

ЧАСТИНА ТРЕТЯ:

**ДОПОМОГА АДВОКАТА НА ЕТАПІ ЗАТРИМАННЯ,
ПОСЕРЕДНИЦТВО ПРИ РОЗГЛЯДІ ТА ВИРІШЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ І ПРАВОВА ПІДТРИМКА ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, У ПРОЦЕСІ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Стаття 64-1

(Стаття 64-1 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2001-1275 від 28.12.2001, ст. 151, JORF від 29.12.2001.)

Офіційно призначений адвокат, який здійснює посередництво на умовах, визначених статтею 63-4 Кримінального кодексу, має право на винагороду.

Щорічно держава виплачує кожному об'єднанню адвокатів дотацію, яка є частиною її внеску в оплату послуг, що таким чином забезпечуються

адвокатами.

Така дотація перераховується на спеціальний рахунок, передбачений статтею 29.

Загальна сума дотації підраховується відповідно до порядку, затвердженого декретом Державної ради, залежно від обсягу послуг, наданих офіційно призначеними адвокатами.

Стаття 64-2

(Стаття 64-2 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2001-1275 від 28.12.2001, ст. 151, JORF від 29.12.2001.)

Адвокат, який надає свою допомогу під час заходів, передбачених п. 5 статті 41-1 та статтями 41-2 і 41-3 Кримінально-процесуального кодексу та статтею 12-1 Ордонансу Прокурора Республіки № 45-174 від 02.02.1945 стосовно дитячої злочинності, осіб, притягнених до участі у справі, та жертв злочинів, які відповідають вимогам, встановленим для осіб, які отримують безкоштовну правову допомогу, має право на винагороду відповідно до декрету Державної ради.

Декрет Державної ради затверджує порядок, відповідно до якого президент та віце-президент бюро судової допомоги схвалюють безкоштовну судову допомогу.

Стаття 64-3

(Закон доповнено статтею 64-3 згідно із Законом № 2001-1275 від 28.12.2001, ст. 151, JORF від 29.12.2001.)

Адвокат, який надає допомогу особі, яка перебуває у місцях позбавлення волі та щодо якої здійснюється дисциплінарне провадження стосовно її перебування під вартою, має право на винагороду. Щорічно держава виплачує кожній колегії адвокатів дотацію, яка є її внеском в оплату послуг, що забезпечуються адвокатами.

Така дотація перераховується на спеціальний рахунок, передбачений статтею 29.

Загальна сума дотації підраховується відповідно до порядку, затвердженого декретом Державної ради, залежно від обсягу послуг, наданих офіційно призначеними адвокатами.

Частина четверта

Титул I:

НАЦІОНАЛЬНА РАДА З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 65

(Стаття 65 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 12, JORF від 22.12.1998.)

Національна рада з питань правової допомоги засновується для збирання будь-якої кількісної та якісної інформації щодо функціонування

інститутів безкоштовної судової допомоги та допомоги в доступі до правового захисту, а також для подання пропозицій до органів державної влади щодо відповідних заходів, спрямованих на покращання функціонування зазначених інститутів, надання рекомендацій радам департаментів з питань доступу до правового захисту щодо розробки та гармонізації заходів, які проводяться на місцях, складання кожного року звіту про функціонування інституту правової допомоги на основі звітів рад департаментів з питань доступу до безкоштовної правової допомоги та допомоги в доступі до правового захисту в межах їх підвідомчих округів. Цей звіт підлягає оприлюдненню.

Дослідження, звіти та розгляд питань у Національній раді з питань правової допомоги повинні звертати увагу на особливу ситуацію громадян Франції, які проживають за її межами, щодо безкоштовної судової допомоги та доступу до правового захисту.

Стаття 66

(Стаття 66 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-1013 від 24.08.1993, ст. 47, JORF від 25.08.1993, набуває чинності 02.09.1993.)

Правила формування та функціонування Національної ради з питань правового захисту затверджуються декретом Державної ради.

Щонайменше половина ради повинна складатися з рівної кількості представників юридичних і судових професій.

Титул II: ФІНАНСУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 67

(Стаття 67 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-1013 від 24.08.1993, ст. 47, JORF від 25.08.1993, набуває чинності 02.09.1993.)

Фінансування безкоштовної правової допомоги та посередництва адвоката при затриманні забезпечується державою.

Стаття 68

(Стаття 68 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 12, JORF від 22.12.1998.)

Фінансування допомоги в доступі до правового захисту забезпечується, зокрема, таким:

— часткою участі держави, департаменту та інших членів об'єднання загальносуспільного значення, що передбачено установчим договором відповідно до умов статті 55;

— внесками, сплачуваними відділами з питань грошових розрахунків колегій адвокатів у відповідних округах;

— часткою участі професійних організацій юридичних і судових професій;

— субвенціями, що надаються органами місцевого самоврядування, державними закладами, організаціями соціального захисту та іншими видами участі.

Кошти, призначені для надання допомоги в доступі до правового захисту, перераховуються радам департаментів з питань доступу до правового захисту територіального підпорядкування.

Стаття 69

(Стаття 69 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 11, JORF від 22.12.1998.)

Для компенсації розбіжностей між департаментами та підтримки ініціатив, які мають суспільне значення, держава може також брати участь у фінансуванні правової допомоги шляхом згоди взяти під свою відповідальність заходи, що впроваджуються певною радою департаменту з питань доступу до правового захисту.

Стаття 69-1

(Закон доповнено статтею 69-1 згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 11, JORF від 22.12.1998.)

Виплата винагороди особам, які надають юридичні консультації згідно з другою частиною цього Закону, здійснюється відповідно до ставок, затверджених декретом.

Частина п'ята:

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ІНШЕ

Стаття 70

(Стаття 70 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 12, JORF від 22.12.1998.)

Умови застосування цього Закону затверджуються декретом Державної ради і включають:

1° Порядок оцінки доходів юридичних осіб, коригування встановлених обмежень залежно від витрат на ведення домогосподарства, як це передбачено статтею 4, адресна соціальна допомога, що не беруться до уваги під час оцінки доходів особи, а також період підрахування визначених доходів;

2° Організація та функціонування бюро судової допомоги, регламент і порядок призначення їхніх президента, членів та заступників;

3° Порядок призначення адвокатів і осіб, які мають право посвідчувати юридичні акти, та посадових осіб суду, відповідальних за надання допомоги особі, яка отримує безкоштовну судову допомогу;

4° Правила конкуренції юрисдикцій між бюро судової допомоги;

5° Розрахункові таблиці, згадані у статтях 31, 34 і 35 ;

6° Типове положення, що затверджує правила фінансового управління та підрахунку коштів, що перераховуються на спеціальний рахунок відділів, які несуть відповідальність за таке управління відповідно до статті 29;

7° Правила здійснення контролю ревізорами, передбачені статтею 30;

8° Правила, відповідно до яких зменшується частка внеску держави при множинності сторін у випадку, передбаченому Статтею 38;

9° Особливі положення, що застосовуються до стягнення витрат, понесених державою на безкоштовну судову допомогу, відповідно до статей 43 і 44;

10° Правила формування та функціонування Національної ради з питань правового захисту та рад департаментів з питань доступу до правового захисту;

11° Винагорода послуг осіб, які користуються почесним статусом державних службовців та деяких інших осіб, які вийшли на пенсію та виконують функції президента чи посадових осіб певного відділу чи бюро судової допомоги.

Цей декрет також затверджує особливий порядок застосування цього Закону:

1° У департаментах Нижнього Рейну, Верхнього Рейну та Мозель;

2° У департаментах Гваделупи, Гвіяни, Мартиніки та Реюньону, а також у органах місцевого самоврядування Сен-П'єр і Мікелону, зокрема, стосовно обмежень, встановлених на доходи.

Декретом також затверджується, у зв'язку з необхідністю, порядок застосування цього Закону до громадян Франції, які проживають за кордоном, зокрема у тому, що стосується строків явки до суду.

Стаття 71, 72, 73, 74

[*До статей вносяться зміни.*]

Стаття 75

(Стаття 75 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 99-209 від 19.03.1999, ст. 222, JORF від 21.03.1999.)

І. Під час усіх судових процесів суддя виносить рішення, відповідно до якого сторона, яка сплачує судові витрати, або, за відсутністю такої, сторона, яка понесла процес, сплачує іншій стороні визначену суддею суму в рахунок понесених витрат, не включених до судових витрат. У своїх рішеннях суддя керується міркуваннями рівності або економічної ситуації зазначеної сторони. Він може на підставах, сформованих із тих же міркувань, звільнити особу від сплати таких витрат.

Стаття Закону 8-1 застосовується до Нової Каледонії та території Французької Полінезії.

Стаття 76

9Стаття 76 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-1013 від 24.08.1993, ст. 47, JORF від 25.08.1993, набуває чинності 02.09.1993.)

Цей Закон набуває чинності 01.01.1992. Однак положення, що стосуються розрахунку винагороди послуг із надання повної безкоштовної судової допомоги, передбаченої у ч. 4. статті 27, набувають чинності 01.01.1993.

Заяви з проханням надати правову допомогу, а також заяви осіб з проханням звільнити від сплати гонорарів адвоката, накопичених під час перебування особи під слідством, що розглядалися спеціальною комісією відповідно до Кодексу соціальної безпеки станом на 01.01.1992, переда-

ються на тому етапі, на якому вони знаходяться, до бюро судової допомоги, які несуть за них відповідальність, починаючи із зазначеного часу.

Бюро судової допомоги приймають рішення відповідно до умов, передбачених нормативно-правовими актами, чинними на дату подання заяви та її задоволення з наслідками, передбаченими цими актами. Однак положення цього Закону, які стосуються стягнення витрат, понесених державою у зв'язку з наданням безкоштовної судової допомоги, застосовуються, якщо відповідні доручення виконуються після 31.12.1991.

До утворення рад департаментів з питань правової допомоги, представник користувачів послуг бюро, передбачений статтею 16, призначається президентом бюро.

Стаття 77

(Стаття 77 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 98-1163 від 18.12.1998, ст. 8, JORF від 22.12.1998.)

Закон «Про безкоштовну судову допомогу та відшкодування роботи уповноважених та призначених осіб» № 72-11 від 03.01.1972 скасовано.

Стаття 78

(Стаття 78 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 93-1013 від 24.08.1993, ст. 47, JORF від 25.08.1993, набуває чинності 02.09.1993.)

До 01.07.1995 Уряд повинен доповісти Парламенту про результати виконання цього Закону протягом перших трьох років його застосування. Уряд також повинен зробити попередню доповідь до 01.07.1993.

**ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС ФРН⁷¹
(ВИТЯГИ)**

ПЕРША КНИГА

Другий розділ.

Сьома глава.

**Допомога в несенні процесуальних витрат та аванс
на погашення судових витрат**

§ 114 (Передумови для допомоги в несенні процесуальних витрат)

Сторона, яка відповідно до її особистого та матеріального становища не може нести, може нести тільки частково або тільки частками витрати на ведення процесу, отримує згідно з поданою заявою допомогу в несенні процесуальних витрат, якщо запланована реалізація права в позовному порядку або правовий захист мають достатні шанси на успіх і не вважаються зловживанням.

§ 115 (Доходи, майно особи, яка потребує допомоги в несенні процесуальних витрат)

(1) Сторона повинна залучити доходи. До доходів належать усі надходження в грошовій формі або цінності. З них вираховуються:

1. зазначені в § 76 абз. 2, 2а Федерального Закону про соціальну допомогу суми;

2. для сторони та її дружини/чоловіка відповідно 64 % та у випадку подальших зобов'язань по утриманню для кожної особи, що має право на утримання, 45 % від грошової суми відповідно до § 79 абз. 1 пункт 1, § 82 Федерального закону про соціальну допомогу, яка існує на час надання допомоги в несенні процесуальних витрат; Федеральне міністерство юстиції визначає у «Федеральному віснику законів» щороку діючі з 1 липня поточного року до 30 червня наступного року відповідні суми. Вільна від утримання сума зменшується на розмір власних доходів особи, яка має право на утримання. Якщо сплачується грошова рента, то вона вираховується замість звільненої суми, якщо це є прийнятним;

3. витрати на проживання та опалення, якщо вони не знаходяться у неприйнятному співвідношенні із умовами ведення життя сторони;

4. інші суми, якщо це вважається прийнятним, з урахуванням особливих обтяжень; відповідно до § 1610а Цивільного уложення.

Зі щомісячної частини доходу, яка заокруглюється до повної марки і яка залишається після вирахувань (розмір доходу, який повинен бути зас-тосованим), вносяться незалежно від кількості інстанцій не більше сорока восьми місячних внесків, а саме у випадку

Розмір доходу, який повинен бути застосованим (німецька марка)	місячний внесок в розмірі (німецька марка)
до 30	0
100	30
200	60
300	90
400	120
500	150
600	190
700	230
800	270
900	310
1000	350
1100	400
1200	450
1300	500
1400	550
1500	600
Понад 1500	600 включаючи частину, яка перевищує дохід, який повинен застосовуватись в розмірі 1500

(2) Сторона повинна залучати її майно, якщо це є прийнятним. Відповідно до дії § 88 Федерального закону про соціальну допомогу.

(3) Допомога в несенні процесуальних витрат не надається, якщо витрати на ведення процесу стороною не перевищують чотирьох місячних внесків або підлягаючих внесенню часткових внесків із майна.

§ 116 (Сторона за посадою, юридична особа, об'єднання, яке спроможне бути стороною в судовому процесі)

Допомогу в несенні процесуальних витрат за заявою отримують:

1. сторона за посадою, якщо витрати не можуть бути внесені з управління майновою масою, а на осіб, які майном беруть участь у предметі правового спору, не можна покласти ці витрати;

2. національна юридична особа або об'єднання, яке спроможне бути стороною в судовому процесі, якщо витрати не можуть нести вони самі

або особи, які майном беруть участь у предметі правового спору, і якщо утримання від реалізації права в позовному порядку або правового захисту суперечило б загальним інтересам.

Застосовується § 114 остання половина речення. Якщо витрати можуть нестися тільки частково або вноситись тільки внесками, то відповідні суми повинні бути сплаченими.

§ 117 (Заява)

(1) Заява про надання допомоги в несенні процесуальних витрат подається до суду, який розглядає справу по суті; вона може бути поданою усно в канцелярії суду із занесенням до протоколу. У заяві повинен бути викладеним стан спору із зазначенням засобів доказування. Заява про надання допомоги в несенні процесуальних витрат для примусового виконання подається до суду, який компетентний забезпечити примусове виконання.

(2) До заяви додаються дані сторони про її особисте та майнове становище (сімейний стан, професію, майно, доходи та обтяження), а також відповідні довідки. Заява та довідки можуть бути доступними для протилежної сторони тільки за умов особистого дозволу з боку сторони.

(3) Федеральний міністр юстиції для спрощення та уніфікації провадження уповноважується за згодою Бундесрату запроваджувати формуляри заяви через видання правової постанови .

(4) Якщо формуляри заяви запроваджені, сторона повинна користуватись ними.

§ 118 (Процедура перевірки, мирова угода)

(1) Перед прийняттям рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат протилежній стороні надається можливість для висловлення її позиції, якщо це не вважатиметься недоцільним через особливі підстави. Позиція може бути висловлена усно із занесенням до протоколу в канцелярії суду. Суд може викликати сторони для усного обговорення, якщо очікується можливість домовленості; укладення мирової угоди заноситься до судового протоколу. Витрати, які виникають у протилежній стороні, не відшкодовуються. Витрати, які виникли у зв'язку з допитом свідків та експертів відповідно до абзацу 2 речення 3 несуться як судові витрати стороною, на яку покладатимуться витрати по правовому спору.

(2) Суд може вимагати, щоб заявник довів наведені ним фактичні дані. Він може встановити збирання доказів, особливо може розпорядитися про представлення документів та отримання довідок. Свідки та експерти не допитуються, за винятком, якщо іншим чином не можна з'ясувати, чи реалізація права в позовному порядку або правовий захист мають достатні шанси на успіх і якщо це не вважається зловживанням; приведення до присяги не відбувається. Якщо заявник упродовж встановленого судом строку не довів дані про його особисте та майнове становище, або не відповів, або відповів незадовільно на певні запитання, то у зв'язку з цим

суд відмовляє у наданні допомоги в несенні процесуальних витрат.

(3) Зазначені в абзацах 1, 2 заходи здійснюються головою складу суду або уповноваженим ним членом складу суду.

§ 119 (Прийняття рішення про надання допомоги)

(1) Прийняття рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат відбувається для кожної інстанції окремо. У наступній вищій інстанції не перевіряється, чи реалізація права в позовному порядку або правовий захист мають достатні шанси на успіх або вважаються зловживанням, якщо засіб правового оскарження внесла протилежна сторона.

(2) Прийняття рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат для примусового виконання щодо рухомого майна охоплює всі дії в окрузі суду з питань виконання, включаючи процедуру надання за певнення, яке дорівнює присязі.

§ 120 (Визначення розміру, тимчасове зупинення виплат)

(1) Із прийняттям рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат суд визначає розмір щомісячних внесків та сум, які сплачуватимуться з майна. Якщо суд відповідно до § 115 абз. 1 речення 3 п. 4 з урахуванням особливих обтяжень стягує суми з доходу і якщо треба припустити, що обтяження відпадуть повністю або частково до закінчення чотирьох років, то суд одночасно визначає ті виплати, які виникають, якщо обтяження не враховуються або враховуються тільки в обмеженому обсязі, а також визначає час, з якого вони повинні здійснюватись.

(2) Виплати здійснюються до земельного бюджету, а в разі провадження в Федеральному Верховному суді — до федерального бюджету, якщо допомога в несенні процесуальних витрат у попередній інстанції не була надана.

(3) Суд повинен прийняти рішення про тимчасове зупинення виплат,

1. якщо передбачається, що внески сторони покриватимуть витрати;

2. якщо сторона, наданий їй адвокат або земельний чи федеральний бюджет можуть стягнути кошти з іншого учасника провадження.

(4) Суд може змінити рішення про сплату виплат, якщо особисте або матеріальне становище, важливе для допомоги в несенні процесуальних витрат, значно змінилось; зміна передбачених § 115 абз. 1 речення 3 п. 2 речення 1 відповідних сум враховується тільки за заявою і тільки в тому випадку, якщо вона веде до того, що не повинні сплачуватись місячні внески. На вимогу суду сторона повинна зробити заяву стосовно того, чи виникла зміна становища. Зміна становища сторони на гірше виключається, якщо з часу набуття рішенням законної сили або закінчення провадження пройшло чотири роки.

§ 121 (Призначення уповноваженого в процесі)

(1) Якщо призначено представництво через адвоката, то стороні за її

вибором надається адвокат, готовий до здійснення представництва.

(2) Якщо представництво через адвоката не призначено, стороні за її заявою надається готовий до здійснення представництва адвокат за її вибором, якщо представництво з боку адвоката вважається необхідним або протилежна сторона представлена адвокатом. Адвокат, який не допущений у суді, що розглядає справу по суті, може бути наданий тільки в тому разі, якщо через це не виникають інші витрати.

(3) Якщо цього вимагають особливі обставини, стороні за її заявою може бути наданий готовий до представництва адвокат за її вибором для присутності на засіданні з прийняття доказів суддею, якому надано доручення, або для забезпечення спілкування з уповноваженим у процесі.

(4) Якщо сторона не знайде готового для здійснення представництва адвоката, то на підставі заяви головуючий у складі суду приймає розпорядження про надання їй адвоката.

§ 122 (Дія допомоги в несенні процесуальних витрат)

(1) Рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат зумовлює те, що

1. федеральний або земельний бюджет можуть вимагати
  - a) судові витрати, які залишились або виникли, а також витрати на судового виконавця;
  - b) вимоги з боку наданих в розпорядження адвокатів, які перейшли до них, відносно сторони відповідно до визначень, встановлених судом;
2. сторона звільняється від зобов'язання щодо надання забезпечення для процесуальних витрат;
3. надані в розпорядження адвокати не можуть реалізовувати вимоги на гонорар щодо сторони;

(1) Якщо допомога в несенні процесуальних витрат надана позивачу, позивачу в апеляційній інстанції або позивачу в ревізійній інстанції і якщо не було визначено, що виплати повинні здійснюватися у федеральний або земельний бюджет, то наслідком цього для протилежної сторони є тимчасове звільнення від зазначених в абзаці 1 п. 1 підпункт a) витрат.

§ 123 (Відшкодування витрат)

Рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат не має ніякого впливу на зобов'язання про відшкодування витрат, які виникли у протилежної сторони.

§ 124 (Скасування рішення)

Суд може скасувати рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат, якщо

1. сторона шляхом неправильного представлення відносин спору симулювала важливі для прийняття рішення щодо надання допомоги в несенні процесуальних витрат передумови;
2. сторона навмисно або у зв'язку з грубою недбалістю надала

неправильні дані про особисте та матеріальне становище або не зробила заяву відповідно до § 120 абз. 4 речення 2;

3. особисті або матеріальні передумови для допомоги в несенні процесуальних витрат не існували; в цьому випадку скасування виключається, якщо з часу набуття рішенням законної сили або іншим чином закінчення провадження пройшло чотири роки;

4. сторона затримує більше ніж на чотири місяці виплату місячного внеску або затримується зі сплатою іншої суми.

§ 125 (Отримання судових витрат від протилежної сторони)

(1) Судові витрати та витрати на судового виконавця можуть бути стягнуті з протилежної сторони, якщо рішення стосовно неї про сплату процесуальних витрат набуло законної сили.

(2) Судові витрати, від сплати яких протилежна сторона тимчасово звільнена, стягуються з неї, якщо стосовно неї прийнято рішення про стягнення процесуальних витрат, яке набуло законної сили, або розгляд правового спору закінчено без рішення стосовно витрат.

§ 126 (Отримання витрат на адвоката)

(2) Адвокати, які були надані стороні, мають право від власного імені стягнути їх збори та витрати із протилежної сторони, щодо якої прийнято рішення про стягнення процесуальних витрат.

(3) Заперечення особи як сторони не допускається. Протилежна сторона може вирахувати витрати, які відповідно до рішення, яке приймається в тому ж самому правовому спорі стосовно витрат, повинна нести сама сторона.

§ 127 (Рішення, засоби правового оскарження)

(1) Рішення в рамках провадження стосовно допомоги в несенні процесуальних витрат приймається без усного розгляду. Компетентним є суд першої інстанції; якщо провадження відбувається в суді вищої інстанції, то компетентним є суд цієї інстанції. Якщо підстави рішення містять дані про особисте та матеріальне становище сторони, вони можуть бути доступними для протилежної сторони тільки за згодою сторони.

(2) Рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат може бути оскаржене за допомогою позову тільки відповідно до положень абзацу 3. У решті випадків подається скарга.

(3) На рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат подається скарга з боку державного бюджету, якщо не встановлені місячні внески або суми, які сплачуюватимуться з майна. Скарга може обґрунтовуватися тільки тим, що сторона відповідно до її особистого та матеріального становища повинна здійснювати виплати. Після закінчення трьох місяців з часу оголошення рішення скарга не приймається. Якщо рішення не оголошується, то моментом його оголошення вважається час, у який підписане рішення передається в канцелярію. Рішення не передається бюджетній установі через виконання офіційних обов'язків.

(4) Витрати на провадження по скарзі не відшкодовуються.

§ 127а (Аванс для допомоги в несенні процесуальних витрат)

(1) У справі стосовно забезпечення утримання суд, який розглядає справу по суті, може за заявою сторони тимчасовим розпорядженням врегулювати між сторонами зобов'язання про внесення авансу для допомоги в несенні процесуальних витрат для цього правового спору.

(2) Рішення відповідно до абзацу 1 оскарженню не підлягає. До решти відповідно діють §§ 620 по 620g.

Закон Норвегії «Про безкоштовну правову допомогу»⁷²

№ 35 від 13.06.1980

(зі змінами та доповненнями,
останні зміни внесено Законом № 44 від 04.07.1991)

**Глава 1.
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

§ 1. Види безкоштовної правової допомоги

Відповідно до цього Закону безкоштовна правова допомога повністю або частково оплачується державою і надається у вигляді безкоштовної юридичної консультації, безкоштовної судової допомоги та звільнення від судових витрат відповідно до глав III, IV і V. У випадках проголошення або вручення вироку цей Закон застосовується за рішенням Уряду лише у виняткових випадках та відповідно до § 2.

§ 2. Особи, які надають безкоштовну правову допомогу. Обов'язок юристів інформувати клієнтів про безкоштовну правову допомогу

Безкоштовна правова допомога у вигляді безкоштовної юридичної консультації та безкоштовної судової допомоги надається юристами, які займаються приватною практикою або працюють у державних юридичних конторах.

Практикуючий юрист зобов'язаний інформувати своїх клієнтів про можливість отримання ними безкоштовної правової допомоги в тих випадках, коли є підстави вважати, що вони мають право на таку допомогу.

В особливих випадках Уряд може видавати постанови, які дозволяють іншим особам, крім юристів, надавати правову допомогу.

У зв'язку з наданням безкоштовної допомоги або з потребою встановити факт необхідності надання правової підтримки у такій формі, можуть покриватися витрати на інші види експертної допомоги.

§ 3. Винагорода за надання допомоги

Правила винагородження надання правової допомоги визначаються Королем відповідно до цього Закону.

Якщо робота оплачується за рахунок коштів державного бюджету, то вимагати або отримувати подальшу винагороду від клієнта забороняється.

§ 4. Особи, які мають право на отримання безкоштовної правової допомоги

Право на безкоштовну юридичну допомогу мають фізичні особи. В особливих випадках безкоштовна правова допомога може також надаватися підприємствам, організаціям, установам і тимчасовим об'єднанням.

Правова допомога надається для виконання завдань, які входять у коло обов'язків юристів. Однак, правова допомога, визначена главою IV (Безкоштовна судова допомога), може надавати лише у справах, які розглядаються судами або адміністративними органами Норвегії.

В особливих випадках Уряд може приймати рішення про повне або часткове відшкодування витрат на безкоштовну правову допомогу, надану при розгляді справи іноземним судом або адміністративним органом.

§ 5. Надання безкоштовної правової допомоги після завершення розгляду справи

Безкоштовна правова допомога може також надаватися після завершення розгляду справи або конкретної проблеми, щодо урегулювання яких було подано заяву з проханням надати безкоштовну правову допомогу.

§ 6. Безкоштовна правова допомога у випадках, на які не поширюється цей Закон

В окремих випадках, на які не поширюється цей Закон, Уряд може схвалити повне або часткове фінансування витрат особи на правову допомогу.

Уряд може запроваджувати спеціальні заходи правової допомоги для осіб з особливими потребами.

§ 7. Додаткові положення

Уряд може видавати спеціальні положення про виконання цього Закону та внесення змін і доповнень до нього.

Глава II. ФІНАНСОВІ УМОВИ НАДАННЯ БЕЗКОШТОВНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

§ 8. Обмеження на дохід і особисті кошти

Безкоштовна правова допомога надається кожному, чий особисті кошти та дохід є нижчими за норми, встановлені Урядом, за умови, що виконуються вимоги, викладені у главі III (Безкоштовна юридична консультація), главі IV (Безкоштовна судова допомога) та главі V (Звільнення від сплати судових витрат).

Доходи та особисті кошти подружжя та інших осіб, які живуть на спільні засоби до існування, підраховуються разом. Фінансовий стан таких осіб може оцінюватися окремо, якщо вони виступають один проти одного у судовій справі, а також коли це необхідно в інших особливих випадках.

Як правило, загальна оцінка консолідованих доходів і особистих коштів також проводиться, коли кілька осіб звертаються по безкоштовну правову допомогу, або коли інші особи, крім заявника, мають значну зацікавленість у питаннях, щодо яких було подано заяву з проханням надати безкоштовну правову допомогу.

§ 9. Внески клієнтів

Клієнти можуть бути звільнені від внесків на покриття витрат відповідно до цього Закону. [В інших випадках] обсяг внесків клієнта встановлюється Урядом.

§ 10. Винятки щодо обмеження коштів

В особливих випадках губернатор області або Національна наглядова рада з питань страхування можуть схвалити безкоштовну правову допомогу навіть при перевищенні встановлених норм відповідно до п.1 ч.1 § 22.

Губернатор області може також схвалити повне або часткове звільнення особи від її внеску на покриття витрат відповідно до § 9, якщо для цього є особливий підстави.

§ 11. Відшкодування державних витрат

Якщо фінансовий стан особи значно покращується завдяки допомозі, наданій відповідно до цього Закону, то від неї може вимагатися відшкодування понесених державою витрат. Питання про відшкодування державних витрат та його обсяг вирішується губернатором області. Необхідна сума може бути стягнена шляхом опису майна.

Глава III. БЕЗКОШТОВНА ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

§ 12. Обсяг асигнувань

Безкоштовна правова допомога поза судовим засіданням може надаватися у вигляді безкоштовної юридичної консультації або звільнення від витрат на юридичні послуги відповідно до ч. 3 § 27. Розгляд справ Погоджувальною радою, публічний розгляд справ про спадщину, окрім спорів, які розглядаються у суді, процеси оцінки, на яких головує непрофесійні судді, або арбітражні справи, які не відповідають вимогам §16, також вважаються позасудовими справами для цілей застосування цієї Статті.

§ 13. Умови надання безкоштовної юридичної консультації

У випадках, визначених § 34 Закону «Про в'їзд іноземних громадян до Королівства Норвегія та їхнє перебування на території Королівства» № 64 від 24.06.1988, іноземні громадяни мають право на безкоштовну юридичну консультацію без перевірки їхнього рівня доходу.

У випадках, визначених ч.1 § 18, а також у справах, які стосуються питань соціальної безпеки та пенсій, безкоштовна юридична консультація надається всім особам, які відповідають вимогам щодо фінансового стану, встановленим § 8, з винятками визначеними § 10, якщо є достатні підстави вважати, що така консультація необхідна і що Державній скарбниці доцільно надати таку допомогу.

В інших випадках, крім тих, що зазначені у ч.1, юридична консультація, як правило, не надається. Якщо особа відповідає вимогам щодо фінансового стану, безкоштовна юридична консультація може надаватися, якщо питання, що розглядається, має велике значення для особи та її добробуту та якщо загальна оцінка необхідної допомоги є раціональною сумою, яку може сплатити Державна скарбниця.

§ 14. Прийняття рішення про надання юридичної консультації. Вибір юриста

Рішення про надання безкоштовної юридичної консультації приймається губернатором області.

У випадках, визначених ч.1 § 13, юрист може самостійно надавати безкоштовну правову допомогу, якщо така допомога не вимагає більш як 10 годин робочого часу та якщо вона відповідає вимогам ч.1 § 15.

Заявник, як правило, вибирає юриста, який проживає досить близько від його місця проживання або перебування. Юрист, який має сумніви щодо близькості перебування його контори до місця проживання або перебування заявника, вирішує це питання з губернатором області, якщо воно може вплинути на відшкодування державою послуг юриста відповідно до § 15. Це питання має вирішуватися до надання допомоги.

§ 15. Обсяг безкоштовної правової допомоги

Безкоштовна юридична допомога включає необхідну консультацію та сприяння юриста у вирішенні конкретного питання.

Губернатор області може схвалити повне або часткове покриття значних особистих витрат, необхідних для надання юридичної консультації.

За спеціальною заявою, губернатор області може схвалити використання іншої експертної допомоги, якої вимагає безкоштовна юридична допомога, або визначити, чи юридична допомога у такій формі є необхідною. Така допомога надається лише у межах, необхідних для вирішення проблеми заявника на відповідному рівні.

За спеціальною заявою губернатор області може розширити допомогу, що надається у вигляді безкоштовної юридичної консультації, щоб привертати увагу органів влади до загальних обставин, які могли призвести до виникнення конкретної проблеми у заявника, та запропонувати зміни і доповнення до відповідних нормативних актів або правил адміністративної практики.

Питання про обсяг винагороди, що надається відповідно до цієї статті, вирішується губернатором області.

Глава IV. БЕЗКОШТОВНА СУДОВА ДОПОМОГА

§ 16. Обсяг асигнувань

Безкоштовна правова допомога, що надається при розгляді справ у звичайних судах (крім Погоджувальної ради), спеціалізованих судах і певних адміністративних органах надається у формі безкоштовної судової допомоги або звільнення від судових витрат відповідно до глави V. Спеціалізованими судами вважаються суди, визначені § 2 Закону «Про судоустрій» № 5 від 05.08.1915, а також суди, що розглядають трудові спори та справи, пов'язані з питаннями оренди. Як виняток безкоштовна правова допомога може надаватися в арбітражних справах загального характеру відповідно

до умов цієї статті.

§ 17. Повноваження губернатора області щодо прийняття рішень про надання безкоштовної судової допомоги

Якщо інше не передбачено §§ 18—22, питання про надання безкоштовної судової допомоги вирішується губернатором області.

Безкоштовна судова допомога надається лише у тих випадках, коли заявник відповідає вимогам щодо фінансового стану, встановленим § 8 з винятками, визначеними § 10, а губернатор області вважає таку допомогу необхідною за результатами загального вивчення обставин справи. Особлива увага при вивченні обставин справи приділяється її особливостям і важливості для особистої ситуації та добробуту заявника, його перспектив виграти справу та іншим принциповим питанням, які стосуються справи.

Губернатор області може також прийняти рішення про надання безкоштовної судової допомоги у випадках, визначених §.18, до подання позову до суду.

Суд чи адміністративний орган, наділений повноваженнями вирішувати справи, які стосуються безкоштовної судової допомоги відповідно до § 18 та чч. 1 і 2 § 22, можуть передавати це питання на розгляд губернатора області, якщо це доцільно для вирішення справи.

Відповідно до положень чч. 3 і 4 рішення губернатора області засновуються на умовах надання безкоштовної судової допомоги згідно зі §18 та чч. 1 і 2 § 22.

§ 18. Повноваження суду щодо прийняття рішень про надання безкоштовної судової допомоги за результатами перевірки фінансового стану особи

Якщо сторона у справі відповідає умовам, визначеним § 8, суд, який розглядає справу, може приймати рішення за заявами з проханням надати безкоштовну судову допомогу, якщо такі заяви надходять від:

1. Однієї чи обох сторін у справах про розлучення чи сімейних справах, а також справах, що розглядаються Виконавчим Судом (справи, що розглядаються відповідно до Закону «Про одруження та розлучення» № 2 від 31.05.1918, Закону «Про відносини власності у шлюбі» № 1 від 20.05.1927, та частини 2 Закону «Про урегулювання майнових питань» з винятками, визначеними главою 4, а також відповідно до Закону «Про дитинство»).

2. Позивача чи відповідача у справах, які стосуються відшкодування шкоди, завданої здоров'ю, або втрати годувальника.

3. Мешканців у справах, що розглядаються відповідно до Закону «Про плату за житло» № 6 від 16.06.1939.

4. Працівників у справах, що розглядаються відповідно до ст.ст. 61—66 Закону «Про захист прав працівників» № 4 від 04.02.1977.

Суд повинен задовольнити заяву про надання безкоштовної судової допомоги відповідно до цієї статті, якщо суд вважає, що допо-

мога юриста є необхідною і що органам влади доцільно забезпечити безкоштовну правову допомогу.

§ 19. Повноваження суду щодо прийняття рішень про надання безкоштовної судової допомоги без проведення перевірки фінансового стану особи

Компетентний суд може своїм рішенням схвалити безкоштовну судову допомогу без проведення перевірки фінансового стану стосовно:

1. Військовозобов'язаних осіб відповідно до Закону «Про звільнення від військової служби через засудження» № 3 від 19.03.1965;

2. Осіб, до яких застосовуються заходи примусового характеру у випадках, які стосуються розгляду примусового адміністративного втручання відповідно до глави 53 Цивільно-процесуального акта № 6 від 31 серпня;

3. Приватної сторони у справі, якщо судовий розгляд рекомендовано Омбудсманом парламенту з питань державного управління;

4. Іноземних громадян у випадках, визначених ч.1 § 42 Закону «Про в'їзд іноземних громадян до Королівства Норвегія та їхнє перебування на території Королівства» № 64 від 24.06.1988.

§ 20. Безкоштовна судова допомога у справах про визнання громадянина недієздатним

При розгляді справ відповідно до Закону «Про визнання громадянина недієздатним» від 28.10.1898, суд з питань опіки повинен, якщо вважатиме за потрібне, своїм рішенням схвалити надання безкоштовної судової допомоги особам, стосовно яких було подано заяву з вимогою визнати їх недієздатними, або якщо такі особи вимагають відміни опікунства над ними. Безкоштовна судова допомога надається, навіть якщо особа, стосовно якої було подано заяву з вимогою визнати її недієздатною або яка визнана недієздатною, не відповідає умовам фінансового стану, встановленим для надання безкоштовної правової допомоги § 8.

Якщо звернення подано відповідно до § 15 та § 34 Закону «Про визнання громадянина недієздатним», суд повинен своїм рішенням схвалити надання безкоштовної судової допомоги сторонам без проведення перевірки їхнього фінансового стану.

§ 21. Призначення представника у справах про розлучення та сімейних справах для відповідачів, які не з'являються у суді

У справах про розлучення та сімейних справах відповідно до п.1 ч.1 § 18, суд може, якщо вважатиме за потрібне, призначити представника відповідачеві, який не з'явився на головне судове засідання. Таке призначення може здійснюватися, навіть якщо відповідач не відповідає вимогам щодо фінансового стану, встановленим § 8.

Відповідач зобов'язаний відшкодувати державні витрати у зв'язку з призначенням йому представника. Сума витрат може бути стягнена шляхом опису майна.

§ 22. Безкоштовна судова допомога, що надається певними адміністративними органами

Безкоштовна допомога у суді може надаватися компетентними адміністративними органами за їхньою ініціативою у випадках наявності:

1. Звернення до Національної наглядової ради з питань страхування відповідно до Закону «Про звернення до Національної наглядової ради з питань страхування» № 9 від 16.12.1966, за умови, що сторони відповідають вимогам, встановленим § 8, з винятками, визначеними § 10.

2. Звернення до Державної страхової адміністрації відповідно до п. 1 ч. 3 § 14 Закону «Про державне страхування», за умови, що сторони відповідають вимогам, встановленим § 8.

Безкоштовна судова допомога відповідно до першого параграфу не надається, якщо компетентний адміністративний орган вважає, що в допомозі юриста немає потреби або що немає підстав для того, щоб державні органи надавали безкоштовну судову допомогу в цьому випадку.

Компетентна рада або губернатор області за власною ініціативою і без проведення перевірки фінансового стану схвалюють безкоштовну допомогу у суді в таких випадках:

1. Якщо справи розглядаються розширеним складом Комітету з питань зловживання психотропними речовинами відповідно до ст. 8 Закону «Про Комітети з питань зловживання психотропними речовинами та заходи для попередження зловживання алкоголем та іншими інтоксикантами та транквілізаторами» № 1 від 26.02.1932.

2. Якщо справи розглядаються збільшеним складом Муніципальної ради з питань добробуту молоді відповідно до ст. 5 Закону «Про добробут дітей» від 17.07.1953, а також якщо існує звернення до губернатора стосовно рішень, прийнятих зазначеною Радою відповідно до ст. 5.

3. Якщо справи розглядаються Діагностичною радою відповідно до Закону «Про охорону психічного здоров'я» № 2 від 28.04.1961.

§ 23. Призначення представника

У випадках надання безкоштовної допомоги у суді представника призначає компетентний суд або адміністративний орган. Представник у арбітражних справах призначається губернатором області.

При призначенні представника необхідно брати до уваги бажання сторони у справі. Якщо справа розглядається у суді, то, як правило, держава не покриває необхідні додаткові витрати, пов'язані з вибором представника, місце роботи якого знаходиться недостатньо близько від місця проживання чи перебування заявника.

Суд або адміністративний орган, які розглядають справу, визначають розмір винагороди послуг представника та будь-яких експертів, до яких зверталися за допомогою. Питання про винагороду представників у арбітражних справах вирішується губернатором області.

§ 24. Обсяг безкоштовної судової допомоги

Безкоштовна допомога у суді включає повну або часткову виплату заробітної плати представника. Вона також покриває додаткові витрати, пов'язані зі звільненням від судових витрат відповідно до глави 5. Суд, який розглядає справу, вирішує питання про те, чи надання безкоштовної судової допомоги включає також розгляд справи іншим судом.

Губернатор області або Національна наглядова рада з питань страхування чи Державна страхова адміністрація можуть відповідно до пп.1—2 ч. 1 § 22 схвалювати повне чи часткове покриття значних і необхідних витрат сторін у зв'язку з розглядом справи. Те ж саме стосується витрат сторін на допомогу експертів, які не призначаються судом. Якщо відповідно до ч. 1 § 115 з винятками, визначеними § 119, Цивільно-процесуального акта № 6 від 13.08.1915 чи ст. 8 Закону «Про обов'язок громадян давати свідчення у суді» № 9 від 21.03.1975, вимагається обов'язкова присутність однієї зі сторін у процесі, безкоштовна допомога у суді також покриває витрати сторони на проїзд, проживання та харчування.

У виняткових випадках питання сплати витрат протилежної сторони у справі може вирішуватися відповідно до спеціальної заяви, яка подається губернаторові області.

За спеціальною заявою губернатор області може розширити безкоштовну допомогу у суді для привернення уваги органів влади до загальних обставин справи та запропонувати зміни і доповнення до нормативних актів і адміністративної практики.

§ 25. Витрати Державної скарбниці

Якщо особа, яка отримала безкоштовну правову допомогу, виграє справу, то відповідно до глави 13 Цивільно-процесуального акту Державній скарбниці присуджуються судові витрати у рамках, необхідних для покриття витрат пов'язаних із безкоштовною правовою допомогою.

За наявності достатніх для цього підстав суд може підтримати прохання сторони, яка отримує безкоштовну правову допомогу, про вирішення справи поза судом без стягнення витрат на користь Державної скарбниці. Суд може передати це питання на розгляд губернатора області, якщо вважатиме, що цього вимагають обставини.

Глава V. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СУДОВИХ ВИТРАТ

§ 26. Обсяг звільнення від судових витрат

Звільнення від судових витрат включає звільнення від судового мита та додаткових витрат у зв'язку з тим, що суди чи адміністративні органи отримують відповідні субсидії згідно із Законом «Про судове мито» № 86 від 17.12.1982, Законом «Про винагороду роботи свідків і експертів» № 2 від 21.07.1916 і Законом «Про витяги з арбітражних та кримінальних справ» № 2 від 14.08.1918.

Уряд може видавати спеціальні постанови щодо розміру мита та додат-

кових витрат, від яких можуть звільнитися сторони.

§ 27. Умови звільнення від судових витрат

Звільнення від судових витрат може надаватися у рамках безкоштовної судової допомоги відповідно до § 24 за тими ж правилами.

Особа, яка не має права на безкоштовну судову допомогу, може бути звільнена від судових витрат, якщо виконуються вимоги, встановлені § 8, з винятками, визначеними § 10. Дозвіл на звільнення від судових витрат надається органами, уповноваженими схвалювати безкоштовну судову допомогу щодо тієї ж справи.

У справах, що стосуються спадщини, згідно з главою III («Безкоштовна юридична консультація»), суд з питань спадщини може схвалювати звільнення від витрат, якщо заявник відповідає умовам, встановленим § 8. В інших випадках, звільнення від судових витрат схвалює губернатор області.

Заява про звільнення від судових витрат може бути відхилена, якщо буде встановлено, що Державній скарбниці недоцільно надавати таку допомогу.

Глава VI. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

§ 28. Апеляція

За винятком рішень, зазначених у § 28-а, рішення прийняті відповідно до цього Закону можуть оскаржуватися в апеляційному порядку до Уряду Норвегії відповідно до положень Закону «Про державне управління». Уряд може вирішувати питання про застосування Закону «Про державне управління» до розгляду справ у суді і Національної наглядовою радою з питань страхування відповідно до цього Закону.

Рішення, які приймає Уряд відповідно до цього Закону оскарженню не підлягають.

§ 28-а.

Рішення, прийняті судом відповідно до ч. 3 § 23, які стосуються виплати винагороди захисникові чи експертів, можуть оскаржуватися до вищого суду. Рішення, прийняті судом з питань трудових спорів, оскарженню не підлягають. Рішення, прийняті Наглядовою радою з питань соціального страхування, можуть оскаржуватися до Вищого обласного суду.

Якщо інше не передбачено цією статтею, до апеляційних скарг, поданих згідно з цією статтею, застосовуються положення Цивільно-процесуального акта та Закону «Про судоустрій».

Якщо особа була повідомлена про прийняте рішення, апеляційна скарга подається протягом двох тижнів з моменту отримання повідомлення про прийняте рішення. Усі інші особи подають апеляційну скаргу протягом

двох тижнів з того часу, коли вони отримали або повинні були отримати інформацію про таке рішення, але не пізніше трьох місяців після дати прийняття такого рішення.

§ 31 Закону «Про державне управління» застосовується відповідно до справ, за якими встановлені Законом строки оскарження були пропущені.

Суд першої інстанції готує матеріали справи для апеляційного суду, а також надає будь-яку іншу інформацію, що має відношення до справи, на вимогу апеляційного суду.

Стосовно покриття витрат, які несуть державні органи, застосовуються відповідно чч. 1, 2 і 4 § 36 Закону «Про державне управління».

Глава VII. НАБУТТЯ ЧИННОСТІ

§ 29. Набуття чинності та внесення змін до інших законів

Цей Закон набуває чинності з дати його підписання Королем.

(.....)

Закон Польщі
«ПРО ПРАВОВИХ РАДНИКІВ»⁷³
від 6 липня 1982 року
(Вісник законів від 1982 року № 19, позиція 145)

Олена Семьоркіна, Тетяна Литвинчук,
*Центр правової реформи та законопроектних робіт
при Міністерстві юстиції України*

**СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
(пропозиції до проекту Закону України
«Про безоплатну правову допомогу»)**

Безоплатна правова допомога в Україні, яка гарантована державою (має оплачуватись державою), надається на дуже низькому рівні. Гарантована правова допомога надається переважно у кримінальних справах, на відміну від цивільних справ, у яких таку допомогу отримати майже неможливо. Щоб отримати безоплатну правову допомогу у кримінальній справі за призначенням слідчого, заявник має належати до категорії осіб, визначених статтею 45 і 47 КПК України.

Чому склалася така ситуація на ринку правових послуг? Однозначної відповіді на це немає, оскільки багато країн світу намагаються віднайти рівновагу між правовою допомогою за плату і безкоштовною, зрівняти їх у якості й оплаті. На жаль, це не всім вдається однаково. Та і про безкоштовну правову допомогу йдеться як про правову допомогу, яка оплачується державою. На жаль, оплата її настільки мізерна, що її вважають безкоштовною не тільки клієнти, а й самі адвокати. І серед населення, і серед юристів побутує думка, що безкоштовно не можна отримати належний рівень захисту і вимагати високої кваліфікації від юриста.

Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року (справа про право вільного вибору захисника) внесло певну плутанину у сферу надання правової допомоги, тому тепер кожен юрист займається наданням правової допомоги на професійній основі. Цією всездозволеністю незадоволені не тільки адвокати, які тепер мають велику конкуренцію, а й самі клієнти таких захисників, тому що якість такого захисту бажає бути кращою. Отже, маємо якось урегулювати та закріпити їхнє становище на законодавчому рівні. Щодо надання правової допомоги на непрофесійній основі, то тут становище не змінилось.

За Конституцією України (стаття 59) безоплатна допомога надається у випадках, передбачених законом. Отже, є нагальна потреба у прийнятті відповідного закону про безоплатну правову допомогу, розроблення якого має враховувати досвід інших країн у зазначеному питанні.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, можна дійти висновку, що система надання правової допомоги розвивалася в кожній із них по-різному завдяки національній специфіці та іншим передумовам, що зумовило різноманітні форм та процедури отримання правової допомоги. Проте є спільний, об'єднуючий фактор — Конституція — як основа основ, фундамент, який дозволяє закласти та будувати систему правової допомоги.

Конституції європейських країн передбачають право кожної людини

на юридичну допомогу в судовому процесі. Це є конституційною основою для доступу до юридичної допомоги для тих осіб, які не можуть дозволити її собі з тих чи інших причин, переважно фінансових.

Але одного тільки нормативного закріплення права на юридичну допомогу і його процесуальних гарантій недостатньо, щоб надати й гарантувати ефективний доступ до правосуддя. Необхідно створити цілу систему органів, процедур і критеріїв для надання безоплатної правової допомоги, а також передбачити і виділити матеріальні і фінансові ресурси для її діяльності.

У США реформи правової допомоги почалися з «Програм юридичних послуг» (Legal Services Program). У Європі реформи започаткувала Франція. Литва створила першу національну мережу офісів державних захисників.

Розглянемо на прикладі європейських країн досягнення та недоліки системи правової допомоги в цілому та безоплатної як її частини.

Угорщина

Правову допомогу надають адвокати, які домовляються з клієнтом на ведення його справи за визначену платню, але при остаточних розрахунках адвокат не має права просити відшкодувати перевищені витрати. Безоплатна правова допомога надається за такими критеріями: матеріальне і соціальне становище, характер справи. Розмір судових витрат встановлюється Постановою про тарифну винагороду. У цивільних справах адвокати призначаються в складних справах. Проблеми, які досі не вирішені цією країною: як забезпечити безоплатну правову допомогу без втручання у автономію адвокатських об'єднань та без систематичного збору даних у цій сфері (провести оцінку ефективності і потреб системи).

Латвія

Законодавство Латвії не визначає поняття «малозабезпеченості», тому безоплатна правова допомога надається всім, хто про це заявить. Потерпілі неповнолітні мають право отримати безоплатну правову допомогу лише на прохання сім'ї, організації захисту дітей або в складній ситуації, де дитина потребує захисту. Безоплатна правова допомога в цивільних справах не надається.

Литва

В 2000 році в Литві вступив у силу Закон про державні гарантії юридичної допомоги. За підтримки приватних фондів були створені офіси державних захисників. На думку законотворців та аналітиків Литви, у перспективі необхідно створити Раду для надання юридичної допомоги для розробки і введення процедури контролю якості та визначити чіткі вимоги до якості роботи адвокатів.

Румунія

У країні досі не розроблені критерії для надання безоплатної правової допомоги. Так, заяву для її отримання схвалює Глава Асоціації Адвокатів, а оплачує його послуги Міністерство юстиції. У Румунії не встановлений мінімальний рівень доходу, за нижньою межею якого надається безоплатна правова допомога, немає критеріїв стосовно доходів сім'ї отримувача

допомоги.

Словаччина

Реального доступу до правосуддя в Словаччині фактично не існує. У змінах до Закону, що регулює адвокатську діяльність, передбачена мож-

Розділ 1 Загальні положення

Стаття 1.

1. Закон визначає принципи здійснення професійної діяльності правовим радником та засади організації і діяльності самоврядування правових радників.

2. Професійна назва «правовий радник» охороняється законом.

Стаття 2.

Правова допомога, яка надається правовим радником, має на меті законодавчий захист інтересів суб'єктів, на користь яких вона здійснюється.

Стаття 3.

1. Професійну діяльність правового радника може здійснювати особа, яка відповідає вимогам, визначеним даним законом.

2. Правовий радник здійснює професійну діяльність зі старанністю, яка базується на юридичних знаннях та принципах етики правового радника.

3. Правовий радник зобов'язаний зберегти в таємниці все те, про що він дізнався у зв'язку з наданням правової допомоги.

4. Вимога дотримання професійної таємниці не може бути обмежена часом.

5. Правовий радник не може бути звільнений від обов'язку дотримання професійної таємниці щодо фактів, про які він дізнався, надаючи правову допомогу або провадячи справу.

Рішення

Конституційного суду від 25 березня 1992 року (Вісник законів, № 36, позиція 159), що стосуються статті 23 пункту 1, статті 26 та статті 28 пункту 1 абзацу 2.

Стаття 4.

1. Здійснення професійної діяльності правового радника полягає в наданні правової допомоги суб'єктам господарської діяльності, структурним одиницям та фізичним особам, за винятком сімейних справ, справ про встановлення опікунства та кримінальних справ. Даний виняток не виключає участі в кримінальних справах в ролі уповноваженого громадського обвинувача та цивільного позивача, якщо це державні або громадські інституції чи підприємці, а також участі як уповноваженого посередника та суб'єкта, притягнутого до адміністративної відповідальності в справах про податкові злочини та правопорушення.

2. Під структурною одиницею розуміється державний або самоврядний орган, юридична особа, громадська та політична організація, а також інший суб'єкт, який не має статусу юридичної особи.

Стаття 5.

1. Правові радники організовані за принципами професійного самоврядування, яке далі іменуватиметься «самоврядування».

2. Структурними одиницями самоврядування, які мають статус юридичної особи є окружні палати правових радників та Національна палата правових радників.

3. Нагляд за діяльністю самоврядування здійснює Міністр юстиції в обсязі і формах, визначених цим законом.

Розділ 2

ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОВОГО РАДНИКА

Стаття 6.

1. Професійна діяльність правового радника полягає в наданні правової допомоги, зокрема в наданні юридичних консультацій, складанні юридичних експертиз, опрацюванні проектів законодавчих актів та участі в судових процесах і роботі в установах.

Пункт 3 втратив чинність — оголошення Голови Конституційного суду (Вісник законів від 1999 року, № 75, позиція 853).

2. Припис пункту 1 не забороняє складання юридичних експертиз викладачами вищих навчальних закладів, які мають вищу юридичну освіту, а також тими працівниками державних та самоврядних органів, які мають названу освіту, в рамках виконання ними своїх службових обов'язків.

Стаття 7.

Правовою допомогою є, зокрема, надання юридичних порад та консультацій, складання юридичних експертиз, представництво в суді та під час процесу.

Стаття 8.

1. Правовий радник здійснює свою професійну діяльність у рамках трудових відносин, на підставі цивільно-правової угоди, у конторі юридичного радника та цивільному відкритому або закритому товаристві за виключною участю правових радників і адвокатів, або в командитному товаристві, у якому вкладниками є виключно правові радники або правові радники та адвокати, при чому виключним предметом діяльності таких товариств є надання правової допомоги).

1. Правовий радник здійснює свою професійну діяльність у рамках трудових відносин, на підставі цивільно-правової угоди, у конторі юридичного радника та в цивільному, відкритому, закритому або в командитному товаристві, при чому учасниками в цивільному, відкритому, закритому та вкладниками в командитному товаристві можуть бути виключно правові радники або правові радники та адвокати, а також іноземні юристи, які мають постійну практику на підставі Закону про надання іноземними юристами правової допомоги в Республіці Польща від 5 липня 2002 року (Вісник законів, № 126, позиція 1069), а виключним предметом діяльності таких товариств є надання правової допомоги. >

2. Правовий радник має право надавати правову допомогу фізичним особам тільки в рамках здійснення професійної діяльності, у конторі правового радника або в товариствах, про які йдеться в пункті 1, без одночасного перебування в трудових відносинах.

3. Правовий радник зобов'язаний повідомити

Нова редакція пункту 1 статті 8 набирає чинності з 10.02.2003 року (Вісник законів від 2002 року, № 126, позиція 1069)

3. Правовий радник зобов'язаний повідомити раду відповідної окружної палати юридичних радників про початок здійснення професійної діяльності та про форми її виконання, адресу та назву контори або товариства, а також про кожну зміну вказаних даних.

4. Обсяг правової допомоги, строки та умови її надання, а також оплата визначаються договором.

5. Кожного разу, коли в законі йдеться про «трудові відносини», «трудову угоду», «оплату», під цим, відповідно, також розуміються «службові відносини», «несення служби» та «заробітна плата».

Стаття 9.

1. Правовий радник, який здійснює професійну діяльність у рамках трудових відносин, обіймає самостійну посаду, підпорядковану безпосередньо керівникові структурної одиниці.

2. Якщо в структурній одиниці працює двоє або більше правових радників, одному з них доручається координація правової допомоги в цій одиниці.

3. У державному або самоврядному органі правовий радник здійснює правову допомогу в підрозділі або структурній одиниці, у бюро, відділі або на окремій посаді з юридичних питань, яка безпосередньо підпорядкована керівникові цього органу. У державному органі правовий радник може працювати також і в іншому окремому підрозділі або структурній одиниці та бути підпорядкованим керівникові.

4. Правовому радникові не можна доручати виконання дій, які виходять за межі правової допомоги.

Стаття 10.

Структурна одиниця забезпечує участь правового радника в провадженні:

1) у Верховному суді, Вищому Адміністративному суді та в вищому або центральному органі державної адміністрації;

2) у *воєводському* суді, в апеляційному суді (**у воєводському адміністративному суді**) та в органі другої інстанції в адміністративному провадженні;

3) у якому участь бере іноземний контрагент.

До абзацу 2 в статті 10 (курсив) на даний час: окружному суді (Вісник законів, № 160, позиція 1064)

Зміна в абзаці 2 в статті 10 набирає чинності 01.01.2004 року (Вісник законів від 2002 року, № 153, позиція 1271).

Стаття 11.

1. Правовий радник під час виконання професійних дій користується свободою слова та письма в межах, визначених положеннями законодавства та обґрунтованої необхідності.

2. Зловживання свободами, про які йдеться в пункті 1, що з приватного звинувачення становить склад злочину зневаги або розповсюдження явно неправдивої інформації про сторону або її уповноваженого, свідка, експерта чи перекладача підлягає виключно дисциплінарній відповідальності.

Стаття 12.

1. Правовий радник під час та у зв'язку з виконанням професійних дій перебуває під захистом закону так само, як суддя або прокурор.

2. Міністр юстиції окремим розпорядженням визначає службову форму правових радників, які беруть участь в судових слуханнях, враховуючи урочистий характер форми, що відповідає повазі до суду та традиціям, що склалися.

Стаття 13.

1. Правовий радник нікому не підпорядковується, якщо йдеться про зміст правового експертного висновку.

Пункт 2 статті 13 скасовано

Стаття 14.

Правовий радник самостійно веде справи в компетентних органах, дбаючи про належне використання, передбачених законодавством засобів для захисту обґрунтованих інтересів структурної одиниці.

Стаття 14.

Правовий радник зобов'язаний самоусунутися від здійснення професійних дій у власній справі або в тому випадку, якщо противником структурної одиниці, яка надала йому повноваження є інша структурна одиниця, у якій він працює, або, якщо справа стосується сторони, з якою він перебуває в таких відносинах, що можуть мати вплив на результат справи.

Стаття 16.

1. Оцінку професійної діяльності правового радника здійснює керівник структурної одиниці, після ознайомлення з відгуком іншого правового радника, визначеного радою окружної палати правових радників.

Пункт 2 статті 16 скасовано.

Стаття 17.

Правовий радник, який здійснює професійну діяльність в рамках трудових відносин, має право одночасно працювати в одній і більше структурних одиницях та більш, ніж на одну ставку.

Стаття 18.

1. До робочого часу правового радника також зараховується і той час, який необхідний йому для пологдження справ за межами приміщення структурної одиниці, особливо в судах та в інших органах, а також час, необхідний для підготовки до згаданих дій.

Пункт 3 статті 18 скасовано.

2. Робочий час правового радника в офісі структурної одиниці не може бути меншим, ніж дві п'ятих робочого часу, визначеного в договорі, укладеному з правовим радником.

Стаття 19.

1. Розірвання структурною одиницею трудових відносин з правовим радником з попереднім його повідомленням про це з причин неналежного виконання обов'язків правового радника, які випливають з положень цього закону, може відбутися після попереднього погодження даних дій з радою окружної палати юридичних радників. Згадане погодження має бути надіслане структурній одиниці в строк 14 днів з дня отримання від даної одиниці повідомлення про намір розірвати трудові відносини.

(Стаття 21.

Правовий радник має право передати свої повноваження (субституцію) іншому правовому раднику, а також раднику-стажеру.)

Статтю 20 скасовано.
Нова редакція статті 21 набирає чинності 10.02.2003 року (Вісник законів від 2002 року № 125, позиція 1069).

(Стаття 21.

Правовий радник має право передати свої повноваження (субституцію) іншому правовому радникові, адвокату, іноземному юристові, який має постійну практику в обсязі, визначеному Законом про надання правової допомоги іноземними юристами в Республіці Польща, а також радникові-стажеру).

Стаття 22.

1. Правовий радник має право відмовитися від надання правової допомоги з важливих причин.

2. Правовий радник, відмовляючись від повноважень, розриваючи угоду про виконання робіт або угоду-замовлення, зобов'язаний провести всі необхідні дії для того, щоб наведена обставина не мала негативного впливу на подальший перебіг справ, які він веде.

(Стаття 22¹.

Рада окружної палати правових радників має право на здійснення контролю та проведення оцінки виконання професійної діяльності правовим радником. Контроль і оцінка проводяться інспекторами, призначеними радою з числа правових радників).

Стаття 22¹.

Рада окружної палати правових радників має право на здійснення контролю та проведення оцінки виконання професійної діяльності правовим радником та іноземним юристом, внесеним до реєстру іноземних юристів, який ведеться радою окружної палати правових радників. Контроль і оцінка проводяться інспекторами, призначеними радою з числа правових радників.

Стаття 22².

Рада окружної палати правових радників на підставі лікарського обстеження та після проведення детального адміністративного розслідування має право, за поданням Голови Національної ради правових радників або декана ради окружної палати правових радників, прийняти ухвалу про постійну нездатність правового радника здійснювати професійну діяльність. У випадку

Нова редакція статті 22¹ набирає чинності 10.02.2003 року (Вісник законів від 2002 року, № 126, позиція 1069).

відкриття даного розслідування рада має право призупинити здійснення професійної діяльності правовим радником на час проведення розслідування.

Стаття 22³.

1. Вартість правової допомоги, наданої правовим радником за дорученням держави, відшкодовується державою.

2. Міністр юстиції після погодження з Національною радою правових радників окремим розпорядженням визначає детальні принципи відшкодування коштів, про які йдеться в пункті 1, з урахуванням порядку визначення даної вартості, видатків, які становлять підставу для її визначення та максимального розміру зборів за надану допомогу.

Стаття 22⁴.

1. Правовий радник, який здійснює професійну діяльність на підставі трудових відносин має право на оплату праці та інші соціальні допомоги, визначені колективним трудовим договором або положеннями про оплату праці працівників, що є обов'язковими в структурній одиниці, у якій працює правовий радник. Дана заробітна плата не може бути меншою, від заробітної плати, що передбачена для посади головного спеціаліста або іншої посади, прирівняної до неї. Якщо право на доплату залежить від вимоги здійснення керівництва групою працівників, то дана вимога не застосовується щодо юридичного радника

2. Правовий радник має право на додаткову оплату в розмірі не менш як 65 % від вартості представництва в суді тієї сторони, на користь якої були присуджені кошти, визнані за нею в результаті укладення угоди, мирової угоди, прийняття рішення іноземним арбітражем або в результаті виконання рішення суду, якщо згадані кошти були стягнуті з протилежної сторони. У державних одиницях бюджетної сфери розмір та строки виплати заробітної плати визначаються цивільно-правовою угодою.

Стаття 22⁵.

1. Збори за дії правових радників, які здійснюють професійну діяльність у конторі правових радників або в товариствах, про які йдеться в статті 8 пункт 1, та які працюють на підставі цивільно-правової угоди встановлюються договором з клієнтом.

2. Міністр юстиції після погодження з Національною радою правових радників та Вищою Адвокатською радою окремим розпорядженням визначає розмір зборів за дії правових радників в органах правосуддя, що будуть взяті судами за основу під час прийняття рішення про вартість юридичного представництва, з урахуванням того, що встановлення збору вищого від мінімальної ставки, про яку йдеться в пункті 3, але не більшого від шести розмірів цієї ставки, може бути обґрунтованим видом та складністю справи, а також необхідними трудовими затратами, понесеними правовим радником.

3. Міністр юстиції після погодження з Національною радою правових радників та Вищою Адвокатською радою окремим розпорядженням визначає мінімальні ставки за дії правових радників, про які йдеться в пункті 1, з урахуванням виду та складності справи та необхідних трудових затрат, понесених правовим радником.

Стаття 22⁶.

Внески на соціальне страхування правового радника сплачують структурні одиниці, у яких працює правовий радник, товариства, про які йдеться в статті 8 пункт 1, або особисто правові радники, які здійснюють професійну діяльність в конторі правового радника або в товариствах, визначених статтею 8 пункт 1.

Стаття 22⁷.

1. Правовий радник підлягає обов'язковому страхуванню від цивільної відповідальності за шкоду, завдану під час виконання дій, про які йдеться в статті 4 пункт 1 та статті 6 пункт 1.

2. Положення пункту 1 не суперечать положенням статті 120 Кодексу праці.

3. Вищого страхування, про яке йдеться в пункті

Стаття 22⁷.

1, Правовий радник підлягає обов'язковому страхуванню від цивільної відповідальності за шкоду, завдану під час виконання дій, про які йдеться в статті 4 пункт 1 та статті 6 пункт 1.

2. Положення пункту 1 не суперечать положенням статті 120 Кодексу праці.

3. Вимога страхування, про яку йдеться в пункті 1, не стосується правових радників, які не здійснюють професійної діяльності.

(Стаття 22⁸.

Міністр, до компетенції якого віднесені питання фінансів, після погодження з Національною радою правових радників та Польською страховою палатою окремим розпорядженням визначає загальні умови страхування, про яке йдеться в статті 22⁷:

1) дату запровадження вимоги укладення договору страхування;

2) базовий обсяг відповідальності страхової кампанії;

3) мінімальну гарантійну суму, визначену в конкретному розмірі;

4) обсяг прав та обов'язків страховика та страхувальника, які впливають зі змісту договору страхування).

< Стаття 22⁸.

Міністр, до компетенції якого віднесені фінансові інституції в погодженні з Міністром юстиції, після узгодження з Національною радою правових радників та Польською страховою палатою окремим розпорядженням визначає детальний обсяг обов'язкового страхування, про яке йдеться в статті 22⁷, строк запровадження вимоги страхування та мінімальну гарантійну суму, враховуючи, зокрема, специфіку професійної діяльності та обсяг виконуваних завдань. >

Нова редакція статті 22⁸ набирає чинності 01.01.2004 року (Вісник законів від 2003 року, № 124, позиція 1152).

Розділ 3

ПРАВА НА ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 23.

Право на здійснення професійної діяльності правового радника надається в момент проведення реєстрації в реєстрі правових радників та складення присяги.

Стаття 24.

1. До реєстру правових радників може бути внесена особа, яка:

1) має закінчену в Польщі вищу юридичну освіту та отримала ступінь магістра, або іноземну освіту, яка визнається в Польщі;

3) в повному обсязі користується громадянськими правами;

4) має повну юридичну дієздатність;

5) має незаплямований характер та своєю дотеперішньою поведінкою дає запоруку відповідного здійснення професійної діяльності юридичним радником;

6) пройшла стажування на радника та склала іспит на радника.

2. Внесення до реєстру правових радників проводиться радою окружної палати правових радників за заявою зацікавленої особи. Реєстр ведеться радою окружної палати юридичних радників, компетентною за місцем проживання. Підставою для реєстрації є ухвала ради окружної палати юридичних радників.

Стаття 25.

1. Вимога проходження стажування на радника та складення іспиту на радника не застосовується стосовно:

1) професорів та докторів юридичних наук;

3) осіб, які принаймні впродовж трьох років займали посаду судді, прокурора або здійснювали професійну діяльність нотаріуса чи адвоката та які вказані посади, звання та права отримали на принципах, визначених положеннями законодавства.

Абзац 2 пункту 1 статті 24 скасовано.

Пункти 3—5 статті 24 скасовано.

Абзац 2 пункту 1 статті 25 скасовано.

Пункт 3 статті 25 скасовується в день прийняття Польщі до ЄС (Вісник законів від 2002 року, № 126, позиція 1069).

5. (Що обов'язку продемонструвати стажування на районі Національна рада правових радників має право звільнити, на принципах взаємності, громадянина держави Європейського Союзу, якщо він має закінчену за кордоном вищу юридичну освіту, яка визнається в Польщі рівнозначною, та який володіє польською мовою письмово та усно, відповідає вимогам статті 24 пункту 1 абзаців 3—5, внесений до реєстру адвокатів у державі Європейського Союзу та здійснював професійну діяльність адвоката або правового радника. Громадянин держави Європейського Союзу складає іспит в окружній палаті правових радників, визначеній Національною радою юридичних радників.)

Стаття 26.

Особи, які здійснюють професійну діяльність судді, прокурора, нотаріуса, судового виконавця, помічника судді, прокурора та нотаріуса або проходять суддівське, прокурорське чи нотаріальне стажування, не можуть бути одночасно внесеними до реєстру правових радників та здійснювати професійну діяльність правового радника.

Стаття 27.

1. Текст присяги, яку складає правовий радник, звучить так: «Урочисто присягаю, що здійсненню професійної діяльності правового радника я буду сприяти захисту та зміцненню правопорядку Республіки Польща, сумлінно та згідно з положеннями закону виконуватиму професійні обов'язки, не розголошуватиму професійної таємниці, поступатиму гідно і чесно, керуючись принципами етики правового радника та справедливістю».

2. Присягу приймає декан ради окружної палати правових радників, що веде реєстр правових радників, до якого був внесений правовий радник.

Стаття 28.

1. Припинення дії права на здійснення професійної діяльності правового радника відбувається у разі:

- 1) здійснення професійної діяльності адвоката;
- 2) роботи в органах юстиції, органах охорони правопорядку або в нотаріальній конторі.

2. Припинення дії права на здійснення професійної діяльності правового радника також відбувається в момент набрання юридичної сили дисциплінарним рішенням про застосування даного стягнення.

3. Припинення дії права на здійснення професійної діяльності правового радника не застосовується щодо працюючих на посадах правових радників в органах, про які йдеться в пункті 1 абзаци 2.

Стаття 29.

Виключення з реєстру правового радника відбувається у разі:

- 1) подачі заяви правового радника;
- 3) принаймні часткового обмеження юридичної дієздатності;
- 4) втрати громадянських прав на підставі судового вироку;
- 4а) несплати членських внесків за строк більший одного року;
- 5) смерті правового радника;
- 6) дисциплінарного рішення або судового вироку про позбавлення права на здійснення професійної діяльності юридичного радника.

Стаття 30.

1. У тому випадку, коли проти правового радника ведеться дисциплінарне або судове провадження щодо злочину, за скоєння якого виноситься додаткове покарання у вигляді позбавлення громадянських прав або права на здійснення професійної діяльності, то до закінчення такого провадження можна відмовити в задоволенні вимоги про виключення з реєстру правових радників, незважаючи на подачу заяви правового радника, про яку йдеться в статті 29 абзац 1.

2. У випадку виключення з реєстру правових радників у результаті закидів, що стосуються здійснення професійної діяльності, повторне внесення до реєстру правових радників може залежати від складання додаткового іспиту.

Абзац статті 29 скасовано.

Стаття 31.

1. Ухвала ради окружної палати правових радників щодо внесення до реєстру правових радників має бути прийнята протягом трьох місяців з дня подачі заяви.

2. Ухвала, про яку йдеться в пункті 1, може бути оскаржена в Національній раді правових радників упродовж 30 днів з дати вручення ухвали.

3. Остаточне рішення про відмову внесення до реєстру правових радників та в разі неприйняття рішення радою окружної палати юридичних радників протягом трьох місяців з дня подачі заяви про внесення або неприйняття рішення Національною радою правових радників протягом трьох місяців з дня вручення оскарження може бути оскаржене зацікавленою особою в *(Вищому Адміністративному суді)* < адміністративному суді >.

Стаття 31¹.

1. Рада окружної палати правових радників протягом 30 днів повідомляє Міністра юстиції про кожне рішення як про внесення до реєстру правових радників або радників-стажерів, так і про відмову в проведенні реєстрації.

2. Реєстрація в реєстрі правових радників вважається здійсненою, якщо Міністр юстиції не висловить заперечення проти реєстрації протягом 30 днів з дня отримання рішення разом з особою справою внесеного. Заперечення має бути обґрунтованим.

3. Заперечення Міністра юстиції може бути оскарженим зацікавленою особою у *(Вищому Адміністративному суді)* < адміністративному суді > протягом днів з дня вручення тексту заперечення.

Розділ 4

СТАЖУВАННЯ НА РАДНИКА

Стаття 32.

1. Метою стажування на радника є підготовка стажера до належного та самостійного здійснення професійної діяльності правового радника.

2. Стажування на радника триває три роки та шість місяців;

Зміни в пункті 3 статті 31 та пункті 3 статті 31¹ набувають чинності 01.01.2004 року (Вісник законів 2002 рік № 153, позиція 1271).

До абзацу 3 статті 32 (курсив) на даний час: окружного суду (Вісник законів № 160, позиція 1064); окружним правовим (Вісник

3. Стажування на радника проходить у конторі правового радника, у товаристві правових радників або правових радників і адвокатів чи в структурних одиницях та принаймні впродовж одного року: в суді, нотаріальній конторі та прокуратурі, на підставі домовленостей ради окружної палати правових радників з правовим радником в конторі або в товаристві, або з керівником відповідної структурної одиниці, головою *воєводського* суду, нотаріальної палати або *воєводським* прокурором.

прокурором (Вісник законів № 162, позиція 1123).

Стаття 33.

1. До реєстру радників-стажерів може бути внесена особа, яка відповідає вимогам, визначеним статтею 4 пункт 1 абзац 3—5 та забезпечить покриття коштів стажування на радника.

2. Внесення до реєстру радників-стажерів відбувається після проведення конкурсу радою окружної палати правових радників.

3. Конкурс проводиться раз на рік перед початком навчального року впродовж двох місяців починаючи з дня, в який завершується строк прийняття заяв про внесення до реєстру радників-стажерів, визначений радою окружної палати правових радників. Строк прийняття заяв не може бути меншим, ніж один місяць.

4. Положення статті 3 пункт 3—5, статті 12 пункт 1, статті 23 пункт 1 абзац 1, 3—5, статті 27, статті 31¹ застосовуються відповідним чином.

Стаття 34.

Працівник, внесений до реєстру радників-стажерів, має право на оплачувані вихідні з метою участі в обов'язкових навчальних заняттях, які відбуваються за межами структурної одиниці.

Стаття 35.

Радник-стажер зобов'язаний:

- 1) брати участь у передбачених програмою теоретичних та практичних заняттях;
- 2) самостійно поглиблювати юридичні знання та практичні професійні навички;
- 3) дотримуватися дисципліни навчального процесу та праці;

Радник-стажер зобов'язаний:

- 1) брати участь у передбачених програмою теоретичних та практичних заняттях;
- 2) самостійно поглиблювати юридичні знання та практичні професійні навички;
- 3) дотримуватися дисципліни навчального процесу та праці;
- 4) взяти участь у складанні іспиту на радника у визначений строк.

Стаття 35¹.

Після завершення шести місяців з дня початку стажування на радника радник-стажер має право замінити правового радника в районному суді та в органах адміністрації першої інстанції. Після двох років стажування на радника радник-стажер може замінити правового радника в інших судах, за винятком Верховного суду та Вищого Адміністративного суду.

Стаття 36.

Радник-стажер має право на оплачувану відпустку в розмірі тридцяти календарних днів на підготовку до іспиту на радника.

Стаття 36¹.

1. Стажування на радника завершується складанням іспиту на радника, який, у разі неуспішного складання за першим разом, може бути перескладений ще один раз у строк, визначений радою окружної палати правових радників.

2. До складу екзаменаційної комісії, яка проводить іспит на радника, входить представник Міністра юстиції.

Стаття 37.

1. Радник-стажер виключається з реєстру радників-стажерів:

- 1) у випадках, про які йдеться в статті 29 абзац 1, 3—6, які застосовуються відповідним чином;
- 2) у випадку неприйняття участі, без поважної причини, в іспиті на радника в строк, визначений радою окружної палати правових радників.

2. Рада окружної палати правових радників має право виключити радника-стажера з реєстру радників-стажерів, якщо ствердить його непридатність до здійснення професійної діяльності правового радника.

3. Рішення про виключення радника-стажера з реєстру радників-стажерів у порядку, передбаченому пунктом 2, можна оскаржити в Національній раді правових радників.

Стаття 38.

1. Стажування на радника організується та проводиться окружними палатами правових радників.

2. Органи самоврядування правових радників у справах, пов'язаних з організацією та проведенням стажування на радника, співпрацюють з органами державної адміністрації, судами, нотаріальними конторами, прокуратурою та структурними одиницями.

3. Навчання радників-стажерів може бути організованим спільно з адвокатами-стажерами.

4. Радник-стажер проходить стажування на радника під керівництвом керівника стажування, призначеного радою окружної палати правових радників.

5. Завдання керівника стажування полягає на підготовці радника-стажера до здійснення професійної діяльності правового радника в розумінні даного закону.

Розділ 5

САМОВРЯДУВАННЯ ПРАВОВИХ РАДНИКІВ

Стаття 40.

1. Самоврядування є незалежним у виконанні своїх завдань та керується тільки положеннями чинного законодавства.

2. Належність правових радників та радників-стажерів до самоврядування є обов'язковою.

Стаття 41

Статтю 39 скасовано.

Стаття 41.

До завдань самоврядування віднесено:

- 1) участь у забезпеченні умов для виконання завдань правових радників, передбачених законодавством;
- 2) представлення інтересів правових радників та радників-стажерів і захист їхніх професійних інтересів;
- 3) співпраця у створенні та застосуванні права;
- 4) підготовка радників-стажерів до належного здійснення професійної діяльності правових радників;
- 5) нагляд за належним здійсненням професійної діяльності правовими радниками та радниками-стажерами;
- 6) проведення досліджень у галузі функціонування правової допомоги.

Стаття 42.

1. Органами самоврядування є:

Загальнопольський з'їзд правових радників, Національна рада правових радників, Вищий дисциплінарний суд, загальні збори окружної палати правових радників, рада окружної палати правових радників, окружна ревізійна комісія та окружний дисциплінарний суд.

2. Членами органів самоврядування можуть бути тільки правові радники.

Стаття 43.

1. Строк повноважень органів самоврядування триває чотири роки, але органи зобов'язані продовжувати свою діяльність до моменту повного сформування новообраних органів.

2. Члени органів можуть бути відкликані органом, який їх обрав.

Стаття 44.

Вибори до органів самоврядування відбуваються шляхом проведення таємного голосування при необмеженій кількості кандидатів.

Стаття 45

Стаття 45.

Органи самоврядування приймають ухвали в присутності принаймні половини членів даного органу.

Стаття 46.

Національна рада правових радників щорічно представляє інформацію про діяльність самоврядування Президентові Республіки Польща.

Стаття 47.

Міністр юстиції має право оскаржити у Верховному суді ухвалу органів самоврядування, яка суперечить законодавству, упродовж шести місяців з дня вручення йому даної ухвали. Суд залишає оскаржену ухвалу в силі або скасовує її та передає справу на повторний розгляд компетентному органу самоврядування, даючи вказівки щодо способу її вирішення.

Стаття 48.

Міністр юстиції має право звернутися до Загальнопольського з'їзду правових радників або до Національної ради правових радників щодо прийняття ухвали по конкретній справі, яка належить до компетенції самоврядування. Ухвала Національної ради правових радників має бути прийнята упродовж двох місяців, а ухвала Загальнопольського з'їзду правових радників — на найближчому з'їзді.

Стаття 49.

1. Правові радники та радники-стажери, які проживають на території даного округу об'єднані в окружну палату правових радників.

3. Ухвалу про створення та територію діяльності окружної палати правових радників ухвалює Національна рада правових радників, з урахуванням основ адміністративно-територіального поділу держави.

Стаття 50.

1. У загальних зборах окружної палати правових радників беруть участь усі правові радники, які входять до складу даної палати та радники-стажери цієї палати без права голосу.

Пункт 2 статті 49 скасовано.

2. Якщо кількість членів окружної палати правових радників більша ніж 300 осіб, то загальні збори окружної палати правових радників складаються з делегатів, вибраних на зборах, скликаних в окремих районах, охоплених діяльністю даної палати.

3. Загальні збори окружної палати правових радників скликає рада окружної палати правових радників раз на рік.

4. Загальні збори окружної палати правових радників мають право:

1) визначати кількість членів ради окружної палати правових радників;

2) вибирати декана ради окружної палати правових радників та інших членів ради;

3) визначати кількість членів окружної ревізійної комісії та окружного дисциплінарного суду та проводити їх вибори;

4) визначати кількість заступників уповноваженого з дисциплінарних питань та проводити вибори уповноваженого з дисциплінарних питань і його заступників;

5) приймати бюджет окружної палати правових радників та затверджувати звіти ради окружної палати правових радників про його виконання, а також річних та періодичних планів діяльності ради окружної палати;

6) здійснювати поділ території діяльності окружної палати правових радників на райони, про які йдеться в пункті 2, та встановлювати кількість делегатів загальних зборів окружної палати правових радників від окремих районів;

7) відкликати органи окружної палати правових радників або окремих членів даних органів;

8) оцінювати діяльність органів окружної палати правових радників;

9) вибирати делегатів Загальнопольського з'їзду правових радників;

10) вибирати члена Національної ради правових радників, про якого йдеться в пункті 1.

Стаття 51.

1. Позачергові загальні збори окружної палати правових радників скликає рада окружної палати правових радників:

- 1) за власною ініціативою;
- 2) за пропозицією Національної ради правових радників;
- 3) за пропозицією своєї президії або окружної ревізійної комісії;
- 4) за пропозицією однієї третини членів окружної палати правових радників.

2. Позачергові загальні збори окружної палати правових радників мають бути скликані протягом трьох тижнів з дня отримання пропозиції про скликання згаданих зборів.

Стаття 52.

1. Діяльністю окружної палати правових радників керує рада окружної палати правових радників.

2. Виконавчим органом ради окружної палати правових радників є її президія, яка складається з декана та вибраних радою заступників декана, секретаря, скарбника та членів.

3. До сфери діяльності ради окружної палати правових радників, зокрема, входять:

- 1) представлення професійних інтересів членів окружної палати правових радників;
- 2) професійне вдосконалення правових радників;
- 3) нагляд за належним здійсненням професійної діяльності правовими радниками та радниками-стажерами;
- 4) подача заявок в органи реєстрації або статистики про початок процедури щодо виключення з реєстру або зняття з обліку суб'єкта, який веде діяльність у сфері правової допомоги всупереч положенням даного закону.

Стаття 53.

До сфери діяльності окружної ревізійної комісії віднесено контроль за фінансовою діяльністю ради окружної палати правових радників.

Стаття 54.

1. Окружний дисциплінарний суд розглядає дисциплінарні справи членів окружної палати правових радників, внесені уповноваженим з дисциплінарних питань, та скарги, про які йдеться в статті 66 пункт 2.

Абзац 5 статті 52 скасовано.

2. Рішення окружного дисциплінарного суду можуть бути оскаржені в Вищому дисциплінарному суді.

Стаття 55.

Правові радники та радники-стажери, які проживають на території Польщі входять до складу Національної ради правових радників.

Стаття 56.

1. У роботі Загальнопольського з'їзду правових радників беруть участь делегати, вибрані загальними зборами окружних палат правових радників та з правом дорадчого голосу, члени попередньої Національної ради правових радників, Голова Вищого дисциплінарного суду, Головний Уповноважений з дисциплінарних питань та Голова Вищої ревізійної комісії, які не мають статусу делегатів.

2. Принципи проведення виборів делегатів Загальнопольського з'їзду правових радників та кількість вказаних делегатів від окремих окружних палат правових радників визначає Національна рада правових радників.

3. Загальнопольський з'їзд правових радників скликається Національною радою правових радників.

Стаття 57.

Загальнопольський з'їзд правових радників має право:

- 1) вибрати Голову Національної ради правових радників;
- 2) вибрати Національну раду правових радників, Вищу ревізійну комісію, Вищий дисциплінарний суд та Головного уповноваженого з дисциплінарних питань та його заступників;
- 3) ухвалювати рекомендації у сфері діяльності самоврядування та його органів;
- 4) визначати принципи проведення виборів до органів самоврядування, кількість членів даних органів та порядок їх відкликання, а також принципи прийняття ухвал органами самоврядування;

Абзац 5 статті 57 скасовано.

6) розглядати та затверджувати звіти Національної ради правових радників, Вищої ревізійної комісії, Вищого дисциплінарного суду та Головного уповноваженого з дисциплінарних питань;

7) схвалювати принципи етики правових радників;

8) визначати базові принципи фінансової діяльності самоврядування.

Стаття 58.

1. Позачерговий Загальнопольський з'їзд правових радників скликається Національною радою правових радників:

1) за власною ініціативою;

2) за пропозицією своєї президії або Вищої ревізійної комісії;

3) за пропозицією принаймні однієї третини рад окружних палат правових радників.

2. Позачерговий Загальнопольський з'їзд правових радників має бути скликаний впродовж двох місяців з дня отримання пропозиції про скликання з'їзду.

Стаття 59.

1. Національна рада правових радників складається з голови та членів, вибраних Загальнопольським з'їздом правових радників, а також із членів, вибраних безпосередньо загальними зборами окружних палат правових радників, по одному від кожної палати.

2. Президія Національної ради правових радників складається з голови та вибраних Національною радою правових радників заступників голови, секретаря, скарбника та членів.

3. Президія Національної ради правових радників є виконавчим органом даної Ради та звітує перед нею про свою діяльність.

Стаття 60.

До сфери діяльності Національної ради правових радників віднесено:

1) представлення інтересів самоврядування в зносинах з судами, державними органами та органами самоврядування, інституціями та організаціями;

2) представлення експертних висновків про проекти законодавчих актів та висновків щодо правових нормативів;

3) координація діяльності окружних палат правових радників та здійснення нагляду за їх діяльністю;

4) прийняття бюджету Національної ради правових радників та затвердження звітів про його виконання, а також розгляд пропозицій Вищої ревізійної комісії;

5) вибори Голови Національної ради правових радників та Головного уповноваженого з дисциплінарних питань, якщо його повноваження завершилися в період між Загальнопольськими з'їздами правових радників;

5а) вибори голови Національної групи інспекторів, його заступника та членів;

6) розгляд скарг на ухвали рад окружних палат правових радників;

7) координація професійного вдосконалення правових радників;

8) затвердження положень про:

а) діяльність самоврядування та його органів;

б) обсяг, порядок діяльності та принципи оплати інспекторів;

в) проходження стажування на радника та складення іспиту на радника, а також покриття коштів стажування на радника і встановлення їх розміру;

д) ведення реєстрів правових радників та радників-стажерів;

е) < щодо принципів співпраці правового радника з іноземним юристом, який представляє інтереси клієнта в провадженні, під час якого, згідно з чинними положеннями, вимагається, щоб сторона була представлена адвокатом або юридичним радником >;

У статті 60: додана літера е) в абзаци 8 та пункт 12 набирають чинності 10.02.2003 року (Вісник законів від 2002 року, № 126, позиція 1069).

іноземним юристом, який представляє інтереси клієнта в провадженні, під час якого, згідно з чинними положеннями, вимагається, щоб сторона була представлена адвокатом або юридичним радником >

8а) скасування ухвал загальних зборів окружної палати правових радників, які суперечать чинному законодавству;

8б) визначення принципів проведення конкурсу на радника-стажера;

9) створення окружних палат правових радників, визначення їх кількості та території діяльності;

10) визначення принципів фінансової діяльності самоврядування;

11) визначення розміру членського внеску та принципів його сплати, а також зборів, пов'язаних з прийняттям рішення про внесення до реєстру правових радників та радників-стажерів і процедурних зборів (.) <,>

12) < виконання завдань, визначених Законом про надання іноземними юристами правової допомоги в Республіці Польща. >

Стаття 61.

До сфери діяльності Вищої ревізійної комісії віднесено контроль за фінансовою діяльністю Національної ради правових радників.

Стаття 62.

1. Вищий дисциплінарний суд розглядає скарги на рішення окружних дисциплінарних судів.

2. Вищий дисциплінарний суд, як суд першої інстанції, розглядає дисциплінарні справи членів Національної ради правових радників та рад окружних палат правових радників. Скарги на рішення, прийняті в такому порядку, розглядає той самий суд тільки в іншому, розширеному складі.

Стаття 62¹.

Рішення з обґрунтуванням, прийняте Вищим дисциплінарним судом в другій інстанції, вручається сторонам, Міністру юстиції та Національній раді правових радників.

лгера е) в абзаци 8 та пункт 12 набирають чинності 10.02.2003 року (Вісник законів від 2002 року, № 126, позиція 1069).

Стаття 62².

1. Рішення, прийняте Вищим дисциплінарним судом у другій інстанції, може бути оскаржене в касаційному порядку у Верховному суді сторонами, Міністром юстиції, Уповноваженим з прав громадян та Головою Національної ради правових радників.

2. Рішення, яке може бути оскарженим в касаційному порядку суб'єктами, переліченими в пункті 1, не підлягає виконанню до часу подачі касаційної скарги або до закінчення строку подачі без її подачі.

Стаття 62³.

Касаційна скарга може бути подана як у зв'язку з грубим порушенням законодавства, так і в зв'язку з грубою невідповідністю дисциплінарного стягнення.

Стаття 62⁴.

Касаційна скарга подається до Верховного суду за посередництвом Вищого дисциплінарного суду протягом 30 днів з дня вручення рішення з обґрунтуванням.

Стаття 62⁵.

1. З касаційної скарги, про яку йдеться в статті 62² пункт 1, не стягується судовий збір.

2. Рішення, на яке було подано касаційну скаргу, не підлягає виконанню до часу розгляду касаційної скарги.

3. Верховний суд розглядає касаційну скаргу на засіданні у складі трьох суддів.

Стаття 62⁶.

Для розгляду касаційної скарги, про яку йдеться в статті 62² пункт 1, застосовуються положення про касаційну скаргу Кримінально-процесуального кодексу, за винятком статті 526 § 2 та 3.

Стаття 63.

Діяльність самоврядування фінансується за рахунок:

стажерів, зборів, пов'язаних з процедурою щодо внесення до реєстру правових радників та радників-стажерів, а також грошових стягнень;

2) доходів з інших джерел, зокрема, за рахунок дотацій та субвенцій, а також дарувань і спадщин.

Розділ 6

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Стаття 64.

1. Правовий радник та радник-стажер підлягають дисциплінарній відповідальності:

1) за хибне, неналежне здійснення професійної діяльності правового радника;

2) за дії, які суперечать присязі правового радника або принципам етики правового радника.

2. Від дисциплінарної відповідальності звільнені дії, які стосуються порушень порядку та дисципліни праці, перелічені в Кодексі праці.

Стаття 65.

1. До дисциплінарних стягнень належать:

1) зауваження;

2) догана з попередженням;

3) призупинення дії права на здійснення професійної діяльності правового радника на строк від трьох місяців до п'яти років;

3а) грошове стягнення, розмір якого не менший ніж половина середньої місячної заробітної платні в національній економіці за той місяць, який передував дню винесення дисциплінарного рішення, але не більше п'яти розмірів вказаної заробітної платні;

4) позбавлення права на здійснення професійної діяльності правового радника, а щодо радників-стажерів — усунення від проходження стажування.

2. Стягнення, визначене пунктом 1 абзацом 3, не застосовується щодо радника-стажера.

2а. Одночасно із застосуванням стягнення у формі догани з попередженням може бути прийняте рішення про додаткове застосування стягнення у формі заборони керівництва стажуванням на радника на строк від року до п'яти років.

2б. Одночасно із застосуванням стягнення у

Пункт 3 статті 65 скасовано.

формі призупинення дії права на здійснення професійної діяльності правового радника може бути прийняте рішення про додаткове застосування стягнення у формі заборони керівництва стажуванням на радника на строк від двох до десяти років.

Стаття 66.

1. Якщо провина має менше значення, то декан ради окружної палати правових радників може зупинитися на попередженні правового радника або радника-стажера.

2. Правовий радник або радник-стажер мають право оскаржити попередження в окружному дисциплінарному суді.

3. Рішення окружного дисциплінарного суду по справі про звинувачення, про яке йдеться в пункті 2, є остаточним.

Стаття 67.

1. Дисциплінарне провадження по тій самій справі відбувається незалежно від кримінального або дисциплінарного провадження, відкритого в структурній одиниці, особливі положення про яку передбачають таке провадження. Але дисциплінарне провадження може бути призупиненим до часу завершення кримінального провадження.

2. Дисциплінарне провадження не відкривається, а відкрите закривається, якщо була виявлена обставина, яка згідно з Кримінально-процесуальним кодексом виключає можливість переслідування.

Стаття 68.

1. Сторонами в дисциплінарному провадженні є обвинувач, звинувачуваний та потерпілий.

2. Обвинувачем в окружному дисциплінарному суді є уповноважений з дисциплінарних питань, а у Вищому дисциплінарному суді — Головний уповноважений з дисциплінарних питань.

3. Звинувачуваним є правовий радник або радник-стажер, проти якого відбувається дисциплінарне провадження.

4. Потерпілим є особа, законний інтерес якої був прямо порушений діями правового радника або радника-стажера, визначеними статтею 64.

Стаття 68¹.

1. Дисциплінарне провадження відкривається відповідно до заяви уповноваженого з дисциплінарних питань або Головного уповноваженого з дисциплінарних питань.

2. < Дисциплінарний суд, який відкрив дисциплінарне провадження, негайно повідомляє про це компетентний орган у державі-члені Європейського Союзу, у якій правовий радник надає правову допомогу на підставі чинних у цій державі законів про надання правової допомоги юристами Європейського Союзу, надсилаючи цьому органу копію заяви, про яку йдеться в пункті 1.>

Доданий пункт 2 статті 68¹ набирає чинності в день прийняття РП до ЄС (Вісник законів від 2002 року, № 126, позиція 1069).

Стаття 69.

У випадку смерті звинувачуваного до закінчення дисциплінарного провадження воно продовжується, якщо його продовження вимагатиме член подружжя звинувачуваного, його родич по прямій лінії, брат або сестра протягом двох місяців від дня смерті звинувачуваного.

Стаття 70.

1. Не можна відкривати дисциплінарного провадження, якщо з моменту вчинення проступку минуло три роки, а у випадках, які передбачені статтею 11 пункт 2, — шість місяців.

2. Але, якщо проступок містить склад злочину, дисциплінарний строк давності не застосовується раніше, ніж строк давності, передбачений кримінальним законодавством.

3. Дисциплінарний строк давності припиняє будь-які дії уповноваженого з дисциплінарних питань або Головного уповноваженого з дисциплінарних питань по даній справі.

3а) Покарання за дисциплінарний проступок не застосовується, якщо з часу його вчинення минуло п'ять років, а у випадках, передбачених статтею 11 пункт 2, — два роки.

4. Звинувачуваний у дисциплінарному провадженні має право обрати для себе захисника.

Стаття 71.

1. Скасування відмітки про прийняття дисциплінарного рішення відбувається автоматично після:

- 1) трьох років з дня набрання дисциплінарним рішенням про застосування зауваження або догани з попередженням юридичної сили;
- 2) п'яти років після завершення періоду призупинення дії права на здійснення професійної діяльності правового радника.

2. Відмітка про застосування стягнення у формі позбавлення права на здійснення професійної діяльності правового радника або усунення від стажування на радника не скасовується.

Статтю 72 скасовано.

Стаття 73.

Члени дисциплінарних судів у сфері прийняття рішень по дисциплінарних справах керуються тільки чинним законодавством.

Стаття 74.

Міністр юстиції після погодження з Національною радою правових радників окремим розпорядженням визначає детальні принципи та порядок дисциплінарного провадження.

Розділ 7 ПЕРЕХІДНІ, ЗАКЛЮЧНІ ТА ОСОБЛИВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 75.

Службові відносини правових радників, а також радників-стажерів, які є військовослужбовцями дійсної військової служби, службовцями Поліції, Агентства внутрішньої безпеки, Агентства розвідки, Державної прикордонної охорони або Пенітенціарної служби, та права і обов'язки, що з них випливають, у сфері не визначеній даним законом, визначають положення окремих законів.

Стаття 76.

У Законі про устрій судів загальної юрисдикції (Вісник законів від 1964 року, позиція 40, від 1967 року, № 13, позиція 55, від 1969 року № 13, позиція 98, від 1974 року № 50, позиція 316, від 1975 року, № 16, позиція 91 та № 34, позиція 183 та від 1982 року, № 16, позиція 125) до статті 51 § 1 додається літера h) у такій редакції:

«h) особи, які принаймні впродовж трьох років здійснювали професійну діяльність правового радника».

Стаття 77.

Правові радники, внесені до реєстру правових радників на день набрання чинності законом, автоматично вносяться до реєстру правових радників, передбаченого даним законом.

Стаття 84.

Закон набирає чинності з 1 жовтня 1982 року.

Статті 78—83
скасовано.

ЧАСТИНА III

ВИСТУПИ ЕКСПЕРТІВ

ливість надавати часткову або повністю безоплатну правову допомогу в ситуаціях, які зумовлені особистими або матеріальними обставинами заявника або іншими причинами, які заслуговують на увагу. Центри юридичної допомоги при судах, які, до речі, не мають офіційного статусу, не можуть повною мірою забезпечити надання всіх консультацій малозабезпеченим громадянам.

Чеська Республіка

Уряд країни практично не займається проблемою безоплатної правової допомоги, тому не розробив спеціальні механізми для її надання та критерії, за якими вона може надаватися. Малозабезпечені особи можуть звернутися із заявою до Колегії адвокатів з проханням про призначення адвоката. У Колегії є свої правила з питань надання юридичного представництва. Перевіряється матеріальному становище заявників, також вони мають показати, що звертались до адвокатів в приватному порядку і отримали відмову щонайменше від двох адвокатів. Але ця процедура не пов'язана з правом на безоплатну правову допомогу. Проблеми: немає окремого бюджету на надання правової допомоги, доступної інформації про витрати на неї, про кількість справ, у яких надається безоплатна правова допомога.

Щодо надання правової допомоги з різних галузей права

У випадках ненадання правової допомоги в кримінальних справах перешкоджається здійсненню цивільного контролю над правоохоронними органами, особливо на досудовому слідстві, де можливості судового контролю обмежені (особливо це впливає на результат, коли на карту ставиться свобода людини).

Загальні умови надання обов'язкового захисту:

обвинувачений є неповнолітнім;

обвинувачений страждає певними фізичними або психічними захворюваннями;

обвинувачений не розуміє офіційної мови, якою здійснюється судочинство;

один і той самий суд розглядає справу з участю кількох обвинувачених з конфліктом інтересів, і як мінімум один з обвинувачених представлений адвокатом;

суворість потенційного вироку.

У деяких країнах також передбачається можливість обов'язкового захисту, якщо «того вимагають інтереси правосуддя», також однією з підстав є проведення суду заочно, прискорена кримінальна процедура, слухання по справі про екстрадицію і розгляд справи у Верховному Суді.

У вказаних вище країнах не існує ніяких державних механізмів надання правової допомоги, окрім обов'язкового захисту, частково або повністю безкоштовної правової допомоги і безкоштовної правової допомоги, яка надається асоціацією адвокатів. Деякі з країн надають безкоштовну правову допомогу конкретним цільовим групам: жертвам злочинів, циганам,

ув'язненим.

У цивільних процесуальних кодексах приймаються два основних механізми сприяння малозабезпеченим особам у здійсненні їхнього права на доступ до правосуддя: можливість отримати юридичну допомогу рішенням судового органу і можливість отримати рішення про звільнення від сплати судових витрат. У деяких країнах прийняті обидва методи, в інших — тільки останній.

Для отримання безоплатної правової допомоги в цивільних справах існують два фактори (критерії) — обставини справи і фінансовий стан заявника.

Щодо альтернативних недержавних механізмів, то в Польщі і Чеській Республіці відкриті Бюро з надання допомоги громадянам. Центри надають юридичні консультації з питань цивільного, адміністративного, сімейного права та з інших питань. Ці Центри керуються приватно і звичайно фінансуються з приватних коштів. Юридичні клініки також надають допомогу при розгляді адміністративних справ.

Незважаючи на те що не існує окремого відомства, яке б управляло системою правової допомоги, Міністерство юстиції має визначені функції в рамках цієї системи, наприклад, у Литві і Словенії.

Цікавим є досвід зарубіжних країн у виконанні (реалізації) **процедури надання правової допомоги**: Чеська Республіка — суддя призначає адвоката з списку практикуючих адвокатів в судовому окрузі, або з списку, який підготовлений асоціацією адвокатів — Угорщина, Румунія, Словаччина. В Словенії за новим Законом про юридичну допомогу створюється інститут так званого Уповноваженого по юридичній допомозі, який приймає рішення по клопотанням про юридичну допомогу і проводить процедуру призначення адвокатів.

Недоліки систем правової допомоги:

немає чітко сформованої процесуальної норми, що вимагала б надавати правову допомогу у випадках, крім тих кримінальних справ, у яких участь захисника є обов'язковою;

в деяких країнах не встановлений «критерій малозабезпеченості» і немає єдиних стандартів у питанні, коли і як призначити захисника;

відшкодування витрат на правову допомогу обвинуваченим, яких визнають винними;

процедура призначення захисників позбавлена "прозорості";

недостатня правова допомога жертвам злочинів;

у цивільних справах не існує обов'язкового права на правову допомогу, і юридичне представництво є факультативним.

Критерії, за якими надається безоплатна правова допомога:

фінансовий критерій — недостатність засобів для використання послуг захисника — мають доказувати обвинувачені;

критерій «інтереси правосуддя» — (1) тюремне ув'язнення тривале або довічне, (2) юридична або фактична складність справи, (3) здатність або нездатність обвинуваченого захищати себе самостійно.

Програми з надання безоплатної правової допомоги:

1. Програма приватної адвокатури (система *judicare*).
2. Система державних захисників.
3. Контрактна система юридичної допомоги.
4. Система обов'язкового захисника.

В Ізраїлі на підставі Закону про державного захисника в 1995 році було створено Відомство державного захисника. Закон вводив «змішану систему», тобто поєднання державних захисників, які є штатними державними службовцями, і приватних адвокатів, які працюють за контрактом з Відомством для представництва малозабезпечених підзахисних. З того часу, як нова система вступила в силу, право на юридичне представництво державним захисником поширилося на всіх обвинувачених: і тих, що перебували в досудовому ув'язненні, які відповідають встановленим матеріально-правовим і економічним критеріям, і майже на всіх неповнолітніх затриманих і обвинувачених, незалежно від їхнього доходу.

У Нідерландах система правової допомоги є змішаною моделлю, де юридична допомога надається приватними юристами і державними юристами, які працюють в Центрах юридичної допомоги і консультування. Система юридичної допомоги керується п'ятьма комітетами з юридичної допомоги охоплює як цивільні, так і кримінальні справи. Різниця між системами юридичної допомоги в кримінальних і цивільних справах не існує. Є три типи послуг: 30-хвилинні безкоштовні консультації для кожного громадянина, які надають штатні юристи Центрів юридичної допомоги і консультування; розширені консультації (до 3 годин з визначеним фінансовим внеском зі сторони клієнта), якщо юридична проблема може бути вирішена порівняно швидко; і «сертифіковані процедури» для довгострокової юридичної допомоги, яку надають адвокати з центрів або приватні юристи, які оплачуються Комітетом. Існує система внесків, відповідно до якої заявник повинен виплатити фінансовий внесок залежно від своїх доходів.

У Великобританії юридичні послуги в цивільних і кримінальних справах в основному надаються приватно практикуючими юристами та встановленою системою Державних захисників, у рамках якої діють шість, пізніше вісім офісів, які функціонують як приватні юридичні фірми, але оплачуються державою (керівники їх є державними службовцями). Це дає можливість клієнтові вибирати собі адвоката. Системі доведеться працювати в умовах конкуренції з юридичними фірмами, які також надають юридичну допомогу. У кримінальних справах особа може запросити свого адвоката, а якщо у неї його немає, надається «черговий» адвокат. Усі «чергові» адво-

кати є приватно практикуючими адвокатами по кримінальних справах, які отримують від уряду плату за роботу «черговими» адвокатами. Така система у Великобританії, як визнають її експерти, є дуже дорогою.

У **Південній Африці** в 70-х роках був створений Комітет з питань юридичної допомоги, який сьогодні використовує 8 різних методів для надання юридичної допомоги:

- оплачувані державою приватні адвокати (judicare);
- оплачувані державою державні захисники;
- оплачувані державою кандидати в адвокати в сільських юридичних фірмах;
- фінансовані державою юридичні клініки;
- фінансовані державою центри правосуддя ("комплексний пункт надання юридичної допомоги");
- угоди про співробітництво з приватними спеціалізованими юридичними фірмами;
- угоди про співробітництво з незалежними юридичними клініками;
- угоди про співробітництво з параюридичними консультаціями.

Деякі країни мають сумнів щодо системи державних захисників, тому що їхні послуги оплачуються державою і вони є державними службовцями. Ці побоювання є даремними, бо, якщо організація оплачується державою, це не означає, що вона й управляється державою. Суддям також платять з державного бюджету, але ніхто не ставить під сумнів їхню незалежність.

У **США** кожен штат має свою власну модель, оскільки спосіб надання послуг залишений на розсуд самого штату.

У **Латинській Америці** багато країн у відповідь на судові реформи, які впровадили змагальний процес, заснований на принципі процесуальних можливостей, прийняли модель державного захисника як інституціональну протипагу прокуратури.

Яку ж модель і систему надання безоплатної правової допомоги слід обрати в Україні? Міністерство юстиції йде шляхом узагальнення іноземного досвіду і створення національної системи надання правової допомоги, яка б реально діяла на території нашої держави і відповідала українській правосвідомості.

Вважаємо за необхідне:

- розділити суб'єктів надання правової допомоги на дві категорії: тих, хто надає допомогу на професійній і непрофесійній основі;
- створити перелік видів правової допомоги, який би не був вичерпним, що дало б змогу розширити сферу правових послуг;
- створити стандарти якості правових послуг, тобто встановити ліцензування окремих категорій суб'єктів надання правової допомоги на добровільній основі (не адвокатів) та проводити громадські опитування щодо якості одержаної правової допомоги;

покласти повноваження органу, відповідального за надання безоплатної правової допомоги, на Міністерство юстиції України;

створити ефективну систему фінансування безоплатної правової допомоги;

провести широке висвітлення системи правової допомоги, зокрема суб'єктів її надання і процедури отримання, у засобах масової інформації для кращої обізнаності населення зі своїми правами щодо отримання правової допомоги;

визначити відповідальність осіб за порушення Закону «Про правову допомогу».

Як побажання для майбутнього вдосконалення системи надання правової допомоги, можна запропонувати в юридичних колах провести конкурс, у якому адвокати і юридичні фірми, які зробили найбільший внесок в справу надання безоплатної правової допомоги, отримували б нагороди за свою діяльність, що сприяло б позитивному ставленню до проблеми.

Геннадій Рижков,
Німецький Фонд міжнародного
правового співробітництва

ПРАВОВА ДОПОМОГА В НЕСЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ ТА ПРАВОВІ КОНСУЛЬТАЦІЇ ДЛЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ У НІМЕЧЧИНІ

I. Правова допомога в несенні процесуальних витрат

Принцип правової держави, який знаходить свій відбиток в Основному законі ФРН в статті 20, через конкретне регулювання в процесуальному та матеріальному законодавстві Німеччини впливає також і на передбачення можливості отримання безкоштовної правової допомоги. Визначальною для врегулювання цього питання є також частина 4 статті 19 Основного закону ФРН, яка закріплює право особи на звернення до суду за захистом порушених прав. В іншому випадку, якщо у відповідній особи немає матеріальної можливості нести пов'язані з таким захистом витрати, це вважатиметься порушенням закріпленого в цій статті основного права. Саме таку позицію визначає німецьке конституційне право та правова література, яка реалізована як прийняттям відповідного обсягу правових норм німецьким законодавцем, так і неодноразово витлумачена в рішеннях судів, особливо Федерального конституційного суду Німеччини. Хоча треба зазначити, що таке регулювання існувало в Німеччині і раніше і тоді використовувався термін «право бідних». Адже таку допомогу отримує сторона, яка «відповідно до її особистого та економічного становища не може, тільки частково може або тільки частками може нести витрати для ведення процесу» (§ 114 ЦПК ФРН).

Питання отримання безкоштовної правової допомоги в Німеччині розглядається в досить широкому аспекті. Там ідеться не тільки і не стільки про отримання «безкоштовного» адвоката, а й про надання допомоги в несенні відповідною особою так званих процесуальних витрат. Під поняттям «допомога в несенні процесуальних витрат» у Німеччині розуміється повне або часткове звільнення сторони судового процесу (або навіть учасника судового процесу) від несення процесуальних витрат, якщо вона не має достатнього рівня доходів. Тобто йдеться про широке розуміння поняття допомоги в несенні процесуальних витрат, а не тільки про самі ті витрати, які виникатимуть у особи в рамках її звернення до суду (наприклад, підготовка позову, отримання консультації з цього приводу). Німецьке законодавство відносить до поняття «процесуальні витрати» всі витрати сторони (або учасника судового процесу), яких вона потребує у разі, якщо вона бажає довести (захистити) своє право в суді або навпаки, є відповідачем у справі. Тобто поняттям «процесуальні витрати» охоплюються як витрати, безпосередньо пов'язані із судовим розглядом (так звані судові витрати), так і витрати сторони, які вона має поза судом (так звані позасудові витрати). До останніх, наприклад, відносяться кошти, які особа сплачує адвокату в вигляді його гонорару.

326 Питання надання допомоги в несенні процесуальних витрат в основ-

ному врегульовується в Цивільному процесуальному кодексі ФРН (Перша книга, Загальні положення, 2-й розділ, сьома глава, §§ 114–127 ЦПК ФРН), а на його основі також частково в Кримінальному процесуальному кодексі та процесуальних нормах законів, які регулюють порядок розгляду справ відповідними спеціалізованими гілками судочинства (наприклад, у Законі про трудові суди, Положенні про фінансові суди, Положенні про адміністративні суди, Законі про справи добровільного судочинства, Законі про соціальні суди, Законі про патенти), а також законодавстві, яке регулює діяльність адвокатів (наприклад, Федеральне Положення про збори для адвокатів).

Таким чином можна зазначити, що допомога в несенні процесуальних витрат може бути надана, за незначними винятками, майже для будь-якого виду судового провадження. Такими винятками, наприклад, є ті випадки, коли особа має страховку на випадок судового процесу, якщо їй у рамках провадження в трудовому суді надається профспілковий правовий захист, якщо процесуальні витрати не перевищують обсяг майна, яке дійсно можна використати для покриття витрат, або вони не перевищують 4 місячних мінімальних внесків на покриття процесуальних витрат (частина 3 § 115 ЦПК).

Найважливішими нормами в галузі надання допомоги в несенні процесуальних витрат є ті, що визначають передумови отримання такої допомоги, її характер та орган, який ухвалює з цього приводу рішення.

Ініціатива розгляду питання про надання допомоги належить самій зацікавленій особі. Вона повинна подати відповідну заяву разом з підтверджувальними документами та стислим викладом спору по «головній» справі, тобто для ведення якої заявникові потрібна така допомога. Органом, який компетентний приймати рішення з цього питання, є суд (§ 117 ЦПК). На практиці завжди є слушним, коли внесення заяви про надання допомоги в несенні процесуальних витрат об'єднується з внесенням, наприклад, позовної заяви по «головній» справі. Як уже зазначалося вище, головною передумовою надання допомоги є недостатній рівень доходів або майнового стану заявника. Тут треба зазначити, що заявник повинен на вимогу суду довести наведені ним факти шляхом представлення відповідних документів та інших доказів (частина 2 § 118 ЦПК). Залежно від рівня доходів, така допомога заявникові може бути надана таким чином, що він буде повністю звільнений від несення процесуальних витрат, звільнений тільки частково або буде зобов'язаний вносити відповідні кошти частками протягом встановленого строку, але не більше 48 місяців. Визначення рівня доходів, а також розміру внесків залежно від стану доходів та майна заявника досить змістовно врегульовані в §§ 115 (разом з таблицею) та 120 ЦПК. В § 120 також передбачається можливість внесення судом змін до розміру внесків залежно від наступного покращання або погіршення фінансового та майнового стану сторони, можливість призупинення їх сплати.

Як уже було підкреслено, особливістю регулювання передумов надання допомоги є те, що суд, який приймає рішення з приводу її надання, враховує шанси заявника як сторони судового процесу на успішне для

нього вирішення «головної» справи. §114 ЦПК ФРН визначає, що заявник «... отримує на підставі заяви допомогу в несенні процесуальних витрат, якщо запланована реалізація права в позовному порядку або правовий захист мають достатні шанси на успіх і не вважаються зловживанням». Така особливість, на думку німецького законодавця та правової літератури, запобігає також і зловживанню цим правом, коли громадянин, наприклад, може забезпечити свої права також і без отримання допомоги або без достатніх причин звертається в судові органи («кляузництво») і зловмисно «використовує» передбачені процесуальні можливості. За певних обставин зловживанням може вважатись і, наприклад, подання заявником апеляційної скарги, яка обґрунтовується за допомогою доказів, які вона з власної вини не подала в суді першої інстанції. З іншого боку — § 119 ЦПК передбачає, що перевірка шансів на успіх або зловживання поданням заяви не здійснюється судом наступної судової інстанції, якщо рішення попередньої інстанції оскаржує не сторона, яка подавала заяву про надання допомоги, а протилежна в процесі сторона. Стосовно проблематики прив'язування рішення про надання допомоги до перевірки шансів на успіх по «головній» справі треба також зауважити, що з цього приводу висловлювалися сумніви щодо узгодженості такої оцінки з наведеним вище конституційним основним правом громадянина на звернення до суду. Звичайно, законодавча і судова практика в Німеччині повинні були знайти якусь «золоту середину» в цьому питанні. Сучасний досвід застосування § 114 ЦПК в судовій практиці на сьогодні не викликає особливої критики. Федеральний Конституційний суд в одному зі своїх рішень зазначив, що оцінка шансів на позитивне вирішення «головної» справи для заявника повинна здійснюватися з урахуванням аспекту основного права на рівність можливостей доступу до правового захисту як з боку можливих, так і неможливих громадян, і суди не повинні перегинати при цьому палку⁷⁴.

Як зазначалося вище, органом, який за німецьким законодавством розглядає заяву і приймає рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат або про відмову в ній, є суд. Певною особливістю такого регулювання є те, що рішення приймає саме той суд, у якому відповідна «головна» судова справа вже розглядається або буде розглядатись. Більше того, суд, хоча і в обмеженому обсязі, але може отримувати необхідні для прийняття рішення по заяві докази, а також заслухати з цього приводу протилежну сторону (якщо суд не вважатиме це за недоцільне). Причому таке заслуховування може бути проведено усно або письмово, або навіть шляхом протоколювання відповідної заяви протилежної сторони в канцелярії суду. Запрошення сторін до усного засідання з приводу поданої заяви про надання допомоги відбувається тільки в тому випадку, якщо суд очікує укладення сторонами мирової угоди (частина 1 § 118 ЦПК). Наведені вище дії суду необхідні не тільки для встановлення наявності скрутного майнового становища заявника, але також і для проведення оцінки шансів особи у «головній» справі. Звичайно, що процедура перевірки шансів заявника по «головній» справі не повинна собою замінити пізніший судо-

вий процес по цій справі. Рівень дослідження шансів або наведених заявником фактів стосовно його скрутного фінансового та майнового становища, якщо взагалі суд вважатиме це за потрібне, залежить від конкретно-випадку та тієї практики, яка склалася за довгі роки застосування відповідних цих процесуальних норм.

Рішення у вигляді ухвали зазвичай приймається без усного засідання і настільки швидко, наскільки це можливо. Без достатніх причин воно не може відкладатись аж до прийняття рішення по «головній» справі. Негативне рішення по заяві приймається в тому разі, якщо заявник у визначені судом строки не представив або не довів наведені ним факти, не відповів або недостатньо відповів на певні питання (частина 2 § 118 ЦПК). Не отримує допомоги в несенні процесуальних витрат особа, якщо вона має змогу залучити кошти для ведення процесу із придатного для такого використання належного їй майна (§ 115 ЦПК), якщо вона, знаючи що їй будуть потрібні кошти для ведення процесу, зменшує своїми діями свої доходи або обсяг майна, позичає певні суми, бере на себе без особливої потреби грошові зобов'язання тощо.

Задоволення заяви про надання допомоги, як правило, діє з часу набуття законної сили відповідною ухвалою суду. Але часто виникають ситуації, коли певні витрати у заявника починають виникати вже до прийняття такої ухвали. Тому передусім усталена судова практика допускає, що суд може передбачити в ній її зворотну дію, як правило, до того моменту, коли заява про надання допомоги була (разом із необхідними поясненнями та документами) подана до суду. Хоч і тут судова практика допускала і ще більш ширші межі зворотної дії⁷⁵. У такому випадку заявник, якщо щодо нього не було прийнято рішення про сплату процесуальних витрат частками, може вимагати повернення йому сплачених ним «задатків» по «головній» справі та виплат адвокатуві. Звичайно, що позитивне рішення суду безпосередньо навантажуватиме державний бюджет (федеральної землі або самої Федерації). У зв'язку з цим треба підкреслити, що ухвала про надання допомоги тільки в досить обмеженому обсязі може буде оскаржена відповідною державною бюджетною установою. Така можливість, наприклад, передбачається для тієї ситуації, якщо ухвала не передбачила сплати стороною процесуальних витрат частками, тобто взагалі звільнила особу від будь-якого виду несення процесуальних витрат. Скарга цього органу повинна також доводити, що можливість до сплат у сторони все ж існує. Обмеженим є також і строк для такої скарги — три місяці після оголошення ухвали про надання допомоги в несенні процесуальних витрат. І навпаки, відмова в наданні допомоги або пізніше позбавлення її може бути без застережень оскаржено особою, яка подавала заяву або отримала таку допомогу.

Основні наслідки надання допомоги досить змістовно врегульовані в § 122 німецького ЦПК, хоча про деякі інші позитивні для заявника речі вже йшлося вище. По-перше, сторона може бути звільнена від внесення забезпечення (або, якщо можна сказати, «завдатку») для майбутніх витрат суду по «головній» справі, якщо таке внесення передбачається відповід-

ними процесуальними нормами. Такий наслідок надання допомоги в несенні процесуальних витрат є досить важливим для того, щоб матеріально незабезпечена сторона взагалі могла ініціювати відкриття «головної» справи. Хоча, як уже зазначалось вище, і вже сплачені суми, у випадку прийняття ухвали із визначенням її зворотної дії, можна також повернути. Сторона також звільняється від попередніх внесків для витрат свідків та на експертів. По-друге, якщо, наприклад, суд уже в рамках «головного» провадження приймає розпорядження про допит особи, яка отримала ухвалу про надання допомоги, або про її особисту участь в усному розгляді «головної» справи, то вона може вимагати надіслати їй квиток для проїзду або наступне відшкодування витрат на проїзд. Але, наприклад, втрачений заробіток не відшкодовується.

Наступним позитивним аспектом такого рішення є й те, що така сторона за рахунок допомоги може скористатись допомогою адвоката. Але і тут треба звернути увагу на одну особливість. Вона полягає в тому, що німецьке процесуальне законодавство поділяє провадження у відповідних судах на провадження без обов'язкової участі адвоката та з обов'язковою участю адвоката. Там, де участь адвоката обов'язкова, сторона, яка отримала допомогу в несенні процесуальних витрат, може або сама обрати згодного на її представництво в суді адвоката, або такого адвоката їй може призначити суд. По тих справах, де обов'язкова участь адвоката не передбачена, залучення адвоката стороною, яка отримує допомогу, можливо тільки, якщо це вважається справді необхідним або якщо протилежна сторона представлена також адвокатом. Питання такої необхідності вирішується відповідально з кожному окремому випадку, виходячи зі складності справи із змістової або правової точки зору (особливо в галузі сімейного права, опіки та піклування тощо). Можливість залучення адвоката в рамках допомоги, якщо інша сторона також представлена адвокатом, слугує так званій «рівності зброї» сторін у процесі. Питання винагороди такого адвоката вирішуються відповідно до Федерального Положення про збори для адвокатів. Такий адвокат має право вимагати отримання коштів з державного бюджету за особливо визначеними для таких випадків ставками (§§ 121 та наступні Положення). Особливістю відносин між адвокатом та особою, яка отримала правову допомогу в несенні процесуальних витрат, є також і те, що адвокат не може пізніше вимагати покриття своїх витрат від цієї особи, але може вимагати їх від протилежної сторони судового процесу, якщо вона його програла.

Позитивним є також і те, що провадження по самій заяві про надання допомоги в несенні процесуальних витрат є вільним від сплати судового мита. Хоча треба підкреслити, що коли заява буде остаточно відхилена, то витрати, які виникли в рамках цього провадження, покладаються на заявника. Це також сприяє «сумлінному» використанню можливості отримання допомоги.

II. Правові консультації для малозабезпечених

Поряд з допомогою в несенні процесуальних витрат, яка досить широ-

ко охоплює потреби малозабезпечених осіб в матеріальній підтримці під час реалізації своїх прав, у Німеччині існує ще можливість отримання правових консультацій, у яких виникає потреба без зв'язку із судовим провадженням або таким провадженням у найближчому майбутньому. У загальному плані таку безкоштовну правову допомогу можна позначити як позасудову.

Основним законодавчим актом, який урегульовує питання отримання малозабезпеченими правових консультацій, є Закон про правове консультування та представництво громадян з низькими доходами від 15.9.1994 року (нова редакція). По заяві про забезпечення консультаційної допомоги рішення приймає чиновник судового відомства⁷⁶ відповідного окружного суду, якщо питання не може бути відразу вирішено канцелярією. Заявник звертається в той окружний суд, на території округу якого виникає потреба в отриманні консультації. Хоча певної форми заяви не передбачається, порядок викладення суті справи врегульовує § 4 цього Закону. У заяві повинні бути викладені справа, в якій заявник потребує консультації, а також викладення підстав, у зв'язку з якими він не може іншим чином отримати консультацію. Повинні бути наведені точні данні про всі джерела доходів (заробітна плата, пенсії, доходи та доплати іншого походження) та витрати з доходів (податки та страхові внески, інші виплати), які повинні свідчити про відсутність можливості «звичайної» оплати консультації. Надаються також і дані про відповідні доходи іншого члена подружжя. Треба підкреслити, що заява може бути подана і після вже здійсненої консультації, і в такому випадку не тільки самою особою, а також і адвокатом, який надавав консультацію або представляв цю особу (§ 4). Якщо в цьому виникає потреба, заява може бути перевірена. У такому разі можливо необхідним буде доведення стверджуваних у заяві фактів (наприклад, відсутність страхування на випадок судового процесу, відсутність можливості отримання консультації у своїй профспілці або іншому становому об'єднанні, до якого належить заявник). Під час прийняття рішення про задоволення заяви чиновник судового відомства також орієнтується на положення ЦПК стосовно надання допомоги в несенні процесуальних витрат. Якби за умов ЦПК особа отримала б відповідно до її станом допомогу в несенні процесуальних витрат без будь-якої власної участі в їх несенні (тобто, наприклад, сплата частками, див. вище у п. I), то і заява на підставі Закону про правове консультування та представництво громадян з низькими доходами також підлягає задоволенню. До заяви обов'язково додається письмово викладене запевнення заявника про те, що він не отримуватиме ніде в іншому місці необхідну консультацію і в її наданні не було вже відмовлено з боку окружного суду (§ 7). Якщо таке запевнення не відповідає дійсності, то може постати питання про притягнення заявника до відповідальності за неправдиві відомості.

Якщо заява задовольняється, то заявник отримує документ про надання права на отримання допомоги (§ 6) і може з ним звернутися за консультацією або за представництвом до адвоката на свій вибір. У такому разі особа, яка шукає допомоги, сплачує адвокату досить незначну суму

(близька 10 □). Хоча навіть і така незначна сума може бути також списаною. Інші витрати на адвоката, відповідно до § 131 Федерального положення про збори для адвокатів, бере на себе державний бюджет. Відповідно до Федерального положення про збори для адвокатів, адвокат у принципі не може відмовитися від надання консультаційної допомоги. Для такої відмови він повинен мати досить важливі причини (частина 2 § 49a). Треба також підкреслити, що § 131 Положення не зачіпає можливі пізніші цивільно-правові вимоги до протилежної сторони про відшкодування, які в разі задоволення заяви про надання допомоги в отриманні консультації переходять до адвоката (§ 9).

Закон про правове консультування та представництво громадян з низькими доходами передусім охоплює шляхом надання консультацій та позасудового представництва галузі цивільного, адміністративного та конституційного права. Щодо галузей кримінального права та права про адміністративні правопорушення йдеться тільки про консультування (§ 2). Після того як Договір про об'єднання Німеччини поширив на території нових федеральних земель консультаційну допомогу також і в галузях трудового та соціального права, дія цього Закону поширюється тепер і на трудові питання. У правовій літературі та серед практиків можна зустріти критику багатозначного та іноді плутаного використання поняття «консультаційна допомога». Враховуючи федеральний устрій Німеччини, законодавство земель також урегульовує ці питання з відповідно можливим розширенням галузей використання такої допомоги. Прикладом може бути відповідне законодавство Баварії.

Юрген Томас,

Міністерський директор поза службою

Міністерства юстиції ФРН

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ЗАКОНУ ПРО ДОПОМОГУ В НЕСЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

А. Допомога в несенні процесуальних витрат

I. Право вимоги на допомогу в несенні процесуальних витрат

Фізичні особи мають право вимагати допомоги в несенні процесуальних витрат, якщо вони у зв'язку з їхнім економічним становищем не мають змоги нести витрати на судове провадження або якщо від них у зв'язку з їхнім фінансовим становищем цього не можна вимагати.

Це право вимоги має (як і за німецьким правом) також і за українським правом своє коріння в конституційному праві та міжнародному праві. Така вимога впливає особливо з принципів правової та соціальної держави (стаття 1 Конституції України та стаття 20 німецького Основного закону), принципу рівності (стаття 24 КУ, стаття 3 ОЗ) та гарантії правового захисту шляхом звернення до суду (стаття 55 КУ, стаття 19 абзац 4 ОЗ).

Конституційні принципи та основні діючого права вимагають, що кожний має право на доступ до судів і це право повинно ефективно гарантуватись незалежно від фінансового становища особи, яка шукає права.

Це, поряд з іншим, впливає також і зі статті 6 абзац 1 речення 1 Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини, яка відповідно до статті 9 абзацу 1 КУ є складовою частиною національного права України. Гарантоване в статті 6 ЄКПЛ **справедливе провадження** передбачає, що кожний має вільний доступ до врегульованого там судового провадження. Судовий правовий захист не може відповідно з цим залежати від економічного становища ні в рамках цивільних, ні в рамках кримінальних справ.

Якщо проект Закону про допомогу в несенні процесуальних витрат повинен відповідати праву Європейського Співтовариства, треба було б ще врахувати Council Directive 2002/8/EU.

Завдання простого законодавця полягає в тому, щоб конкретизувати право вимоги про надання допомоги в несенні процесуальних витрат, закріплене в українській Конституції та діючим в Україні міжнародним правом. При цьому законодавцеві належать дуже широкі рамки для визначення конкретного регулювання.

II. Галузь застосування

Відповідно до статті 6 абзац 1 речення 1 ЄКПЛ право вимоги про надання допомоги в несенні процесуальних витрат поширюється на цивільно-правові спори та на обвинувачених на основі кримінального права, причому спори, на розгляд яких уповноважені господарські суди, також, як правило, розглядаються як цивільно-правові спори в розумінні статті 6 ЄКПЛ.

Council Directive 2002/8/EU стосується тільки цивільно-правових спорів, які також включають торговельно-правові провадження.

Українське конституційне право (як німецьке право) стосовно галузі застосування виходить за межі статті 6 ЄКПЛ та Council Directive. Відповідно до конституційного права галузь застосування положень про допомогу в несенні процесуальних витрат поширюється на всі судові провадження, особливо також щодо проваджень в адміністративних судах (стаття 55 абзац 2 КУ, стаття 19 абзац 4 ОЗ).

Хоча особливе регулювання діє для кримінального провадження, бо цей процес принципово відрізняється від цивільного, господарського та адміністративного судового провадження (дивись пункт В).

III. Коло осіб, які мають таке право

Згідно із статтею 55 КУ право вимоги про надання допомоги в несенні процесуальних витрат не залежить від громадянства, у даному випадку (наскільки це можна чітко встановити зі змісту статті) більше йдеться про право людини, а не про право громадянина. Також і з цієї точки зору українське та німецьке конституційне право повністю збігаються. Допомога в несенні процесуальних витрат забезпечується для проваджень, у яких беруть участь фізичні особи, в українських або, відповідно, німецьких судах.

Рішення стосовно того чи/та в якому обсязі право на надання допомоги в несенні процесуальних витрат надається юридичним особам, залежить від простого законодавця. Таким чином він не зобов'язаний включати їх до цієї галузі ні національним, ні міжнародним правом. Також і відповідно до статті 3 абзацу 1 Council Directive 2002/8/EU тільки фізичні особи мають право вимагати надання допомоги в несенні процесуальних витрат.

IV. Передумови для забезпечення допомоги в несенні процесуальних витрат та її обсяг

1. Суб'єктивні передумови

Забезпечену конституційним правом вимогу на надання допомоги в несенні процесуальних витрат мають сторони, які у зв'язку з їх особистим фінансовим станом не можуть, або тільки частково або тільки частками, можуть нести витрати на процес.

Сторона повинна нести процесуальні витрати самостійно, якщо її до цього можна примусити. Передумови, за яких допомога в несенні процесуальних витрат надається, повинні з урахуванням принципу рівності визначатись на законодавчому рівні, а не в кожному окремому випадку судом або певною установою.

Закон повинен визначати межі розмірів, які мають бути приєднаними до об'єктивних критеріїв, як, наприклад, доходи, майно та обов'язки на утримання інших осіб з боку відповідної сторони (так визначено в статті 5 абзац 2 Council Directive 2002/8/EU).

У німецькому Законі про допомогу в несенні процесуальних витрат від 1980 року передбачалися чіткі суми як межі доходів для надання допомоги в несенні процесуальних витрат для сторони, а також для членів сім'ї, які мають право на утримання. Законом про внесення змін, який набув чинності у 1995 році, це недоцільне регулювання було замінено.

Сучасна межа доходів, до якої сторона отримує допомогу в несенні процесуальних витрат з тим, щоб не сплачувати власної суми до процесуальних витрат, пристосовується щорічно автоматично до сум соціальної допомоги і, таким чином, до економічного розвитку та інфляційних процесів. Нові суми оприлюднюються щорічно через публікацію Федерального міністерства юстиції.

Виходячи з досвіду, треба надавати перевагу автоматичному пристосуванню меж сум перед колишнім німецьким регулюванням з чіткими розмірами доходів. Регулювання з чітко встановленими межами доходів не забезпечує того, що стороні залишаються мінімальні надходження (в Німеччині, наприклад, сума соціальної допомоги). Необхідне пристосування до інфляційних процесів та розвитку економічних відносин стає у такому випадку можливим тільки завдяки постійному внесенню змін до закону, що зайво обтяжує законодавця. В Німеччині такі зміни упродовж 14 років до набуття чинності Закону про внесення змін у 1995 році не здійснювалися з фінансово-політичних причин, хоча таких змін вимагали відповідальні за правову політику парламентські комітети та органи юстиції.

В Німеччині на сьогодні межа доходів становить для сім'ї з однією дитиною в середньому 1 500-1 600 € (нетто), якщо не існують особливі причини, у зв'язку з якими наведені суми можуть бути значно підвищені.

Але розмір межі доходів усе ж значно відрізняється в країнах Європейського Союзу. Ця межа повинна бути визначеною залежно від умов життя та рівня споживання у відповідній державі.

В Україні можна запропонувати прив'язати межу доходів до межі мінімальної заробітної плати і передбачити для членів сім'ї, які мають право на утримання, відповідні доплати.

Поряд з доходами, які перевищують межу доходів, сторону можна примусити, наприклад, залучати наявне майно. Межі такого примусу також повинні бути визначені законом.

Наприклад, відповідно до німецького Цивільного процесуального кодексу, у поєднанні з § 88 Федерального Закону про соціальну допомогу, поряд з іншим не залучаються до допомоги в несенні судових витрат такі майнові цінності:

- ◆ власне житло/власна квартира прийнятної розміру
- ◆ вкупна вартість страхування життя
- ◆ незначні готівкові суми
- ◆ предмети, які необхідні для здійснення або продовження професійної діяльності, навчання або праці.

1. Об'єктивні передумови

Сторона, яка відповідно до її особистого фінансового становища має право вимагати надання допомоги в несенні процесуальних витрат, може отримати її тільки в тому випадку (як це і передбачається в німецькому праві), якщо передбачене правове переслідування або правовий захист не є недоцільними, наприклад у зв'язку з тим, що не існує достатніх шансів на успіх або вони є неадекватними справі (сумарна перевірка шансів на успіх).

Таке обмеження є слушним з політично-правової точки зору, в інтересах протилежної сторони є навіть доцільним. Бо воно захищає її від того, щоб бути втягнутою в провадження, яке є безцілним для заявника. Для протилежної сторони таке провадження пов'язано з безцілним і часто значним витрачанням коштів та часу. Хоча відповідач по заяві відповідно до українського права, як і до німецького права, і має право вимагати від заявника у разі, якщо він програв правовий спір, відшкодування коштів. Але бувають випадки, коли він не може або своєчасно не може цього отримати у зв'язку з незадовільним фінансовим станом заявника, який має право на допомогу в несенні процесуальних витрат.

Сумарна перевірка шансів на успіх заяви про надання допомоги в несенні процесуальних витрат слугує також розвантаженню судів, бо в такому разі вони не змушені розбиратись із зайвими позовами, по яким позивач не може сам нести процесуальні витрати. Тому німецький Цивільний процесуальний кодекс передбачає перевірку шансів на успіх перед тим, як надати згоду на надання допомоги в несенні процесуальних витрат. Право Європейського союзу чітко дозволяє таку перевірку (дивись статтю 6 абзац 1 Council Directive 2002/8/EU).

2. Обсяг допомоги в несенні процесуальних витрат

Допомога в несенні процесуальних витрат повинна поширюватися на необхідні витрати, які виникають у сторони у зв'язку із запланованим правовим переслідуванням або правовим захистом.

До цього, за відповідних передумов, відносяться також і витрати, які виникають у зв'язку із залученням адвоката. Ці кошти повинні бути відшкодованими, якщо залучення адвоката вважається необхідним у зв'язку зі складністю справи або правової ситуації і, поряд з цим, у зв'язку з необхідністю забезпечення «рівних можливостей» сторін перед судом, наприклад, якщо інша сторона представлена в суді адвокатом.

Той, хто має право вимоги на надання допомоги в несенні процесуальних витрат, повинен мати також і право уповноважити адвоката, який працює у відповідному судовому окрузі; у виняткових випадках такої особі адвокат повинен бути призначений шляхом виконання судом службових обов'язків.

На відміну від Великобританії, у Німеччині призначений адвокат отримує повну винагороду тільки за наявності ціни спору до 3 000 €. У справах до 30 000 € його винагорода знижується на 10–53 %, а у справах понад 30 000 € сплачувана з державного бюджету сума більше не збільшується.

Таке регулювання веде до значного розвантаження державного бюдже-

ту. Але адвокат, як причетний до правосуддя орган, повинен прийняти таке призначення по справі.

Допомога в несенні процесуальних витрат, з одного боку повинна надавати стороні, яка має право на її отримання, доступ до суду, але з іншого боку — не повинна призвести до безвідповідального розпорядження коштами в процесі.

Відповідно до німецького права та права інших європейських країн допомога в несенні процесуальних витрат поширюється тільки на витрати, які виникають у сторони безпосередньо, а не на витрати, які виникають у протилежній сторони процесу. Сторона, якій надається допомога в несенні процесуальних витрат, сама повинна, а не державний бюджет, відшкодувати витрати, які виникли у протилежній сторони процесу в разі, якщо той, хто отримав допомогу в несенні процесуальних витрат, програв процес. Але це може призвести в окремих випадках, наприклад при доведенні деліктних вимог, до значних ускладнень, бо сторона, якій надавалася допомога в несенні процесуальних витрат, часто не має ніякої власності, на яку можна накласти заставу. В такому випадку жертва делікту, яка виграла процес, сама повинна нести свої витрати.

Обмеження допомоги в несенні процесуальних витрат витратами, які виникли безпосередньо в цієї сторони, допускається також європейським правом (стаття 3 абзац 2b Council Directive 2002/8/EU).

V. Процедура надання

1. Повноваження щодо проведення процедури

Повноваження щодо проведення процедури та прийняття рішення стосовно надання допомоги в несенні процесуальних витрат у європейських країнах врегульовано по-різному. Так, наприклад, у Великобританії відносно до заяви про надання допомоги в несенні процесуальних витрат рішення приймає державна установа — Рада правової допомоги (Legal Aid Board).

Відповідно до § 117 німецького Цивільного процесуального кодексу заява про надання правової допомоги в несенні процесуальних витрат подається до суду, який є компетентним розглядати ініційовану заявником спірну справу. По заяві рішення приймає той суддя, який є компетентним на це відповідно до плану розподілу справ, або компетентний відповідно до цього склад суду (колегія або сенат), тобто законний суддя в розумінні статті 101 абзац 1 речення 2 ОЗ. Це рішення приймає суддя на основі його суддівської незалежності, бо воно також вважається вчинком правосуддя, а не актом управління.

На мою думку, перевірка заяви про надання допомоги в несенні процесуальних витрат має здійснюватися саме уповноваженим суду, а не управлінською установою. Таким регулюванням, яке і передбачає німецьке право, досягається уникнення подвійної роботи. Зі спірним змістом справи і правовими питаннями, які з неї випливають, повинен розбиратися уповноважений суд або суддя, а не додатково уповноважена управлінська установа. Тільки суддя при розгляді питання про надання допомоги в не-

сенні процесуальних витрат може перевіряти шанси справи на успіх та важливі для основного провадження питання.

Перевірка заяви про надання допомоги в несенні процесуальних витрат з боку суду, який розглядатиме справу по суті, як правило, зумовлює також і більш швидке завершення такого провадження. Це особливо відбувається в тому випадку, якщо суддя вже в рамках провадження по наданню допомоги запрошує сторони до усного обговорення, чи можна очікувати укладення ними мирової угоди (як це передбачає § 118 німецького Цивільного процесуального кодексу). На такому засіданні така мирова угода може бути укладена і внесена до протоколу. Така угода може бути виконана як звичайне рішення суду, і спірна справа може бути вже вирішена ще на стадії провадження по наданню допомоги в несенні процесуальних витрат, що не викликати подальших витрат. Натомість, рішення управлінської установи, яке б відхиляло надання такої допомоги, могло б відповідно до частини 2 статті 55 КУ, статті 19 абзац 4 ОЗ бути оскарженим до суду, а судові рішення з цього приводу відповідно до конституційних положень не обов'язково має підлягати оскарженню.

2. Оскарження рішення стосовно надання допомоги в несенні процесуальних витрат

На рішення, яке відхиляє заяву про надання допомоги в несенні процесуальних витрат, у Німеччині заявник може внести відповідно до § 127 Цивільного процесуального кодексу протягом одного місяця негайну скаргу. Але якщо по основній справі не передбачається права на внесення апеляції, бо ціна спору не перевищує 600 €, така негайна скарга допускається тільки в тому випадку, якщо суд не врахував суб'єктивних передумов для отримання допомоги в несенні процесуальних витрат. Таке обмеження запобігає виникненню суперечливих рішень судів стосовно об'єктивних передумов, тобто шансів на успіх у рамках провадження по скарзі або в рамках основного провадження. Таке обмеження чітко допускається європейським правом (дивись статтю 15 абзац 3 Council Directive 2002/8/EG), якщо стосовно заяви про надання допомоги в несенні процесуальних витрат рішення приймає не управлінська установа, а саме суд.

Заявник не може відповідно до німецького права оскаржувати відмову у наданні допомоги в несенні процесуальних витрат як йому заманеться, бо у зв'язку з цим рішенням він не обтяжується, у всякому разі прямо.

Від державного бюджету надання допомоги в несенні процесуальних витрат відповідно до § 127 німецького Цивільного процесуального кодексу може вимагатись тільки за визначеними там передумовами. Але таке оскарження на практиці майже не має значення, бо рішення суду про надання допомоги навіть не вручаються органам державного бюджету.

3. Скасування надання допомоги в несенні процесуальних витрат

Рішення про надання допомоги в несенні процесуальних витрат може, відповідно до § 120 абзац 4 німецького Цивільного процесуального кодексу

су, бути зміненим, і від заявника може вимагатися відшкодування витрат, якщо його економічне становище значно покращилось.

§ 124 Цивільного процесуального кодексу особливо надає можливість корекції рішення в тому випадку, якщо позитивне рішення спирається на надані заявником неправильні данні, і тому допомога в несенні процесуальних витрат була надана несправедливо.

В. Обов'язковий захист

Кримінальне провадження істотно відрізняється від інших видів проваджень, бо в даному разі не йдеться про провадження, ініційоване сторонами. На відміну від англо-американського права, у континентально-європейському праві діє принцип офіційного прояснення обставин справи. Це означає, що прокуратура як орган обвинувачення не вважається проти-лежною стороною щодо обвинуваченого, вона повинна досліджувати обставини справи не тільки на обтяження обвинуваченого, а також і для його виправдання.

У зв'язку з тим, що проведення кримінального провадження не залежить від сплати судових зборів з боку обвинуваченого, у рамках кримінального провадження повинен тільки бути забезпеченим прийнятний захист обвинуваченого. Для того щоб обвинувачений в рамках кримінального провадження також і сам мав би змогу довести свої права, він відповідно до статті 6 абзац 2 б) має за наявності передбачених там передумов право на допомогу з боку захисника.

Відповідно до §§ 140 та 141 німецького Кримінального процесуального кодексу в описаних там випадках адвокат призначається без подання відповідного клопотання. Суд призначає обвинуваченому або підсудному, який ще не має адвоката, захисника, якщо його участь є необхідною у зв'язку зі складністю справи та правового становища або тяжкістю самого злочину. Те саме діє стосовно випадку, якщо обвинувачений або підсудний не може захищати себе сам, через свої особисті якості. Це, наприклад, стосується іноземців з недостатніми знаннями німецької мови.

Без необхідності в наявності подальших передумов, відповідно до німецького права обов'язковий захисник призначається в тому випадку, якщо

- 1) провадження по суті справи в першій інстанції відбувається в суді землі або вищому суді землі;
- 2) обвинувачений звинувачується в такому злочині, за яким передбачається покарання з позбавленням волі щонайменше на один рік;
- 3) якщо провадження може призвести до заборони займатись певною професійною діяльністю або до примусового поміщення в установу лікування або догляду.

Для неповнолітніх обвинувачених, поряд з іншим, захисник призначається також і тоді, як тільки вони позбавляються волі в рамках проведення попереднього слідства.

Обвинувачений також має право вибрати захисника, за можливістю в окрузі суду, який розглядає справу. Його побажання стосовно особи обо-

в'язкового захисника мають бути врахованими (за деякими незначними винятками).

В особливих випадках може розглядатися питання щодо призначення двох або навіть трьох адвокатів як обов'язкових захисників.

Призначення обов'язкового захисника повинно, відповідно до статті 6 абзац с), відбуватись незалежно від громадянства та місця проживання обвинуваченого. Також це не повинно залежати від рівня доходів та економічного стану особи. Кошти для обов'язкового захисту, на мою думку, повинні надаватися державним бюджетом до набуття вироком законної сили, бо це пов'язано з принципом невинуватості. Якщо вирок набув законної сили, державний бюджет повинен мати можливість вимагати від особи, проти якої був винесений такий вирок, повернення коштів. Хоча таке право вимоги часто залишається безуспішним.

С. Кошти для допомоги в несенні процесуальних витрат

Як вже зазначалося в розділі А. І., законодавець має досить широкі рамки для власного розсуду стосовно визначення порядку надання допомоги в несенні процесуальних витрат.

Значною мірою це стосується розміру витрат, які виникають у рамках надання допомоги, кількості проваджень, розміру доходів та майна (див. А. IV. 1.), а також регулювання стосовно адвокатського представництва та розміру винагороди за таке представництво.

Тому в країнах ЄС витрати, які виникають у рамках допомоги в несенні процесуальних витрат, досить відрізняються.

У той час, коли у Великобританії витрати для допомоги в рамках цивільного або кримінального провадження в середині 90-х років становили приблизно 890 млн £, у Німеччині виплачені для отримання допомоги в несенні процесуальних витрат суми в 2002 році становили приблизно 60 млн £ для обов'язкового захисту в кримінальних провадженнях і приблизно 320 млн £ для всіх інших видів судових проваджень.

У Німеччині допомога в несенні процесуальних витрат у першу чергу використовується в рамках проваджень по цивільних справах, які розглядаються судами загального судочинства. На них припадає приблизно 93 % всіх проваджень стосовно заяв про надання допомоги в несенні процесуальних витрат. Приблизно 5 % припадає на справи в трудових судах і 2 % — на провадження в адміністративних, фінансових та соціальних судах.

Цивільні суди у 2001 році задовольнили заяви про надання допомоги у приблизно 465 000 провадженнях, з них приблизно 394 000 припадали на справи в галузі сімейного права.

Хоча в Німеччині визначені досить високі порогові суми, витрати на надання допомоги в несенні процесуальних витрат порівняно з Великобританією, яка має значно менше населення, є досить низькими. Це, поряд з іншим, може бути пов'язано з тим, що більше половини мешканців мають страховку на випадок ведення судового процесу і адвокати у випадку високих цін спорів отримують тільки передбачений законом розмір винагороди. Те, що більша частина витрат припадає на справи в галузі

сімейного права, пов'язано з тим, що для таких проваджень страхування на випадок ведення судового процесу не передбачається, хоча для цих справ закріплена обов'язкова участь адвоката.

